

71(4)КР-434К)

к 17

КАЛЕНДАР
«ПРОСВІТИ»
НА 1998 РІК

Зореслав

ПЕРЕД НОВИМ РОКОМ

*Старий дідусь, старий останній рік,
Відходячи далеко ген за гори,
Спинився ще, молитовку прорік
І заривав, згадавши своє горе.*

*Багато смутку, горя і біди
Прийшлося йому в отім життю зазнати,
Й не знав, що аж такі сумні сліди
Прийдеться за собою полишати.*

*Оглянувся на путь, котрим ішов,
А там сумні ряди голодних-бідних,
Аж серце крає їх одчайний зов
І жаль йому дітей оттих, мов рідних.*

*Отож, коли зближався Рік Новий,
Дідусь потряс старою головою:
«Учися, — каже, — сину дорогий,
Учися шкодою бодай чужою.*

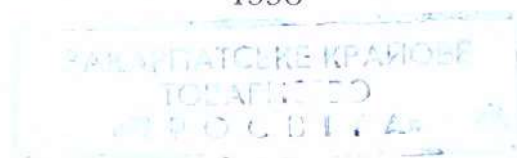
*Багато наробив я помилок
І ними повна вся моя дорога;
Ось тьми голодних, ось гроби кісток...
Я ж починав усе й робив без Бога.*

*Як хочеш добре шлях свій перейти,
То вчись, дитино, із моєї шкоди,
Щоби себе й людей остерегти.
Тоді не прокленуть тебе народи»*

КАЛЕНДАР «ПРОСВІТИ» на 1998 рік

Ужгород
Закарпатське крайове товариство «Просвіта»
1998

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Любий читачу! На календарі новий, 1998, рік. Що принесе він «Просвіті», рідному краю і нашій Україні? Чим відзначимо і чи достойно проведемо його в нашу історію? Самовідданою працею, гарними вчинками чи спогляданням державних і крайових бід та негараздів, нерозумними діями? Єдністю національно-демократичних рядів – не на словах, а в ділах, чи їх розпорошеністю – через амбіції або під впливом різних руйнівних сил і недругів?

29 листопада минулого року в Ужгороді відбувся з'їзд крайової «Просвіти», який визначив завдання товариства на ближчі роки, серед яких – створення на базі повернутого нам у власність Народному Дому в Ужгороді культурно-освітнього і наукового центру Закарпаття, видання календарів-альманахів, наукового збірника, газети, брошур господарського характеру, створення по всьому краю просвітянських осередків, освідмлююча праця серед молоді. І, звичайно, участь «Просвіти» у виборах до Верховної, обласної, міських, районних і сільських Рад та міських і сільських голів, які відбудуться 29 березня 1998 року.

Чимало вирішуватиметься на березневих виборах для нашої молоді держави, краю, міст і сіл, кожної людини. Кого оберемо – таке й життя матимемо. Оберемо чесних, професійно підготовлених, не на словах, а в ділах, патріотів свого краю і Української держави – будемо мати достойне життя, майбутнє для дітей і онуків. Підтримаємо людей безвідповідальних, демагогів, антидержавників, злодіїв, – проклинатимемо свій вибір. «Просвіта» іде на вибори з великою відповідальністю за долю краю, Української держави. Серед наших кандидатів – визначні українські вчені, відомі педагоги, правозахисники, громадсько-політичні і культурні діячі, особистості, які готові і знають як вивести наш край і державу з кризи, люди високої духовності і моралі. Віримо, що зробиш ти, любий читачу, правильний вибір і допоможеш зробити його своїм близьким та знайомим, а наш сьогоднішній календар сприятиме освідмленню співвітчизників, глибшому пізнанню рідної історії і культури, зміцненню історичної пам'яті, а це ж так важливо зберегти себе народом, стати нарешті господарем на своїй землі.

**Павло Федака,
голова Закарпатського крайового
товариства «Просвіта»**

Упорядник Павло Федака

1998

	СІЧЕНЬ				
Пн.	5	12	19	26	
Вт.	6	13	20	27	
Ср.	7	14	21	28	
Чт.	1	8	15	22	29
Пт.	2	9	16	23	30
Сб.	3	10	17	24	31
Нд.	4	11	18	25	

	ЛЮТИЙ			
	2	9	16	23
	3	10	17	24
	4	11	18	25
	5	12	19	26
	6	13	20	27
	7	14	21	28
1	8	15	22	

	БЕРЕЗЕНЬ				
	2	9	16	23	30
	3	10	17	24	31
	4	11	18	25	
	5	12	19	26	
	6	13	20	27	
	7	14	21	28	
1	8	15	22	29	

	КВІТЕНЬ				
Пн.	6	13	20	27	
Вт.	7	14	21	28	
Ср.	1	8	15	22	29
Чт.	2	9	16	23	30
Пт.	3	10	17	24	
Сб.	4	11	18	25	
Нд.	5	12	19	26	

	ТРАВЕНЬ			
	4	11	18	25
	5	12	19	26
	6	13	20	27
	7	14	21	28
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	31

	ЧЕРВЕНЬ				
	1	8	15	22	29
	2	9	16	23	30
	3	10	17	24	
	4	11	18	25	
	5	12	19	26	
	6	13	20	27	
	7	14	21	28	

	ЛИПЕНЬ				
Пн.	6	13	20	27	
Вт.	7	14	21	28	
Ср.	1	8	15	22	29
Чт.	2	9	16	23	30
Пт.	3	10	17	24	31
Сб.	4	11	18	25	
Нд.	5	12	19	26	

	СЕРПЕНЬ				
	3	10	17	24	31
	4	11	18	25	
	5	12	19	26	
	6	13	20	27	
	7	14	21	28	
1	8	15	22	29	
2	9	16	23	30	

	ВЕРЕСЕНЬ				
	7	14	21	28	
	1	8	15	22	29
	2	9	16	23	30
	3	10	17	24	
	4	11	18	25	
	5	12	19	26	
	6	13	20	27	

	ЖОВТЕНЬ				
Пн.	5	12	19	26	
Вт.	6	13	20	27	
Ср.	7	14	21	28	
Чт.	1	8	15	22	29
Пт.	2	9	16	23	30
Сб.	3	10	17	24	31
Нд.	4	11	18	25	

	ЛИСТОПАД				
	2	9	16	23	30
	3	10	17	24	
	4	11	18	25	
	5	12	19	26	
	6	13	20	27	
	7	14	21	28	
1	8	15	22	29	

	ГРУДЕНЬ				
	7	14	21	28	
	1	8	15	22	29
	2	9	16	23	30
	3	10	17	24	31
	4	11	18	25	
	5	12	19	26	
	6	13	20	27	

о Д-р Василь Гаджега

Церковний календар на 1998 рік.

Пости:

6 січня,
від 2 березня по 18 квітня,
від 15 червня по 11 липня,
від 14 серпня по 27 серпня,
11 вересня, 27 вересня,
від 27 листопада по 6 січня.

Загальниці:

від 8 січня по 18 січня,
від 9 лютого по 14 лютого,
від 20 квітня по 25 квітня,
від 8 червня по 13 червня.

СІЧЕНЬ

Н	С	Дп					
1	19	Ч	Боніфация мч.	16	3	П	Маланії прор., Гордія мч.
2	20	П	Ігнатія свщмч.	17	4	С	Собор 70-ти Апостолів.
3	21	С	Юліанії мчц	18	5	Н	Нед. перед Просвіщ., гл 6. Навечеріє
4	22	Н	29 нед. по зісл. св. Духа, гл 4. Св. отець. Анастасія вакмч				Богояв. Тіопемітта мч.
5	23	П	Критських мчч.	19	6	П	Богоявлення Господнє.
6	24	В	Навечеріє Різдва, Євгенії прпмчц.	20	7	В	+ Собор Іоана Хрестителя
7	25	С	Різдво Христове.	21	8	С	Єміліяна, Георгія прп.
8	26	Ч	Собор Пресв. Богоматері, св. Йосифа обручника.	22	9	Ч	Полієвкта мч
9	27	П	св. Стефана первомуч.	23	10	П	Григорія із Нісси
10	28	С	2000 мчч. у Нікомидії.	24	11	С	Тсодозія Вел. прп.
11	29	Н	Неділя по Різдву Хр., гл 5. Дітей, вбитих у Вифлеємі	25	12	Н	Неділя по Богоявленню, гл 7 Тетяни мчц.
12	30	П	Анзії мчц	26	13	П	Єрміла, Стратоніка мчч.
13	31	В	Меласії прп	27	14	В	Отцв у Синаї убитих
14	1	С	Наймен Христа, св. Василя Вел. Новий рік.	28	15	С	Павла і Іоана прпп
15	2	Ч	Сильвестра свт. Папи	29	16	Ч	Поклін оксам Ап Петра
				30	17	П	+ Антонія Вел. прп.
				31	18	С	Атанасія і Кирила свтт.

Господарські поради на січень

Струшувати сніг з дерев, проводити роботи по снігозатриманню, зрізати сухі гілки, підгодовувати птахів, відремонтувати сільськогосподарський реманент, парники, вулики і рамки

Вістун погоди на січень

- Якщо на Новий рік буде мороз і невеликий сніг — бути врожаю, якщо ж цей день теплий і безсніжний — чекай неврожаю.
- Якщо на Різдво темно, слід чекати холодної весни.
- Якщо на Василя ляже пухнастий іній на деревах, літо буде щедre на мед.
- Якщо 21 січня вітер подме з півдня, улітку будуть часті грози.
- Якщо 25 січня випаде сніг — бути дощовому літу, вигляне сонце — чекай раннього прильоту птахів

Церковний календар

ЛЮТИЙ

Н	С	Дні					
1	19	Н	Нед. 33 по зісл. св. Духа, Неділя Закхія, гл. 8. Макарія Єгиптян. прп.	14	1	С	Трифона мч.
2	20	П	Євтимія прп.	15	2	Н	Стрітення Господнє, Неділя блудного сина, гл. 2.
3	21	В	Максима прп.	16	3	П	Симеона прав., Анни прор.
4	22	С	Тимофія Ап.	17	4	В	Ізидора прп.
5	23	Ч	Климентя свщмч.	18	5	С	Агафії мчц.
6	24	П	Ксенії прп.	19	6	Ч	Вукола прп.
7	25	С	+ Григорія Богослова свт.	20	7	П	Парафенія прп.
8	26	Н	Неділя Митаря і Фарисея, гл. 1. Ксенофонта прп.	21	8	С	Теодора Страт. влкмч. Задушня субота
9	27	П	Перенесен. мощей св. Іоана Золотоуст.	22	9	Н	Неділя м'ясопусна, гл. 3. Никифора мч.
10	28	В	Єфрема прп.	23	10	П	Харалампія мч.
11	29	С	Перенес. мощей св. Ігнатія свщмч.	24	11	В	Власія свщмч.
12	30	Ч	Трьох Святителів.	25	12	С	Мелетія св.
13	31	П	Кира і Іоана безср.	26	13	Ч	Мартиніяна прп.
				27	14	П	+ Кирила ривноап., Авксентія прп.
				28	15	С	Онисима Ап.

Господарські поради на лютий

Закінчити вивіз гною у поле. Продовжити роботи по снігозатриманню. Закласти парники, підготувати плівку для теплиць. Прорідити крону дерев, спалити обрізані гілки, побілити стовбури, позбирати і спалити сухе листя. На пасіці затінити вічка вуликів, аби сонце не вабило бджіл.

Вістун погоди на лютий

- Якщо погожий початок місяця — слід чекати ранньої і погожої весни
- Якщо 6 лютого погожий день — буде красна весна
- Якщо 10 лютого подме вітер — бути вологому літу
- Якщо на Стрітення випаде сніг — буде дощова весна

Церковний календар

БЕРЕЗЕНЬ

Н	С	Дні					
1	16	Н	Неділя Сиропусна, гл 4. Памфила, Порфирія мчч.	16	3	П	Євтропія, Клеоника мчч.
2	17	П	Теодора Тирона влкмч.Великодн.Піст.	17	4	В	Герасима прп.
3	18	В	Льва папи Римського	18	5	С	Конона мч.
4	19	С	Архипа Ап.	19	6	Ч	42-х мчч. в аморії.
5	20	Ч	Льва прп.	20	7	П	Єфрема, Капітона свщмчч.
6	21	П	Тимофія, Євстахія прпп	21	8	С	Теофілакта прп. ісп.
7	22	С	Знайди мошей св.мчч. у Євгенії.	22	9	Н	3 нед. Вел. Посту, гл 7 40 мучеників у Севастії.
8	23	Н	1 нед. Вел. Посту, гл 5 Полікарпа свщмч.	23	10	П	Кіндрата мч.
9	24	П	1 і 2 знайди глави св Іоана Хрест.	24	11	В	Софронія патр.
10	25	В	Тарасія єп.	25	12	С	Теофана прп., Григорія папи Римськ.
11	26	С	Порфирія свт.	26	13	Ч	Перенес. мошей св Никифора.
12	27	Ч	Прокопія прп.ісп.	27	14	П	Венедикта прп.
13	28	П	Василія прп.ісп.	28	15	С	Агапія мч.
14	1	С	Євдокії прпмчц.	29	16	Н	4 нед. Вел. Посту, гл 8 Савина папи, Юліана мчч.
15	2	Н	2 нед. Вел. Посту, гл 6. Феодота свщмч.	30	17	П	Алексія прп.
				31	18	В	+ Кирила свт.

Господарські поради на березень

Спускати з полів воду. Готувати землю для засіву. У дні заморозків всівати команицю в озимину. Висіяти у парниках або в коробочках насіння помідорів, огірків, перцю. Посіяти ранню редиску, цибулю, моркву, петрушку, кріп, розсаду капусти. Зашепити дерева. Посадити кущі і нові дерева. Здирати з дерев мох і гнізда гусениць.

Вістун погоди на березень

- Якщо на Євдокію (14 березня) красна днина — красною буде і весна.
- Якщо на Конона (18 березня) файна хвиля — влітку не буде граду.
- Якщо у березні тумани — буде мокре літо.
- Якщо на 40 мучеників танутиме сніг — ростимуть добрі трави.
- Скільки днів бджоли літали до Олексія, стільки ж опісля не будуть вилітати.

Церковний календар

КВІТЕНЬ

Н	С	Дні					
1	19	С	Хризанта і Дарії мчч. Поклонн.	16	3	Ч	Микити прп. Вел. Четвер
2	20	Ч	Прпп. Отці у обителі Савви убієн.	17	4	П	Велика Пятниця, Йосифа і Юрія прпп.
3	21	П	Якова єп. ісп.	18	5	С	Теодула і Агатопода мчч. Вел. Субота
4	22	С	Василія свщмч.	19	6	Н	Воскресіння Господнє, Євстихія свт.
5	23	Н	5 нед. Вел. Посту, гл.1. Никона прпмч.	20	7	П	Світлий понеділок, Георгія прп.
6	24	П	Захарії прп.	21	8	В	Світлий вівторок, Іродіона Ап.
7	25	В	Благовіщення Пресв.Богородиці.	22	9	С	Євстихія мч.
8	26	С	Собор Архистр. Гавріла.	23	10	Ч	Терентія, Максима мчч.
9	27	Ч	Матрони прмчц.	24	11	П	Антипа єп.
10	28	П	Іларіона прп. ісп.	25	12	С	Василія прп.
11	29	С	Марка прп.	26	13	Н	Неділя Томина, гл.1. Артемона свщмч.
12	30	Н	Квітня неділя, гл.2. Іона прп.	27	14	П	Мартіна папи Римськ.
13	31	П	Іпатія прп.	28	15	В	Аристарха, Пуда, Трохима Апп.
14	1	В	Марії Єгипт. прп.	29	16	С	Агапії Ірини мчцц.
15	2	С	Тита прп. Чудотв.	30	17	Ч	Симсона свщмч.

Господарські поради на квітень

Вивозити гній у поле та заорювати. Сіяти і садити ярину. Садити картоплю у добре прогріту землю, а у ґрунт висіяти моркву, кріп, салат. В саду погноїти овочеві дерева, обчистити на них кору і побілити вапном. Щойно посаджені дерева підв'язати до кілків. У випадку заморозків обкурювати сад. Увечері підготовувати бджоли і слідкувати, щоб у вуликах було тепло.

Вістун погоди на квітень

- Якщо верба зацвіла при ясній і теплій погоді — бути теплому літу
- Яким видається день Благовіщення, таким буде й кінець місяця
- Якщо грози пройдуть у перші дні квітня, буде тепле літо
- Якщо 21 квітня погожий день — погожим буде й літо
- Якщо пізно розпускається тополя — літо буде прохолодне

Церковний календар

ТРАВЕНЬ

Н	С	Дні					
1	18	П	Іоана прп.	15	2	П	Атанасія Вел. свт.
2	19	С	Іоана старопеч. прп.	16	3	С	+ Теодосія Печер. прп.
3	20	Н	Неділя Мироносиць, гл 2 Теодора Тріхини	17	4	Н	Неділя Самарянки, гл 4. Пелагії прпмцц.
4	21	П	Януарія свщмч.	18	5	П	Ірини мцц.
5	22	В	Теодора прп.	19	6	В	Іова многострад.
6	23	С	+Юрія Переможця влкмч.	20	7	С	Поява Чесного Хреста, Акакія мч.
7	24	Ч	Савви мч.	21	8	Ч	+Іоана Богослова Ап. єванг.
8	25	П	+Марка Ап. єванг.	22	9	П	Перенес. мощей св Миколая, Ісїї прор.
9	26	С	Василія свщмч.	23	10	С	+Симона Зилота, Ап.
10	27	Н	Неділя Розслабленого, гл 3 Симеона свщмч.	24	11	Н	Неділя Слпорожд. гл 5. Мокія свщмч.
11	28	П	Ясона і Сосипатра Апп.	25	12	П	Єпифанія, Германа свтт.
12	29	В	9 муч. у Кизинці	26	13	В	Гликерії мцц.
13	30	С	+Якова Ап.	27	14	С	Ісидора мч.
14	1	Ч	Єремїї прор.	28	15	Ч	Вознесіння Господнє. Пахомія Вел. прп.
				29	16	П	Теодора свцц.
				30	17	С	Андроника Ап.
				31	18	Н	Неділя святих Отців, гл 6. Теодора мч.

Господарські поради на травень

Садити цибулю, капусту, помідори, огірки та іншу городину. Прорідити моркву й петрушку. Знищувати бур'яни. У засуку підливати дерева в саду розведеною гноївкою. На випадок заморозків обкурювати дерева.

Вістун погоди на травень

- Якщо на початку травня холодно, наприкінці місяця буде тепло
- Якщо до 8 травня не зацвіли яблуні — бути неврожаю
- Якщо 13 травня ясний схід сонця, буде погане літо. Якщо цього дня теплий вечір і зоря на ніч — буде сухе літо
- Якщо 19 травня велика роса і ясна погода, буде урожай огірків
- Якщо буде сухим травень, таким же буде й червень.

Церковний календар

Червень

Н	С	Дні				
1	19	П	Патрикия свщмч.	16	3	В Лукиляна мч
2	20	В	Талалея мч	17	4	С Митрофана свт
3	21	С	+ Константина і Олени	18	5	Ч + Пресвятої Євхаристії, Доротея свщмч
4	22	Ч	Василиска мч.	19	6	П Віссаріона прп.
5	23	П	Михайла прп.єп.	20	7	С Теодора свщмч
6	24	С	Симсона прп. задушна субота	21	8	Н 2 нед. по зісл. св.Духа, гл.1. Теодора Стратилата влкмч
7	25	Н	Зіслання св.Духа, гл.7. 3-тє віднайд. голови Іоана Хрест	22	9	П Кирила єп.свт. Текли мчц
8	26	П	Пресвятої Тройці, Карпа Ап	23	10	В Тимофія свщмч
9	27	В	Терапонта свщмч.	24	11	С + Варфоломія і Варнави Апп
10	28	С	Микити прп.	25	12	Ч Онуфрія прп.
11	29	Ч	Теодозії дівч. прпмчц.	26	13	П Пресв. Серця Ісуса, Акиліни мчц
12	30	П	Ісаакія Далм прп.ісп.	27	14	С Єлісея прор.
13	31	С	Єрмія Ап	28	15	Н 3 нед. по зісл. св.Духа, гл.2. Амоса прор. Ієроніма прп.
14	1	Н	Неділя всіх Святих, гл.8 Юстина мч.	29	16	П Тихона свт
15	2	П	Нікіфора, Олександра єпп. Петрівка	30	17	В Мануїла, Савела мчч

Господарські поради на червень

Мити і стригти вівці, купати худобу. Виполоти бур'яни. Висіяти літню редьку, моркву, буряки. Поливати і підживлювати рослини. Знищувати гнізда гусениць на деревах. На пасіці слідкувати за виходом роїв, виводити і замінювати старих маток.

Вістун погоди на червень

- Якщо у червні рясні роси — бути щедрому врожаю.
- Якщо всю ніч щебече соловейко — буде погожий день.
- Якщо на листках каштана проступили краплі води — будуть довготривалі дощі.
- Якщо відкриті квіти фіалки — буде сонячна погода.

Церковний календар

ЛИПЕНЬ

Н	С	Дні		16	3	Ч	Якинта мч
1	18	С	Леонтія мч.	17	4	П	Андрія свт., Марти прп.
2	19	Ч	+ Юди Ап.	18	5	С	+ Кирила і Методія рівноап.
3	20	П	Методія свщмч.	19	6	Н	6 нед. по зісл. св.Духа, гл.5. Сисоя прп.
4	21	С	Юліана Тарс мч.	20	7	П	Томи і Акакія прпп.
5	22	Н	4 нед. по зісл. св.Духа гл.3. Євсевія свщмч	21	8	В	Прокопія вакмч
6	23	П	Агриппини мчц	22	9	С	Панкратія свщмч.
7	24	В	+ Різдво св.Іоана Хрестителя	23	10	Ч	Антонія Печер. прп.
8	25	С	Февронії прпмчц	24	11	П	Єфимії мчц., Ольги княгини.
9	26	Ч	Давида Солун прп.	25	12	С	Прокла і Іларія мчч
10	27	П	Сампсона прп	26	13	Н	7 нед. по зісл. св.Духа, гл.6. Собор Арханг. Гавріїла
11	28	С	Перенес. мощей Кира і Іоана.	27	14	П	Акили Ап.
12	29	Н	5 нед. по зісл. св.Духа, гл.4. + св.Петра і Павла верх. Апп.	28	15	В	+ Володимира Вел. Рівноап.
13	30	П	Собор 12 Апостолів.	29	16	С	Атиногена свщмч.
14	1	В	Кузьми і Дем'яна чудотв	30	17	Ч	Марини вакмч
15	2	С	+ Положен. ризи Пресв Богородиці	31	18	П	Якинта. Еміліяна мчч.

Господарські поради на липень

Збирати городні культури (помідори, огірки, кабачки, патисони, зелень).
Знищувати бур'яни, поливати і розпушувати ґрунт. На деревах знищувати гнізда
гусениць і гнилі плоди. Збирати стиглі плоди і ягоди. На пасіці відбирати мед,
заготовляти рамки для зимівлі.

Вістун погоди на липень

- Якщо у липні тумани — буде дощова осінь.
- Якщо на Івана (7 липня) вранці рясна роса — буде врожай огірків.
- Якщо у цей день піде дощ — бути неврожаю.
- Якщо Купальська ніч зоряна — будуть гриби.
- Якщо на Петра спекотний день — буде тепла осінь.
- Якщо 15 липня з'явиться жовтий листок на дереві —
будуть ранні осінь і зима.
- Якщо на празник Архангела Гавриїла дощ з грозою — буде мокра осінь.

Церковний календар

СЕРПЕНЬ

Н	С	Дні					
1	19	С	Макрини, Дія прпп.	16	3	Н	10 нед. по зісл. св. Духа, гл. 1.
2	20	Н	8 нед. по зісл. св. Духа, гл. 7. + Ілї прор.				Ісаакія, Далмата, Фауста прпп.
3	21	П	Симсона і Іоана прпп.	17	4	П	7 юнаків з Ефесу.
4	22	В	Марії Магдалини рівноап.	18	5	В	Євгенія мч.
5	23	С	Трохима, Теофіла мчч.	19	6	С	Преображення Господнє.
6	24	Ч	Христини, Бориса і Гліба мчч.	20	7	Ч	Дометія прппч.
7	25	П	+ Успенія св. Анни.	21	8	П	Еміліяна свт. ісп.
8	26	С	Єрмолая свщмч.	22	9	С	+ Матія Ап.
9	27	Н	9 нед. по зісл. св. Духа, гл. 8. Пантелеймона влчмч.	23	10	Н	11 нед. по зісл. св. Духа, гл. 2. Лаврентія мч.
10	28	П	Прохора, Ніканора Апп.	24	11	П	Євпла мч.
11	29	В	Калиніка мч.	25	12	В	Фотія, Аникити мчч.
12	30	С	Сили і Силуана Апп.	26	13	С	Максима ісп.
13	31	Ч	Євдокима прав.	27	14	Ч	Михея прор.
14	1	П	Макавейських мучен. Успенський піст.	28	15	П	Успенія Пресв. Богородиці.
15	2	С	Перенесення мощей св. Стефана.	29	16	С	Перенес. нерукотвор. обр. Господня.
				30	17	Н	12 нед. по зісл. св. Духа, гл. 3. Мирона мч.
				31	18	П	Флора і Лавра мчч.

Господарські поради на серпень

Сіяти озимину. Збирати овочі, стиглі ягоди і плоди. Знищувати бур'яни. Викорчовувати старі дерева. На пасіці впорядкувати гнізда, створювати умови для зимівлі, поповнити запаси кормів, ставити пастки на ос і шершнів.

Віслюк погоди на серпень

- Якщо на день Макрини (1 серпня) дощ — буде дощова осінь, якщо ж сухо — сухою буде й осінь.
- Якщо 7 серпня холодний ранок — холодною буде й зима.
- Якщо 16 серпня рвучкий вітер — буде сніжна зима.
- Якщо 23 серпня вода у ставку тиха — тихими будуть осінь і зима.
- Якщо у серпні вдень дме південний вітер — чекати затяжного дощу.

Церковний календар

ВЕРЕСЕНЬ

Н	С	Дні					
1	19	В	Андрія мч стр	15	2	В	Маманта мч
2	20	С	Самуїла прор.	16	3	С	Антима свщмч
3	21	Ч	Тадея Ап, Васси мчц.	17	4	Ч	Вавили свщмч, Мойсея прор.
4	22	П	Агатонка мч.	18	5	П	Захарії прор.
5	23	С	Іриней свщмч.	19	6	С	Чудо арханг. Михаїла.
6	24	Н	13 нед. по зісл. св.Духа, гл.4. Євтиха свщмч.	20	7	Н	15 нед. по зісл. св.Духа, гл.6. Созонта мч.
7	25	П	Перенесення мощей Вартоломея, Тита Апп	21	8	П	Різдво Пресвятої Богородиці.
8	26	В	Андріяна і Наталії мчч.	22	9	В	Прав. Йоакима і Анни
9	27	С	Пімена прп.	23	10	С	Минодори, Митродори, Нимфодори мчцц.
10	28	Ч	Авагустина свт., Мойсея Мурина прп	24	11	Ч	Теодори прп.
11	29	П	+ Усікновення голови Іоана Хрест.	25	12	П	Автонома свщмч.
12	30	С	Олександра, Іоана, Павла свтт.	26	13	С	Коринлія соти мч.
13	31	Н	14 нед. по зісл. св.Духа, гл.5 Положення чесн. пояса Богородиці	27	14	Н	16 нед. по зісл. св.Духа, гл.7. Воздвиж. Чесного Хреста.
14	1	П	+ Новий рік церковний, Симона прп.	28	15	П	Микити влкчм.
				29	16	В	Євфимії влкмчц
				30	17	С	Софії, Віри, Надії, Любові мчцц.

Господарські поради на вересень

Косити траву. Викопувати картоплю. Збирати буряки, моркву, дині. Удобрити і перекопати земляні ділянки. Збирати фрукти. Наприкінці місяця посадити ягідні кущі. Готувати пасіку на зиму, забезпечити, аби кожен рій мав не старшу, як двохлітню матку.

Вістун погоди на вересень

- Якщо до 6 вересня паде дощ — буде суха осінь, а наступного року — добрий урожай
- Якщо між першою і другою Богородицею (з 28 серпня до 21 вересня) випаде сніг — буде погожою і довгою осінь
- Якщо на Семена (14 вересня) сонячно — погожою буде осінь
- Якщо починає жовтіти береза — чекати ранніх приморозків.
- Якщо на початок місяця вже достигла калина — чекай холодів у кінці вересня.

Церковний календар

ЖОВТЕНЬ

Н	С	Дні		16	3	П	Діонізія свщмч.єп.
1	18	Ч	Євменія прп., Ірини мчц.	17	4	С	Єротея свщмч.
2	19	П	Трофима, Савватія мчч.	18	5	Н	19 нед. по зісл. св. Духа, гл. 2
3	20	С	Євстахія влчмч.				Святих Отців. Харитини мчц.
4	21	Н	17 нед. по зісл. св. Духа, гл. 8. Кіндрата Ап.	19	6	П	Томи Ап.
5	22	П	Фоки свщмч., Йони прор.	20	7	В	Сергія і Вакха мчч.
6	23	В	+ Зачаття Іоана Предтечі	21	8	С	* Пелагії прп.
7	24	С	Текли Першомучениці	22	9	Ч	+ Якова Алфеєва Ап.
8	25	Ч	Єфрозинії прп.	23	10	П	Євлампія і Євлампії мчч.
9	26	П	+ Представ. св. Іоана Ап. Богослова	24	11	С	Пилипа Ап., Теофана єп.
10	27	С	Калістрата мч.	25	12	Н	20 нед. по зісл. св. Духа, гл. 3. Христа Царя, Прова, Тараха, Андроніа мчч.
11	28	Н	18 нед. по зісл. св. Духа, гл. 1. Харитона прп.	26	13	П	Карпа, Папи, Агадоніа мчч.
12	29	П	Киріяка прп.	27	14	В	Назарія, Геврасія мчч.
13	30	В	Григорія свщмч.	28	15	С	Євфимія прп., Лукіяна прпмч.
14	1	С	Покров Пресв. Богородиці.	29	16	Ч	Лонгіна соти мч.
15	2	Ч	Кипріяна свщмч.	30	17	П	Осії прор.
				31	18	С	+ Луки Ап. і Євангел.

Господарські поради на жовтень

Зрізати і просушити рештки городини. Приготувати грядки до зимового посіву городини. Хто не зробив цього у вересні, удобрити і перекопати ділянки. Посадити нові дерева. Побілити стовбури дерев. На пасіці сформувати гнізда для зимівлі, забрати з вуликів зайві рамки, утеплити гнізда бджолиних сімей.

Вістун погоди на жовтень

- Якщо 1 жовтня відлетіли журавлі — через два тижні вдарять перші морози.
- Якщо початок жовтня сухий і теплий — зима настане пізно.
- Якщо 4 жовтня сонячно і дме північно-східний вітер — буде холодна зима.
- Якщо на Покрови випаде сніг — буде пізня зима.
- Якщо у жовтні сильний вітер — чекай дощу.

Церковний календар

ЛИСТОПАД

Н	С	Дні		16	3	П	Апексима єп мч.
1	19	Н	21 нед. по зісл. св. Духа, гл. 4. Йоїла прор.	17	4	В	Йоаникія Вел. прп.
2	20	П	Артемія влкмч	18	5	С	Галактиона мч.
3	21	В	Іларіона Вел. прп.	19	6	Ч	Павла свт. ісп.
4	22	С	Аверкія рівноап.	20	7	П	Єврона та інших мчч.
5	23	Ч	+ Якова Ап.	21	8	С	+ Собор Арх. Михаїла.
6	24	П	Арети та інших мчч	22	9	Н	24 нед. по зісл. св. Духа, гл. 7. Онисифора, Порфирія мчч.
7	25	С	Маркіяна і Мартирія мчч.	23	10	П	Ераста, Олімпа Апп.
8	26	Н	22 нед. по зісл. св. Духа, гл. 5. + Дмитрія влкмч.	24	11	В	+ Мини, Віктора мчч.
9	27	П	Нестора мч.	25	12	С	+ Йосафата свщмч
10	28	В	Параскеви мчч.	26	13	Ч	+ Йоана Золотоустого свт. мч.
11	29	С	Анастасії прпмчч.	27	14	П	+ Пилипа Ап. Пилипівка, Різдв. піст.
12	30	Ч	Зиновія і Зиновії мчч.	28	15	С	Гурія, Самона мчч.
13	31	П	Стахія, Амплія Апп.	29	16	Н	25 нед. по зісл. св. Духа, гл. 8 + Матея Ап. Єванг.
14	1	С	Кузьми і Дем'яна чудотв.	30	17	П	Григорія свт. чудотв.
15	2	Н	23 нед. по зісл. св. Духа, гл. 6 Акиндина мч.				

Господарські поради на листопад

Переорати або перекопати ділянку, не розпушуючи при цьому землю. Завести і гній і прикопати його землею. З настанням приморозків посіяти петрушку, моркву, шпинат, пастернак. Викопати ями для посадки дерев навесні, провести підживлення дерев, перекопати навколо них землю. На пасіці занести бджіл у стебник, посортувати їх на зберігання.

Вістун погоди на листопад

- Якщо у листопаді часто дощі — мокрою буде й зима
- Якщо листя з дерев опадає повільно — морозів скоро не буде
- Якщо листя з дерев опадає швидко — буде різка зима
- Якщо у листопаді заgrimить — буде великий сніг
- Якщо сніг щедро вкриє мерзлу землю — бути щедрому урожаю

Церковний календар

ГРУДЕНЬ

Н С Дні

1 18 В Платона і Романа мчч.
 2 19 С Авдія прор.
 3 20 Ч Григорія прп., Прокла свт.
 4 21 П **Введення в храм Пресв. Богородиці.**
 5 22 С Філімона Ап.
 6 23 Н 26 нед. по зісл. св. Духа, гл. 1. Григорія еп. Амфілохія еп. свт.
 7 24 П Катерини влкмчц.
 8 25 В Климента папи свщмч., Петра еп.
 9 26 С Аліпія прп.
 10 27 Ч Якова прес. мч.
 11 28 П Стефана нов. прпмч.
 12 29 С Парамона мч.
 13 30 Н 27 нед. по зісл. св. Духа, гл. 2. + Андрія Ап. Першованного.
 14 1 П Наума прор.
 15 2 В Аввакума прор.
 16 3 С Сафонія прор.

17 4 Ч Варвари влкмчц.
 18 5 П Сави осящ. прп.
 19 6 С + **Миколая чудотв.**
 20 7 Н 28 нед. позісл. св. Духа, гл. 3. Амвросія еп. свт.
 21 8 П Потапія прп.
 22 9 В + Непорочне зачаття Пресвятої Богородиці.
 23 10 С Мини та інших мчч.
 24 11 Ч Даниїла стовп. прп.
 25 12 П Спиридона прп.
 26 13 С Євстратія, Євгенія мчч.
 27 14 Н 29 нед. по зісл. св. Духа, гл. 4. Тирса, Левкія мчч. Праотці.
 28 15 П Елевтерія свщмч.
 29 16 В Агея прор.
 30 17 С Даниїла прор.
 31 18 Ч Севастіяна мч.

Господарські поради на грудень

Заготувати добрива, підготувати теплицю до зимово-весняного використання. Здійснити роботу по затриманню снігу. Оберігати дерева від гризунів. Доглядати, аби корм і вода для худоби не замерзли. Відремонтувати вулики і рамки, слідкувати за зимівлею бджіл.

Вістун погоди на грудень

- Якщо випаде мокрий перший сніг — вологим буде літо, якщо сухий — літо буде сухим.
- Якщо на початку грудня великий снігопад — на початку літа будуть ясні дощі.
- Якщо грудень сухий — засушливими будуть весна і літо.
- Якщо у грудні товстий шар снігу — бути ясному урожаю.
- Якщо грудень теплий — суворою буде подальша зима.

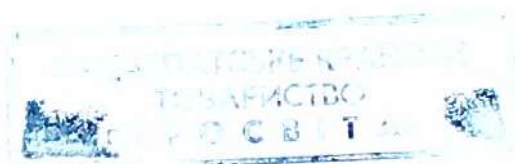
ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

*Дзвониця
у селі Костринська Розтока
Великобerezнянського р-ну, ХХ ст.*

СІЧЕНЬ

1	1923	75	Народився закарпатський краєзнавець Василь Пагіря
4	1923	75	Помер закарпатський педагог, етнограф, редактор газети «Неділья» Михайло Врабель (Народився 1866 р.)
4	1918	80	Франція і Великобританія визнали Українську Народну Республіку (УНР) як суверенну державу
6	1898	100	Народився відомий український поет Володимир Сосюра (помер 1965р.)
6	1938	60	Народився відомий український поет і перекладач Василь Стус (помер 1985р.)
8	1888	110	Народився відомий український актор і режисер Гнат Юра (помер 1966р.)
9	1918	80	Вибори до Українських Установчих Зборів IV Універсал Центральної Ради
Україну проголошено незалежною державою
10	1903	95	Народилася німецькомовна поетеса Закарпаття Ольга Рішаві (померла 1993р.)
11	1893	105	Народився відомий закарпатоукраїнський педагог, громадський і культурний діяч
Августин Штефан (помер 1986р.)
11	1918	80	Народився відомий український поет і літературознавець Яр Славутич
12	1878	120	Народився відомий український поет Василь Пачовський (помер 1942р.)
27	1933	65	Народився український літературознавець і критик Василь Поп
29	1918	80	Під Крутами на Чернігівщині студентський курінь вступив у бій з переважаючими силами більшовиків
	1933	65	Масовий голод в Україні
	1578	420	Перша письмова згадка про село Ростецька Пастіль Великобerezнянського району

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

*Дзвіниця у селі Матієво
Виноградівського району.
20-і роки XX ст.*

ЛЮТИЙ

3	1918	80	Народилася українська поетеса Любова Забашта (померла 1990 р.)
9	1648	350	Богдана Хмельницького обрано гетьманом України
10	1773	225	Народився український метеоролог, агроном, винахідник, ініціатор створення Харківського університету Василь Каразін (помер 1842р.)
10	1878	120	Народився історик, музикознавець, член Чеської Академії наук і мистецтв Зденек Неєдлі (помер 1962р.)
16	1968	30	Помер відомий український поет Євген Маланюк (народився 1897р.)
19	1823	175	Народився видатний педагог Костянтин Ушинський (помер 1870р.)
20	1888	110	Народився український композитор Василь Барвинський (помер 1963р.)
21	1883	115	Помер історик Закарпаття, громадсько-культурний діяч Іван Дулішкович (народився 1815р.)
23	1978	20	Помер вчений-літературознавець, перший ректор Ужгородського університету Степан Добош (народився 1912р.)
25	1573	425	Заснування Іваном Федоровим друкарні у Львові
25	1958	40	Помер відомий мовознавець, літературознавець, етнограф і фольклорист Іван Панькевич (народився 1887р.)
26	1608	390	Помер видатний діяч України, князь Костянтин Острозький (народився 1527р.)
27	1918	80	Народився вчений-латиніст і педагог Андрій Ігнат (помер 1977р.)
	1598	400	Перша письмова згадка про село Онок Виноградівського району
	1378	620	Перша письмова згадка про село Черна Виноградівського району

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

*Дзвониця у селі Тишово
Воловецького району 20-і роки ХХст.*

БЕРЕЗЕНЬ

1783	215	Народився відомий закарпатський поет, філософ, художник і скрипаль Василь Довгович (помер 1849р.)
8	1908	90 Помер визначний український історик, археолог, етнограф і громадський діяч Володимир Антонович (народився 1834р.)
9	1814	184 Народився геніальний український поет і художник Тарас Шевченко (помер 1861р.)
15	1939	59 Історичне засідання Сейму Карпатської України, прийняття Основного закону про незалежність Карпатоукраїнської держави
15	1668	330 Гетьманом України обрано Дем'яна Многогрішного
15	1838	160 Народився закарпатський письменник, поет і церковний діяч Іван Сільвай (Уріл Метеор) (Помер 1904р.)
15	1848	150 Початок революції в Угорщині (придушена в серпні 1849р. російськими військами)
15	1938	60 Помер відомий закарпатоукраїнський громадський і релігійний діяч, історик і педагог Василь Гаджега (Народився 1864р.)
17	1874	124 Народився визначний закарпатоукраїнський педагог, культурний і громадсько-політичний діяч — Президент Карпатської України Августин Волошин (помер 1945р.)
22	1903	95 Народився народний поет Закарпаття Олекса Улинець (помер 1978р.)
23	1918	80 Наказ Ради Міністрів УНР про українізацію. Запровадження української мови у діловодстві заміна російського герба українським
29	1728	270 Народився останній гетьман Лівобережної України Кирило Розумовський (помер 1803р.)
1648	350	Перша згадка про село Тишово Воловецького району

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

*Дзвіниця у селі Івашківцях
Іршавського району
20-і роки XX ст.*

КВІТЕНЬ

2	1888	110	Народився відомий український мовознавець Леонід Булахівський (помер 1961р.)
3	1918	80	Народився визначний український письменник і громадський діяч Олесь Гончар (помер 1995р.)
4	1113	885	Князь Володимир Мономах розгромив половців над Солоницею
10	1898	100	Народився Степан Скрипник, Блаженніший патріарх УАПЦ Мстислав (помер 1996р.)
10	1978	20	Помер відомий український поет Юлій Боршош-Кум'ятський (народився 1905р.)
18			Міжнародний день пам'яток та історичних місць
22			День Землі
23	1918	80	Укладення економічної угоди між Україною та Німеччиною і Австро-Угорщиною
23	1923	75	Народився український письменник і журналіст Василь Земляк (помер 1977р.)
24	1803	195	Народився визначний закарпатський педагог, поет, прозаїк, драматург, освітній діяч Олександр Духнович (помер 1865р.)
26	1863	135	Постановка першої української опери «Запорожець за Дунаєм» С.Гулака-Артемівського
27	1948	50	Помер відомий український поет, літературознавець, перекладач академік Василь Щурат (народився 1871р.)
29	1918	80	Українська Центральна Рада ухвалили Конституцію УНР, першим президентом обрано Михайла Грушевського. Чорноморський флот підняв українські прапори
1448	550		Перша письмова згадка про село Арданово Іршавського району
1373	625		Перша письмова згадка про село Брід Іршавського району
1378	620		Перша письмова згадка про село Доробратово Іршавського району

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

*Дзвіниця у селі Вишне Студене
Міжгірського району.
20 і роки XX ст.*

ТРАВЕНЬ

2	1828	150	У Галичині (Львові) створено першу українську організацію—Головну Руську Раду на чолі з єпископом Гр.Яхимовичем.
3	1873	125	Помер відомий український поет Степан Руданський (народився 1834р.).
4	1838	160	Викуплено з кріпацтва Тараса Шевченка
6	1648	350	Перемога Б.Хмельницького над поляками під Жовтими Водани
9	1920	78	Засновано крайове товариство «Просвіта» в Ужгороді
13	1888	110	Помер відомий український етнограф, історик, поет, член «Руської трійці» Яків Головацький (народився 1814р.).
15	1846	150	У Львові почала виходити перша українська газета «Зоря Галицька»
16	1638	360	Битва між повстанцями на чолі з Острянином та військом польського гетьмана Потоцького під Пубнами
16	1768	230	Початок Коліївщини — повстання проти феодального гніту й пансько-шляхетського панування на Правобережжі
18			Міжнародний день музеїв
18	1963	35	Померла українська поетеса і драматург, педагог Марійка Підгірянка (народилася 1881р.)
23	1938	60	Трагічна загибель прорвідника ОУН Євгена Коновальця в Роттердамі
24			День слов'янської писемності і культури
26	1648	350	Битва козацьких військ під Корсунем
29	1878	120	Народився український поет і перекладач Петро Карманський (помер 1956р.)
30	1848	150	Народилася відома дослідниця історії України Олександра Єфименко (померла 1918р.)
	1948	450	Перша згадка про село Вучкове Міжгірського району.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

*Дзвіниця у селі Обава
Мукачівського району
20-і роки XX ст.*

ЧЕРВЕНЬ

1		Міжнародний день захисту дітей.
2	1868	130 Народився автор першого вітчизняного дирижабля («Київ») Федір Андерс (помер 1926р.)
5		Всесвітній день охорони навколишнього середовища.
5	1898	100 Народився український поет і байкар Володимир Ярошенко (помер 1937р.)
11	1928	70 Народився відомий український російськомовний прозаїк і поет Фелікс Кризін
14	1798	200 Народився відомий чеський історик і політичний діяч Франтішек Палацький (помер 1876р.)
16	1578	420 У Львові страчено Івана Підкову
19	1678	320 Початок другої Чигиринської оборони
19	1923	75 Народився відомий український краєзнавець та історик Михайло Троян (помер 1987р.)
20	1768	230 Гайдамаки здобули Умань
23	1888	110 Відкриття в Києві, на Софіївській площі, пам'ятника Богдану Хмельницькому
27-28	1663	335 «Чорна рада» в Ніжині. Гетьманом України обрано Івана Брюховецького
29	1938	60 Помер генерал УГА Мирон Тарнавецький (народився 1869р.)
	1478	520 Перша письмова згадка про село Бабичі-Покуття Мукачівського району
	1243	750 Перша письмова згадка про село Зняцево Мукачівського району

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

*Дзвіниця у селі Діброва
Тячівського району
20-і роки XX ст.*

ЛИПЕНЬ

1		Всесвітній день архітектури
6	1838	160 Народився відомий хорватський філолог—славіст, академік Ватрослав Ягич (помер 1923р.)
7	1923	75 Народився український поет Володимир Панченко (помер 1972р.)
8	1933	65 Народився український поет, прозаїк, драматург Василь Вовчок
10	1073	925 Помер засновник Києво—Печерського монастиря Антоній Печерський (народився 983р.)
13	1758	240 Помер відомий культурно—освітній і церковний діяч, ректор Києво—Могилянської академії Манасія Максимович
16	1990	8 Прийняття Декларації про державний суверенітет України
17	1888	110 Народився єпископ Пряшівської греко—католицької єпархії Павло (Петро) Гойдич (помер 1960р.)
18	1863	135 Циркуляр міністра внутрішніх справ Валуєва про заборону друкувати шкільні підручники науково—популярні та релігійні видання українською мовою. Заборона викладання українською мовою в школах України
18	1995	3 «Чорний вівторок» — річниця побиття траурної процесії під час похорону патріарха Володимира Романюка
19	1918	80 У Канаді створена Українська греко—католицька церква
24	1928	70 Народився відомий український історик, дослідник карпатського опришківства Володимир Грабовецький
25	1803	195 Народився видатний український кобзар Остap Вересай (помер 1890р.)
28	1648	350 Під Старокостянтиновим повстанці на чолі з Максимом Кривоносом розбили армію Є.Вишневецького
	1373	625 Перша письмова згадка про село Білу Церкву Рахівського району

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

*Дзвіниця у селі Верб'яж
Воловецького району.
20-і роки XX ст.*

СЕРПЕНЬ

1	1923	75	Постанова ВУЦВК і РНК УСРР про українізацію
2	1888	110	Народився український письменник, публіцист і театрознавець Кость Буревій (помер 1934р.)
7	1828	170	Народився український композитор Михайло Завадовський (помер 1887р.)
9	1823	175	Народився український громадський діяч, поет, перекладач, член Кирило-Мефодіївського товариства Олександр Навроцький (помер 1892р.)
10	1888	110	Народився відомий історик, професор Братиславського університету Євген Перфецький (помер 1947р.)
14	988	1010	Хрещення Руси-України.
24	1873	125	Народився український живописець, графік Фотій Красицький.
24	1928	70	Народився закарпатський історик Василь Ілько
24	1991	7	День незалежності України.
29	1868	130	Народилася українська письменниця Лідія Старицька-Черняхівська (померла 1941р.)
29	1883	115	Народився відомий теоретик українського націоналізму Дмитро Донцов (помер 1973р.)
31	1673	325	Напад козаків під проводом кошового отамана Івана Сірка на Очаків
	1648	350	Перша письмова згадка про село Ганьковицю Свалявського району

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Дзвіниця у селі Руське Поле Тячівського району. 20-і роки XX ст.

ВЕРЕСЕНЬ

5	1648	350	Розстріляний поляками ігумен Брестського монастиря Афанасій Филипович (народ. між 1592–1597рр.)
5	1918	80	Володимира Винниченка обрано головою Українського національного союзу (УНС)
8	1898	100	Народилася відома українська актриса Наталія Ужвій (померла 1986р.)
11	1943	55	Засновано Державний заслужений академічний український народний хор ім. Г. Верьовки
11	1693	305	Помер відомий український політичний, церковний і культурний діяч, письменник Лазар Баранович (народ. бл. 1615р.)
13	1848	150	У Львівському університеті відкрито кафедру української мови
13	1873	125	Народився український письменник Денис Лукіянович (помер 1965р.)
16	1658	340	Гадяцький договір гетьмана Івана Виговського з Польщею
19	1903	95	Помер західноукраїнський поет і композитор Сидір Воробкевич (народився 1836р.)
23	1648	350	Перемога козацького війська під Пилявцями.
27			Всесвітній день туризму
27			Всесвітній день студентства.
28	1818	180	Народився український культурно-освітній діяч Йосафат Кобринський (помер 1901р.)
	1638	360	Перша письмова згадка про село Брустури Тячівського району.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

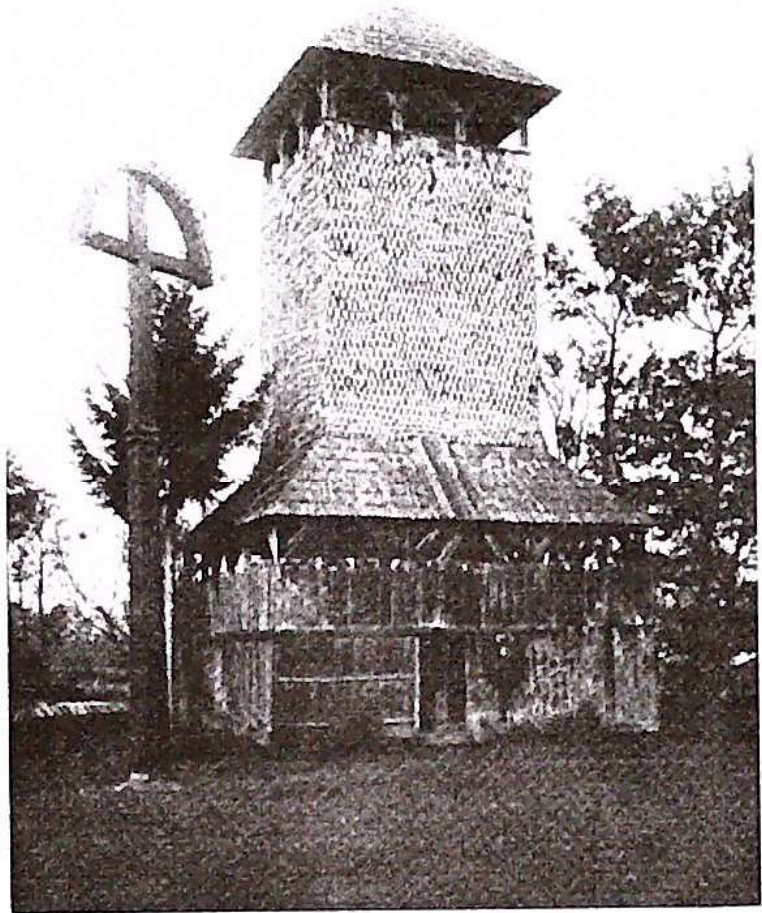

*Дзвіниця у с.м Тур'я Бистра
Перечинського району.
20 і роки ХХ ст.*

ЖОВТЕНЬ

1-2	1848	150	Збройне повстання у Львові проти австрійців
1	1858	140	Народився закарпатський літературознавець, фольклорист, громадський діяч Євменій Сабов (помер 1931 р.)
4	1868	130	Народився український літературознавець і громадський діяч Кирило Студинський (загинув 1941 р.)
7	1928	70	Урочисте відкриття і посвячення Народного Дому товариства «Просвіта» в Ужгороді
11	1938	60	Уряд Чехословаччини утворив автономний уряд Підкарпатської Русі
14	1883	115	Народився відомий закарпатоукраїнський політичний і культурний діяч Михайло Брацайко (помер 1969 р.)
14	1908	90	Народився відомий закарпатський казкар Андрій Калин
16	1873	125	Народився український етнограф і мистецтвознавець Володимир Кобринський (помер 1958 р.)
22	1913	85	Народився народний художник України Василь Свіда (помер 1989 р.)
22	1933	65	У Львові членом ОУН М.Леликом на знак протесту проти голодомору в Україні вбито службовця консульства СРСР О.Маїлова
26	1918	80	Декларація незалежності східноєвропейських народів у Філадельфії
27	1938	60	Прем'єром Підкарпатської Русі став о.Августин Волошин
27	1918	80	Розпад Австро-Угорської імперії
29	1838	160	Помер зачинатель нової української літератури Іван Котляревський (народився 1769 р.)
	1338	660	Перша письмова згадка про село Великі Гесівці Ужгородського району

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

*Дзвіниця у селі Сокирниця
Хустського району.
20-і роки XX ст.*

ЛИСТОПАД

1	1898	100	Народився український паисьменник і драматург Дмитро Бедзик (помер 1962р.)
2	1708	290	Зруйнування російськими військами О Меншикова гетьманської столиці — Батурина
5	1823	175	Народився український поет Яків Щоголіє (помер 1898р.)
5	1898	100	Народився актор, режисер і педагог Гнат Ігнатович (помер 1973р.)
8	1918	80	Створено Руську (Українську) Народну Раду в Любовні
9	1938	60	У Хусті засновано організацію Народної оборони «Карпатська січ»
12	1803	195	Помер останній кошовий Запорізької Січі Петро Калнишевський (народився бл 1690р.)
13	1838	160	Народився відомий український письменник Іван Нечуй-Певецький (помер 1918р.)
13	1918	80	Проголошено Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР)
14	1918	80	Утворено Директорію УНР. Заснування Всеукраїнської Академії наук у Києві
24	1923	75	Народився відомий закарпатський композитор і педагог Степан Мартон (помер 1996р.)
24	1898	100	Народився художник Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді Микола Кричевський (помер 1977р.)
27	1873	125	Народився відомий історик, літературознавець і фольклорист Юліан Яворський (помер 1937р.)
29	1778	220	Народився відомий український письменник, зачинатель нової української прози Григорій Квітка-Основ'яненко (помер 1843р.)
	1668	330	Перша письмова згадка про село Нижній Бистрий Хустського району
	1378	620	Перша письмова згадка про село Крива Хустського району

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

*Дзвіниця у селі Крайниково
Хустського району.
20-і роки XX ст.*

ГРУДЕНЬ

1	1991	7	Український народ вільним волевиявленням на референдумі підтвердив Акт проголошення незалежності України
3	1843	155	Помер відомий вчений—мовознавець і історик Закарпаття Михайло Лучкай (народився 1789р.)
4	1878	120	Народився визначний український поет Олександр Олесь (помер 1944р.)
5	1903	95	Помер публіцист, видавець, громадський і церковний діяч Закарпаття Євген Фенцик (народився 1844р.)
6			День Збройних Сил України.
8	1868	130	Занесування у Львові першого в Україні культурно—просвітницького товариства «Просвіта»
15	1848	150	Помер відомий український поет і байкар Євген Гребінка (народився 1812р.)
18	1918	80	Марамороська Руська (Українська) Народна Рада проголосила злуку з Україною.
23	1873	125	У Львові засновано Літературне товариство ім Тараса Шевченка (з 1892р. — Наукове товариство ім.Шевченка, НТШ).
23	1990	8	Відроджено діяльність Закарпатського крайового товариства «Просвіта»
24	1653	345	Перемога військ Богдана Хмельницького під Жванцем
25	1848	150	Народився український історик, краєзнавець, архівіст, етнограф Орест Левицький (помер 1922р.)
26	1898	100	Народився відомий поет і перекладач Євген Плужник (помер 1936р.)
27	1878	120	Народився відомий український письменник і педагог Степан Васильченко (помер 1932р.)
30	1938	60	Розпорядження уряду Карпатської України про офіційне вживання крім назви «Підкарпатська Русь» назви «Карпатська Україна».

Добрий вечір тобі, пане господарю!

Добрий вечір тобі, пане господарю!

Радуйся!

Ой радуйся, земле,

Син Божий народився!

Застеляйте столи та все скатертями,

Радуйся!

Ой радуйся, земле!

Син Божий народився!

Та печіть калачі з ярої тиєниці,

Радуйся!

Ой радуйся, земле,

Син Божий народився!

Та приходять к тобі три празники в гості,

Радуйся!

Ой радуйся, земле,

Син Божий народився!

Та перший же Празник — святоє Рождество,

Радуйся!

Ой радуйся, земле,

Син Божий народився!

А другий же Празник — Святого Василя,

Радуйся!

Ой радуйся, земле,

Син Божий народився!

А третій же Празник — Водохрещеніє,

Радуйся!

Ой радуйся, земле,

Син Божий народився!

З'ЇЗД КРАЙОВОЇ «ПРОСВІТИ»

29 листопада у Народному домі товариства «Просвіта» в Ужгороді відбувся з'їзд Закарпатського крайового культурно-освітнього товариства «Просвіта».

Перша частина зібрання просвітян краю була присвячена вшануванню учасників історичного Всепросвітянського з'їзду 17 жовтня 1937р. в Ужгороді, який вустами 15 тисяч делегатів із понад 300 міст і сіл Закарпаття підтвердив бажання закарпатських українців жити в одній родині з усім українським народом.

Учасники того величного з'їзду учителі Михайло Ердевдій, Іван Владика, юрист Микола Бандусяк, громадські діячі Михайло Левдар, Василь Белей, Омелян Росул виступили зі своїми спогадами про ту вікопомну в історії краю подію, а вчителька з Перечина Віра Ганич схвилювано розповіла про діяльність у 30-і роки перечинської «Просвіти», яку очолював її батько — простий селянин Юрко Добей, що його у березні 1939р. жорстоко закатували угорські фашисти.

Усім учасникам з'їзду 1937р. голова товариства «Просвіта» Павло Федака вручив пам'ятну медаль, автором якої є скульптор Василь Олашин, а всі учасники нинішнього з'їзду одержали видану крайовою «Просвітою» до 60-річчя історичного Всепросвітянського з'їзду книжечку, до якої увійшли статті Василя Гренджі—

Президія з'їзду «Просвіти»

Донського «Великий Всепросвітянський з'їзд 17.10.1937р. в Ужгороді» та «Маніфест до українського народу Підкарпаття», підписаний визначними громадсько-культурними, політичними діячами і вченими Закарпаття 1 жовтня 1937 року.

Далі відбулася звітно-виборна конференція товариства. В обговоренні доповіді, з якою виступив голова «Просвіти» кандидат історичних наук Павло Федака, взяли участь делегати Йосип Баглай, Михайло Сюсько, Віктор Бедь, Михайло Баник, Василь Шерегій, Іван Сенько, Василь Олашин — усі з Ужгорода, Іван Козак і Софія Бобела з Перечина, Василь Шетеля зі Сваляви, Іван Бегеш з Іршавщини та інші.

Прийнято два звернення до громадянства краю: про вибори до Верховної і місцевих рад та про збір коштів на ремонт і утримання Народного дому товариства «Просвіта» в Ужгороді, а також звернення до українців світу «До патріотів Срібної Землі» — про збір коштів на облаштування Народного дому в Ужгороді.

Головою товариства знову обрано кандидата історичних наук Павла Федаку, заступниками голови — доктора філологічних наук Михайла Сюська, кандидата філологічних наук доцента Йосипа Баглая, підприємця Володимира Фленька.

Учасники з'їзду також констатували, що крайовій «Просвіті» найбільш близькі погляди виборчого блоку «Національний фронт».

Склад Ради Закарпатського крайового товариства «Просвіта», обраної з'їздом «Просвіти» 29 листопада 1997 року:

Павло Федака — голова Ради, голова товариства, кандидат історичних наук.

Михайло Сюсько — заступник голови, доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри української мови УжДУ, академік Академії вищої школи України.

Йосип Баглай — заступник голови, кандидат філологічних наук,

доцент Ужгородського державного Інституту інформатики, економіки і права.

Володимир Фленько — заступник голови, голова асоціації «Край», підприємець.

Василь Поп — член ради, доцент, завідувач кафедри української літератури УжДУ,

Голова обласної організації Спілки письменників України.

Володимир Задорожний — член ради, професор,

завідувач кафедри історії України УжДУ

Михайло Левдар — член ради, почесний член товариства «Просвіта».

Василь Олашин — член ради, скульптор, член Спілки художників України.

Василь Сможаник — член ради, голова Ужгородської міської організації т-ва «Просвіта».

Микола Вовк — член ради, директор Народного дому т-ва «Просвіта».

Василь Шерегій — член ради, виконавчий директор кредитної спілки «Бескид».

Іван Козак — член ради, голова Перечинської районної організації т-ва «Просвіта».

Юрій Вишован — член ради, голова Воловецької районної організації т-ва «Просвіта».

Іван Костюк — член ради, голова Міжгірської районної організації т-ва «Просвіта».

Микола Гриць — член ради, голова Берегівської «Просвіти».

Марія Панько — член ради, голова Ужгородської районної організації т-ва «Просвіта».

Степан Пойда — член ради, старший викладач кафедри української літератури УжДУ.

Склад контрольно-ревізійної комісії:

Ганна Молнар — директор Ужгородської центральної міської бібліотеки.

Марія Голінка — методист обласного Будинку народної творчості.

Ярослав Байрак — заступник директора Закарпатського музею народної архітектури і побуту.

Рада Закарпатського крайового товариства «Просвіта»

Будьмо пильними у виборі майбутньої влади!

ЗВЕРНЕННЯ З'ІЗДУ Закарпатського крайового товариства «Просвіта» до громадськості краю

Шановні крyяни!

На сьомому році державної незалежності Україна опинилась в катастрофічному становищі, що виявилось насамперед у тотальному зруйнуванні економіки та глибокому занепаді духовності і культури. Владоможці в Україні і Закарпатті упродовж тривалого часу проводять антинародну за суттю діяльність, через що за межею бідності нині перебуває більшість населення України, у тім числі мешканців нашого багатого краю. Першопричиною цього є криза нинішньої влади — бездарної, бездуховної, космополітичної, аморальної, такою залишалася вона нашому народові у спадок від колишньої тоталітарної системи і прикрилася лише новими національно-державницькими символами і гаслами. Суспільство поділене, по суті, на два непримиренні за соціальним станом табори — незначна частина товстосумів-багатіїв і цинічно пограбована ними, обездолена і доведена до відчаю більшість народу. Відірваність від інтересів народу і спрямована на особисте збагачення діяльність владних структур усіх рівнів ставить на порядок денний питання про зміну цієї влади новими людьми — порядними, чесними, патріотично налаштованими, висококваліфікованими, які здатні і повинні вивести Україну і наш край з політичної, економічної, духовної і культурної кризи. Йдучи назустріч новим виборам у депутати до рад усіх рівнів — від сільської до Верховної, маємо орієнтуватися не на тих багатих кандидатів, які нагромадили свій капітал кримінальним способом, до того ж кандидатів, «імпортованих» із-за меж краю, а на корінних закарпатців та тих, для кого наша багатостраждальна земля воістину стала рідною, які довели право бути провідниками народу своєю повсякденною чесною і плідною працею.

Такі люди на Закарпатті є, і не слід шукати їх по інших регіонах України, у тому числі й у самій столиці. Для мешканців Закарпаття це тим більш принизливо, бо понад півстоліття функціонує у краї Ужгородський державний університет, а останніми роками відкрито ще два престижні вузи, серед численого і висококваліфікованого викладацького складу яких маємо академіків, докторів наук і професорів, кандидатів наук і доцентів, не кажучи вже про велику армію випускників найрізноманітніших спеціалізацій, що успішно працюють у всіх галузях господарства краю.

Шановні крyяни!

Кожен чиновник, який досі перебуває при владі і нічого не зробив ні для піднесення матеріального добробуту народу, ні для розвитку духовності і національної культури, має залишити свою посаду або не брати участь у виборах — так він засвідчить, що ще не цілком втратив людське сумління та відповідальність перед людьми. Якщо ж він цього не зробить, його під час виборів до різних рівнів має усунути від влади народ. То не маємо права помилитися на наступних виборах ще раз, бо від них, а отже від нас із вами, залежить майбутнє Української держави, майбутнє нашого краю, кожного з нас, наших дітей, внуків і правнуків. Не піддаваймося облесливим обіцянкам та принизливим подачкам! Наш працелюбний і талановитий народ, при нормальній владі, сам спроможний заробити на себе і на своїх дітей!

Будьмо пильними, розсудливими і рішучими у виборі майбутньої влади!

З'їзд Закарпатського крайового товариства «Просвіта».
Місто Ужгород, 29 листопада 1997 року.

Відродимо Народний Дім — нашу національну святиню!

**Звернення
з'їду Закарпатського крайового
культурно-освітнього товариства «Просвіта
до громадян краю.**

ДОРОГІ КРАЯНИ!

30 вересня 1997 року сесія Ужгородської міської ради народних депутатів прийняла історичне рішення про повернення Народного Дому товариства «Просвіта» в Ужгороді у власність Закарпатського культурно-освітнього товариства «Просвіта».

З великою самопопеченням і пієтизмом, тяжкими трудами і щирими жертвами споруджували цей палац культури наші предки, любовно назвавши його Народним Домом.

Для українців Закарпаття Народний Дім «Просвіта» в Ужгороді, урочисто відкритий 7 жовтня 1928 року, завжди був національною святинєю, в якій плекалися рідне слово, висока духовність, історична пам'ять, традиції предків. У ньому знаходили свій національно-культурний прихисток тисячі учителів, селян, службовців, гімназистів і семінаристів, одержуючи тут хосенні книжечки, мелодії народних співанок, твори української драматургії, добрі і щирі поради.

Багаторічна самовіддана боротьба просвітян краю за повернення Народного Дому законному власнику завершилася. Незважаючи на репресії супроти нашої народної святині з боку різних чужинецьких режимів, історична справедливість востержествувала — через 59 років ми знову у рідній оселі! Всім, хто доклав зусиль до повернення «Просвіті» Народного Дому в Ужгороді, належить велика шана і правдива любов краян.

Дорогі співвітчизники!

Зроблено лише один важливий крок.

Зараз нас чекає самовіддана праця, аби знову перетворити наш Дім у справді Народний, у важливий культурно-просвітницький і науковий центр міста й області.

Народний Дім перебуває у занедбаному стані і потребує термінового ремонту. До того ж військовим відомством, яке з 1945 року знаходилося

тут під вивіскою «Будинок офіцерів», вивезено усе майно, в тому числі й умеблювання.

Для проведення невідкладних ремонтних робіт та утримання будинку потрібні значні кошти, яких «Просвіта» не має. Ми покладаємо надію на Вас, дорогі країни, віримо у нашу спроможність відродити наш спільний дім.

«Громада по нитці — бідному сорочка» — каже наше прислів'я. Хай кожний патріот свого краю внесе на Народний Дім в Ужгороді навіть найменшу пожертву — 1 гривню — і тоді ми зможемо приступити до облаштування рідної для нас усіх домівки.

Імена всіх жертводавців будуть занесені в книгу жертвувань на Народний Дім «Просвіта» в Ужгороді. Імена тих, хто внесе на цю ціль 100 і більше гривень, будуть вписані в Пам'ятну книгу Народного Дому. Імена благодійників (окремих осіб чи організацій), котрі подарують 1000 гривень, будуть висічені на мармуровій таблиці, вмурованій у стіну Народного Дому.

Звертаємося до громадських об'єднань, до владних структур, до вчених, учителів, священиків, селян, службовців, робітників, творчої і технічної інтелігенції, підприємців і господарників, які ще не порвали коріння у рідній землі, до всіх, кому не байдужа доля духовного відродження і культурного розвитку Закарпаття, долучитися до святої справи, допомогти «Просвіті» відродити Народний Дім, вдихнути у нього нове життя, зробити його улюбленим місцем відпочинку людей.

У тяжких умовах і в чужій державі спромоглися збудувати Народний Дім наші предки. У тяжких економічних умовах, але у своїй державі, повинні відродити його ми.

Пам'ятаймо слова Великого Пророка України Тараса Шевченка:

В своїй хаті своя й правда

І сила і воля!

Прийнято на з'їзді «Просвіти»

в Ужгороді 29 листопада 1997 року

Кошти можна перечисляти на рахунок Закарпатського крайового культурно-освітнього товариства «Просвіта» №1700827 в Ужгородському відділенні Укрсоцбанку, МФО 312011 код 20442473, з поміткою «На Народний Дім «Просвіти» в Ужгороді, або ж вносити в управу товариства за адресою:

*м. Ужгород, площа В.Гренджі-Донського, 3,
Крайове товариство «Просвіта».*

ДО ПАТРІОТІВ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ!

Звернення з'їзду Закарпатського крайового культурно-освітнього товариства «Просвіта» до українців світу.

Всім, хто народився на благословенній Срібній Землі! Всім, хто не з своєї волі покинув отчий край, полишивши у смутку материнську оселю! Всім, хто в різний час працював у Карпатській Україні, заскіплював у серця дітей і молоді зерна народних чеснот, а у грізні березневі дні 1939 року героїчно боронив рідну землю від бруталного напасника! Всім патріотам Срібної Землі і нашої матері України!

З невимовною радістю повідомляємо Вам, що заповітна мрія українців Закарпаття збулася — Народний Дім товариства «Просвіта» в Ужгороді повернуто у власність Закарпатського крайового культурно-освітнього товариства «Просвіта»! Багаторічна самовіддана боротьба просвітян краю за твердиню українського духу у Срібній Землі, національну святиню, у якій з благоговінням плекалися рідне слово, висока духовність, історична пам'ять, традиції і віра предків, завершилася — через 59 років ми знову у рідній домівці!

Та зроблено тільки один, хоча і вирішальний, крок.

Зараз нас чекає велика праця, аби знову перетворити наш дім у справді народний, у поважний культурно-просвітницький і науковий центр Срібної Землі.

Народний Дім перебуває у занедбаному стані і потребує термінового ремонту. До того ж військовим відомством, яке з 1945 року знаходилося тут під вівіскою «Будинок офіцерів», вивезено усе майно, в тому числі й умеблювання.

Для проведення невідкладних ремонтних робіт, облаштування і утримання будівлі потрібні значні кошти, яких «Просвіта» не має. Тому ми і покладаємо надію на Вас, дорогі брати і сестри, розсіяні долею по усьому світу, але споріднені з нами кровно, серцем і помислами.

Допоможіть відродити нашу національну святиню — Народний Дім товариства «Просвіта».

«Громада по нитці — бідному сорочка», — каже наше прислів'я.

Будемо вдячні і за найменшу пожертву. Імена усіх дарувальників будуть занесені у Книгу пожертвувань

на Народний Дім в Ужгороді. Імена тих, хто внесе на цю ціль 100 і більше американських доларів, будуть вписані в Пам'ятну книгу Народного Дому, а імена жертводавців і благодійників (фізичних і юридичних осіб), котрі внесуть по 500 і більше доларів США, у Золоту книгу Народного Дому. Імена благодійників (окремих осіб чи організацій, які подарують 1000 і більше доларів США, будуть висічені на мармуровій таблиці, вмурованій у стіну Народного Дому.

Дорогі брати і сестри!

У тяжких умовах і в чужій державі спромоглися збудувати Народний Дім наші предки. У тяжких економічних умовах, але у своїй Українській державі, повинні відродити його ми.

Пам'ятаймо слова Великого Пророка України Тараса Шевченка:

***В своїй хаті своя й правда
І сила і воля!***

Прийнято на з'їзді «Просвіти»
в Ужгороді 29 листопада 1997 року.

*Павло Федака, голова з'їзду,
голова закарпатського крайового
товариства «Просвіта».*

Збір коштів можна проводити через земляцький «Карпатський Союз»
(голова Михайло Шпонтан, голова допомогового комітету д-р Вікентій Шандор).
Кошти можна також переказувати: у гривнях — на рахунок Закарпатського крайового
культурно-освітнього товариства «Просвіта», N1700827 в Ужгородському відділенні
Укросоцбанку, МФО 312011 код 20442473 (з поміткою «На Народний Дім «Просвіти» в
Ужгороді»), або передавати у конвертованій валюті (долари США, марки ФРН)
в управу Народного Дому за адресою:
294003, м.Ужгород, пл. В.Гренджі-Донського, 3, Крайове товариство «Просвіта»,
тел.: 3-45-42, 6-28-76.

Щастя — творити для людей

До 75-річчя від дня народження Василя Пагири

Василь Пагира

Ім'я літератора й краєзнавця Василя Васильовича Пагири відоме далеко за межами рідного краю. У Пряшеві появилися про нього статті діячів культури О.Рудловчак, Ф.Іванчова, М.Мольнара, Ю.Костюка, М.Романа та інших, у Болгарії — журналіста Пенчо Стояна Пенева, у США — Зірки Гренджі-Донської та Василя Маркуся. Писали про нього також у Канаді, Туркменістані, Росії, на сторінках республіканських та обласних газет.

В.В.Пагира народився 1 січня 1923 року в селі Щербовці Воловецького району на Закарпатті в сім'ї селянина-бідняка. Закінчив сім класів народної школи, працював лісорубом фірми «Латориця». У 1943 році став артистом Руського народного театру в Ужгороді. Наступного року як «неблагодійного» фашисти вивезли його з рідного краю і до кінця війни тримали у концтаборі Гіллерод, Гурре, Гельсінгер у Данії.

Повернувшись у визволене Закарпаття, працював майстром лісозаготівель, техкерівником Підполозького і Пе-

рехрестянського лісопунктів Свалівського ліспромгоспу, помічником лісничого Пашківського лісництва Жденітського лісгоспу. Навчався у Хустському лісотехнічному й Мукачівському кооперативному технікумах, заочно закінчив філологічний факультет Ужгородського університету (1968). З 1955 року живе в Мукачеві.

Перші публікації поезій В.Пагири з'явилися 1941 року в газеті «Карпаторуський голос», що виходила в Ужгороді. Добірка віршів, написаних автором у концтаборах, увійшла до збірника поетів-антифашистів Закарпаття «Віщий вогонь» (Ужгород, 1974). У повоєнні часи поезії В.Пагири друкувалися в районних, обласних та республіканських газетах, журналах «Перець» (1965), «Україна» (1966), альманахах «Карпати» (1958), «Відлуння» (1985), прясівських виданнях «Дружно вперед» (1958, 1959, 1961, 1975, 1978), «Дукля» (1958, 1979), «Народних календарях».

Останнім часом у прясівських «Дуклі» та «Дружно вперед» опубліковано ряд ґрунтовних статей В.Пагири про А.Карабелеша, В.Гренджу-Донського, Й.Жупана та інших. Василь Пагира — активний розповсюджувач української літератури з Пряшівщини на Закарпатті.

Варто сказати, що В.Пагіря знаходився поруч з А.Карабалешем в останні години життя поета, записав від нього спогади, зберігає його творчу спадщину, кореспонденцію. В архіві В.Пагірі є чимало листів В.Гренджі-Донського і його дочки Зірки, Ф.Тіхого, І.Шлепецького, Ф.Іванчова, О.Рудловчак, Ю.Бачі, Ю.Костюка, В.Комана та інших чеських і словацьких друзів. Цей архів — багате джерело для розкриття літературних і духовних стремлінь повоєнного періоду українців Чехо-Словаччини.

Разом із журналістом В.Горватом В.Пагіря підготував два літературні альманахи «Василь Гренджа-Донський» (Молодь Закарпаття. — 1990. -29 груд.) та «Андрій Карабелеш» (Молодь Закарпаття. — 1991. -21 вересня.). До 85-річчя з дня народження А.Карабелеша у «Полиці Карпатського краю» (1991. -13 серп.) вийшла книжечка В.Пагірі «Журавлі летять» зі вступною статтею упорядника та уривками щоденника поета «На смертельному рубежі», оригінальними віршами та перекладами на українську мову.

Починаючи з 1981 року, В.Пагіря на сторінках вітчизняної та угорської преси доводить, що великий угорський поет Шандор Петефі у 1849 році потрапив у полон і був вивезений до Сибіру, де жив і помер у Баргузині 1856 року. Брав участь у міжнародній антропологічній експедиції, яка стверджує, що 17 липня 1989 року виявила на старому Баргузинському кладовищі останки Шандора Петефі. У «Молоді Закарпаття» за 1990 рік В.Пагіря опублікував уривки рукопису документальної повісті-пошуку «Таємна людина» про трагічну долю Шандора Петефі. Будемо сподіватися, що ця повість незабаром повністю побачить світ окремим виданням. Вона

нараховує понад 400 машинописних сторінок.

В.Пагіря — автор багатьох новел, опублікованих у «Літературній газеті» (1958), «Літературній Україні» (1972), журналах «Дукля» (1961, 1974), «Дружно вперед» (1968, 1983), «Вітчизна» (1961, 1962, 1965), «Новоліття» (1974). Чимало його поезій та новел опубліковано у канадських газетах «Українське життя», «Життя і слово», в журналі «Наш голос».

На вихід книжки новел В.Пагірі «Сім кроків» (1968) одразу схвально відгукнулася критика, відзначаючи, що «вони вистраждані, перевірені часом і самим життям». Чимало новел сповнені відлунням суворих днів Другої світової війни. Герої його новел — прості люди, які гинуть у нерівній боротьбі, щоб назавжди позбутися фашизму, щоб майбутні покоління жили в мирі й дружбі, на вільній землі.

У повісті — щоденнику «Перед світанком» (1995) В.Пагіря розповідає про своє перебування в 1944-1945 роках у фашистському концтаборі у Данії. Своє митарства, як і життя своїх друзів по таборі, він пов'язує з буремними історичними подіями, які відбувалися у воєнні роки в Угорщині, Німеччині, Чехословаччині, Данії та інших країнах Європи, а також з подіями на фронтах Другої світової війни. Окремі епізоди свого табірнього життя автор супроводжує ліричними віршами про рідний край, матір, про прагнення повернутися до мирного життя у визволеному краї, що надає повісті емоційного ліричного забарвлення.

Ще з 1957 року Василь Пагіря почав писати нариси про людей Закарпаття, які своєю працею уславили рідний край. Друкувалися вони на шпальтах газет і журналів, народних календарів

та в окремих збірниках. Кращі з них поповнили його книжки «Я світ узрів під Бескидом» (1993), «Мукачево і мукачівці» (1994), «Відлуння Карпат» (1994), «Зорі Верховини» (1995), «Світочі Карпатського краю» (1996).

З нарисів В.Пагірі випливає справедливий висновок, що закарпатські русько-українські діячі ніколи не вважали населення краю окремим русинським народом, але завжди складовою і невід'ємною частиною української нації. Усі вони відстоювали східний церковний обряд, чи то православний, чи греко-католицький, всі намагалися зберегти під час мадяризації свою руськість, кирилицю, мову і культуру, звичаї та моральні устої.

Згадані книги В.Пагірі — цінні довідники для студентів, учителів та учнів, їх можна використати на уроках літератури, краєзнавства, у процесі вивчення історії рідного краю. У них хвилюючі розповіді про тих діячів культури, яких народила наша карпатська земля, але з ряду причин чимало серед них таких, що були у свій час несправедливо забуті або піддані цькуванню і паплюженню (В.Гренджа-Донський, А.Карабелеш, Ю.Станинець, Марко Бараболя, А.Волошин, А.Штефан, С.Пап, О.Сливка та інші). Про багатьох із них наші краєзнавці чули, але відомостей про їх життя й діяльність не мали, прочитати про них не було де (А.Бачинський, Ю.Жаткович, Г.Стрипський, І.Сільвай, А.Крालицький, І.Керча та інші). Поява книг В.Пагірі розкриває перед нами сторінки творчої праці діячів культури Закарпаття, дає цінні відомості про них.

Варто відзначити й те, що поява подібних видань засвідчує не тільки видимі переміни в житті, історичній, літературній діяльності наших дослідни-

ків, але й прагнення видавців представити нашу славу минувшину, при тому такою, якою вона була насправді.

1994 року з'явилося видання «Монастирі Закарпаття», підготовлене В.Пагірею на замовлення Мукачівсько-Ужгородської православної єпархії. Тут подано історію сорока монастирів краю східного обряду як православних, так і греко-католицьких, які входили до Мукачівської єпархії з найдавніших часів.

Ретельно зібравши в архівах матеріали про місто над Латорицею, В.Пагіря разом із В.Ціцаком випустили книгу «Мукачево» (1996). У ній висвітлюється минуле і сучасне міста. Розповіді яскраво доповнюють 40 кольорових і 70 чорно-білих ілюстрацій.

Нещодавно з'явилася книга В.Пагірі «Закарпатці у діаспорі» (1997). У ній вміщено нариси про тих наших краян, хто жив або живе у Сполучених Штатах Америки, Канаді, Австралії, Німеччині, Швейцарії, Італії, Франції, Чехії, Словаччині, Угорщині.

Книги В.Пагірі підпорядковані не тільки практичним завданням, а й стануть внеском у справу національного самовиявлення, самоусвідомлення, будитимуть почуття національної гідності, виховуватимуть справжніх патріотів України.

В.Пагіря життям і творчістю своєю засвідчує: талант дається людині для того, щоб не знала вона іншого пресвітлого щастя, крім щастя до останнього постуку серця творити для людей. Побажаймо ж ювілярові міцного здоров'я і нових творчих звершень.

*Іван Хланта,
кандидат філологічних наук*

Найніжніший з ліриків

6 січня минає 100 років від дня народження визначного українського поета, найніжнішого з ліриків Володимира Сосюри.

Головний здобуток поета — сфера лірико-емоційного виразу настроїв часу та щиро інтимна лірика, де «сплелися боротьба й кохання». З чисельних мотивів інтимної лірики В.Сосюри необхідно виділити головний мотив вірного, непідвладного часові, великого кохання. Від пам'ятного вірша про кохання, що приходить тільки «через тисячу літ», і аж до останніх його творів звучить цей мотив нестихаючи.

Особливість любовної лірики В.Сосюри полягає в тому, що це лірика вічного кохання. Притаманна поетові схильність вслухатися, як «вічний рух у нерви туги б'є», значною мірою йде від прагнення вічного щастя. Йому завжди хотілося вірити у безсмертя людини, невмирущість її душі. Лірико-філософський мотив нетлінності краси і людського щастя, діалектика їх спадкоємності, безперервності і безконечності визначали поетичне світосприймання В.Сосюри від юності і до останніх днів життя.

Перша збірка «Поезії» вийшла 1921р. Далі з'являються збірки «Червона зима» (1922), «Залізниця» (1924), «Осінні зорі» (1924), «Сьогодні» (1925), «Юнь» (1927), «Багряні гони» (1927), «Де шахти на горі» (1928), «Війна війні» (1930), «Минуле» (1931), «Відповідь» (1932), «Червоні троянди» (1932), «Люблю» (1939), «Крізь вітри і роки» (1940), «Журавлі прилетіли» (1940), «Під гул кривавий» (1942), «Багківщині» (1946), «Щоб сади шуміли» (1947), «Зелений світ» (1949), «За мир» (1953), «На струнах серця» (1955), «Солов'їні далі» (1957), «Поезія не спить» (1961), «Щастя сім'ї трудової» (1962), «Осінні мелодії» (1964).

Володимир Сосюра

Володимир Сосюра

ТАК НІХТО НЕ КОХАВ

*Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
лиш приходить подібне кохання.
В день такий розцвітає весна на землі,
і земля убирається зрання...*

*Лише тихо і легко в синяву вона,
простягає до зір свої руки...
В день такий на землі розцвітає весна
і тремтять од солодкої музи...*

В'яне серце моє од щасливих очей,
що горять в тумані наді мною...
Розливається кров і по жилах тече,
ніби пахне вона лободою...

Гей ви, зорі ясні! Тихий місяцю мій!
Де ви бачили більше кохання?
Я для неї зірву Оріон золотий,
Я — поет робітничої рані.

Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
лиш приходить подібне кохання.
В день такий розцвітає весна на землі
і земля убирається зрання...

Дише тихо і легко в синяву вона,
простягає до зір свої руки...
В день такий на землі розцвітає весна
і тремтить од солодкої муки...

1922р.

МАРТ

Якби помножити любов усіх людей,
ту, що була, що є й що потім буде, —
то буде ніч... Моя ж любов, як день...
Не знають ще чуття такого люди.

Якби зібрати з неба всі зірки
і всі сонця з усіх небес на світі, —
моя любов горітиме яркіш
за всі сонця на тисячі століттів...

Якби зірвать квітки з усіх планет,
Що вітер їх під зорями колише, —
моя любов пахтітиме міцніше
над квіти всі крізь роки вічний лет...

Якби зібрать красунь усіх віків,
повз мене хай ідуть вони без краю, —
Марії я на них не промінюю,
ні одній з них не вклониться мій спів.

Хай очі їх зільються в зір один,
І в серце зір цей буде хай світити, —
зачарувать мене не зможе він,
твоїх очей йому не замінити.

З яких зірок злетіла ти сюди,
Товариш мій, і друг і мій, і дружина?...
Світи ж мені, світи мені завжди,
Над зорі всі, зоря моя єдина!

1931р.

ВІН УПАВ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ...

Якби Мати-Українка не народила Василя Стуса, Олексу Тіхого, Валерія Марченка, Івана Світличного, Юрія Литвина, Левка Лук'яненка, Михайла Гориня, Олександра Ороса та десятки і сотні інших борців проти московського комуністсько-фашистського наїзника, напевно ми сьогодні мали б свою незалежну Українську Державу

6 січня 1938 року в час надвечір'я Різдва Христового прийшов на світ Василь Стус, великий син України, доля якому відміряла, як і Шевченкові, сорок сім літ. Фізично знищений у таборі особливо суворого режиму ВС-389/36 у селі Кучино Чусовського району Пермської області, він залишився прикладом служіння рідному народові, любові Україні, а його нескорений український дух вічно будитиме приспаних і єднатиме патріотів

Василь Стус

Ярій, душе! Ярій і не ридай!
У білій стужі серце України.
А ти шукай — червону тіль калини,
На чорних водах — тіль її шукай.
Бо — горстка нас. Малесенька шопта.
Лише для молитов і сподівання.
Застерігає доля нас зарання,
Що калинова кров така густа,
Така крута, як кров у наших жилах.
У білій стужі білих голосінь
Це гроно болю, що впаде в глибінь,
На нас своїм безсмертям окошилось.

— — — — —
На колимськiм морозі калина
зацвітає рудими слізьми.
Неосяжна осонцена днина,
і собором дзвінким Україна
написалась на мурах тюрми.
Безгоміння, безлюддя довкола,
тільки сонце, і простір і сніг.
І котилося куль-покотьюлом
моє серце в ведмежий барліг.
І зголїли модрини кричали,
тонко олень писавсь в імлі,
і зійшлися кінці і начала
на оцій чужинецькій землі.

«І НА НАРІД ПРИЙДЕ ВОЛЯ...»

До 120-ї річниці від дня народження Василя Пачовського

Навесні далекого 1920 року перед очима вже літнього, але сповненого великих творчих поривів галичанина Василя Пачовського (12.I.1878 — 5.IV.1942) постали чарівно-приваблива природа Закарпаття та споконвічний на цій землі русько-український народ у всій величії його добродушної простоти, непідробної ширості і вродженої гостинності. Ця задушевна зустріч з казковим Закарпатським краєм залишилася в поетичній уяві Василя Пачовського на все життя, а карпатська тематика вже ніколи не сходила зі сторінок його творів. Про це яскраво свідчить «Апотеоза Срібної Землі» у виданій у 1938 році книжечці «Срібна Земля. Тисячоліття Карпатської України»:

«Чи є ще краща земля, як Карпатська Україна?

Оперезали її високі гори сині, обмаїли зелені ліси, закосичили винниці з золотими виногородами, а річки сріберні опоясали блакитними стрічками

Така вона красна Срібна Україна!

А як у літі леліє красою до золотого сонця, а восени красується різноцвітним листям дерев під лазурним небом — то ані на папері не списати, ні в пісні проспівати!

На колінах молюся Богові старинною колядкою «Сійся, родися жито-пшениця на Україні для Закарпаття, радуйся Срібна Земля!».

Василь Пачовський став поетом та істориком Закарпатського краю вже з перших днів свого перебування в Ужгороді й Берегові. Початок 20-х років характеризувався появою таких його поетичних творів, як «Щедрівка «Просвіті», «Сріберний дзвін», «Скарб руської землі», а також прозового викладу основ і напрямів діяльності товариства «Просвіта» у спеціально підготовленій брошурі «Що то Просвіта?», не кажучи вже про обширну працю «Історія Підкарпатської Русі» (Ужгород — 1921). До цієї категорії творів Василя Пачовського належить також поетичний екскурс в історію Срібної Землі під назвою «Тріє царі», переломлений і трансформований через сюжет однойменної народної колядки.

Першоосновою колядки про трьох царів у різних її варіантах є оповідь євангеліста Матвія (2, 1-12) про те, як після народження Ісуса Христа у Віфлеємі

Василь Пачовський

Юдейським йому прийшли поклонитися три мудреці зі Сходу і принесли дари: золото, ладан і смирну. Почувши про народження Ісуса, цар Ірод наказав мудрецям відшукати дитину і потім, на зворотньому шляхові, повідомити місце народження. Однак, попереджені ангелом, мудреці поклонилися Ісусові і, віддавши йому дари, повернулися додому іншим шляхом.

Історично склалося так, що тема визвольної боротьби й образ народного месника посіли в українській літературі одне з чільних місць. Свідомі свого патріотичного обов'язку перед знедоленим і пригнобленим народом, українські письменники віддавали талант і хист на те, аби художнім словом збудити народ, піднести його національну свідомість і закликати до боротьби за волю. І кожен робив це в міру своїх здібностей від великих Шевченка, Франка, Лесі Українки до менш відомих трударів у царині рідної літератури, серед яких був також Василь Пачовський. Це, очевидно, з його легкої і щасливої руки ми отримали таку поетичну назву Закарпатського краю як Срібна Земля.

Твір Василя Пачовського «Тріє царі» був написаний у час різдвяних свят 1921 року на сюжет відомої народної колядки і вперше опублікований у «Віночку» з таким позначенням: «Берегсаз, 22 януарія 1921р.».

Для розгортання сюжету вірша «Тріє царі» Василь Пачовський використовує поширений як у світовій, так і в українській літературах, прийом сну:

*В Ужгороді місяць сходить,
світять зорі, Уг іскриться,
Мріє замок, дзвонять дзвони,
А Юркови диво сниться...*

На Срібну Землю прийшов щедрий вечір... А з ним приходять у гості три царі на конях:

*Перший гість: із гір Токаю,
Князь Лаборець у короні,
В злотій зброї; кінь як сокіл,
Винна лоза у долоні.*

*Другий гість: із Мукачева,
Корятович, князь Подоля,
В срібній зброї, кінь як ворон —
Сніп пшениці везе з поля.*

*Третій гість: Петро Петрович,
Гордий пан у зброї з криці,
Кінь як орел — а в десниці
Скарб огнистий з Маковиці*

*Хрест на шиї хочу мати
І корону золотую.*

І на таке Юрчинове бажання раптом відчинилися двері і:

*Вносить меч Петро Петрович,
А Лаборець князь корону —
Хрест на щиті Корятович...*

Три царі Карпатської Русі-України покладають на Юрчика обов'язок підняти нове покоління людей краю на боротьбу за волю народу і за тисячолітні терпіння здобути її хоч би зо дна моря.

А, здобувши перемогу, Юрчик має намір віддати золоту корону соборності українсько-руської держави у столицю, бо він, услід за Василем Пачовським, бачить майбутнє українського народу і його етнічних земель у єдиній Українській державі зі столицею Києвом.

*В Ужгороді сонце сходить,
Срібна Русь у світлі тоне —
Трублять труби в Перемишлі,
А в Києві дзвонять дзвони...*

Богдана Баглай

Василь Пачовський

*Я плакав у сні, мені снилася мрія:
Десь ніби я пташка, летю уві сні,
А долом сія Україна красками,
Красується вольна, своя, у весні!
Я з радості плакав у сні...*

*Я плакав у сні, мені снилася слава,
Десь ніби я в трумні, сміюся у сні,
А там на горі Україна співає,
Весь світ після неї складає пісні —
І ревне ридав я у сні!*

*Проснувся в сльозах я і ревне заплакав,
Всі люди побачать, здавалось мені,
Вільну Україну! А я ще невольник!
Останній невольник — умру навесні...
І хлинули сльози рясні!*

Календар садівника

Січень-лютий

Основна турбота садівника — захищати дерева і кущі від пошкодження морозами. При відсутності снігу корені можуть підмерзнути, якщо температура ґрунту на глибині 20 см понизиться до мінус 12–18°C. Найкраще захищає корені і стовбури дерев сніг. Для затримки снігу розкидайте гілки, встановлюйте спеціальні щити, а також снігові вали.

Після сильних снігопадів гілки дерев і кущів можуть ламатися, щоб цього не було, звільняйте їх від снігу струшуванням, а під час відлиги скидайте його довгою жердиною, верхній кінець якої обмотаний мішковиною або поролоном.

Знищуйте гнізда шкідників і висушені, зморщені плоди. Не забувайте приманювати і підгодовувати птахів.

Одним із способів боротьби з гризунами є притоптування снігу навколо штабів дерев та кущів.

Лютий — найкращий місяць для зимового щеплення.

(«Сад, город, пасіка», 1997р.)

29 січня мінає 80 років від часу, коли на залізничній станції Крути, що на Чернігівщині, відбувся нерівний бій київських студентів із російсько-більшовицькими окупантами, в якому загинуло 300 українських юнаків-соколят. На відзначення цієї скорботної в нашої новітньої історії дати друкуємо вірші Василя Письменного «Під Крутами» та Олександра Олеся «Сюються стеляться білі сніги...»

Василь Письменний, вчитель

*Пам'яті юних українців, що полягли в нерівному бою
з ворогом за волю України в січні 1918р., присвячую.*

Автор.

Під Крутами

*Над Крутами сніг. І пронизливий вітер
У січні ридає, голосить, гуде:
Шукає могили, де воїни – діти
На вічній спочинку... Немає ніде.*

*Сім днів, як дістала державність Вітчизна,
тож банду на неї повів Муравйов –
Той самий, що згодом, на жаль, дуже пізно,
Від кулі червоних кінець свій знайшов.*

*Він знав, що під Крутами – юнь України,
У справах військових зелена й мала,
І їй не допоможуть ні рідні стіни,
Ні лицарська мужність, що з нею була.*

Та юнь не зважала на нищість ворожу –
промерзла вночі аж до самих кісток,
Вона, помолившись, чекала на Божу,
Їй послану Чашу, щоб випити в строк.

І строк той ударив, пробив неvbлаганно:
Тридцятото сiчня десятки гармат
Нацiлились в серце найкращих, коханих
Дiтей України – її соколят.

Не встигла молитва долинуть до Бога:
Гармати по Крутах вже б'ють без кiнця...
І падають дiти. І рантом: «Пiдмога!» –
Це радiсний крик сiчового стрiльця.

До насипу в Крутах iз бiлої пари
з'явився паротяг, на якому (овва!)
Два гiрзних «максими» й гармата до пари:
– А хто там казав, що нас Бог забува?

Та мало набоiв. Замовкли «максими»,
Отаман упав на скривавлену твердь,
А губи шепочуть: «Я вбитий не в спину.
Вiч-на-вiч, орлята, зустрiнемо смерть.»

– Мазеп на капусту! Рубай на капусту, –
Кубанки у стрiчках червоних кричать.
Знатъ розум пiд ними вродився не густо,
Iм шле Україна прокляття з проклять.

Шість тисяч ворожих, що рвались у Крути,
Навпiл порiдiли, i серед снiгiв
Дiтей наших мертвих ординськiї круки
Згiрбали й скидали у крутинський рiв.

У звiльнений Київ тiла повернулись...
Всього вiсiмнадцять – отих, що знайшли.
І плакали люди на кожний iз вулиць,
Бо рiднi усi iм тi дiти були.

У день сороковий звитяжноi смертi
Весь Київ за трунами йшов до Днiпра –
До тоi могили, де свiтло не смеркне,
Де пам'ять про подвиги час не стира.

Над ними схилилося прапором небо,
І вся Україна в жалобi-журбi.
Iх рiдна земля пригорнула до себе,
Немов немовлят до грудей матерi.

Пером вам земля, українськi герої,
Всi триста ви є! Україна сама
Щосiчня над вами у траурнiм строї –
Забутих героїв у неї нема!

Любов'ю серця в них налитi по вiнця
До рiдного людю, до краю свого –
Хай б'ються у грудях усiх українцiв,
Як Пiсня життя i найвища Любов.

Олександр Олесь

Сiютьсiя, стелятьсiя бiлi снiги...
Рiдна земля мармурова...
Сковують-рiжуть її ланцюги...
Тихше, о, тихше, нi слова...

Друже, по бiлому мармуру хтось
Мак жалiбний розкидає...
Наче червоне вино розлилось,
Хтось до вина припадає...

Бiлi намети... Троянди цвiтуть...
Казка нiколи нежданна...
Згадуєш, друже: потоки пливуть –
Ми ж кричимо їм: «Осанна!»...

Друже, ти... плачеш... поглянь, навкруги
Рiдна земля мармурова...
Маком цвiтуть-червонiють снiги...
Годi, о, годi... нi слова.

1918р.

Моя подорож у світ (спогад)

У школі, на уроках історії чи географії, небагато вчилися ми про Америку. Чули про її боротьбу за самостійність, про злуку стейтів, дещо про ріку Місісіпі, про міста Нью Йорк, Чикаго та його гангстерів, дещо про індіан. Це, мабуть, було і все. Ота містична країна була гейби не дійсністю, а існувала тільки в сні — далека, невідома, незрозуміла, гейби й неіснуюча. Та ми, учні, небагато турбувалися тим, чи вона є, чи її нема; розмов про неї майже ніколи між нами не було. І хто був би колись з нас подумав, що доля закине не одного з нас до тієї містичної, далекої, невідомої країни на протилежній половині земної кулі і вона стане нашою другою батьківщиною?

Та настали часи лихоліття. Прийшла війна і розкидала нас по цілому світові і, з волі чи неволі, примусила нас ближче познайомитися з країнами, про які колись ми і не мріяли. І я стала одною з тих, яких вітер воєнних подій завів до чужих, далеких країн.

Після Віденського арбітражу у жовтні 1938 року німці передали мадярам наші найбільші три міста на Закарпатті — Ужгород, Мукачево і Берегове. Від чехів ми дістали автономію, та втратили частину своєї землі. Однак ми вірили, що нас ніхто не зломить, що ми дамо собі раду і тому мали надію на те, що майбутнє може принести нам тільки добро. Ми відчували безмежний ентузіазм національного відродження, здоровий молодечий порив.

Переїхавши з Ужгорода до Хуста, який став нашою новою столицею, я вступила у восьму класу гімназії. Та березень 1939 року перекреслив усі наші сподівання та мрії і убив усі наші надії.

14-го березня збудили мене постріли у місті. Що діється? Хто у кого стріляє? Чому? Приніс батько вістку, що це чехи на нас стріляють. Вже вбили молодого американця Лісюка, що приїхав з батьком фотографувати засідання Союму. У місті хаос, стрілянина з усіх боків. Поранених багато. Небезпечно по вулицях ходити. Почали вістки доходити, що вже мадяри переступили наші границі. Як же ж так? Та ж Німеччина мусить нас оборонити! Чому вони дозволяють мадярам нападати на нас? Ніхто нічого певного не знав.

Стрілянина між чехами і нашими тривала далі. Батька чехи арештували, побили. Вістки доходили й надалі, що мадяри наближаються...

Страх і непевність впали на душу. До чого це доведе? Що далі буде? Чи встоїмо проти мадярів? Чи допоможуть німці? Чому чехи нам намагаються? А тут вістка: Чехословаччина розпалася. Словаччина проголосила самостійність. Наш Союз в наступний день також проголосує самостійність Карпатської України. З пограниччя звідусіль приходять вістки про бої з мадярами та з поляками. Наші обороняються, як можуть...

Не вистояли проти переважаючої сили. Після тяжких боїв під Хустом місто впало.

Батько, попрощавшись з нами, вибрався пішки з міста, надіючись добратися на Гуцульщину, щоб сховатися десь у лісах. Нерідна мама покинула помешкання і пішла до знайомих, щоб не бути у відомому для всіх помешканні, а перечекати-пережити непевні дні окупації по хатах друзів і знайомих. Я «сховалася» в помешканні моєї рідної мами, яка місяць тому прибула з Будапешту до мене на відвідини — надіялася, що під маминим «мадярським омофором» буду мати безпечне місце.

Про долю батька я довідалася вже аж тоді, як він був заарештований у Тячеві і посаджений у тюрму. Кілька разів ходили ми до нього на відвідини, навіть моя рідна мама поїхала була раз зі мною до Тячева. До сьогодні пам'ятаю те дивне почуття, коли йшла вулицями Тячева зі своїми двома мамами: одна з лівого боку, друга — з правого. Розмов між ними не було. В тюрму мама не входила.

Наука в гімназії перервалася. З часом дирекція повідомила всіх нас, що натуральні іспити відкладено на вересень і що всі студенти повинні під час літніх місяців вивчати мадярську мову і мадярську історію. Без них не можуть приступати до іспитів.

З Тячева перевезли батька в концентраційний табір у Вар'юлапош, в Мадярщині, звідки його в серпні випустили. Батько невдовзі після цього перейшов нелегально границю Словаччини і замешкав у Братиславі.

13-го вересня відбулися натуральні іспити, після чого мама забрала мене з собою до Будапешта, не бачачи сенсу лишати мене самою на Закарпатті, адже батька вже там не було.

Візд з Хуста започаткував мою довгу подорож по чужих країнах. Незабаром після приїзду до Будапешта я вступила на курси машинопису і стенографії мадярської мови і вже в січні 1940 року почала працювати. Спочатку ми жили у батьків мами, та з часом обставини склалися так, що ми мусіли перейти в окреме помешкання.

Життя на новому господарстві було для мами тяжким, і я старалася допомогти чим тільки могла. Щоб підтримати себе матеріально, я змінила після якогось часу працю і пішла на курси німецької мови, машинипису і стенографії. Лише третя моя праця мадярсько-німецької приватної секретарки дала мені початком 1944 року досить гарний заробіток.

До квітня 1944 року життя в Будапешті було досить спокійним. Хоч і мали картки на харчування, війни не дуже відчували. Але після квітня життя вповні змінилося: німці увійшли на територію Мадярщини і відтоді американські і советські літаки регулярно «навідували» місто і кидали на нього свої «подарунки». Американські літаки прилітали гурмою, по 50 та по 100 літаків щодня і скидали

бомби на стратегічні пункти, дуже часто трапляючи і в житлову частину міста. Ці напади були страшні, і ми їх дуже боялися. Не раз прийшлося просидіти довгими годинами в пивницях та в бункерах. Часом, ідучи до праці трамваєм, доводилось висідати серед дороги і бігти до найближчого будинку, щоб оберігати своє життя від нападів. Увечері, як правило, прилітав один радянський літак, кинув без розрахунку одну бомбу сюди чи туди і відлітав. Його ми не дуже боялися, бо він, як ми казали, «тільки плює на нас» — великої шкоди не робив.

Листування з батьком наладилося зараз же після нашого приїзду до Будапешта. У листах батько часто просив мене переїхати до нього: «тут зможеш студіювати на університеті, я тобі поможу, це не буде проблема. Ходи, я тебе чекаю».

Я стояла на роздоріжжі: залишитися з мамою, яка потребувала мою моральну і фінансову поміч, чи поїхати до батька і взятися за науку. Мені було жаль покидати маму, залишити її з проблемами. Війна була в повному розпалі, і ми не знали, що буде завтра, тому й рішили зачекати з моїм переїздом до кінця війни.

Настав грудень 1944 року. Радянський фронт підійшов під Будапешт. Німці разом з мадярами всіма силами обороняли місто. Радянці оточили його, і вже тільки дорога на Відень залишилася вільною.

Пригадавши собі не одне оповідання батька, я безмежно жаждала радянської окупації і намовляла маму день-у-день на виїзд з Будапешта. Нарешті мама згодилася.

Шеф канцелярії фірми, де я в той час працювала, повідомив, що він має евакуювати канцелярію і може нас забрати з собою до міста Дер (на півдорозі до Відня). Ми з вдячністю прийняли його пропозицію, а оскільки він вже на другий день виїжджав, ми мусіли цілу ніч пакуватись, щоб бути готовими на восьму годину ранку.

Спакували ми якихось 15 пакунків. Жаль було покидати помешкання, меблі, мамині чудові гобелени, книжки. Брали тільки те, що найважливіше: одягу, перини, подушки, ковдри, харчі. Взяли й сигарети та горілку, бо знали, що вони будуть єдиними «грішми» — мадярські пенге ніхто по дорозі не буде приймати.

В містечку Дер ми нікого не знали. Наш добродій шеф дозволив нам залишитися в канцелярії фірми. Шеф, завантаживши свої речі, повернувся в Будапешт, щоб провести свята з своєю мамою та щоб ще забрати деякі речі. Та 23-го грудня радянське військо цілком оточило місто і шеф вже не міг виїхати. Ми ніколи не довідалися, що з ним сталося.

В канцелярії розташувалися ми по б'юрах. Зробили з них два «ліжка»: порозкладали перини, джергу, ковдри, подушки. Спали ми на б'юрах два тижні, не знаючи куди повернутися і що далі робити. Побойючись, що радянське військо скоро приїде і в Дер, ми почали шукати можливість виїзду до Відня.

В Деру стояло мадярське військо. Познайомилася я з одним молодим вояком. Розказала йому, в якій ми ситуації з мамою, і він пообіцяв нам допомогти. І дійсно, напередодні Нового Року прибув з вантажним авто, повантажив нас і наші речі і перевіз до Відня. Новий 1945-ий рік зустрічали ми вже у Відні. Після нашого переїзду у Відень ще бачились кілька разів з нашим молодим помічником, та опісля всіх вояків кудись перевели і я його більше в житті не бачила.

У Відні знайшли ми кімнатку в одному будинку. Я почала працювати в австрійському бюро як секретарка, а мама вступила на працю до фабрики. Дістали продуктові картки і на якийсь час наше життя сяк-так забезпечене.

Провели ми у Відні три місяці. Бомбардування у Відні за ті місяці були страшніші, ніж у Будапешті. Нольоти американських ескадриль тривали щодня від 9-ої години ранку до 2-ої, 3-ої пополудні, а то й довше. Після кожного нападу усе місто палало, проїхати було неможливо. Трамвай не їздив, автобусів не було, єдина комунікація — ходити пішки. Я не раз добиралася до праці пішки, а часто напрошувалася на вантажні авто та вози, що розвозили рано молоко.

Я знала, що недалеко моєї канцелярії був український комітет. Як тільки зазвучала сирена для аларму, я з поспіхом кидала канцелярію і бігла щосили вулицями просто до будинку комітету, щоб бути під час нападу між українцями. Якщо вже мушу вмерти від бомби, думала, то хоч умру між своїми людьми, які зможуть переказати родині, де я загинула.

Через знайомих німців вдалося мені домовитися з батьком у Братиславі зустрітися біля братиславського мосту на границі Чехословаччини й Австрії. Хоч ми зустрінулися лише на неповну годину, я все ж була щаслива, що могла його обняти й поговорити з ним. Це була перша наша зустріч по шести роках. Тоді ми ще не знали, що наша наступна зустріч буде аж через 22 роки.

Підійшов радянський фронт і південь. Вже було чути вибухи в передмісті. Прийшлося знову тікати. Та як? Хто допоможе нам цим разом?

Вже виглядало, що застрянемо у Відні, бо всі мої старання знайти когось, щоб нас вивіз з міста, були безуспішні. В останній хвилині доля дала нам допомогти молодого українця, з яким я познайомилася в українському комітеті. Він також шукав можливості виїзду з Відня. Зв'язався нарешті з німцями, які евакуювали зерно зі своєї фірми. Німці згодні всіх нас примістити на вантажних автах, наповнених мішками зерна. Заплатили ми їм за це горілкою.

Таким чином, на Великдень, 3-го квітня виїхали ми та ще кілька родин з Відня на захід цілою колоною — на 6 вантажівок. Я не знала, куди везли нас авта, аби тільки як найдалі на захід, чим далі від території, яка може бути окупованою советами.

Заїхали ми у Лінц, звідки іншою колоною поїхали на місто Пасав у Баварії. Тут, під містом, на одному горбочку, біля великого мешканевого будинку, висадили нас, а колона поїхала далі.

Внедовзі чуємо — гуркіт літаків. Цей гуркіт нам вже був знайомим. Ми були за містом, то ж не було чого ховатися. Могли як на долоні приглядатися до вибухів американських смертоносних бомб, що падали на місто.

Після нападу підійшли ми до помешкання, де господар дозволив нам «заквартирувати» на якийсь час у stodolі, поки знайдемо собі якийсь притулок. Поскладали свої речі на сіно й лягли виснажені до краю довгою дорогою і переживаннями.

Пробули ми у stodolі кілька днів. Молода німка з котрогось помешкання побачила нас у stodolі і, видно, пожаліла нас. Запросила до себе, щоб ми могли в неї хоч добре помитися. Потім вона запропонувала нам переїхати до села Бергам, де її дядько має ферму. Ми на це радо згодні. Вона знайшла підводу і перевезла нас до свого дядька.

Через кілька днів після нашого приїзду почули ми в радіо, що війна закінчилася. Невдовзі побачили ми по гористих дорогах довгу колону різних військових авт та танків — одна частина їх навіть зближалася дорогою до хати нашого господаря. Ми були певні, що це було американське військо, а все ж було нам моторошно. Не знали, як вони поведуться з нами, чи зачеплять нас, чи будуть нас перевіряти, розпитувати. Та військо проїхало повз хату і навіть не глянуло в наш бік. Це нас трохи заспокоїло. Я дякувала богу, що ми попали під американську окупацію і вже далі не треба буде тікати від фронту.

Німеччина була дощенту розбомблена, залізничі були також усі понишені. Рухатися не було чим, і нам довелося поки що сидіти на місці й вичікувати якоїсь зміни.

Коли восени німці полагодили залізничі, залишила я маму у господаря, а сама вибралася до найближчої залізничної станції. Для цього треба було пройти пішки п'ять кілометрів лісом і полями. Вибралася я в дорогу серед ночі і в 5-й годині рано добралася до станції. Поїздом заїхала у Пасав, а після в Мюнхен.

В Мюнхені я знайшла притулок у студентському гуртожитку в «Фіріхшуле». З часом знайшла недалеко кімнатку і перепроварила туди маму. Затрималися ми в Мюнхені на п'ять років, аж поки трапилася можливість емігрувати зі знищеної Німеччини. Скитавшись після війни в Німеччині було тисячі. Окупаційна влада старалася заопікуватися ними, утримувала табори, однак і Німеччині довелося давати багато, хоч і вона не мала що їсти. Незадоволення в країні з дня на день росло, і ненависть до чужинців виявлялася все більше. Ми це все сильно відчули і були раді, коли різні країни — Англія, Бельгія, Канада, Австралія, Бразилія, Аргентина — почали приймати біженців. У 1948 році нарешті й Америка ухвалила закон, що прийме 205 тисяч біженців з умовою, що кожен знайде собі американського спонсора, який займеться ним, знайде для нього помешкання і пошукає для нього працю. Спонсор мав дати гарантію, що біженець не стане тягарем для держави.

Документацію та поміч в переселенні наших людей провадив ЗУАДК (Злучений Українсько-Американський Допомоговий Комітет, європейське представництво, Мюнхен), який протягом кількох років переселення провів величезну роботу, даючи змогу не одній тисячі людей безкоштовно переїхати до Америки, знайшовши для них спонсорів на фермах, по фабриках, в установах, в організаціях, у церквах.

У червні 1950 року і нам пощастило переїхати до Америки, у стеїт Мінесота, завдяки проф. А. Грановському та його племінникові А. Семенюкові, які знайшли для нас помешкання в Мінеаполісі і допомогли знайти працю.

Отже, після довгих 11 років поневірянь нарешті моя «подорож» закінчилася — Мінеаполіс став моїм сталим домом, у якому почався новий відлік мого життя.

Дивлячись на цю мандрівку з віддалі майже 50-ох років, утверджую і скріплюю в собі сильну віру в те, що Господь таки хотів, щоб я приїхала до тієї далекої, невідомої, казкової країни, оберігав він мене під час бомбардувань, був зі мною в тяжкі хвилини переїзду в невідоме і дав мені велику поміч у дорозі у особах трьох чоловіків, — німця, мадьяра й українця, — які появились біля мене в найбільш критичні хвилини, а потім зникли з мого життя без сліду. Видно, моїм призначенням було пережити війну, пережити 11 років поневірянь і тяжку й довгу «подорож», щоб стати сильною духом і витривалою до боротьби з труднощами і трагедіями, які чекали мене в дальшому житті. Але беріг він мене й у пізніших роках і дав мені силу виконати найбільший проект мого життя — збереження творчості батька. А може, це було таки від початку моїм найважливішим призначенням? Сьогодні я переконана, що так.

Січень. 1996.

Зірка Гренджа-Донська,
Мінеаполіс, США.

ВІТАННЯ «ПРОСВІТИ» ВАСИЛЕВІ ПОПУ

з нагоди 65-річчя народин

Ось накрутив невмолимий Хронос і нашому колезі на просвітянській ниві — члену Ради крайової «Просвіти» Василеві Попу 65 зим. Щиро вітаючи його з цієї нагоди, дуже стисло хотіли б нагадати нашим читачам прикметні риси цієї шанованої людини, званої широко своїми літературознавчими та критичними виступами і в Закарпатті, і в Києві, і в усіх культурних центрах нашої України, і в Словаччині та серед наукової й мистецької громадськості в інших краях і державах близького та дальшого зарубіжжя.

Поклик високої духовності спонукав його до здобуття у Хусті середньої і вищої (українське відділення філологічного факультету Ужгородського державного університету) освіти, а відтак до невпинних пошуків прекрасного у творіннях майстрів слова, коли працював у обласному відділенні Спілки письменників України, навчався в аспірантурі при рідній кафедрі й виконував дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук і після захисту її — і аж до нинішніх днів осягав наш ювіляр велич і красу людини праці у поетичних і прозових, драматичних і публіцистичних набутках вітчизняних та зарубіжних письменників.

Літературно-критичні нариси «Юрій Гойда», «Струмки великої ріки», «Марко Бараболя», сотні газетних статей і рецензій, наукових доповідей та тез, упорядкування книг, збірників, альманахів і ґрунтовні передмови та примітки до них виявляють сумлінного й щиро зацікавленого, доброзичливого й принципового науковця з його фанатичною закоханістю у таланти, що їх народила Срібна Земля. Завдяки Василю Попові близькими й рідними стали для читача образи героїв-добротворців Олександра Маркуша й Луки Дем'яна, Павла Цибульського й Матвія Тевельова, Юрія Мейгеша й Дмитра Кешелі, Івана Симчери й Петра Угляренка, Юрія Станиця й Олександра Сливки, художній світ Михайла Томчанія й Івана Чендея, Юрія Гойди і Василя Гренджі-Донського. Він проникає у творчість невідомих нашому сучасникові Івана Муранія й Дмитра Поповича, Андрія Ворона, Петра Міговка.

Задля справедливості годиться нагадати, що не один талант пробудився і дійшов до читачів завдяки саме йому, Василеві Степановичу, бо ж скільки юнаків і дівчат заявили про літературний хист саме у літстудії, якою протягом десятиліть опікувався він, у тім числі й ті, що нині безпідставно й зухвало опонують йому! Людяність і чесність, готовність подати допомогу — домінанта людської особистості Василя Попа.

Доброзичливість і толерантність, чуйність і делікатність, доброта й турботливість про зростання й розвиток письменницького обдаровання завжди були притаманні й

Василь Поп

залишаються прикметною рисою його як критика й літературознавця, а ще й намагання побачити ідейно-художні параметри митця у ширшому контексті загальноукраїнського чи й світового літературного процесу. З висоти 65-ліття особливо виразно проглядається нерозлучність Василя Попа з Ужгородським університетом, його педагогічні набутки й організаторські здібності. Скільки ж то вихованців понесли науку, що її сприйняли від Василя Степановича, у широкі світи — від Ужка й Волосянки до Лазичини й Богдан-Лутів, від Чопа до Лісківця (на Міжгірщини) й до Херсонщини й Миколаївщини, Сумщини й Чернігівщини,— щоб невтомно сіяти розумне, добре, вічне! Пам'ятні для ветеранів філологічного факультету УЖДУ роки, коли Василь Поп організував поїздки професорсько-викладацького й студентського колективів на Рахівщину й Міжгірщину, Тячівщину й Хустщину, а в Косівській Полянці й Рахові, у Солотвині й Синь-

вірі і досі не забули яскравих студентських та викладацьких виступів.

Від студента й аспіранта до багаторічного завідувача кафедрою української літератури — цей закономірний шлях філологічного осягнення — то лише зовнішні віхи внутрішнього багатого й драматично напруженого життя Василя Попа, бо ж органічно це його, університетське, поле діяльності поєднується з багатограними обов'язками керівника обласного відділення Спілки письменників України та громадською роботою.

То ж зичимо шановному нашому ювілярові, членові Ради крайового товариства «Просвіта» з роси і з води, щоб у творчій насназі новими добротворчими набутками зустрічати майбутні десятиліття й проміжні ювілеї і духовним сяйвом серця щодня зігрівати близьких і рідних та кожну людину!

**Рада Закарпатського
крайового культурно-освітнього
товариства «Просвіта».**

Подвижники

Єпископ Олександр Хіра

Серед когорти духовенства Мукачівської греко-католицької єпархії помітне місце займав талановитий теолог, високоосвічений педагог Олександр Хіра. Народився Олександр Корнилович 17 січня 1897 року в с.Вільхівці, що на Тячівщині, у сім'ї священика. Його батько, 1869р.н., походив з с.Тополя (на території нинішньої Чехословаччини). Мати, Барта Михайлівна, 1877 року народження, — з с.Вільхівці на Тячівщині.

Уже з дитячих, а потім юнацьких років, О.К.Хіра проявляв здібності у навчанні, через що знаходив підтримку в батьків. 1915 року поступив на теологічний факультет Будапештського університету, який закінчив у 1920 році. Після закінчення університету єпископом Антонієм Паппом був рукоприкладений, тобто висвячений у священики. Одночасно його було призначено співробітником Мукачівського єпархіального управління в Ужгороді. На цій посаді працював до 1922 року. У цьому ж році виїхав

у с.Нересницю Тячівського району, де працював як помічник священика разом зі своїм батьком до 1924 року, а потім переїхав на постійне проживання в м.Ужгород.

В Ужгороді О.Хіра налагодив добрі зв'язки з єпископом Мукачівської греко-католицької єпархії Петром Гебеєм, який був його далеким родичем. У 1924р. П.Гебей схилив його вступити до християнсько-народної партії, створеної Августином Волошиним, а згодом Олександр Хіра став членом проводу цієї партії. В її рядах він знаходився до 1936 року.

Протягом тривалого часу О.Хіра працював на викладацькій роботі в Ужгородській богословській семінарії, а з 1934 по 1939 роки був її ректором. Поряд з цим його було призначено головою єпархіального

трибуналу. Олександр Корнилович був всебічно ерудованою людиною, володів багатьма мовами, зокрема українською, російською, латинською, німецькою, угорською, чеською, словацькою. Він поділяв погляди тих семинаристів, яким близька була українська ідея. Вони активно вивчали свою національну культуру, історію, літературу. Разом з цим толерантно, з повагою ставився і до тих своїх вихованців, які дотримувались дещо інших поглядів. О.Хіра користувався великим авторитетом і серед греко-католицького духовенства.

1933 року він став членом капітули греко-католицької церкви і певний час виконував обов'язки її керівника. У 1943 році єпископ Мукачівської греко-католицької єпархії О.Стойка порушив клопотання про присвоєння О.Хірі духовного звання прелата-каноніка. І таке звання йому було присвоєно папою Пієм XII. Це була

о. Олександр Хіра

оцінка його заслуг перед греко-католицькою церквою. Увесь час він займав чільне місце серед членів капітули, яка була консультативною радою єпископа.

На початку листопада 1938 року, згідно з рішенням Віденського арбітражу, як відомо, західна частина Закарпаття була окупована військами Угорщини. Угорською адміністрацією на О.Хіру було накладено домашній арешт. Його обвинувачували у приналежності до українських націоналістів. Про це йому було повідомлено поліцією під час допиту. Після цього він протягом тривалого часу знаходився під наглядом поліції. На це звертав його увагу і єпископ О.Стойка. Крім цього, зазначав О.Хіра, — «мене по телефону викликав регентський комісар М.Козьма і попередив, щоб я не займався націоналістичною діяльністю...» На все це він змушений був зважати, аби не бути звільненим з посади викладача Ужгородської духовної семінарії. Восени 1944 року О.Хіру таємно було висвячено в єпископи. Тут, тобто у семінарії, він працював і після звільнення Закарпаття радянською армією — до 1946.

Поряд з цим, О.Хіра тісно співпрацював з єпископом Теодором Ромжею.

10 лютого 1949 року Олександра Хіру органами КДБ було арештовано. 11 лютого 1949 року відбувся перший допит, на якому він в основному розповідав про свою церковну і громадську діяльність.

16 лютого 1949 року в органах КДБ йому було пред'явлено звинувачення у тому, що він був одним з лідерів і активних діячів антирадянської націоналістичної християнсько-народної партії, виголошував промови антирадянського, антикомуністичного змісту. Йому приписували навіть те, що був агентом іноземних розвідувальних органів, займався активною розвідувальною діяльністю, представляючи імперіалістичним країнам наклепницьку інформацію про СРСР. Крім цього, була ще ціла низка й інших звинувачень. Всі надумані звинувачення ним рішуче заперечувались. Не заперечував тільки те, що був членом центрального комітету християнсько-народної партії і зберігав у себе вдома релігійну літературу, періодику, на сторінках якої друкувалися матеріали антикомуністичного характеру. Після цього для продовження допитів його було направлено у слідчий відділ КДБ Української РСР до м.Києва. 26 лютого 1949 року тут було проведено його перший допит.

Запитання слідчого в Києві і відповіді на них О.Хіри до певної міри були аналогічні до тих, що були й на допитах в КДБ Закарпатської області в Ужгороді.

14 червня 1959 року керівництвом слідчого відділу КДБ в Києві було прийнято постанову про пред'явлення О.Хірі звинувачення, основне місце в якому займало твердження про те, що він проводив антирадянську агітацію, в якій у перекрученому вигляді тлумачив заходи радянського уряду, що проводилися у Закарпатській області. Це були стандартні звинувачення без конкретних аргументованих доказів. Другим звинуваченням йому інкримінували те, що був активним прихильником української культури. Поряд з цим «...мав зв'язки з галицьким митрополитом Шептицьким, знаходився у близьких стосунках з головою українського уряду (тобто уряду Карпатської України — О.Х.) А.Волошином, з яким часто зустрічався.

6 серпня 1949 року особливою нарадою при міністрі держбезпеки СРСР було прийнято постанову, в якій зазначалось: «за активну участь в антирадянській націоналістичній організації ув'язнити О.Хіру у виправно-трудовий табір терміном на двадцять п'ять років... майно конфіскувати...». Було також прийнято постанову направити його для відбування покарання в особливий табір МВС СРСР. О.Хіру було направлено в Озерний, потім він відбував покарання й в інших таборах.

У 1956 році О.Хіра повернувся з ув'язнення. В Ужгороді налагодив контакти з колишніми відповідальним працівником Мукачівської греко-католицької єпархії Миколою Муранієм. Про це стало відомо КДБ, внаслідок чого на початку січня вони були видворені за межі Української РСР. Обидва виїхали в Караганду. Згодом М.Мурані повернувся в Ужгород, О.Хіра в Караганді був пастором для німців, литовців, поляків, українців, які знаходилися там у засланні.

У січні 1979 року помер М.Мурані. Дізнавшись про це, О.Хіра прилетів до Ужгорода, щоб попрощатись із покійним другом. Ледь встиг побачити його востаннє і провести в останню путь. Після змушений був повернутися в Караганду.

Помер у травні 1983 року в Караганді, де й похований.

28 квітня 1989 року прокуратурою Закарпатської області Олександра Хіру було реабілітовано.

**Олексій Хланта,
доцент УЖДУ**

Дерево вашого життя

(за гороскопом друїдів)

Друїди були переконані, що майбутнє людини, її життєва доля, радощі і невдачі залежали від того, з яким деревом вони були пов'язані і на якій відстані знаходилося Сонце від Землі у день її народин. Доброю ознакою вважається, коли дерево вашої долі росте біля вашої хати. Отож посадіть своє дерево біля ваших вікон.

Яблуня	—	22.12-01.01; 25.06-04.07	Клен	—	11.04-20.04; 14.10-23.10
Ялиця	—	02.01-11.01; 05.07-14.07	Горіх	—	21.04-30.04; 24.10-02.11
В'яз	—	12.01-24.01; 15.07-25.07	Жасмин	—	01.05-14.05; 03.11-11.11
Кипарис	—	25.01-03.02; 28.07-04.08	Каштан	—	15.05-24.05; 12.11-21.11
Тополя	—	04.02-08.02; 05.08-13.08	Ясен	—	25.05-03.06; 22.11-01.12
Картас	—	09.02-18.02; 14.08-23.08	Граб	—	04.06-13.06; 02.12-11.12
Сосна	—	19.02-28/29.02; 24.08-02.09	Смоковниця	—	14.06-23.06; 12.12-21.12
Верба	—	01.03-20.03; 03.09-02.09	Дуб	—	21.03 — весняне рівнодення
Липа	—	11.03-20.03; 24.09-03.10	Береза	—	24.06 — літнє протистояння
Лщина	—	22.03-31.03; 24.09-03.10	Маслина	—	23.09 — осіннє рівнодення
Горобина	—	01.04-10.04; 04.10-13.10	Бук	—	21.12-22.12 — зимове протистояння

БІЛОГОЛОВА КАПУСТА

Капуста — стародавня й улюблена культура. У працях давньоримського письменника і вченого Плінія Старшого (І ст. н. е.) згадується принаймні 8 видів капусти. В Стародавньому Римі вже тоді була поширена білоголова, листовка, брокколі, кольрабі та інші види цієї культури.

Київська Русь запозичила капусту від римлян разом з її латинською назвою «капутум» (голова). У природі білоголова капуста, в тому вигляді, в якому ми знаємо, не зустрічається. В країнах вздовж берегів Середземного моря і Атлантичного океану росте дика листовка капуста — невелика рослина з щільними листками, розміщеними у вигляді розетки. Багато віків люди окультурювали цю рослину, відбирали сильні і щільні рослини і розмножували їх, перехресно запилюючи. Застосовували й інші методи селекції. Тепер у різних країнах світу вирощують десятки сортів білоголової капусти.

На території України в структурі посівних площ овочевих культур на даний вид капусти припадає 20%, або до 70 тис. га. Проте виробництво її не повністю задовільняє потреби населення.

Білоголова капуста універсальна у використанні, її широко застосовують у кулінарії та як сировину для переробки — квашення, консервування, сушіння. Пізні сорти добре зберігаються до весни, тому її можна споживати свіжою протягом осінньо-зимового та весняного періодів.

Харчова цінність капусти — у наявності великої кількості вуглеводів, легкозасвоюваних білків, різноманітних мінеральних солей, вітамінів А, В₁, В₂, РР, Е, К, фолієвої і пантотенової кислот, біотину, інозину, хоміну. Особливо багата капуста на вітамін С (36–40 мг/100 г). У її соці міститься значна кількість вітаміну U (S-метил-метіонін) — до 21 мг/100 г, що сприяє виліковуванню виразкових захворювань шлунка й дванадцятипалої кишки. Хворим треба щодня випивати 1–2 склянки капустяного соку протягом 1–2 місяців, додаючи на склянку соку 1–2 чайні ложки олії. Вживають капусту або її сік і при безсонні, головних болях, жовтузі, хворобах селезінки, атеросклерозі. Сирим соком знищують бородавки; розведеним з теплою кип'яченою водою полощуть горло хворі на ангіну. У народній медицині капусту використовують для лікування склерозу, цукрового діабету, порушення кровообігу, опіків, екземи, а соком, змішаним з яєчним білком, можна лікувати гнійні рани. Здавна вважають, що вживання капусти зміцнює організм, надає йому стійкості проти різних захворювань, запобігає ожирінню, покращує зір, вгамовує кашель і головний біль.

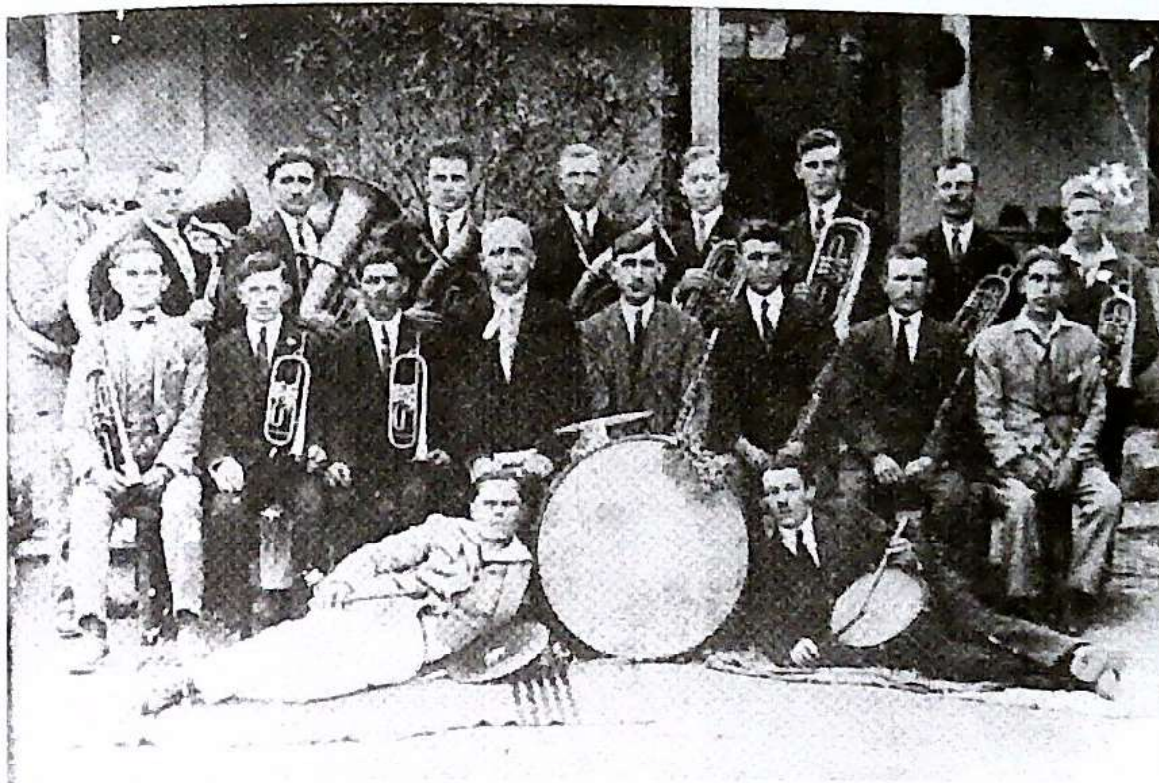
Квашена капуста підвищує апетит, корисна як сечогінний і легкий розвільнюючий засіб, чудовий профілактичний засіб проти цинги і хронічної диспепсії. Розсолем квашеної капусти полощуть ясна, укріплюючи їх, його також споживають при захворюваннях на геморой. Фітонциди, які містяться в капусті, згубно діють на золотистий стафілокок і туберкульозну паличку. Насіння вживають також проти глистів.

Капуста очищає повітря навколо себе. Нею можна чистити килими — вовняні і синтетичні. Для цього капусту ріжуть на кілька частин, і діють ними як щітками.

Косметична маска з квашеної капусти добре діє на жирну шкіру. Роблять її так: раз на тиждень накладають на обличчя капусту, накривають серветкою, яку підтримують руками. Через 25 хвилин маску знімають, а лице змащують кремом.

(«Сад, город, пасіка», 1997).

Спомин про Перечинську "Просвіту"

*Духовий оркестр філії товариства «Просвіта» у Перечині.
Сидить четвертий зліва керівник оркестру Іван Романченко*

Переглядаючи недавно старі фотографії, я знайшов одну, яка підштовхнула мене написати цей спомин, бо, на мою думку, вона буде цінним документом і для історії крайового товариства «Просвіта». Це фотографія з 1926 року, на якій можна впізнати членів духового оркестру перечинської філії товариства «Просвіта».

Ця знахідка й спонукала мене написати коротко про діяльність і про членів—активістів того часу. Пишу це на підставі спогадів мого батька, з котрим ми багато раз згадували про Перечинську «Просвіту».

З його слів, філія товариства «Просвіта» у Перечині була заснована у 1921-22 роках. Засновниками були Довбей Юрко, Пекар Афанасій та Скубеніч Михайло.

Бурхлива діяльність почалася з появою в Перечині українського емігранта Івана Романченка та його дружини. Іван Романченко був неординарною людиною з усіх боків: велетенський зріст (десь біля двох метрів), сильний бас, композитор, диригент та режисер. Хто і ким він був до появи в Перечині, ніхто не знав, але що і до появи в Перечині він був не простим громадянином України, свідчить і той факт, що після вбивства у 1925р. Симона Петлюри він був викликаний до Парижа, де проходив суд над убивцею С.Петлюри. Батько пригадував, що Романченка на цей суд відправляли керівники українських емігрантів, що проживали в Празі.

Тепер коротко про діяльність Романченка. Розпочав він свою роботу в Перечині з організації духового оркестру, який і зафіксований на фотографії. Завдяки І Романченкові та його дружині, колишній артистці театральної групи М.Садовського, перечинці стали знайомитися з українською культурою, українською піснею, творами українських письменників—драматургів. Я згадав про духовий оркестр, у якому

сам став грати, коли мені було всього 14 років. Разом зі мною учнями, а потім і музикантами, стали Михайло Белеканич, Юрко Борис, Іван Транчич, Євген Буковський, Михайло Лешко, Василь Цмур, Іван Галик і ще багато хлопчаків. Вивчали ми нотну грамоту, техніку гри на різних інструментах. Слід відзначити, що багато із цих учнів стали активними музикантами духового оркестру Перечинського ліскокомбінату у післявоєнні часи. Не можу не згадати двох вихованців Романченка: Михайла Белеканича та Юрка Бориса, які у воєнний час стали музикантами духового оркестру чехословацької бригади генерала Свободи. Духові оркестри були у селах Зарічеві та Дубриничах, В. Бичкові, керівником яких теж був Романченко. Він сам komponував марші, вальси, польки, перекладав для оркестру народні пісні.

Моя генерація перечинців (однолітки і старші за нас), завдяки сім'ї Романченків, знайомилася з творами українських драматургів-класиків. Такі п'єси як: «Наталка Полтавка», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «Пошилася в дурні», «Назар Стодоля» і ряд інших ми побачили у 1934-38 роках у виконанні своїх «доморощених» артистів: братів Юрка та Івана Скрипів, Івана Пашка, Івана Цмура, Івана Бокшана, Юрка Коритка та «артисток» Марії Белеканич (Бокшан), Ганни Іляш, юлії Клагги, Марії Пекар (Янчик) і ще багатьох інших, які виконували інші ролі.

Змішаний хор під керівництвом Романченка вивчав і виконував хорові твори українських композиторів, народні пісні, а два рази на рік і церковні твори для літургії. На Різдво хор ходив колядувати до членів «Просвіти», і було великою образою, якщо хор обминав когось із активістів. Слід відмітити, що коли І Романченко працював у інших місцевостях, керував хором його активний учень — перечинець Юрко Качала. Після Перечина він керував хором «Просвіти» у селі Страбичові на Мукачівщині, де працював учителем.

Позитивним явищем, під впливом української культури, стали вишиванки як атрибут жіночого і чоловічого одягу. Молодь стала носити вишиванки як знак активістів та прихильників товариства «Просвіта».

На закінчення моїх спогадів про характер діяльності товариства «Просвіта» та її членів вважаю потрібним згадати найбільш активних просвітян. Це Юрко Ганчак, Юрко Мушка, Михайло, Іван та Василь Сивохопи, Михайло Кедюлич, Іван Деха, Михайло, Юрко та Василь Пекарі (о Афанасій Пекар), Афанасій Лешко, брати Голибаничі, брати Василихи (Юрко, Михайло та Василь) і багато інших. До активних просвітян належав і мій батько Микола Рябець. Він був музикантом духового оркестру і членом хору, а після повернення із Америки в 1932 році і до угорської окупації був членом правління і касиром перечинської «Просвіти».

Не можу не згадати про тих активних просвітян — перечинців, котрі за своє національне переконання заплатили життям. Це: Панас Кедюлич, який загинув на початку 1939 року в Хусті у сутичці із чеськими солдатами, Юрко Пекар — студент Виноградівської (переведеної із Ужгорода) вчительської семінарії, вбитий угорськими окупантами в березні 1939 року біля Королева. На другий день після заходу в Перечин окупантами було розстріляно недалеко від села сім молодих хлопців, між котрими були такі активісти «Просвіти»: перечинці Михайло Пекар, Іван Сивохоп та Іван Керецман. Надіюсь, що імена цих мучеників постійно будуть згадуватися біля їхнього пам'ятника.

Ось така моя коротка розповідь про діяльність перечинської філії «Просвіти», як вона залишилася в пам'яті з юнацьких років.

**Михайло Рябець,
село Буштино Тячівського району**

Співець Турянщини

Іван Козак — поет, драматург, громадський діяч.

Народився 1936р. у мальовничому селі Туриця на Перечинщині. Закінчив Луганський педагогічний інститут. Автор романів у віршах «Покута» та «Прозріння».

З 1996р. очолює Перечинську районну організацію крайового товариства «Просвіта», яка на нинішній день є однією з кращих на Закарпатті.

Іван Козак

ПАРОСТЬ ОСЕНІ МОЄЇ

(автобіографічне)

Де'м родився —
Край святий се,
Мій світок премилый,
Гаїв перснем оповився
Гір Карпат на схилі.
Хвильця Тур'ї.
Ай й Турички,
Потоки грайливі.
Мають, най і невеличкі,
Дзвінки переливи.
З полонин,
Верховин
Зворами в долину,
Знай, од вічності той плин
Й вовік, безупину.
Туй з літами
Вже без мами...
Тринадцять минало...
Навесні було, затямив,
Зозуля кувала.
З грайводою
За луною
Довго віщувала..
Так весна поза весною —
Та й осінь настала
Босоногий
Од порога

Тамтої хижчини,
Що в Туриці май убога —
З соломи та глини.
Близь путички —
Стара дичка
З долею тяжкою.
Притулився ніжно личком —
Й сльоза за сльозою...
Бідна, в шрамах,
Живих ранах,
Мов ніж, в серці — «бабка»;
Як косу клепали рано...
Всохне небожатко!
Та ще родить,
Дітям годить,
Сама, коли в школу...
Дуплавіє, згине... Шкода!
Невже я ніколи
Не увижу
В квіту пишну,
З вітром, як листочки
Понад вечір нишком—тишком
Пестливо шепочуть?
Як дрібненькі
Зелененькі
Вмиються росою,
В сонці блискають, чистенькі ж,

Граються зо мною:
«Ой ви, діти,
Мої діти,
Мої малі діти,
Чи діждуся великими
Я вас увидіти?»
Обіцявся
Й без лукавства —
Так тому і бути!
На колінах Богу клявся
Скоро повернутись.
Але ж в долі —
Своя воля.
Хоч з малости з нею
Ще мужнів у непокорі,
Був і буду з нею.
З гай гніздечка
В степ Донецький,
Де кургани сонні...
Не на крилах лелечиних —
Їхав у вагоні.
Під землею
«Прометеї»
Полум'я кресали,
Думи ж, думоньки про неї,
Про дичку зів'ялу.
Через доли,
Через гори,
Най і без доріжки,
Вернув би-м ся, моя доле,
У Карпати й пішки!
Вона судить:
«Годі буде,
Йванку, нарікати!
Йди, як хочеш, не заблудиш
До своєї хати!»

Як'ми бути?
Чуття, мудрість —
Знов те перехрестя!..
Вбіцяв скоро повернутись,
Та не доведеться.
Треба світа
Більше вздріти,
Вби Правду і Кривду
Розпізнати в нім уміти,
Аби чесно жив ти.
...Проминало,
Літ чимало,
Молодість крилата
Все чимдалі одлітала
Вже в рідних Карпатах.
Понад гори,
Як даколи
Літають соколи,
Пройшли літа молодії,
Та не знаю, коли.
Що дорожче,
Святий Отче,
Нашого дитинства,
За родину, свій дім отчий,
Ласку материнську?
Йду ж, погляну,
Чи не в'яне
Дичка моя люба?
В жалобі — уся поляна —
Пень чорніє струпом..
Сум надія
Порозвіє —
З пня паросток сходить!
Посміхається, радіє —
Колись він зародить!

Іван Левицький — видатний бібліограф України

Серед українських вчених другої половини XIX — початку XXст., які внесли визначний вклад у царину бібліографії історії України, провідне місце належить активному співробітнику наукового товариства ім.Т.Шевченка, голові його бібліографічної комісії (з 1909р.) Івану Омеляновичу Левицькому (1850–1913).

Народився І.О.Левицький 18 січня 1850р. в с.Берлоги Калуського повіту на Станіславщині (зараз Івано–Франківщина). Після закінчення у 1870р. Станіславської приватної гімназії протягом п'яти років навчався на філософському факультеті у Відні.

Деякий час після закінчення університету І.Левицький займався письменницькою діяльністю. Крім того, він був редактором «Народної школи» (1875), «Друга народа» (1876). У 1882р. одержав дозвіл на видання з наступного року «Сільської газети». Але вона так і не побачила світ. У 1885–1886рр. редагував «Мир». У той же час співробітничав у «Слові» (1878–1882), «Зорі» (1880–1881), «Бескиди» (1881), «Проломі» (1881), «Науці» (1882)... На сторінках періодичних видань часто виступав з публікаціями, у яких порушувалися актуальні історичні, економічні, політичні, освітні та інші проблеми.

Протягом 1892–1913рр.І.Левицький працював в асекураційному товаристві «Дністер». Ця робота давала досліднику можливість дещо покращити своє матеріальне становище.

І.О.Левицький дбав і про християнське виховання українського народу. З цією метою він упорядковував і видав кілька «Молитовників».

Але, без сумніву, найбільше зробив вчений на ниві української бібліографії. Цій копіткій праці він присвятив майже усе своє життя. Саме до бібліографічних збірників І.Левицького найчастіше звертаються сучасні історики при дослідженні окремих проблем історії України (ут.ч.і Закарпаття).

Однією з перших найважливіших праць І.Левицького була «Галицко–русская библиография XIX–го столетия с увзгляднением русских изданий, появившихся в Угорщине и Буковине». Вона була надрукована у Львові (перший том у 1888р., другий — у 1895р.). У першому томі зафіксована література, що побачила світ протягом 1801–1860рр., у другому — 1861–1886рр. У згаданій праці дослідник може знайти і роботи з історії та культури Закарпаття (у т.ч. і місцевих авторів). Серед них В.Кимак «Всемирная история» (Ужгород, 1868–1870.Ч.I–III); М.Лучкай «Церковные беседы...» (Будин, 1831.–Ч.I–II), «Grammatica Slavo–Ruthena» (Будин, 1830); О.Духнович «Звід законів» (Пряшів, 1848),

«Добродітель перевищує багатство» (Перемишль, 1850); А.Балудянський «История церковная нового завета» (Вієнна, 1851–1852.–Ч.I–III) та ін. Тут містяться також відомості про твори Ю.Венеліна–Гуци, А.Дешка, В.Довговича, П.Подія, І.Орлая, І.Фогорашія... У цьому ж виданні подається інформація і про періодичні видання нашого краю («Церковная газета», «Свет», «Сова», «Листок»...), розкривається їх зміст.

Логічним продовженням стало тритомне видання «Матеріали до української бібліографії» (Львів, 1909–1911). Його загальний обсяг становить 842 сторінки. У «Матеріалах...» зібрані майже всі публікації, що появилися в Австро–Угорщині протягом 1887–1893рр., а також ті роботи, що були надруковані в інших державах Європи та Америки українською, російською, польською, французькою, німецькою, латинською та іншими мовами, авторами (або видавцями) яких були українці, уродженці Австро–Угорщини. Праці розміщено у хронологічному порядку, а в кожному році — по алфавітно. Тут можна знайти відомості про роботи, присвячені дослідженню окремих проблем нашого краю. Це, переважно, роботи А.Будиловича, М.Гомичкова, М.Драгоманова, О.Петрова, Ю.Яворського та ін.

У цьому контексті необхідно назвати ще ряд бібліографічних праць І.Левицького, які охоплюють незначні за хронологією рамки. Серед них «Галицько–руська бібліографія за рр.1772–1800» (Записки Наукового товариства ім.Т.Шевченка.–Львів, 1903.–Т.LII), «Галицко–русская библиография за 1887г.» (Львів, 1888), «Галицко–русская библиография за 1888г.» (Львів, 1889), «Галицко–русская библиография за 1889г.» (Львів, 1890) та ін. У згаданих виданнях є дані і про праці представників закарпатської інтелігенції — А.Дешка (О Карпатской Руси//Киевская старина. –1887.–Т.XIX.–NII) Ю.Жатковича (Несколько слов о русских, живущих в Угорщине: Исторический очерк// «Месяцеслов» на 1890 год. – Унгвар, 1889), Є.Фенцика (Мараморошская Русь/ Слово. – 1887.–N52), Л.Чопея (Руска азбука и перва читанка для первой кляси народних школ. –Будапешт, 1887)...

Дуже цікавим є дослідження І.Левицького «Прикарпатская Русь в XIX–м веке в биографиях и портретах ее деятелей с увзгляднением замечательных людей, котрых 1772г. застав при жизни» (Львів, 1898–1901.–Т.I–Вип. I–4). Вчений мав намір включити у це видання до 2000 біографічних нарисів. Однак встиг довести його тільки до літери «Б». (30 січня 1913р. І.О.Левицький після тривалої хвороби помер у львівському селі Знесіні). Необхідно підкреслити, що у вище згаданому виданні є дані (хоча й не повні) і про відомих дослідників Закарпаття

того часу. Робота І.Левицького і зараз є у значній мірі джерелом для укладання Українського біографічного словника.

Крім згаданих досліджень, Іван Левицький написав спеціальні бібліографічні праці — «Реєстр наукових і літературних праць проф. Михайла Грушевського» (Науковий збірник, присвячений Михайлові Грушевському... — Львів, 1906) і «Бібліографія Федоровича» (Bibliographie des Fedorowicz. — Leopold, 1910). Остання призначалася в основному для приватного користування. Історіографічний характер має робота І.Левицького «Олександр Барвінський в історії культурного руху руського народу на Прикарпатті» (Львів, 1901).

Необхідно відзначити, що дослідник, крім бібліографії, цікавився й іншими проблемами. Назвемо деякі його праці: «Рух в Галичині в першій половині віку панування Австрії (1772–1820)» (Львів, 1879; польською мовою) «Обозрение общественно-экономического строя на Южной Руси» (Львів, 1884), «Погляд на розвій нижчого і вищого шкільництва в Галичині в рр.1772–1800 і розвій русько-народного шкільництва в рр.1801–1820» (Львів, 1903), «Матеріали до історії народного шкільництва Галичини в рр.1803–1821» (Львів, 1903) та ін.

Досить цікавою і своєрідною є історико-географічна праця Івана Левицького «Указатель именам личным, географическим, топографическим, городам, городищам, урочищам и проч., упоминаемым в статьях Антония С.Петрушевича, напечатанных в журнале «Вестник Народного Дома» за гг.1882–1888» (Львів, 1888).

Загалом треба наголосити, що життєвий та творчий шлях І.Левицького вивчено дуже слабо. Пояснюється це, мабуть, тим, що він активно співробітничав з Науковим товариством ім.Тараса Шевченка, яке визнавало право українців на власну державу, рідну мову, історію свого народу. Звичайно, дослідження згаданих проблем за тоталітарного режиму було «неактуальним». А тепер, коли розбудовується незалежна Україна, необхідно згадати тих, хто готував ґрунт для цього у минулому. Серед них чільне місце посідає бібліограф, історик, письменник-публіцист Іван Омел'янович Левицький. Він був і залишається для нас справжнім вченим, щирим патріотом рідної землі, гідним представником великого українського народу.

**Микола Олашин,
кандидат історичних наук.**

ТРИЄДИНА ТЕМА «ПОВІСТІ ВРЕМ'ЯНИХ ЛІТ»

«Повість врем'яних літ» — твір глибоко історіософічний. Це не стільки переказ історії (бо оповідь дуже уривчаста, місцями надто тенденційна, сильно зрежисована), скільки спроба її осмислення. Повість у тій же мірі є історичним трактатом, як і художнім романом, оскільки у ній наукове і художнє пізнання дійсності ще не розщеплене і виступає у своїй первісній цілісності, синкретичності. Твір чітко структуровано, впродовж усього тексту простежуються три основні лінії, заявлені у заголовку. проте ідеально перекласти його сучасною мовою тяжко через багатозначність вжитих у ньому давньоруських слів. Наприклад, Руська земля — в одних випадках це країна, в інших — народ. Тут маємо уявлення про людину, що проростає з рідної землі, — споріднене з біблійним образом Адама, виліпленого з глини, чи до логіки латинської мови, де слова людина (гомо) і ґрунт (гумус) теж однокореневі. Відповідно й слово «откуда» у Повісті має і просторовий, і часовий смисл. Але найбільше труднощів викликає вираз «врем'яні літа». Його перекладають як минулі, минуші, старі, швидкоплинні літа. Можна розуміти це і як датовані, нумеровані роки, бо ж хронологія сама по собі є яскравою повістю. Але й це не буде досконалим перекладом. Слово «врем'я», яке збереглося у гуцульських говірках і у «Слові о полку Ігоревім», має багато смислів: час, погода, гарна погода. Воно пов'язане з дієсловом «вертіти, повертати». Етимологічний словник української мови співставляє його з індоєвропейським «вартман» — колія, шлях. Отже, в аналізованому слові незримо присутнє сонце, яке постійно обертається уздовж зодіакального шляху, а нашими пращурами уявляється як Дадзьбог, Дайбог, що дає людям гарну погоду і відлік часу (звідси ж давня назва Дайбовецької вулички в Ужгороді). Тому вираз «врем'яних літ» має не так мінорний, як мажорний акцент. Це літа осяйні, а повість — про круговерть років. Ідея повороту подій, історичних перегуків, аналогій органічно притаманна Повісті, яка постійно підкреслює, що та чи інша будова чи назва «понині є», з'ясовує нащадків і предків своїх персонажів, відверто «римує» різні події між собою.

Отже, назву Повісті можна витлумачити так: «Се повісті круговерті літ: коли Руська країна почала існувати». Тричленна симетрична структура нагадує аналогічну композицію Тризуба.

Літописець починає історію свого народу від Вавілонського стовпотворіння. Сенс цієї конструкції — поставити слов'ян-русів у один ряд зі старожитними, біблійними народами. Це те ж саме завдання, яке останнім часом на новому рівні історичних знань розв'язував нещодавно померлий археолог М.Чмихов, демонструючи синхронність праісторичного процесу на Близькому Сході й Україні. Це перша тема Повісті. Третя (симетрична їй) тема — історія руської держави, її протистояння хозарам, варягам, візантійцям, печенігам, половцям. Наявний текст Повісті дає досить розпливчасту відповідь на питання, коли ж Руська держава стала суб'єктом історії, творцем власної долі — це період правління у Візантії Михайла III (842-867). Можливо,

Симон Наріжний

Д. Антоновича, В. Біднова, С. Дністрянського, Д. Дорошенка, О. Колесси, М. Лозинського, І. Мірчука, С. Рудницького, С. Смаль-Стоцького, В. Старосольського, В. Тимошенка, О. Шульгіна, Ф. Щерби та інших. В історії УВУ це понині неперевершений рекорд з кількості прослуханих лекцій.

Разом з географом С. Рудницьким (в 1937р. розстріляним в Сибіру) він вже на початку свого празького побуту здійснив експедицію на Закарпатську Україну. У квітні 1923р. на зборах української професури й представників громад українського студентства в Празі С. Наріжний виголосив блискучу доповідь, в якій переконливо обґрунтував неминучу потребу перенесення Українського вільного університету із Праги до Ужгорода.

— Якщо ми цього не зробимо, — говорив він, — там верх візьмуть москвофіли, й українська справа може назавжди пропасти для нас.

Доповідь С. Наріжного викликала велике зацікавлення. Її було розмножено на склографі й поширено серед української академічної громади. На жаль, політичні умови не дозволили реалізувати задум С. Наріжного.

У березні 1927 року за трьохтомну монографію «Гетьманування Виговського, Хмельниченка та

Тетері» УВУ в Празі надав йому звання доктора філософії (PhDr).

Після закінчення двох празьких університетів він поступив до т. зв. «габілітаційної підготовки» в УВУ (керівник Дмитро Дорошенко). Майже одночасно він був «професорським стипендіатом» Карлового університету (керівник Ярослав Бідло). Від 1928 по 1932р. він був лектором історії України у Високому педагогічному інституті ім. Драгоманова в Празі. В 1932р. габілітувався на доцента, в 1938 — на «професора історії Східної Європи з особливим углядженням на історію України». У 1929-44р. С. Наріжний був вченим секретарем Історично-філософічного товариства у Празі. З доповідями виступав на багатьох наукових з'їздах і конференціях, а в періодичних журналах та збірниках опублікував кілька десятків солідних наукових праць.

З 1930р. його доля була пов'язана з Музеєм визвольної боротьби України (МВБУ), заснованим у 1925р. в Празі. Разом з Дмитром Антоновичем він перетворив цей музей у найвизначнішу науково-документаційну установу української еміграції. Немалою його заслугою для МВБУ було придбання у Празі-Нуслях чотириповерхового будинку з 21 кімнатою. Фонди музею становили понад 50 000 одиниць збереження, вагою понад 50 тонн, причому жоден експонат не був куплений, всі були даровані. МВБУ за всю свою історію не одержав жодної державної допомоги, існував виключно на кошти української еміграції з цілого світу. Чималу фінансову підтримку МВБУ одержав від громади Закарпатської України. Навіть школярі по галерах складалися і зібрані гроші висилали на «свій музей». Сам А. Волошин дарував на його розбудову кілька тисяч крон. У важких економічних умовах Музей видавав навіть свій часопис «Вісті Музею визвольної боротьби України» (від 1925 до вересня 1938 року вийшло 20 випусків).

В МВБУ був великий відділ Карпатської України, що містив, головним чином, документи про Карпатську Україну 1938-39 років. На жаль, під час бомбардування Праги американцями у лютому 1945р. будинок був пошкоджений, та С.Наріжному вдалося збережені матеріали (понад 40 тонн) перевезти на безбечне місце (частину — в Клементинум, частину — в архів Міністерства внутрішніх справ).

Після смерті Дмитра Антоновича в 1945р. С.Наріжний став директором МВБУ і на цій посаді він проявив неабияку активність у справі збереження його фондів. Після величезних зусиль (писав він навіть до Сталіна) йому вдалося вирвати ці фонди з пазурів «Смершу» і налагодити регулярну працю Музею. Під назвою «Український музей» МВБУ під керівництвом С.Наріжного існував у Празі до березня 1948р., коли його остаточно ліквідували комуністи, що прийшли до влади в лютому 1948 року.

Та С.Наріжний і після цієї катастрофи не перестав боротися за свій музей. Писав скарги до різних інстанцій, навіть до ООН та ЮНЕСКО, в Канаді під псевдонімом І.Бирич вийшла його брошура про незаконну ліквідацію Українського музею. Оскільки Наріжний, як людина без державного громадянства, перебував під захистом міжнародної організації ІРА, чехословацька влада не могла його арештувати і в лютому 1950р. видворила його з Чехо-Словаччини як небажану особу (*persona non grata*). Після піврічного перебування в таборі переміщених осіб (DR) в австрійському Ляндеку, восени того ж 1950р. він разом з сім'єю виїхав на постійне перебування в Австралію.

І в Австрії, і в Австралії він не переставав боротися за повернення фондів МВБУ їх законному власникові — українській еміграції, головним представником якої був З'єднаний українсько-американський допомогивний комітет з осідком у Філадельфії. На жаль, його зусилля в колах тодішньої еміграції не знайшли підтримки. Навпаки, в атмосфері холодної війни та шпигуноманії 50-х років С.Наріжного було без будь-яких підстав запідозрено у співпраці з радянською розвідкою: будімо він ще 1945р. продав МВБУ радянським органам (КГБ), які в 1950р. вислали його на захід, як свого секретного агента. В українській емігрантській пресі проти С.Наріжного піднялася хвиля неймовірних наклепів і безпідставних звинувачень. Його було проголошено зрадником України, який за свою діяльність заслуговує найвищу кару — смерть повішенням («шнурок»).

Не маючи змоги боронити себе у пресі, С.Наріжний назавжди замовк. В Австралії він 15 років працював робітником на курячій фермі та у фанерній фабриці. Від 1968р. повних десять років доглядав паралізовану дружину. Умер 23 липня 1983р. на 85 році життя в Сідней, де його й похоронено. У пресі Заходу і Сходу його смерть обійдено повною мовчанкою. Лише в 1996р. гасло про нього було надруковане в австралійському томі «Енциклопедії української діаспори» (головний редактор Василь Маркус із Бедевлі). В тому ж році Університет ім.Монаша у Мельборні видав мою книжку «Музей визвольної боротьби України і доля його фондів» з доволі детальною біографією С.Наріжного, аналізом та оцінкою його наукової спадщини. Основним джерелом для написання цієї книжки були для мене рукописні спогади «Як рятували Музей визвольної боротьби України» (460стор. машинопису), надіслані мені його дочкою Надією з Австралії.

А якою була доля фондів МВБУ?

Частина з них (6 вантажних машин) уже в кінці 1948р. було вивезено у Харків, дальшу частину (понад 10 тонн) — у 1950р. до Києва. Після побудови споруди Центрального державного архіву Жовтневої революції у Києві (на Солом'янській вулиці) обидва надходження з Праги були об'єднані й долучені до матеріалів Українського історичного кабінету при Міністерстві закордонних справ Чехо-Словаччини, вивезених із Праги ще у 1945 році (спочатку у Харків, пізніше у Київ) та інших матеріалів, вивезених із Чехо-Словаччини (архіви УВУ, УГА та ін.). Із всіх цих матеріалів було створено 513 суворо засекречених спецфондів, що охоплюють майже 50.000 справ основна частина

цих фондів залишилися в Києві, інші були надіслані у Москву, Харків, Львів, Тернопіль та деякі інші міста. Згідно з документацією Центрального архівного управління в Києві, понад вісім тонн матеріалів, вивезених з Праги, у 60-х роках було направлено з Києва в Обласний державний архів у Берегово. Яка доля цих архівів — мені не відомо.

Отже, завдяки зусиллям С.Наріжного майже всі фонди празького МВБУ були збережені. Їх основна частина знаходиться в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України в Києві, Центральному державному архіві кінофотодокументів у Києві, Центральному архіві громадських організацій у Києві та центральному державному архіві у Празі. Всюди вони прекрасно опрацьовані, нині вже розсекречені й доступні для наукового дослідження.

В ЦДАВОВУ у Києві (колишній Архів Жовтневої революції) знаходиться і багатющий приватний архів Симона Наріжного, що охоплює його особисті документи, листування, фотографії та рукописи шістьох його наукових книжок. З них найвизначнішою працею є рукопис другого тому монографії «Культурна праця української еміграції в роках 1919-1939» (830 аркушів), який сам С.Наріжний вважав назавжди загубленим. Цю працю я вважаю знахідкою століття на ділянці дослідження української еміграції.

Дальші багатющі фонди колишнього МВБУ зберігаються в празькому Центральному державному архіві (площа Градчанська, №6). І вони добре упорядковані, становлять окремий фонд, названий «Український музей у Празі». Лише каталог цього фонду займає 258 сторінок. І тут є чимало матеріалів з приватного архіву С.Наріжного, наприклад, його листування з братом Олександром, Дм.Дорошенком, рукописи його недрукованих праць тощо.

Багато матеріалів цього фонду безпосередньо пов'язано з історією Карпатської України 1938-39 років. До найвизначніших належать спогади підполковника Українських січових стрільців В.Філоновича «Кривава боротьба за волю Карпатоукраїнської республіки» (39 густо писаних сторінок машинопису), які є своєрідною хронікою березневих днів Карпатської України 1939 року. Спогади закінчуються словами: «Перед світлою пам'яттю великих жертв полеглих славіних лицарів України, що мужньо і гордо життя своє віддали в обороні Карпатської України, в найглибшій пошані схиляємо свої голови. Спіть, осяяні промінням Слави Мучеників, у рідній землі. Прийде час і ваші мрії і ваші бажання стануть дійсністю, бо недалеко вже та пора, коли встане з руїн і стряхне з себе всіх наїздників Велика, Могутня і Славна Україна». Зараз, коли пророцтво В.Філоновича стало дійсністю, нашим моральним обов'язком є видати цей його безцінний рукопис друком.

У 1998р. минає сто років з дня народження Симона Наріжного, вченого, який своєю любов'ю до України проявив не словами, а конкретною працею, працею великої ваги, яка і по сей день не була належно оцінена.

Симон Наріжний, як і його колеги та співробітники, все життя мріяв про те, що Музей визвольної боротьби України, будований за її межами колись, коли Україна стане незалежною демократичною державою, буде перевезено з Праги у визволену Україну. Москва заgrabала ці матеріали в часі найбільшої антиукраїнської істерії з метою їх використання в боротьбі з українським національно-визвольним рухом. На щастя, комуністична влада не знищила їх, як тисячі інших документів української історії і культури, а зберегла до наших днів, як багатюще джерело нашої національної історії.

З нагоди 100-ліття з дня народження С.Наріжного в Україні конче потрібно видати не лише монографічну працю про нього, але і його недруковані праці, головним чином, другий том його «Української еміграції» (рааазом з перевиданням першого тому, який став бібліографічною рідкістю). Це був би найвизначніший внесок до святкування століття з дня його народження.

**Микола Мушинка,
доктор філологічних наук,
Пряшів.**

Августин Волошин про соціальне виховання

Задля історичної об'єктивності зазначимо, що широкому колу навіть педагогічної громадськості донедавна була недоступна наукова спадщина Августина Волошина (1874-1945) — визначного вченого-педагога, громадського, культурного і церковного діяча Закарпаття. Проте, чи не найбільшу цінність для нас становлять не тільки такі психолого-педагогічні праці А.Волошина, як «Педагогіка і дидактика» (1924), «Коротка історія педагогіки для учительських семінарій» (1923), «О соціальному вихованню» (1924), «Педагогічна психологія» (1932), «Педагогічна хрестоматія» (У 2тт.), але й його бесіди, опубліковані, зокрема, в часописі «Підкарпатська Русь» за 1926 та 1928 роки.

Кардинальні зміни, що відбуваються в усіх структурах нашого суспільства, зачепили важливі сфери індивідуального і соціального буття. Динаміка соціальних перетворень в Україні, пов'язана з різкою зміною соціальних норм та орієнтацій, зумовила розлад регулюючих систем і на рівні суспільства, і на рівні окремої особистості.

У ситуації, що склалася, значної ваги набуває ефективність діяльності різних соціально-виховних інститутів, покликаних вирішувати питання «соціальної адаптації і реабілітації молоді, сприяння її зайнятості, соціальної підтримки незайнятої молоді, профілактики підліткової злочинності, організації здорового способу життя молоді тощо. На передній план висувається також необхідність допомоги в кризових ситуаціях, у випрацюванні в людині соціальних норм, цінностей, «стабільних точок опори» в соціальних умовах, що постійно змінюються, адаптації і підготовки індивідуума до діяльності в нових суспільних структурах.

Як засвідчує практика, розв'язання власне молодіжних проблем неможливе без розв'язання проблем усього суспільства. Від відносин молоді з суспільством, її місця і ролі в житті держави, настроїв та установок залежать наслідки реформ. Стало очевидним, що традиційні засоби «допомоги» молодій людині себе віджили.

В умовах ринкової економіки потрібні методи, розраховані, насамперед, на її саморозвиток, самореалізацію — через підприємництво, кредитну політику тощо. Вони мають виконувати принаймні такі функції (так вважають опитані нами):

— створення можливостей щодо працевлаштування (організація молодіжної біржі праці)	64,95%
— матеріальна допомога молодим сім'ям	60,67%
— організація дозвілля	50,75%
— включення в повноцінне життя молодих інвалідів	38,83%
— психолого-педагогічна, юридична допомога	36,33%
— профілактика молодіжної злочинності	30,55%
— профорієнтація і перепідготовка	29,20%
— стимулювання ініціативності	
молодіжних підприємств і доброчинних установ	21,77%
— соціальна реабілітація і реадаптація інвалідів	18,99%

На нашу думку, не менш важливими є і такі функції: психолого-педагогічна та медико-психологічна реабілітація цієї категорії населення, соціальна реадаптація і ресоціалізація підлітків, які повернулися з виправно-трудова колоній, спеціальних

шкіл, профтехучилищ, активізація діяльності самодіяльних дитячих і молодіжних об'єднань гуманістичного спрямування.

Такий широкий діапазон проблем у сфері соціальної педагогіки вказує на те, що для роботи в цій галузі конче потрібні підготовлені спеціалісти. Так, за наказом Міністерства освіти, з 1991 року введено в освітніх закладах нову спеціальність — «соціальний педагог». Розроблені посадові обов'язки і кваліфікаційні вимоги соціального педагога. Проте варто зауважити, що цього аж ніяк недостатньо для успішної роботи в галузі соціальної педагогіки. На часі є щонайшвидше впровадження у вищій школі викладання курсу «Соціальна педагогіка» та спецкурсів «Соціальна робота», «Соціальна практика», «Соціально-психологічні основи проектування особистості».

А.Волошин у своїх педагогічних творах торкається багатьох з цих соціально-педагогічних проблем, що синтезуються з процесом навчання і виховання підростаючих поколінь. З цього приводу автор висловлює чимало цінних ідей, які не втратили своєї актуальності і в наш час.

Доречно зазначити, що гуманістична суспільно-громадська позиція вченого вплинула на його педагогічну концепцію, серцевиною якої є людинознавчий, диференційований та індивідуальний підходи до виховання. Особистість вихованця в концепції розглядається як вища соціальна цінність. Виходячи саме з таких міркувань, А.Волошин віддав перевагу індивідуальному вихованню, а не колективному.

Важливе місце у творчому доробку А.Волошина посідає наукове дослідження «О соціальному вихованню» (1924). Цю працю за вагомістю педагогічної думки без будь-якого перебільшення можна прирівняти до книги невідомого автора «О воспитанії чад», яка була надрукована у 1609 році Львівським Ставропігійським братством (першодрук початку XVII ст.).

Сьогодні, коли в педагогіці дедалі ширшого визнання й інтенсивного розвитку набуває її самостійна галузь — соціальна педагогіка, праця «О соціальному вихованню» викликає особливий науковий і практичний інтерес. Адже в ній розглядається історія соціологічних знань, подається періодизація суспільно-громадського життя, в оригінальній формі зроблено спробу поєднати ідеї соціалізму з принципами християнської моралі, висвітлюються деякі психологічні моменти формування особистості, розкриваються окремі аспекти соціальних зв'язків і відносин.

Загальновідомо, що соціальне виховання включає в себе такі поняття, як «соціальний статус» (права, обов'язки, свободи, доход, соціальні зв'язки і відносини), «соціальні гарантії», «соціальний захист дітей і молоді» та інш. А Волошин соціальне виховання поєднував з державно-громадським. У вищезгаданій праці він пише: «Соціальное і державно-громадське виховання видвигнуло і думку самоуправи учеников». У дослідженні простежується думка про демократизацію життя дітей і молоді шляхом налагодження в школах чіткої системи самоврядування вихованців, побудованої на співробітництві. А.Волошин дивився на школу і систему виховання «як на витвір соціальний, котрий і має працювати в дусі громадянства для громадянства».

Книга «О соціальному вихованню» містить ті гуманістичні положення, які найбільш імпонували поглядам А.Волошина на виховання. Хоч текст і витримано у релігійному дусі, в праці домінує судження: позитивні й негативні моральні риси людини — це не вроджені якості, а результат виховання. «Из чувств моральности, — зазначає

А Волошин, — складається характер соціального ідеала, від котрого має вихователь стремитися. Моральний ідеал зависить від релігійного і морального світогляду народу».

Як соціальний ідеал педагог виводить етизовану особистість, яка містить у собі ознаки всіх чеснот, добродійників.

Закликаючи до здійснення постійного, систематичного, поетапного (поступового) морального виховання, А. Волошин наголошує на важливості врахування у цьому процесі «малих соціальних одиниць», до яких відносить, перш за все, сім'ю, школу, церкву та вихователя. Він відзначає: «Ідеали релігійного і народного життя конкретизують напрямок особистості вихованця і ведуть його до цілей соціального виховання». Вчений вказував на педагогічну значущість взаємозв'язку таких складових змісту виховання, як моральне і фізичне, на основі яких відбувається обопільне взаємозбагачення, стверджуючи, що «тілесне виховання — тілесна сила і здоров'я — підтримує і моральну силу».

Велику увагу А. Волошин звертає «на шкільні дружества». Він вважав «шкільні дружества» кузницею, в якій виховували почуття взаємодопомоги, довіри, взаєморозуміння. Тут молодь набуває і засвоює соціальний досвід, тобто здійснюється її соціалізація.

У брошурі наголошується на важливості впливу педагога-вихователя на формування поглядів і норм поведінки. Цьому питанню А. Волошин присвятив §7. («Особиста педагогіка»). Автор сподівався, що плоди доброго виховання, які передаватимуться з покоління в покоління, вплинуть на моральність суспільства і поліпшать його.

Він схилявся до думки, що соціальне виховання може і повинно стати мистецтвом, якщо вихователі до управління процесом розвитку особистості будуть підходити творчо, цілеспрямовано. Роль соціального виховання поєднується з метою — «ширити культуру, понести світло знання і хотіння доброго в усі куточки людського життя».

У праці «Педагогіка і дидактика» містяться цінні міркування щодо діяльності самодіяльних дитячих і молодіжних об'єднань. Зокрема, проведу шкільної молоді присвячений §39 вищезгаданої роботи. А. Волошин так визначає основні засади діяльності проведу шкільної молоді: «Провід шкільної молоді зводиться:

- а) до визнання доброго;
- б) до бажання робити добре».

Автор акцентує на тому, що провід хлопця і провід дівчини треба вести окремо, бо «сама природа наділила різними нахилами обидві статі». Тут же він розкриває моральні, фізичні та естетичні якості дівчат і хлопців. «Жінці, — пише А. Волошин, — притаманні любов та ввічливість, а основою мужької психіки є стремління до сили, до самостійності».

Отже, вивчення і осмислення педагогічної спадщини Августина Волошина виходить далеко за межі цієї статті. Безперечно, заслуговують і потребують подальшого ретельного дослідження й інші праці вченого-педагога, які на практиці сприятимуть успішній реалізації соціально-педагогічної концепції виховання.

**Марія Баяновська,
кандидат педагогічних наук.**

Село Розтоцька Пастіль Великоберезнянського району

Біля підніжжя гори Яворник, у невеликій улоговині, розкинулось верховинське село Розтоцька Пастіль. Вперше згадується воно в історичних джерелах 1578р. і в нинішньому, 1998, році відзначає своє 420-річчя. В Урбарії 1602 року значаться дві Пастілі: Ковач Пастіль та Тоште Пастіль. У першому своєму наділі землі не було; півнаділових було двоє. Наділами володіли Іван Дорош, Плесенцур та Зерко, а з правом проживання, але без права передачі у спадок — Федор Шуньо, Іван Тіко та Іван Домбо. Полів для обробітку поміщику не було. В лісі випасали свиней і збирали хворост, за що громада платила 10 флоренів. На свято Михайла давали 1 флорен, а на свято Юра — 50 динарів. Село належало до володінь роду Другетів. Але Василь Гаджега відносить село до володіння колегії чину ієзуїтів в Ужгороді (очевидно, село Другети могли подарувати єзуїтам).

Старожили оповідають, що раніше село знаходилося в урочищі «Загороди», де відсутність води змусила людей переселитися ближче до гірського потоку, який бере свій початок з гори Яворник.

Одна з легенд говорить, що село отримало свою назву від багатого газди Розточака та від того, що селяни займалися скотарством і випасали худобу (пасли худобу — пасті-ль). Вирубуючи навколишні ліси і чагарники, робили пасіки й займалися землеробством. В основному саджали картоплю, бобові, капусту та сіяли овес і ячмінь. Розводили корів, кіз, тримали волів і коней.

Друга легенда пояснює назву села так: «Бо село має два потоку — тади вода, і тади вода. Вона ся розтікає, тому й Розтока». Разом з тим згадується також і Розточаник (Розтока).

Справді, село умовно ділиться двома потоками на дві частини. Вони не мають конкретної назви, і люди знають їх тільки як «поток». Один з них тече з самого Яворника, а другий — з боку села Руський Мочар.

Цікаво, що про далекого від цих країв опришка Довбуша люди зберегли легенду. Очевидно, що й сюди доходили відомості про народного месника. «Кажуть люде, што пут Остров (підвищення) є великий камінь, де Довбуш ховав скарби. Але тко ходив їх глядати, той булше не вертався назад».

Поступово село розросталося, але і надалі залишалося невеликим поселенням, посеред гір і лісів. Частина населення займалася також роботою на лісорозробках, ходили працювати на лісопилний завод, який знаходився в сусідньому селі Забродь.

У кінці XIXст., коли Австро-Угорський уряд міняв слов'янські назви сіл краю, Розтоцька Пастіль майже не змінила свою назву — Розтока Пастіль. У 1939-1944рр. село мало гатар, що дорівнював 2332кад.гольдам, було 82 хати і 481 мешканець. Старостою села був Янош Жупина, греко-католицьким священиком — Михайло Немеш, дружина якого була директором і вчителем початкової школи села.

У період австро-угорської монархії кілька селян було мобілізовано в армію і відправлені на Східний фронт проти російських військ (1914-1918рр.). Кажуть, що Петро Симчо пізніше брав участь у громадянській війні і служив у кінній армії Будьонного.

У роки Чехословацької республіки частина жителів села працювала на лісорозробках Перечинщини та Березнянщини і Перечинському лісохімзаводі.

У 1930 році в селі було 56 дворів з населенням 270чол., які в основному займалися тваринництвом та сільським господарством.

У період угорського поневолення в 1939-1944рр. становище селян не змінилося. Вайда Андрій Іванович був бійцем партизанського загону, а Василь Миколайович Станко був бійцем чехословацького корпусу генерала Людвіга Свободи.

26 жовтня 1944 року село було визволено радянськими військами. 11 жителів вступили добровольцями в Радянську Армію, з них шестеро загинуло в боях з фашистами: Веселовський І.І., Дудурич П.Ю., Іванчик В.Ю., Кица В.І., Пеняк В.М., Юрцега М.М., шестеро отримали урядові нагороди.

У листопаді 1944р. було створений народний комітет, який очолив Михайло Білей. 1949р. створено колгосп, головою якого став Михайло Мордованець, а ініціаторами комуністи Петро Циганин, Микола Гулей, Юрій Венцель та ін. В першу чергу були націоналізовані церковні землі. У селі була розміщена бригада к-пу ім.Леніна (центральною садиба знаходилася у М.Березному) і за нею було закріплено 150 га орної землі та 250га с/г угідь. Займалися в основному тваринництвом.

За роки радянської влади село електрофіковано, побудовано будову клубу на 165 місць, нову будову школи (будувалася як сільська рада), прокладено шосейну дорогу до села. Зараз в селі 92 хати і 380 мешканців.

Однією з старовинних пам'яток села є церква св.Василія Великого. Уже у Протоколі візитації єписопа Михайла Мануїла Ольшавського 1751р. значиться дерев'яна церква, крита шинглями, освячена, отримала антимінс від єпископа Бізанція. Церковні книги були рукописні та друковані. Церква мала два дзвони. Були і парохіальні землі. У селі нараховувалося 12 газдів. До сповіді спосібних було 80 осіб.

Шематизми 1821, 1829 та 1831рр. відзначають, що священиком був О.Георгій Буковський, а греко-католицьких вірників відповідно було 374., 374 та 274. Метрика церкви велася вже з 1790 року. У 1829 році в селі значиться приходська школа, вчителем якої був Михайло Дудурич, який вчив грамоті 35 учнів. Священиком в селі був Теодор Кимак, пізніше один з відомих діячів культури краю, редактор «Сови» — сатиричного журналу. У 1843 році священиком був той же Г.Буковський, який задовільняв духовні потреби 311 вірників. Дяком і вчителем був Георгій Шелепець.

Кам'яна мурована церква була зведена 1884р. Священиком був о.Августин Яцькович, а вчителем і дяком Ілля Мондок; вірників 260, учнів-50.

У 1891-1896рр. священиком був о.Акакій Дудинський а вірників 260; 231гр.-кат, 6 римо-кат; 13 іудеїв.

У кінці ХІХст. угорська влада поміняла назву села з Ростоцької Пастілі на Велше Пастіль (Верхній Пастіль). Священиком села у 1908-1915рр. був о.Іоан Гранчак, вірників було: греко-кат -350, римо-кат -5; іудеїв-12. Шематизм 1908 року підтверджує будівництво кам'яної церкви у 1884 році. 1949 церква перейшла у володіння православної громади, яка її обновила 1989 року. Іконостас та фрески мальовані у 1989-1991рр. На жаль, прекрасної роботи ікони іконостасу, особливо нижнього ряду, пошкоджені «богомазом» з Костроми, чому сприяв і тодішній православний батюшка Василь Симулик. Тоді ж був перероблений і вівтар церкви, замінені вартісні ікони на низької якості.

На дзвіниці є два дзвони. Менший з рельєфним написом: «Изляв Рихард Геролд в Хомутові. Даровав О.І.Гранчак 1923. Великий дзвін вилитий у Малих Геївцях Егрі Ференцем 1911р. і теж дарований священиком о.Іоаном Гранчаком.

У церкві є стародруки: Служебник 1765р., виданий у Почаївській Лаврі, «Тріодіон» 1746р., виданий у Львові, та «Апостол» 1719р., виданий також у Львові.

Тут же зберігається список священиків приходу з 1813 до 1997рр, а саме:

— 1813—1849рр	— о.Бурач;
— 1850—1859рр	— о.Дем'янович;
— 1859—1874рр	— о.Т.Кимак;
— 1876—1879рр	— о.Долинай;
— 1879—1883рр	— о.Янош;
— 1890—1906рр	— о.Дудинський;
— 1906—1923рр	— о.І.Гранчак;
— 1923—1925рр	— монах Голіш;
— 1925—1930рр	— о.Неймет;
— 1930—1936рр	— о.Пукан;
— 1937—1949рр	— о.Михайло Немеш; (останній греко—католицький священик);
— 1951—1965рр	— о.Петровщій;
— 1966	— 5 місяців — монах Немеш, — 4 місяці — о.Гнадко;
— 1967—1969рр	— о.Гойдич;
— 1969—1973рр	— о.Шутко;
— 1973—1975рр	— о.Мондо;
— 1975—1977рр	— о.Митришин;
— 1977—1978рр	— о.Пицур;
— 1978—1982рр	— о.Попович;
— 1982—1986рр	— о.Ковач;
— 1986—1988рр	— Панулін;
— 1988—1989рр	— о.Тегза;
— 1993—1995рр	— о.Фаринєць;
— 1989—5 місяців	— о.Гаджега;
— 1990—1993рр	— о.Мих.Симулик;
— 1993—1997рр	— о.Ю.Ковач;

Цей список потребує уточнення.

Територія церкви огорожена, з правого боку бетонний хрест. Горбки-підвищення вказують на колишні поховання на подвір'ї церкви.

В селі є й бетонні хрести, встановлені у 59-і роки біля будинків 26 та 88. На старому і новому кладовищах, що знаходяться поруч, в основному прості дерев'яні та залізні хрести та бетонні пам'ятки. Судячи з надписів на старих надгробках і з оповідей, старожилами села можна вважати Юрцегів, Мордованців, Гулей, Поповичів, Джупинів, Данкуличів, Дудиричів та ін.

Біля церкви збереглася стара кам'яна будова колишньої школи XIX ст., а збоку від неї — колишня сільська фара. Збереглася і стара зрубна хата, на кам'яному фундаменті, з прекрасною пивницею та деякими меблями і начинням. Це колишня хата Васля Палетича на подвір'ї Марії Андріївни Гулей (хата її діда). Тут збереглися сусіки, лади, лавиці, стіл та інші речі. Василь Палетич прожив 95 років, а хату збудував ще його дід.

У селі була кузня, яку, як і водяний млин у нижньому кінці села, розібрали у кінці 50-х років XX ст. Була в селі і корчма та склеп, які належали сім'ям євреїв Лейби і Фройми.

Село багате на топоніми. Так, з лівого від верхнього кінця села боку знаходяться: Загребини, Гоцове (від газди Гоци), Каничове (від Канича-газди), Межипотоки, Зонклище, Селище, Серений (на Серенюм), Полянка, Клинове, Пудполянка, Колишув рунок, Запрусні, Ділок, Сад, Луки, гатар на Костьовій Пастилі. З правого боку, від верхнього кінця села і до нижнього — у бік Костьової Пастилі: Житище, Юстин, Село, Кичурки, Кінімочарка, Гороховище, Лаз, Остра, Острочной, Пуд Остра, Лугош, Ялинська, Висока, Погарни, Погарь, Конова, Чертеж, Ялове, Голубине. Два потоки так і зберегли назву «Потук» — один бере початок з Яворника, а другий від Руського Мочара. Навколо села простяглися букові та березові ліси.

Людвіг Філіп,
завідуючий відділом
історії Закарпатського
краєзнавчого музею.

*З лютого минає 80 років від дня народин відомої української поетеси Любові Забашти.
Пропонуємо увазі читачів один з її віршів.*

Любов Забашта

УКРАЇНІ

*До щему в серці, до терпкого солодкого щему
Я кохаю Вкраїну, оमितу прозорим дощем,
Її трози весінні,
Листопади осінні,
Коли сиві дуби покриті багряним плащем.
І степи, і діброви, і зорі, і роси,
І беріз тонконогих розпущені коси,
І калини у музі розсипаний жар,
І тополі у полі
На широкім роздолі,
Що шумлять під вітрами стрункі, світлочолі,
І, немов обеліски, сягають задумливих хмар.*

*Я такою з дитинства тебе, Україно, пізнала,
Коли йшла чередничкою в рідні поля золоті...
Голубами злітали у полі димки від вокзалу,
Ніби звали мене у незвідані далі оті.
І таку, як була ти, – у січах, у вічній тривозі,
Коли дух непокори ти лишила грядущим вікам.
Коли долю твою ще везли на чумацькому возі,
І таку, як ти є, я нікому тебе не віддам!
Все, що в серці несу,
У твоїх я дістала глибинах.
Ти мені і любов, і пісенність, як ненька, дала.
Я живу і співаю, бо живе і співа Україна,
Бо припала вустами до дзвінкого твого джерела.*

1956.

Закарпаття у визвольній війні українського народу під проводом Богдана Хмельницького (1648-1657)

Виповнюється 350 років від початку Хмельниччини, в результаті якої постала Українська козацько–гетьманська держава. Цей визвольний рух охопив усі без винятку українські етнічні терени і навіть землі сусідніх народів. Кожний український регіон зробив свій внесок у доленосні події, незважаючи на державно–політичні кордони, що розділяли наші землі. Саме в роки Хмельниччини бачимо єдиний історичний процес на усій українській етнічній території. З того часу єдність історичної долі вже не уривалася, а регіональні особливості лише підкреслювали наявність спільної української магістралі розвитку. До Хмельниччини українська народність була конгломератом слабко пов'язаних між собою етнотериторіальних груп єдиного, але бездержавного етносу. У полум'ї державотворчої війни народність переплавлюється у націю. Закарпатські українці поряд з іншими територіальними групами українців пройшли через це горнило. Звичайно, процес формування української нації, початок якого чітко датується 1648 роком, не отримав одразу свого завершення. Через несприятливі внутрішні і зовнішні чинники він тривав дуже повільно і став незворотнім лише після появи незалежної держави Україна 1991 року.

Можна говорити про три аспекти участі закарпатців в українському націогенезі доби Хмельниччини:

1) У церковно-релігійній сфері. Саме у період Хмельниччини відбувається становлення на Закарпатті греко-католицької церкви, починається боротьба за виокремлення Закарпаття з Егерської єпархії. Для закарпатських українців це була боротьба за збереження своєї конфесійної ідентичності всупереч нав'язуваних їм римо-католицизму і протестанства. Тому за глибинною суттю цей процес можна зіставити з боротьбою козаків за православну віру і національну церкву. Якщо прослідкувати перипетії церковних змагань на Закарпатті хоча б за М.Лучкаєм, то бачимо, що просування у них синхронні з успіхами козацької держави. Саме в цей час у документах з'являється вираз «Мукачівська Україна»;

2) В антифеодальному русі Козаки проникали через Галичину на Закарпаття. Чимало закарпатців покаянувалося, у Зборівському реєстрі 1649р. бачимо ряд типово закарпатських прізвищ. У донесенні управителя Ужгородської домінії імператорові Фердинанду III від 2 грудня 1648р. мовиться, що козаки і татари спалили все навколо Ужгорода. Подібні вилазки повторювалися не раз, що значно активізувало і місцевих селян. Якщо до війни на Закарпатті епізодично діяло кілька опришківських загонів, то у роки війни їх стало кількадесят — у таких селах як: Люта, Ужок, Волосянка, Дубриничі, Загорб, Розтока, Руське, Поляна а також на Мараморощині. З-поміж їхніх ватажків відомі П.Варга, І.Сивохоп, О. Руснак, П.Орос, С.Форгач. Останній у вересні 1652р. мав 170 чоловік і вчинив напад на маєтки шляхти й орендарів у Середньому, знищив документи про заборгованість селян. Загін Шотвоша в околицях Ужгорода мав 300 чоловік. Таким чином, їх можна типологічно зіставити з козацькими сотнями Богдана Хмельницького.

3) У культурній інтеграції. Якраз у роки Хмельниччини і релігійної полеміки на Закарпаття потрапляють документально зафіксовані тут, а почасти і збережені донині острозькі, стрятинські, львівські видання, «Книга про віру» Захарії Копистенського (1619), «Лексикон» Памви Беринди (1627), «Камінь» Петра Могили (1644), «Перло многоцінне» Кирила Ставровецького (1646), «Номоканон» Арсенія Желиборського (1646). Ряд закарпатців навчається у Кирило-Могилянській колегії. В архітектурі внаслідок взаємодії козацького барокко і карпатських традицій витворюються нові типи бойківського і лемківського храмів. Нові віяння з'являються в іконописі. Д.Степовик вважає найзнаменітішого українського гравера XVIIст. Леонтія Тарасевича вихідцем із Закарпаття.

І хоча період Руїни у гетьманській державі позначився і на Закарпатті послабленням українства, але розламати отриманий тоді сплав більше не вдалося.

Сергій Федака,
кандидат історичних наук.

КАЛЕНДАР САДІВНИКА

БЕРЕЗЕНЬ-КВІТЕНЬ

Проводять обрізування фруктових дерев. Треба зазначити, що обрізування закінчують, принаймні на кісточкових, на груші, ягідних кущах його потрібно завершити до набрякання бруньок. Горіхи, деякі пізні сорти яблунь можна проріджувати до середини квітня.

А чи правильно ви обрізали зайве гілля? На молодому дереві потрібно залишити три-чотири скелетні гілки, їх верхівки, а центральний провідник треба вкоротити на 20-40 см. (залежно від породи і сорту) для того, щоб прокинулися й активно розвивались бокові бруньки, покликані у майбутньому сформувати основу крони. Старші (п'яти-восьмирічні дерева) обрізують інакше. Крона цих дерев переважно вже сформована, але доволі часто загущена. Тому вирізають стільки гілля, скільки заважатиме нормальній освітленості крони.

Ті, хто зберіг у холодильнику або пивниці на межі зими і весни сортові живці, продовжують щеплення способами за кору, врозщеп, вприклад, і клином. Додамо, коли у живій деревині почався активний сокорух, це найсприятливіший час для щеплення.

Пам'ятаймо, найшвидше починають зацвітати абрикоси, вишні, сливи, алича, а згодом груші і яблуні. Готуючись до цієї відповідальної пори, не можна забувати про підступність весняних приморозків, здатних зменшити, а то й знищити майбутній урожай. Радимо запастися хмизом, усілякими садовим сміттям, добре підсушити, щоб при раптовому похолоданні створити у саду димову звісу.

З появою на деревах і кущах молодії зелені варто потурбуватися про підживлення культур. Найкраще користуватись органікою. На початку сезону перевагу віддають настоєві пташиного посліду і гноївці, бо у них підвищений вміст азоту, необхідного для нарощування зеленої маси. а вже потім вносять компост, гній.

Якщо є тільки мінеральні добрива, то вносити їх найліпше у вигляді розчинів і не на всю поверхню ґрунту, а у просвердлені, приміром рибальським буром, отвори по периметру проекції крони. Тоді пожива потрапить безпосередньо до коріння. Навесні рослини «годують» азотними добривами, влітку і восени — фосфорно-калійними.

Рани плодкових дерев замащують садовим варом або масляною фарбою на натуральній оліфі.

(«Сад, город, пасіка», 1997)

Відзначення 90-річчя від дня народин Ю.А.Шерегія

19 січня 1997р. у селі Дусино Свалявського району відбувся вечір пам'яті відомого режисера, драматурга, актора, громадського діяча уродженця села Юрія Августина Шерегія, організований Свалявською філією т-ва «Просвіта» та радою крайового т-ва «Просвіта».

Вступним словом вечір відкрив голова Дусинської сільської Ради.

Голова Закарпатського крайового товариства «Просвіта», кандидат історичних наук Павло Федака розповів присутнім про подвижницьке життя і працю знаменитого земляка, відзначивши багатогранність його таланту, істинний патріотизм, працелюбність.

Про різні аспекти діяльності Ю.А.Шерегія говорили у своїх виступах відомий письменник, лауреат Державної премії України імени Т.Г.Шевченка Іван Чендей, заступник голови крайового т-ва «Просвіта», доцент УжДУ Йосип Баглай, заслужений артист України, заступник начальника обласного управління культури Петро Рак, заступник голови Свалявської райдерж адміністрації Дмитро Лендел, голова Свалявської районної організації крайового т-ва «Просвіта» Павло Попович та інші промовці.

Хвилюючими були виступи дітей Ю.А.Шерегія — дочки Ольги і сина Йосипа, які поділилися спогадами про батька, сердечно подякували організаторам і учасникам вечора за пошану до пам'яті близької і дорогої людини.

Силами місцевих сільських аматорів було дано концерт, звучали народні пісні, колядки і щедрівки.

Учасники вечора відвідали церкву, парохом якої був батько Ю.А.Шерегія, та колишню фару, у якій народилися визначні культурні діячі Закарпаття Юрій і Мирон Шерегії.

Перед цим, 16 січня 1997р., відбувся вечір пам'яті Ю.А.Шерегія в Ужгородському ляльковому театрі, зі спогадами про визначного громадсько-культурного діяча виступили дочка Ольга Грицак, письменник Іван Чендей, колишні актори театру «Нова сцена», директором якого був Ю.А.Шерегія. Про місце і роль режисера, драматурга, актора у театральному житті Закарпаття розповів заступник голови крайового т-ва «Просвіта», лауреат премії Спілки театральних діячів України Йосип Баглай. Силами акторів Закарпатського обласного музично-драматичного театру було дано гарний концерт.

Той магічний світ мистецтва...

До 60-річчя від дня народження Заслуженого художника України Івана Ілька

*Хто смів сказати, що не богиня ти?
Де той безбожник, що без серця дрозі
В твоє лице небесне глянуть може,
Неткнутий блиском твоєї краси?..*

Ці сповнені великого благоговіння перед мистецтвом Рафаеля та вічним образом Матері слова Івана Франка з його сонета «Сікстинська мадонна» якось мимоволі спливали в моїй пам'яті у майстерні Заслуженого художника України

Іван Ілько

Івана Ілька... На стіні перед відвідувачем — своєрідний триптих митця... Батьківське обійстя зі старовинними забудовами у стилі карпатської народної архітектури, з господарським реманентом та побутовими речами, а обабіч — портрети двох Василин — матері Василини Юріївни Ілько та бабки Василини Юріївни Лешко, в очах яких, як і в кожному куточку і в кожному предметі батьківського газдівства, Іван

Ілько ще й сьогодні вичитує спомини про своє таке далеке і водночас таке близьке його серцю дитинство. Немає вже ні дідуся Михайла, ні бабки Василяни, немає рідного батька Івана. Їх Іван нині може відвідати лише зі свічкою та букетом хризантем у день поминання мертвих... Щастя зустрічей у рідній домівці дає синові хіба що мати Василяна Юрїївна, яка з тривогою і любов'ю в серці чекає на його відвідини...

Іван Іванович Ілько народився у весняну пору, коли ясне сонце дарувало пробудженій від зимової сплячки природі Карпат своє тепло, вдихаючи в неї нове життя. Це було 4 березня 1938 року, того року, який віщував Закарпатському краю світлі надії на краще майбутнє у власній державі — Карпатській Україні і разом із тим вселяв тривоги щодо можливості їх здійснення в умовах назрівання загальноєвропейських політичних катаклізмів.

Іван Ілько народився у селі Дулове, що на Тячівщині, в сім'ї Василяни Юрїївни та Івана Михайловича Ільків, родовід яких губиться десь у XVII столітті. У всякому випадку, Іван Іванович як дорогоцінний скарб зберіг метрики своїх далеких предків, що належать до 1670 року.

Десь до середини XVIII століття рід нинішніх Ільків був родом Лавришинців, і лише тоді одному з них — Ількові Лавришинцю односельці дали спершу прізвисько, а згодом і прізвище Ілько, яке збереглося до наших днів. Рід Ільків був завжди шанований у селі Дулове а один з його представників — Сидір Ілько ходив аж у Славуту за церковними книгами, які й сьогодні зберігаються у сільській церкві.

Початкову освіту здобув Іван у дулівській семирічній школі, де його світогляд формувался під благодійним впливом українського красного письменства, рідного фольклору і вітчизняної історії. Для маленького Іванка, як і для нині поважного художника Івана Івановича Ілька, належати до русинського кореня — це означає належати до тисячолітнього українства, що виросло саме з русинства тих далеких епох, коли Закарпаття входило до складу Київської та Галицько-Волинської держав.

Закінчивши у 1952 році Дулівську семирічну школу, син, всупереч бажанню батька, з мізерними пожитками у тайстрі подався до Ужгорода шукати щастя в художньому училищі. Майбутню долю сільського хлопчика з села Дулове вирішив учитель Петро Потоцький, який переконав статечного газду Івана Михайловича віддати здібного сина на навчання. Адже вже у школі в маленького Іванка пробудився потяг до образотворчого мистецтва, джерела якого впливали з народної творчості — великодних малювань, настінного хатнього живописання, з різнобарв'я народних вишивок, килимарства та різьбарства. Усе це посіяло в душу допитливого хлопчика життєдайні зерна того захоплення професійним образотворчим мистецтвом, яке привело його до Ужгородського художнього училища.

Навчаючись в Ужгородському художньому училищі, Іван слухав лекції і виконував практичні вправи під керівництвом таких визначних майстрів закарпатської школи живопису, як Федір Манайло, Йосип Бокшай, Адальберт Ерделі, які дали хлопцеві глибокі знання теорії образотворчого мистецтва та блискучу практику живописання з натури. Відділення монументального живопису, на якому навчався І.Ілько, вимагало кропіткої цілодобової праці, і вона, ця праця, захопила хлопця повністю.

Доля подарувала майбутньому художникові не тільки прекрасних учителів, але й чимало ширих друзів. Позбавлений зайвої амбітності, завжди веселий і привітний, здатний цінувати думку співбесідника без найменшого чванства, Іван Ілько завжди знаходив спільну мову з людьми, серед яких особливе місце займав його друг Антон Шепя, з яким обійдено цілі Карпати — від Ясіня до Коломиї.

Після закінчення Ужгородського художнього училища молодий спеціаліст мав змогу залишитися на роботі в Ужгороді, зокрема — на посаді художника Закарпатського українського музично-драматичного театру, де під керівництвом сценографів Федора Манайла та Миколи Манджуло малював декорації до багатьох вистав. Однак їде спершу до Рахова, а згодом у Міжгір'я; тут, у Міжгірській середній школі, він був учителем і лауреата Державної премії імені Тараса Шевченка Петра Скуня.

Хоч Іван Ілько здобув у стінах Ужгородського художнього училища ґрунтовні фахові знання, мріяв він про навчальний заклад вищого рангу. Це мав бути вуз Львова або Ленінграда. Так, принаймні, міркував сам художник. Погідного серпневого дня 1959 року Іван Ілько опинився перед будинком Ленінградського художнього інституту імені Іллі Рєпіна. Успішно склавши вступні іспити, юнак з гірського карпатського села Дулове став студентом відомого на весь тодішній Радянський Союз художнього закладу. До речі, вступні іспити Іван Ілько складав саме у тій кімнаті, де колись жив наш геніальний Тарас Шевченко як студент Академії Художеств. Які це мали бути хвилюючі хвилини в житті майбутнього Заслуженого художника України!

На жаль, провчившись у Ленінграді більше року, Іван Ілько за станом здоров'я змушений був залишити навчання. У подальшому були самоосвіта і професійне самовдосконалення, що супроводжувались практичною діяльністю в галузі монументального живопису, живописанням краєвидів та портретів.

Монументальний живопис Івана Ілька можемо зустріти у багатьох містах України — від Ужгорода до Сімферополя. Зокрема, в Ужгороді його декоративні панно і вітражі прикрашають кінотеатр «Карпати» та вестибюль навчального корпусу економічного факультету Ужгородського університету.

Портретна спадщина Івана Ілька нараховує понад чотири десятки творів, серед яких, крім уже названих — бабки та матері, батька Миколи Шугая та його коханої Ержіки, діда Михайла, серії портретів лікарів і насамперед Івана Ковальчука, професора із США, вихідця з Тячівщини Василя Маркуся та інших.

Іван Ілько — автор декількох сотень карпатських краєвидів. Під його пензлем ожила природа різних куточків наших чарівних Карпат у всі пори року. Назвемо хоч би окремі з них: «Початок великої ріки», «Усть-Чорнянські Гуки», «Синевирське озеро», «Ужанська долина», «Синевирський перевал» («Самота»), «П'єтрос і Говерла» та інші.

Художня спадщина митця увійшла у золотий фонд багатьох музеїв та приватних колекцій різних міст України та поза її межами — Києва, Львова, Сімферополя, Будапешта, Праги, Відня, Берліна, Нью-Йорка, Кошиць, Сату Маре та інших.

З 1968 року Іван Ілько член Спілки художників України, а у червні 1995 року указом Президента України Леоніда Кучми йому присвоєно високе звання «Заслужений художник України».

Іванові Ількові — 60! А художник — у розквіті творчих сил. Роботу над новими художніми полотнами він поєднує з роботою на амплуа головного художника Закарпатської обласної радіотелекомпанії...

*Мої літа крильми вийнули,
Як повінь, весни відгули.
Скажи, скажи мені, Менчуле,
Чи з ними стрінусь я колись?
Твої літа — це творчий гомін...*

Кому б не адресував рядки свого вірша «Літа» відомий поет Андрій Патрус — Карпатський, зміст їхній може цілком стосуватися поетового земляка, талановитого митця, Заслуженого художника України Івана Івановича Ілька.

Твої літа — це творчий гомін...

Хай цей гомін лунає дзвінко і довго! На славу українському образотворчому мистецтву, на радість людям!

Йосип Баглай

.....
Цікаво знати...

Маловідоме про овочі

Картопля. Багато цікавого писали про аптекаря Пармантьє, пропагандиста картоплі у XVIII столітті у Франції. Квіти картоплі, принесені ним у палац, викликали бурю захоплень. Сам король почав носити їх у себе на грудях, а королева прикрасила зачіску. Картоплю подавали щодня до королівського столу.

У столиці Бельгії Брюсселі знаходиться музей картоплі. Експозиція розповідає про походження цього овочу, привезеного з Америки і прозваного «плодом диявола».

Цибуля. Їй приписували чудодійну силу. На Сході говорили: «цибулю у твоїх обіймах минають усякі хвороби», а слов'яни стверджували: «цибуля — від семи недуг». Лицарі середньовіччя носили на грудях талісман — звичайну цибулину, вважаючи, що вона оберігає воїнів від стріл і ударів меча. Один із сортів цибулі так і називався «Цибуля переможна».

Помідори. Сто років тому серед кімнатних квітів у Європі можна було побачити Томати — рослини з Перу. Плоди їх не їли. Вважали отруйними. Слово «Помідор» — друга назва томатів — італійською мовою означає — «золоте яблуко». У нас помідори почали вирощувати наприкінці XIX століття.

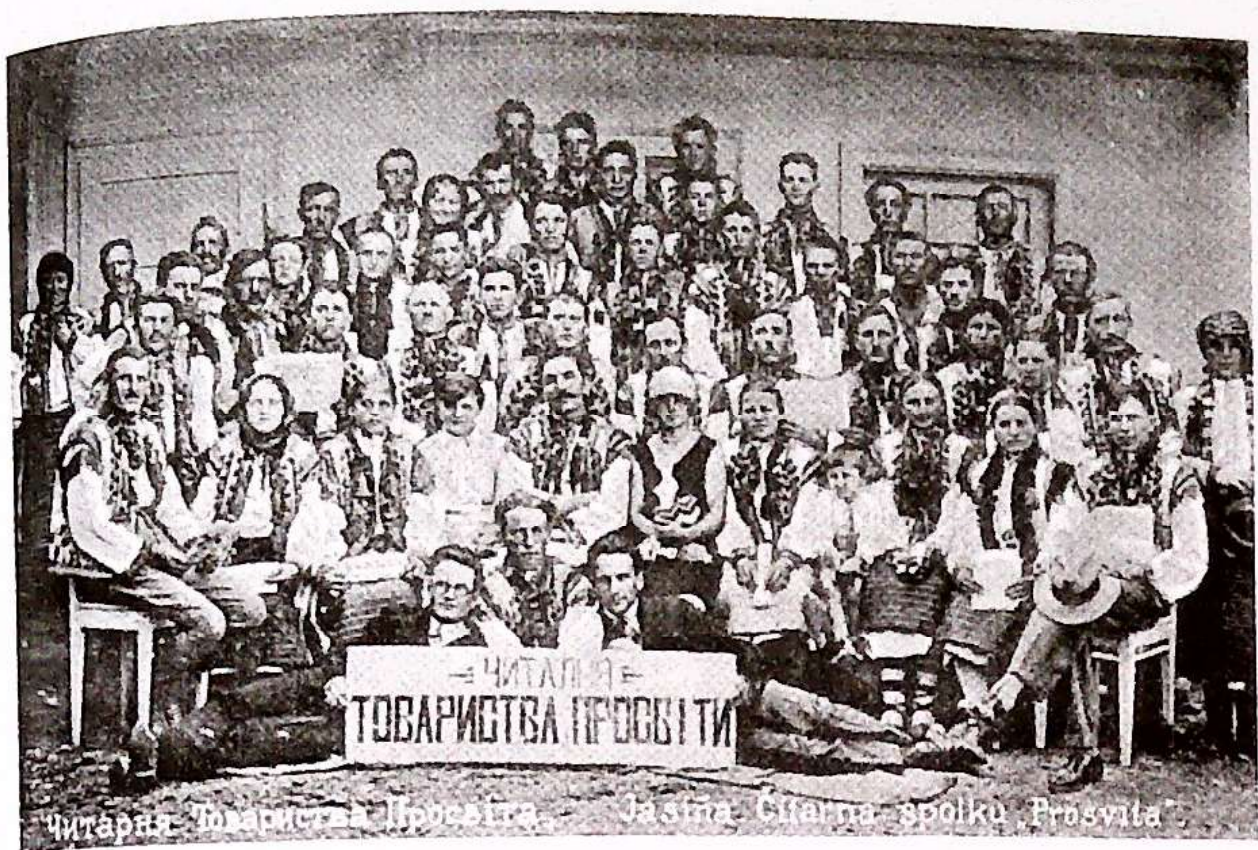
Огірки. Як овочева культура відомі близько шести тисяч років. Їх батьківщина — Індія. Деякі види огірків ростуть там, обвиваючи дерева, як ліани. У нас огірки — улюблена здавна овочева культура. Існує багато національних рецептів приготування страв з огірків.

Селера, Петрушка, Кріп. Давні греки листям Селери прикрашали кімнати у дні свят. Гілки з її листя одягали переможцям на спортивних змаганнях.

Петрушка, навпаки, була символом печалі. **Кріп** вважали красивою рослиною, а його запах таким, що не поступається перед ароматом троянд.

(«Сад, город, пасіка», 1997).

З історії читальні «Просвіти» у селі Ясіня

Читальня товариства «Просвіта» в Ясіню. Сидить у центрі голова читальні Іван Яблонецький. 1929р.

Однією з кращих читалень товариства «Просвіта» була читальня у великому гуцульському селі Янія. Її відкрито 1924р стараннями івана Яблонецького, який тривалий час був її головою. Працюючи самотнім поштарем села, він мав змогу спілкуватися з селянами, поширювати ідею «Просвіти» через газети та агітувати до вступу в читальню.

Завдяки цьому читальню стало відвідувати все більше людей, із яких згодом чимало стало книголюбів. На перших порах забезпечили читальню літературою вчителі з Галичини, а згодом стали з'являтися видання Ужгородської та Львівської «Просвіти».

Згодом, стараннями учителів, були відкриті читальні в присілках Лазишина, Стебний, Чорна Тиса та Кевелів. Вони поміщалися в школі або в хаті самого бібліотекаря. За книгою до нього можна було прийти у будь-який час, він знав, кому і яку книгу запропонувати. Найбільшим попитом користувався «Кобзар» Тараса Шевченка, твори Василя Гренджі-Донського, Юлія Боршоша-Кум'ятського та Юрія Федьковича.

Членами читалень ставали малограмотні селяни старшого віку, бо молодь гуртувалася навколо спортивно-культурного товариства «Січ».

Лекторами читалень були вчителі Масенко, Рознійчук, Хандрицький, студент М. Бандусяк та ряд інших.

Читальні товариства «Просвіта» зіграли велику роль у піднесенні грамотності та національної свідомості населення краю, бо вони були самотньою культурною установою на селі. Вистави театральних гуртків при «Просвіті» були дуже повчальною розвагою на селі. Рушійним фактором цієї розваги були вчителі, виховані в Ужгородській учительській семінарії, директором якої був о. Августин Волошин. Завдяки цьому ясінянська «Просвіта» досягла помітних успіхів.

**Микола Бандусяк,
почесний член т-ва «Просвіта»**

Свою Україну любіть!

9 березня мінає 184 роки від дня народин, а 10 березня —137 років з дня смерти великого сина українського народу, геніального поета і художника, Пророка і Творця нації Тараса Шевченка. Він приходить до своєї матері — України не тільки в хвилини радощів і душевного спокою, але і в часи її мук і страждань, приходить як Лицар волі, нескорений Прометей, полум'яний трибун, символ непоборності і невмирущості рідного народу.

І нині, коли Україну «гірше ляха свої діти розпинають», «кров із ребер точать», знову накидають на матір чужинське ярмо, мольбою звучить заклик Тараса:

*Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!*

Тоді мати й утре гіркі сльози, усміхнеться, благословить своїх дітей і «діточок поцілує вольними устами»,

*І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава Україні.*

Тарас Шевченко

РОЗРИТА МОГИЛА

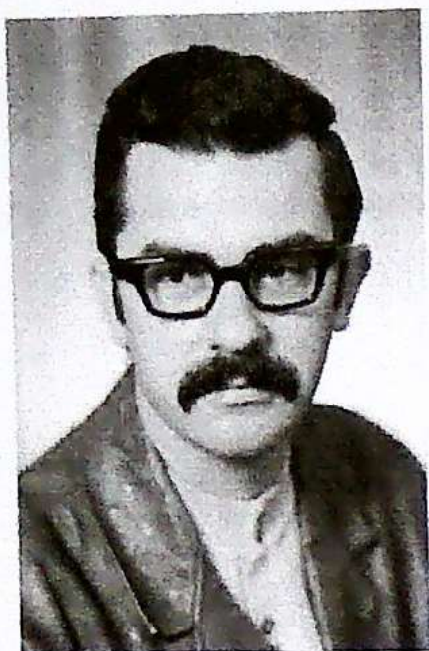
*Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеши?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
«Молилася, турбувалась,
День і ніч не спала,
Малих діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти,
Панувала і я колись
На широкому світі,—*

Панувала... Ой Богдане!
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну,
Що, колишучи, співала
Про свою недолю,
Що, співаючи, ридала,
Виглядала волю.
Ой, Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колисці б задушила,
Під серцем приспала.
Стети мої запродані
Жидові, німоті,
Сини мої на чужині,
На чужій роботі.
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої милі
Москаль розриває...
Нехай риє, розкопує,
Не своє шукає,
А тим часом перевертні
Нехай підростають
Та допоможуть москалеві
Господарювати,
Та з матері полатану
Сорочку знімати.
Помагайте, недолюдки,
Матір катувати».
Начетверо розкопана,
Розрита могила,
Чого вони там шукали?
Що там схоронили
Старі батьки? — Ех, якби то,
Якби то найшли те, що там схоронили —
Не плакали б діти, мати не журилась.

9 октября 1843.
Березань.

СИНІ ДАЛІ ЙОСИФА ЗБІГЛЕЯ

До 60-річчя від дня народження

Йосип Збіглей

Йосиф Дмитрович Збіглей живе і працює неподалік Ужгорода, у Михайлівцях, на Словаччині. Він — лікар-отоляринолог. І поет. У словесному мистецтві постать помітна, гідно представляє українців Словаччини поряд з поетичним набутком Івана Мацинського, Іллі Галайди, Степана Гостиняка, Сергія Макари. На думку відомого словацького поета Яна Замбора, «Степан Гостиняк і Йосиф Збіглей на сьогодні є найвиразнішими представниками нетрадиційного крила української поезії на Словаччині».

У широкий світ життя і мистецтва Йосиф Збіглей пішов із села Стебника, де 13 березня 1938 року народився й розпочав навчання в школі. Середню освіту здобув в у Бардієві (1956), медичний факультет університету П.Й.Шафарика в Кошицях закінчив у 1962 році.

Про ті далекі роки навчання й початків творення він з теплотою відгукнувся у заспівному вірші циклу «На шляху до весни» (1963)

*Часник і хліб поклали у торбину
(а хліб отой сухий був і твердий!),
перехрестили і сказали: «Йди!»
Отак я рідний дім покинув,
подався у сині далі.*

Сині далі його поезії не були легкими. Творець оригінальний, своєрідний, він зазнав чимало прикростей, та з честю пройшов випробування, які випали на його долю.

До своєї першої збірки («Зелені неони» — 1964) він ішов ціле десятиліття — ще від школярських віршів в українській періодиці Словаччини (1955), добірок у літературному альманасі «Молоді голоси» (1956) та колективній збірці «Восьмеро» (1963). Його неповторне, власне «я», поета своєрідного, що прагне сказати суто своє, вистраждане, незбите слово — у авторських книгах «Вікна без ніжності» (1969), «Космічні відлуння» (1980), «Закрути» (1980), «Так, неспокій» (1986), «Обережно, сни!» (1987), «Вирівнювання кривої» (1994). В останні роки активно друкується в періодиці, засвідчуючи майстерність у жанрі верлібрової, філософськи насаженої мініатюри, де слову справді тісно. Пауза між 1969 — 1980 рр. красномовно вказує не на творчий спад поета, а жорстокий ідеологічний прес, під тиском якого перебувала майже вся українська творча інтелігенція Словаччини за часів так званої нормалізації після введення у Чехословаччину радянських військ восени 1968 року.

Поет думки, з душею тверезою, розсудливо-раціональною, Йосиф Збіглей досі сповідує романтику синіх далей:

*Не можу не йти
до синіх далін,
бо не можу заперечити
потрібність пошуку зірки
на землі.*

(36. «Вирівнювання кривої» — 1994).

Людина мудра, не надто говірка, іноді, здається, геть занурена у внутрішній світ, від природи, професії і тяжких ударів долі в особистому житті (смерть сина), схильна до роздумів про людську сутність, минуле і вічне, він органічно не терпить багатослів'я, «словесного проносу», як колись назвав був цю людську слабкість Ернест Гемінґуей.

*Казала мені,
що піде зі мною
край світу.
Навіщо?
Звідти вертаюсь...*

(«Окружність»).

Скупа на словесне привілля мініатюра імпонує його світосприйманню, природі індивідуального поетичного хисту. Чотири з лишком десятиліття художніх пошуків у цій царині мають і деякі накладні витрати, проте безумовно вписують вірші творця-новатора не тільки у літературний процес українців Словаччини, а й у загальнонаціональний поетичний набуток України.

Якось, оглядаючись у дитинство, у вірші — присвяті Іванові Русинкові, тодішньому директорові Музею української культури у Свидникову, він ніби заглянув у власну творчу лабораторію, де поєдналися дитячий погляд на світ із скупю на зайві тиради розсудливою зрілістю.

*Що я робив?
Пас хмари і мрії!
Сльози мої
загубились в дощі,
а слова —
у бурі зрілості.*

Йому справді досить кількох слів для художнього показу надто складних понять та явищ. Як, наприклад, у поезії «Очі» такої непростой природи жіночності:

*Вся ти ув очах.
Голодні очі.
Напіввідкритий ротик.
Ротик нагодую поцілунками.
Але як
твої голодні очі
нагодувати?
Уся ти,
Уся ти ув очах.
В очах своїх голодних*

Тут погляд сконцентрований на одній, найсуттєвішій, деталі — очах, цих вікнах душі. Навіть шалом фізичної, поцілункової, близькості, стверджує поет, повноти життя жінка не відчуває, їй конче необхідна й пожива духовна: у задзеркаллі голодних очей жінки — не менш голодна її душа.

Рахують думку і почуття у його поезіях з незвичним, іноді аж до парадоксальності, поглядом на речі, явища, події символіка й асоціації, часто віддалені, і, певна річ, метафора як мотор форми — згущує письмо, чітко гранує образ-деталь, увиразнює художню філософію твору у його предметно-змістовній і художньо-естетичній цільності. Звичне, звичайне сприймається при цьому, як відкриття людського у людині, як цілий огром світу з безмежжям людського духу:

*Людина наблизилась до іншої людини
і було більше
людського тепла*

або:

*Великі любові поетів
вийшли заміж.
Загубившись у буденності,
блукають як сироти.*

Поезія Йосифа Збіглей постає на широких пластах культури, рідної і світової. Проте у ній не зустріти повтору пісні, прислів'я, авторського витвору, що припав поетові до душі. Повтори його не влаштовують навіть у віддаленій словесній одежі, він уводить набуте у власну художню тканину якоюсь важливою, чи не найпосутнішою деталлю, спрямовуючи читацьку увагу на безпомилкове дешифрування тексту-поняття, що матеріалізував його, авторський, задум. Якимось відповідаючи на запитання свого перекладача на словацьку Маріана Гевеші, Йосиф Збіглей чітко відкинув думку, що пише за якимось зразками — «зразків у мене не було і немає... Іспанські поети навчили мене чуттєвості. Американські розкрили для мене місто і сувору реальність світу. Романтики зробили мене фанатиком. Словацькі поети та Б.І. Антонич повернули мене з мандрівок додому. Читання «всякої» літератури привело мене до техніцизму та філософствування. Антична література і старовинні поети підказали мені, що таке постійні вартості. Отже, накінець я став поганином, який знає багато про божественність і богів, але у глибині душі вшановує тільки власних богів» (Дукля. — 1984. — №6. — с. 63).

Ось його потрактовка народних пісень про любов парубка до невісток і вдовиць — весь вірш.

НАРОДНА ПІСНЯ

*Посіяв вітер далю-
виросла лобода.
За невістами, парубче, ходиш.
Шкода, шкода.
Шкода.*

А поезія його улюбленого українського майстра вірша Богдана — Ігоря Антонича «Різдво» (Народився Бог на санях / В лемківському містечку Дуклі. / Прийшли лемки у крисанях / і принесли місяць круглий / Ніч у сніговій завії / крутиться довколо стріх. / У долоні у Марії / місяць — золотий горіх) породила асоціацію матері Божої, Богородиці, з матір'ю Антоничевою, й образ самого найвидатнішого, поета Лемківщини у XX столітті.

*Тікала Марія Божя
від Ірода
з малим Ісусом*

*із Віфлеєма у Єгипет,
А друга матір
тікала від Ірода
(у часі недалекім)
через гори Вигорлатські...
Виріс син...
І повіз Ісуса
на санях
по схилах гір Карпатських.*

(«Антонич»)

Змістовні параметри художньої філософії віршів Йосифа Збіглія справді обширні, як і людське буття. У цьому, але аж ніяк не формальному плані його поетичний доробок нагадує народну коломийку, яка вбирає весь космос людськогшо життя — від колиски до могили і до потойбіччя.

Твори поета виходили у перекладах чеською і словацькою мовами, давно дійшли до читача — словака поважною авторською поетичною книгою (*Len z lasky k cloveku*, — Братислава, 1985). Давно просяться на поетичний простір України, в яким широкому читачеві майже невідомі.

Дмитро Федака

Події 1848-1849рр. в Угорщині та Закарпатті

(До 150 річчя від початку угорської революції)

Національно-визвольна революція 1848-1849рр в Угорщині була найважливішою подією XIX ст. в житті не тільки угорців, але й слов'янських народів — чехів, словаків, русинів (українців) Закарпаття, сербів, хорватів та ін. Передумови революції були створені всім ходом розвитку феодалізму.

15 березня 1848 року вибухнуло повстання в Пешті. Серед його керівників виділялися Пал Вашварі та Шандор Петефі. Оpubліковано маніфест повсталих, що мав назву «12 пунктів». З тюрми був визволений фідомий угорський революціонер — демократ Міхай Танчич (1799-1884). Владу взяв у свої руки Комітет громадського порятунку. Він негайно скасував цензуру і оголосив про формування національної гвардії.

У зв'язку з таким розвитком подій австрійський імператор Фердинанд I (він же угорський король Фердинанд V) змушений був погодитися на створення відповідального перед угорськими Національними зборами (парламентом) уряду. Його було доручено очолити Лайошу Баттяні.

Вже з перших кроків свого існування уряд скасував кріпосне право, десятину і ввів загальне

оподаткування. Проте, на жаль, ці зміни не торкнулися всіх категорій селянства. Так, наприклад, безземельні селяни (піджеляри) могли відкупитися тільки в індивідуальному порядку і за згодою поміщика. Це викликало незадоволення серед селян, їх розчарування в результатах революції.

Хоч 12-й пункт маніфесту й проголошував «рівність, свободу і братерство», але виходить, не для всіх. Угорські лідери і не збиралися давати національну незалежність (або хоча б автономію) слов'янським народам. Лайош Кошут високопарно заявив, що «суть істинної свободи в тому, щоб її благами користувалися не окремі касти і привілейовані групи, а всі жителі спільної вітчизни, незалежно від мови і релігійних відмінностей» (Цит. за: Авербух Р.А. Революция и национально-освободительная борьба в Венгрии. 1848-1849.-М., 1965.-С. 141). Якби ж ці слова трансформувалися в практичні результати! Але цього, на жаль, не сталося.

Бачачи таку ситуацію, хорватський сабор (сейм) в кінці травня 1848 року в Загребі проголошує національну автономію Хорватії, Славонії і Далмації. В цих умовах офіційний Відень вирішив використати протиріччя між слов'янами

і угорським керівництвом, тобто розпалити слов'яно-угорський конфлікт і цим самим значно ослабити сили Пешту. На виконання згаданих планів хорватські війська під командуванням бана Йосефа Єлачича (1801-1859) були направлені проти революційної Угорщини.

Лайош Кошут проголошує лозунг: «Вітчизна в небезпеці!». Приймається закон про призов 200 тис. рекрутів, виділяється 42млн. форинтів на створення угорської армії. Було утворено керівний орган для організації оборони країни — Комітет захисту вітчизни. Очолив його Л. Кошут. Широкі верстви населення виявили бажання захищати революцію. Всі ці заходи привели до того, що через 18 днів після вторгнення на територію Угорщини 45-тисячна армія Й. Єлачича була розгромлена угорською національною армією. Це сталося 29 вересня 1848 року біля с. Пакоз. Гонимі переслідували рештки армії хорватського бана і мали всі можливості завдати нищівного удару австрійській армії.

3 жовтня 1848р. і по березень 1849р. угорська армія зазнала ряд поразок, а 5 січня 1849 року австрійські війська під командуванням фельдмаршала Альфреда-Фердинанда Віндшгреца зайняли Пешт. 4 березня того ж року в Оломоуці була опублікована конституція, в якій Угорщина проголошувалася австрійською провінцією. Було скасовано всі угорські закони, прийняті у 1848 році, а також відокремлено від Угорщини Хорватію, Воєводину, Трансильванію і Банат.

Однак, Угорщина ще мала сили і не думала ставати на коліна перед Віднем. Після ряду перемог Юзефа Бема в Трансильванії і значних успіхів у партизанській війні угорська армія в березні 1849 року перейшла в наступ. Протягом квітня майже вся територія Угорщини була визволена від австрійських військ. 14 квітня 1849 року в Дебрецені угорський парламент проголосив повну незалежність Угорщини і оголосив династію Габсбургів усунутою від влади.

У кінці квітня 1848 року угорська армія вдруге мала можливість розгромити австрійців і одержати остаточну перемогу. Проте, головнокомандуючий угорською революційною армією Артур Гергей відмовився розвивати наступ на Відень і розпочав облогу Буди. Це був час, коли «Австрійська імперія, завдяки політичній і соціальній невизначеності, знаходилася на краю загибелі» (Сонцов Д. Из воспоминаний о венгерской кампании: Заметки участника и очевидца. - М., 1871. - С.3). На думку багатьох вчених, тільки нерішучість А. Гергея врятувала Австрію. Остання, бачачи неспроможність справитися з угорською революцією власними силами, звернулася за

допомогою до царської Росії. Зустріч Франца-Йосифа з Миколою I відбулася 21 травня 1849 року у Варшаві. Російський імператор пообіцяв допомогти австрійцям. Угорська національно-визвольна революція вступила в заключну фазу.

Тепер кілька слів про розвиток подій у нашому краї. Протягом березня 1848 — травня 1849рр. їх на Закарпатті відбулося немало. Практично всі дослідники відзначають, що населення краю з радістю зустріло звістку про початок угорської революції. З особливим захопленням були зустрінуті закони 18 березня 1848 року про скасування кріпацтва та феодальних повинностей. Їх зміст було оголошено в Ужгороді 27 березня того ж року.

Трудяще населення краю повністю підтримувало лозунг свободи, рівності й братерства, проголошений у «12 пунктах». Значна його частина вступила до національної гвардії, виявляючи бажання захищати завоювання революції і неодноразово показувала приклади героїзму й відваги. 2 травня 1848 року із в'язниці, розташованої в Мукачівському замку, було звільнено політичних в'язнів. Серед них були чехи, німці, італійці, серби, хорвати... Але більшість складали поляки — учасники польського національно-визвольного руху.

Селяни Закарпаття, натхнені скасуванням феодально-кріпосницьких порядків, широко повірили, що настає нова ера в їх житті. Вони вдалися до перерозподілу землі, відмовлялися виконувати будь-які повинності, захоплювали і ділили панську худобу, погрожували великим землевласникам розправою. Однак, з найбільшим нетерпінням чекали справедливого розв'язання аграрного питання.

На жаль, їх мрії не стали реальністю. Березневі закони 1848 року не розв'язали питання про передачу землі в руки тих, хто її обробляє. За дворянством було збережено право недоторкості землі. Крім того, не було внесено ясності і відносно церковних поборів (коблина, роковина). Взагалі було обійдено увагою такі категорії населення, як довірні селяни, поселенці, орендарі, майоратські желярі-наймити. Отже, приймаючи нові закони, угорський уряд прагнув передусім не зачепити інтереси великих земельних магнатів.

Зрозуміло, непослідовні дії угорського уряду у розв'язанні аграрного питання, тобто проведення половинчатих реформ, привели до того, що трудящий люд Закарпаття досить швидко розчарувався в революції і почало рішуче виступати проти таких «порядків».

У цей час продовжувалось захоплення поміщицької землі і худоби. Селяни зверталися

в суди з вимогою повернути їм раніше відібрані наділи. Вони пишуть скарги в різні інстанції (навіть імператору) тощо. Звичайно, їх акції були, як правило, неорганізованими, не було єдиної програми дій, досвідчених керівників тощо. У той же час треба підкреслити, що й Пешт не мав достатньо сил, щоб справитися з соціальними рухами.

У літературі наголошується, що селяни села Оросієва (Березький комітат) виробили свої доповнення до угорської програми «12 пунктів». Населення краю було активним під час виборів до Національних зборів Угорщини, що проходили влітку 1848 року. У той же час вони байдуже зустріли заклик Комітету національної оборони: усім стати на захист на захист Угорщини. Робили все для того, щоб не потрапити до угорської армії.

Внаслідок нерішукчих і непопулярних дій угорського керівництва революція була позбавлена могутньої підтримки з боку народних мас, в тому числі і слов'янських народів. Все це дало можливість об'єднатися силами Австрії, Росії та Угорщини і жорстоко придушити революцію.

На допомогу австрійцям прибула російська армія під командуванням генерал-фельдмаршала Івана Федоровича Паскевича-Єреванського (1782-1856). Підкреслимо, що російські офіцери —

учасники угорської кампанії 1849 року — залишили цікаві спогади про українців Закарпаття. До речі, наші предки покладали великі надії на прихід росіян. Але в останніх були дещо інші завдання.

Як відомо, головна революційна армія Угорщини на чолі з А. Гергеєм капітулювала 13 серпня 1849 року під Вілагошем. Захисники Мукачівського замку тримали оборону до 26 серпня того ж року.

Таким чином, із сказаного випливає ряд висновків. По-перше, угорська національно-визвольна революція мала закономірний характер. По-друге, вона ліквідувала феодально-кріпосницькі відносини і стала водорозділом між феодалізмом і новим часом. Новоприйняті закони розчистили шлях для формування в Угорщині громадянського суспільства. По-третє, народні маси набули необхідного досвіду для продовження боротьби за визволення з-під соціального та національного гніту. В той же час революція не виправдала національних сподівань і устремлінь слов'янських народів.

Микола Олашин,
кандидат історичних наук.

Слово про поета і його слово

(до 60-річчя Василя Малети)

Село Колочава, в якому народився Василь Малета, на літературну карту світу потрапило завдяки чеському письменнику Іванові Ольбрахту, що своїм романом «Микола Шугай, розбійник» закріпив за Колочавою славу опришківського села.

Колочавці справді у всі часи, в радянські також, завдавали клопоту властям. Побоювались їх не тільки власті, а й навколишні села. Називали Сюгаями. Бо Микола Шугай — то літературний герой, а в житті існував Микола Сюгай.

А коли б ми знайомилися вперше з Колочавою не через Ольбрахтового Шугая, а цілком реального Василя Малету, то, мабуть, утвердилися б у вірі, що колочавці — найдобріші, найвідвертіші люди на землі.

Чи пристрасть до поетичного слова зробила Василя таким безпосереднім, чи безпосередність у стосунках із життям зріднила його з поезією, — важко сказати. Як би там не було, Василь Малета вже понад тридцять років кохається в поетичному слові. Час від часу його вірші потрапляли в газети, здобувалися на теплий відгук читачів та слухачів, але за всевладним громом офіційної поезії їх найчастіше не чули.

Василь Малета

Навряд, чи знайдуть вони багато чулих до поетичного слова сердець і сьогодні, коли у чергах за шматком хліба множитья людська злоба, а проблиски духовного життя звелися до замолювання гріхів, які дедалі вражають народну душу. І все-таки порив до краси у жодні, в найдикіші часи в людині остаточно не вмирав. Десь там на дні нашої зруйнованої душі той порив до прекрасного жевріє і неминуче спалахне, дайте тільки скинути тягар жорстоких літ, що не творили в людині людину, а знищували її.

І в наймертвішу пору все живе намагається вижити. Поезія теж намагається нині вижити, як це не важко. Культура в нас була завжди на задвірках, а нині взагалі всевладним «господарям життя» не потрібна. Хоча якраз найбільше страждаємо нині від свого безкультур'я, від бездуховності, коли в багатство йдуть не через труди праведні, а злодійськими путівцями, коли совість загнано в глухий кут, де бенкетують злидні.

На щастя, люди, котрі вміють піднятися над цією скверною до висот культури й духовності, не переводяться в нашому збезчещеному роду. І тоді надія на відродження переходить у віру, що ми нарешті прийдемо до життя, гідне людської душі, котру вдихнув у нас, довірив нашому розуму Отець Небесний.

Отож у глибокій самотині та в щоденному сподіванні на пробудження зневаженої душі поезія твориться й далі, то весняним цвітом, то осіннім листям осипаючи забруднений технічними та сушільними викидами світ.

Спробігшись видати вже дві збірки поезій («Сумуючи і сміючись» та «Час випробувань») у такий непростий час, Василь Малета прагне наблизити нас до тої пори, коли знову відчуємо свою таємничу єдність із усім сушим на землі, із безсмертними небесами.

Слово його нині не претендує на ангельську чистоту — воне земне й жорстоке, як наша земна правда, наскрізь публіцистичне, непримиренне з недавньою і нинішньою дійсністю, де труд розійшовся з душею, а воля обернулася в нову сваволю.

Слово його — не заради того, щоб перекинути час, воно — для самоочищення.

І хтось зустрінеться з цим словом, кому нестерпно тяжко, і відчує як тривожно бринить струна ранкового променя, як близько тріпоче крило вечірнього неба і як далеко від істинного життя вибудований нами камінний палац щастя, в якому прагнуть поєднати шлюбом Добро і Зло.

Ні смутку, ні усмішки в тому палаці, сама лише самовдоволеність, що він і в ньому суцї возвелися вище людських печалей і сподівань.

Поет іде мимо того палацу, крізь вируючий натовп бездольних і безжурних, старшюючих і блазнюючих.

Іде самотньо. Сумуючи і сміючись.

Петро Скунець.

XX

Василь Малета

Карпатські Крути

Були і у Карпатах Крути,
Де трупами, неначе листом,
Щоби неволю відвернути,
Лягли ще юні гімназисти.
Вони за вільну Україну
Проти фашистської навали
На Красне Поле, мов на міни,
Пішли й навк заночували.
Хоч смертоносно ворог тиснув,
Вони ж його призупинили:
На Красне Поле і у Тису
Ту чисту кров свою пролили.

Упали, як фашист на танках
Помчав на їх піхотну зброю...
Топтався ворог по останках
Ще довго після того бою.
І закарпатці, й галичани
В бою тім голови поклали —
Дитя-Україну захищали,
Але тоді не врятували.
Вона ж знімалась до зеніту
У власній крові по коліна
І доказала всьому світу,
Що є і буде — Україна!

Чисті руки

Президентом України Л.Д.Кучмою

з метою боротьби із злочинністю і корупцією оголошена Програма «Чисті руки».

«Чисті руки», «чисті руки» —
В пік злочинської пори,
Бруду й злиднів перегуки,
Знов хабарчики дари...
Це ж для «чистих рук» робота!
Ніби час уже назрів,
Щоб усіх тих із болота
Повбивати комарів!
Але формула болота —
Корумповані Верхи,
То ж прикрити їх — турбота
Верховладної руки.
Тиск на Суд Конституційний
І на інші всі суди
Хочеш мати хліб надійний —
То чиновнику вгоди.

І чиновницька турбота —
Виручать, хто погорів.
А «на публіку» — скорбота
За нещасних трударів.
В депутатів слово сміле —
Кличе знов в Союз іти...
Деспотати знають добре,
Як болото зберегти.
Де тут — чистими руками...
Видимість, пустий лиш звук,
Бо між владними панками
Дуже мало чистих рук.
Все це зло не знищить ротом
В пік злочинської пори.
Треба осушити болото —
Ось і зникнуть комари

Цікаво знати...

— Гігантський помідор масою майже два кілограми, цілком придатний для внесення до Книги рекордів Гіннеса, виростив зоотехнік з болгарського міста Свішова Цано Колев. Як це йому вдалося? Головне, говорить Ц. Колев, добре підготувати ґрунт, підживлювати рослину лише природними органічними добривами, регулярно поливати її, стежити за розвитком. Усе дуже посто, якщо ще й не забути підібрати відповідну розсаду. І ось тоді можна зробити салат на солідну компанію.

— Найбільше гроно винограду було вирощено на околиці Сантьяго в Чілі у 1984 році. Воно важило 9,4 кг.

— Рекордну цибулину звичайної ріпчастої цибулі виростив городник із ФРН Готфрід Браннер. Вона належить до старовинного шотландського сорту «макдевен» і важить 2 кг 250 г.

— Фермер Пол Бренан з міста Ланкастер (Сша, штат Пенсільванія) виростив кавун вагою 59 кг.

— Американський фермер А. Макджіннес після тривалої праці й клопотів зміг продемонструвати всім бажаним гарбуз небачених розмірів. Вага його... 260 кілограмів! Сам «автор» цього велета каже, що його було значно легше виростити, ніж привезти з городу. Цікаво, що раніше Макджіннес уже уславився гігантськими овочами, які вирощує з дивовижним терпінням і наполегливістю: кілька років тому він продемонстрував величезну моркву й столові буряки, а торік — велетенських розмірів капусту кольрабі.

Ростислав Панас.

Згадаймо Олексі Улинець (1903-1968)

22 березня йому виповнилося б 95 років, 25 листопада минає 30 років від дня його смерті. Коли йде мова про народних співців-коломийкарів, то його згадують завжди, бо він серед інших співців виділявся поетичним талантом. Не все із його доробку витримало випробування часом, та зігріті теплом серця рядки про рідний дім, про рідну землю і тепер сприймаються як свідчення про духовне багатство нашого народу.

Народився Олексі Улинець у Тишеві, що на Воловеччині, у 15 років доля покликала його у далекі світи на заробітки, пройшов дорогамим не тільки Словаччини, Чехії чи Угорщини, але й Італії, Іспанії, Тунісу, Марокко, Канади... 27 років тривало його мандрування по чужині, та не зрадив він рідному краю — ніс із собою материнську місню і Шевченкове слово. Свої думи виливав у віршовані рядки. У 1927 році у Джібуті записав: «Збив я ноги, змучив серце»; у Багдаді: «Тяжко мені, серце болить» (1928); у Канаді: «Я не маю на чужині ні двора, ні хати» (1928); у Будапешті: «гори мої, казки красні, за вами я гину!» (1941).

Із далеких світів повернувся у рідні краї у 1945 році. Поселився у Чинадієві, працював механіком на місцевому деревообробному комбінаті, завгоспом школи... і віршував. У 1958 році видано збірку його співанок «Знайдене щастя». Друга його збірка — «З коломийкою по світу» (Ужгород, 1973) — вийшла у світ посмертно (Олексі Улинець помер у 1968 році).

Крім цих рядків, нехай про нього нагадають і його твори.

Іван Сенько

Олексі Улинець

Розвивайся, барвіночку...

Розвивайся, барвіночку,
Густо у долині.
Заспівайте, любі діти,
В рідній Верховині.
Заспівайте голосненько,
Щоб в Тунісі чути,
Щоб словечко своє рідне
Мені не забути.

Туніс, 1926.

Квітка

Ой стояла при дорозі
Одна-самотненька
При дорозі на морозі
Квітонька сумненька.
Вчув я тут тепло вітерця,—
Він зігрів ту квітку...
Ой навчися, людське серце,
Так зігрить сирітку!

1938.

Сивина

Сива мучиця голівоньку вкрила,
Старості, видно, приходить пора.
Не нажилась моя молодість мила—
Весноньку в мене украла жура.
Все, що зробив я у білому світі,
Людям не зміг я віддати своїм
З боєм лишав я село незігріте...
Чи ж повернуся в ріднесенький дім?
Щастя! Вертаюсь до рідного краю!
Шкода, що мало скарбів принесу.
Пісню найкращу у серці я маю—
Влий її, земле, у свою красу!

Квітковий гороскоп

В основу гороскопу покладено 12-літній цикл ритму біосфери. У прадавній Україні цей ритм визначали за товщиною кілець осердя дерева. За 12-літнім циклом сонячної системи гороскоп проходить під знаком квітів.

У наведеній нижче таблиці за роком свого народження кожен може знайти свою квітку. Плескайте, оберігайте її. І вона подарує вам снагу життя, напоїть ваше серце ніжністю, любов'ю, силою добра.

Горицвіт	1900,	1912,	1924,	1936,	1948,	1960,	1972,	1984,	1996.
Хризантема	1901,	1913,	1925,	1937,	1949,	1961,	1973,	1985,	1997.
Фіалка	1902,	1914,	1926,	1938,	1950,	1962,	1974,	1986,	1998.
Соняшник	1903,	1915,	1927,	1939,	1951,	1963,	1975,	1987,	1999.
Блакитна троянда	1904,	1916,	1928,	1940,	1952,	1964,	1976,	1988,	2000.
Мальва	1905,	1917,	1929,	1941,	1953,	1965,	1977,	1989.	
Ромашка	1906,	1918,	1930,	1942,	1954,	1966,	1978,	1990.	
Калина	1907,	1919,	1931,	1943,	1955,	1967,	1979,	1991.	
Півонія	1908,	1920,	1932,	1944,	1956,	1968,	1980,	1992.	
Барвінок	1909,	1921,	1933,	1945,	1957,	1969,	1981,	1993.	
Біла лілія	1910,	1922,	1934,	1946,	1958,	1970,	1982,	1994.	
Орхідея	1911,	1923,	1935,	1947,	1959,	1971,	1983,	1995.	

З роси Вам та з води, Юрію Семеновичу!

25 березня виповнюється 65 років від дня народження відомого фольклориста і письменника Юрія Чорі. До свого 65-річчя ювіляр ішов довгими і тернистими шляхами — через пекло допитів і уральського заслання. Але завжди йшов чесно, із вірою у кращі дні. Несправедливо довго не приходило до Юрія визнання на літературній і фольклорно-пошуковій ниві. І все ж воно прийшло, хоча із запізненням, у нашій незалежній Українській державі. Справжній талант, незважаючи ні на що, завжди проб'є собі дорогу, а свої здобутки віддасть людям.

Рада Закарпатського крайового товариства «Просвіта» щиро вітає знаного вченого-фольклориста і письменника з етапною датою у його житті, бажає добра, здоров'я, життєвих гараздів і подальшої плідної праці у царині народознавства та літературної творчості.

Юрій Чорі

Юрій Чорі
Терем-теремок

Мешканці боліт і рік—
риби, жаби, раки—
вибирали рік у рік
верховоду млаки.
«Я зроблю для вас тут рай!»—
Окунь присягався.
Вибрали.
А він, гультяй,
взяв і запишався.
Теремок облюбував,
поселився в ньому.
Млаки ж Буслові віддав,
зятю дорогому.
«Годі з Окуня! Он як
околясом ходить!»—
жаби збурились. — Хай Квак
нами верховодить!»
Той у крісло ледве сів,
як уже відразу
теремок собі пригрів

біля перелазу.
Ще рідні новеньке дав
житло — хай святкує!..
А на млаках — ой біда!—
видра хазяйнує.
«Зажирів, зазнався Квак!»—
скарги звідусюди.
Є надія: може Рак
хоч скромнішим буде.
Рак завдячно б'є уклін,
щедро обіцяє..
А невдовзі вже і він
теремок свій має.
Знову мешканці боліт
долю проклинають
на увесь довкružний світ.
Журяться, гадають:
де шукати вожака,
щоб почав не з теремка?

1971р.

Двоццшик Гаврило
(Сучасна притча)

Ще хлопчаком свинар Гаврило
вкрав з церкви ризи і кадило.
Його за це відлупцювали
й за гріх — безбожником прозвали.
З тих пір косив на церкву оком
і божий храм обходив боком.
А стрів десь хрест або каплицю—
ятрив у серці громовиці.
Отак би й досі він свинарив!
Та тут змінилися готари
й прийшла в село радянська влада.
Гаврило опинився в Радах..
Затим зробився комуністом,
ну, й звісно,— першим атеїстом.
«Доволі Богом нас лякати!
Гріх — тьфу!» — узявся руйнувати
передусім газдівські межі,
відтак хрести й церковні вежі.
«Тепер, — хвалився, — я — товариш!»
Партійні славлячи кошари,

міг вільно красти, грабувати
й кого завгодно оббрехати.
Коли ж це знову переміни..
Хитнулися «совітські» стіни!
«То, люди, свинство, що робилось!»—
закинув партквиток Гаврило —
Ми Богу хочемо молитись,
а не безбожниками жити.
Вірніть нам церкву, супостати!»—
приймався дужче всіх кричати—
й до вірників переметнувся.
Тепер з іконою Ісуса
відновлює у полі межі,
хрести, каплиці, турні-вежі
й зруйновані споруди Божі..
Не за свої, звичайно гроші,
а за людські, тобж народні
Гаврило праведник сьогодні!

1990

«Зоря Підкарпаття»

(з історії антикомуністичної молодіжної організації)

По суті з комсомольців виникла так звана «антирадянська» організація «Зоря Підкарпаття». З 9 її учасників — 8 були комсомольцями.

Спочатку хлопці з Великих Ком'ят Виноградівського району збиралися на репетиції драматичного гуртка, прагнули поставити дві вистави за п'єсами «Фронт» О.Корнійчука та «Хазяїн» І.Карпенка-Карого. Їх організатором став В.Маляр, його заступником І.Буганич. (ДАЗО: ф.2558, оп.І., од.зб.5688, арк.І-405).

В.Маляра арештували 18 серпня 1950 року. Чому став на антирадянський шлях? В 1948 році його батько за «антирадянську пропаганду» був репресований. Це не могло не відбитися на поглядах сина, який у квітні 1949 року задумав створити, як говориться у перших протоколах допиту, антирадянську організацію. Він залучив до неї І.Буганича з Малих Ком'ят, В.Потокія з села Онок. Обом останнім висловлювалися проти колгоспного ладу в Закарпатті. Розмови велися в гуртожитку у Виноградіві, де вони вчилися.

І.Буганич залучив до організації в свою чергу І.Левка з Великих Ком'ят, а потім разом з В.Маляром — М.Томея, Ю.Бровдія, батько якого був засуджений на 10 років таборів за недоздачу сільськогосподарських продуктів, а також М.Тонія (обом з с.Онок). Отже, основний склад організації виник одночасно з мешканців двох сіл. Усі її члени були учнями 8 та 9 класів Виноградівської середньої школи, а М.Тоній — робітником швейної фабрики.

Спочатку організація ставила перед собою три завдання: залучати до роботи нових членів, організувати збір зброї та проводити антиколгоспну агітацію. За час існування організації були проведені чотири рази збори, зокрема двічі у червні 1949 року на квартирі В.Маляра, а потім у травні — двічі на квартирі В.Потокія в с.Онок. І.Буганич уточнює, що в 1949 році вони збиралися три рази і що він став членом організації в квітні 1949 року. Певний час зберігав список, текст клятви, а

потім їх спалив. В свою чергу В.Потокій вказував, що він був лише на одних зборах.

За зізнаннями В.Маляра, на зборах виступали всі члени організації, а також усі приймали присягу. До речі, текст клятви вони перелицьовали з клятви О.Кошового (у романі «Молода гвардія») в антирадянському дусі. Про це говорив В.Потокій. І.Буганич оформляв протоколи засідань. У нього зберігався і список членів організації, але влітку 1949 року всі ці матеріали (протоколи і списки) він спалив.

17 серпня 1950 року на допиті В.Маляр говорив, що тоді організація не мала своєї назви. Не без тиску з боку слідчих він наголошував ще на таких завданнях: в антирадянській пропагандистській роботі вихвалити «англо-американських імперіалістів»; на випадок війни між СРСР і США організуватим в тилу радянської армії збройні виступи, а також встановити зв'язок з існуючими бандами. За той період діяльності, крім присутності на підпільних зборах, жодних практичних дій члени організації не проводили.

Якщо аналізувати «діяльність» організації в 1950 році, то тут можна вказати зокрема на таке: були підготовлені, написані і поширені в селі Великі Ком'яти 7 плакатів-лозунгів, які виготовили В.Маляр та М.Томей. Це відбулося 27 липня 1950 року. Лозунги вивісили на телеграфних стовпах, огорожах, коло церкви у центрі села, на огорожі школи. Крім цього, вони зірвали радянські плакати «про боротьбу проти паліїв війни» на сільському клубі.

Слідчі допитувалися, за чим завданням це робилося? Але трое відповідали, що за власною ініціативою. Ще про одне інспіроване нібито В.Маляром «завдання» зафіксовано у протоколі: «Остаточною метою нашої організації було відторгнення Закарпаття від Радянської України і приєднання його території до однієї з імперіалістичних держав Заходу». Цікаво, до якої? І чому це слідчий не з'ясував, до якої? Чому він залишив це

таємницею? І потім — не уточнив, до якої держави мало приєднатися Закарпаття? Яким чином це могло здійснитися, теж велика таємниця слідства.

Про що говорив В.Потокий? Він зізнався, що від нього керівник організації двічі вимагав знайти зброю, але він цього не зробив. Клятву не приймав і не підписувався під нею. Не виконував жодних завдань, не приходив на збори, нічого не знав про назву організації. Єдине, в чому визнав вину, — залучив до організації двох односельчан — Ю.Бровдія та М.Тонія. Ю.Бровдій теж відзначав, що організація не мала жодної назви і що після вересня 1949 року і до арешту він на збори не ходив, а сама організація «розпалася». Про це також говорили на допитах І.Левко, М.Томей.

Отже, умовно можна розглядати два періоди «діяльності» організації: канікули літа 1949 року, потім хлопці с.Онок перервали свої зв'язки з нею, а М.Тоній відбув у армію, і літо 1950 року, коли фактично ще «діяли» учасники організації с.Великі Ком'яти. Але на слідстві жодним словом не сказано про два етапи.

26 липня 1950 року В.Мадяр виготовив і поширив листівки антирадянського характеру, які були підписані двома буквами — ЗП. Це розшифровується так — «Зоря Підкарпаття». Спочатку він запропонував назвати діючу організацію словом «Зоря», а М.Томей додав ще слово «Підкарпаття», бо, мовляв, уже «сходить зоря визволення Закарпаття від більшовиків».

Але учасники антирадянської організації 1949 року про цю назву нічого не знали. Наприклад, І.Левко про це дізнався лише на слідстві. І це підтвердив В.Мадяр: «Назву створено і керованої мною антирадянської організації «Зоря Підкарпаття» я присвоїв у липні 1950 року, про що Левко не знав. Досі наша антирадянська організація назви не мала».

І.Кобаль вчився в 10 класі Іршавської середньої школи, а заарештований був 6 жовтня 1950 року. В протоколі допиту записано, що його залучив до організації В.Мадяр. Він був на зборах і в с.Великі Ком'яти, і в с.Онок, вказував на наміри:

викрасти друкарську машинку із школи або сільради у Великих Ком'ятах, встановити зв'язок з бандами ОУН, проводити терористичні акти проти сільського активу. Але вони залишилися лише на папері.

І.Боршош з Великих Ком'ят вступив до організації 2 серпня 1950 року. Але йому практичних завдань не давали, крім того, що на сільському клубі зірвав два радянських плакати і підписав клятву.

У жовтні 1950 року був арештований і «зарахований» до організації учитель з Нижнього Бистрого Хустського району В.Свищо, який вчився заочно в Хустському педучилищі. Перший допит його був як свідка, але він не знав про цю організацію. Нічого не знали про її існування і батьки арештованих і взагалі 35 допитаних свідків.

Тепер можна підвести певні підсумки. Зафіксовано, що «Зоря Підкарпаття» провела 4 нелегальні збори, де нібито обговорювалося 6 питань. Члени організації підписували клятву, а двоє з них мали пістолети, поширили 7 антирадянських плакатів і зірвали в селі 10 радянських лозунгів. Отже, «злочинний» фактаж був зібраний і справу передали в суд.

22 листопада 1950 року в Ужгороді засідав військовий трибунал прикордонних військ МВС Закарпатського округу. На суді вперше замість слова «завдання» з'являється «програма» діяльності «Зорі Підкарпаття», хоч і констатується, що у вересні 1949 року антирадянська організація призупинила свою роботу. Ось тут би і провести відповідну роботу з її учасниками, з 9 членів якої майже всі були комсомольцями. Але такої роботи не було проведено. Із матеріалів справи не видно, щоб хоч одного члена ВЛКСМ розглядали на своїх зборах комсомольські організації, як це вимагається Статутом Комсомолу. Чому таких зборів не було?

А тим часом з весни 1950 року згадана організація поновила свою діяльність. Її керівник вдруге склав текст присяги, але його підписали лише троє учасників. Тут вперше з'являються і слова «бандити ОУН», а також версія про те, що «Закарпаття могло бути приєднано до

Чехословаччини». Цікаво? Адже це була не «імперіалістична держава», а країна з комуністичним режимом, дружня Радянському Союзу. Щось не в'яжеться одне з другим.

Та не зважаючи на це, всі хлопці були засуджені. Перші 7 — на 25 років таборів з поразкою в правах на 5 років. І.Боршош — на 10 років, В.Свищо — на 5 років з поразкою в правах на 3 роки. Всіх відправили в табори, зокрема у Воркуту, В.Мадяра, І.Буганича, В.Потокія, І.Левка, М.Томея в Підданий табір Карагандинської області Казахстану, І.Кобаля, Ю.Бровдія в с.Явас Мордовської АРСР, а в табір у Омськ — І.Боршоша.

Засуджений був М.Тоній, що перебував на дійсній службі в Радянській Армії в м.Гродно (Білорусія). Але йому тут дописали багато неіснуючих злочинів: що був учасником «терористичної» та «націоналістичної організації ОУН», що його організація боролася «за повалення радянської влади на Україні і створення самостійної України». У вирокі по справі В.Мадяра та його спільників цього не було. Так що одним розчерком пера військовий трибунал у Гродно сферу боротьби цієї хлопчачої групи поширив із території однієї області на всю Україну. Але М.Тоній не був навіть членом «Зорі Підкарпаття», бо ця назва з'явилася уже тоді, коли він служив у армії.

І.Левко помер у таборі 5 серпня 1953 року, всі інші, крім В.Мадяра, були звільнені з таборів у 1955 році. Керівник організації — лише в 1958 році. Усіх засуджених реабілітував Генеральний прокурор України у вересні 1991 року.

Омелян Довганич,
доктор історичних наук.

КОРИСНІ ПОРАДИ

- ♦ Хліб довго не черствіє, якщо зберігати його у закритій кришкою скляній, фарфоровій або емальованій посудині. На дно рекомендується покласти трохи солі або яблуко, тоді хліб не буде плісняти.
 - ♦ Черствий хліб стане м'яким, якщо загорнути його у вологий рушник і на 5 хвилин покласти у не дуже гарячу духовку.
 - ♦ Свіжий хліб легко нарізати на тонкі скибочки, якщо нагріти ніж на плиті або опустити його на одну-дві хвилини у окріп.
 - ♦ Пророслі бульби картоплі варіть тільки очищеними, оскільки вони містять шкідливу речовину - соланін. при цьому слід знімати і більший шар мякоти.
 - ♦ Зелені огірки можна зберігати свіжими декілька днів, якщо тримати їх на 3/4 в воді, хвостиками вниз. Воду змінювати кожний день.
 - ♦ Якщо немає пилевсмоктувача, м'які меблі можна почистити так — накривають крісло вологою простинею і вибивають. Пил осідає і не розноситься в повітря.
 - ♦ Срібні і посрібнені предмети добре чистити тютюновим попелом.
 - ♦ Плями від йоду на одязі можна позбутися, замочивши її водою і посипавши крохмалем. Повторити декілька разів, а потім промити водою з милом.
 - ♦ Мозолі і «водяні» пухирці на руках не появляться від роботи лопатою, вилами, сокирою тощо, якщо злегка обпалити на вогні ручки інструментів (до потемнення).
-

Сходинки у безсмертя

До 195-річчя від дня народження Олександра Духновича

Відходячи, Олександр Духнович (24.04.1803 — 20.03 1865) у своєму юридично засвідченому «Заповіті» звернувся був до живих: «Покірно прошу вас, браття і друзі життя, пощадіть крихку людину, і якщо маєте щось проти мене недоброго, пробачте мені, і Отець небесний хай пробачить ваші гріхи. Змилосердіться наді мною, мої приятелі. Я вже стою перед трепетним суддею, віддаючи звіт за свої провини, і скоріше чи пізніше ви прийдете сюди, тут ми побачимося вічна-віч. Хай дасть милостивий Отець, щоб ми стояли разом на правому боці, щоб нікого з нас не розмістив наліво. Бувайте здорові, найкращі брати і колеги. Бог, який воздає подяки, хай вас винагородить за ваші доброту, яких я зазнав від вас у цьому житті... Любіть мене і після смерті...» (переклад з латинської Ю.Сака, публікація О.Рудловчак).

У вінок любові видатному релігійному, культурно-освітньому й політичному діячеві, священнику, педагогу, письменникові, книговидавцеві, публіцисту, парламентарію, філософу вписано чимало яскравих сторінок. Найістинніша, найяскравіша досі, мабуть, належить перу Августина Волошина — він зумів глянути на попередника очима рідного народу, без зверхності, з тонким відчуттям часів на рідному ґрунті — Духновичевих і тих, коли вже минуло 120 літ від дня його народження. У брошурі «Памяти Александра Духновича» (1923) він писав: «Духнович засіяв нам зіркою своєї письменної праці

*О. Мандич. Модель пам'ятника
О Духновичу в Пряшеві. 1932р.*

тогда, коли починався час быстрого і опаснішого упадка нашої народної жизни, коли стали пропадати всі скарби руського самосознання... его сильний голос будив нас в ночах найглубшого народного сна і причинив то, что зоря нашего народного воскресення встрітила нас тут еще перед повним винародовленьем». Так, досвідченій угорській шовіністичній державній машині тих часів, що діяла справді кваліфіковано, на час доленосних для автохтонів-українців Закарпаття геополітичних змін у Центральній Європі після першої світової війни, коли розвивалася Австро-Угорська імперія, залишалося до повної мадяризації дуже мало — десь час одного покоління. Міста вже були майже повністю асимільовані. Цивілізаційні процеси, пов'язані з капіталізацією суспільства, проникали у сільську закарпатську глибинку укупі з усім їх негативом, краяли народну душу не тільки заборонаю рідного українського слова у шкільництві, крім елементарних, початкових шкіл, де воно ледь животіло як предмет, а й вилученням із вжитку кирилиці, як у школах, так і у церкві. Мій батько, 1907р. народження, провчившись у типовому українському долинянському селі за тих умов пару років, все життя вживав у писемній мові кілька характерних літер з латинік на відміну від мами, молодшої на шість років, яку те нівечення нашої традиційної культури у школі вже не захопило.

У поступальному, хай і надто тривалому, нерівному, сповільнюваному чужими, зовнішніми, чинниками, русі автохтона-закарпатця до своєї української народної сутності Олександр Духнович став центральною проміжною, міцно гарантованою, ланкою між Андрієм Бачинським і Августином Волошином. не будь цієї ланки, процес національного відродження не тільки розірвався б, але й був би неможливим. Августин Волошин не зміг би еволюційним шляхом, який він свідомо обрав, здійснити перехід до народного мовлення у школах і церкві краю, виховати ті покоління закарпатців, які на зламі 1938-1939рр. стали творцями Карпатської України, розривали у міжвоєнний період економіку, культуру, освіту, літературу, мистецтво, охорону здоров'я, спорт. У тім, що в 1944-1945рр. входження Закарпаття до складу України радянської відбулося без надто гострих катаклізмів, такі першорядна роль тих довоєнних зусиль Волошинових з Карпатською Україною.

Олександр Духнович для порятунку етнічної пам'яті закарпатців, збереження й розвитку їх чуття єдності з Руссю-Україною найбільше спричинився своїми зусиллями як організатор освіти, творець шкільних підручників, просвітник широких трудящих мас.

Його велика заслуга не тільки перед кrayанами, а й усією Україною в тім, що ще наприкінці 40-х років XIXст. він видав перший український буквар народною материнською мовою — доти всі букварі в Україні друкувалися штучною, старочерковнослов'янською мовою. Його буквар («Книжиця читальная для начинающих») вийшов 1847 року, перевидавався у 1850 і 1852 роках. На його видання потратив свої кошти сам автор, значну частину тиражу, досить солідного на ті часи, роздав безплатно дітям бідняків. Буквар по-рідному промовляв до малят:

*Мамко, мамко, куп ми книжку,
Тинту, папір і табличку,
Бо я йду до школи
Учитися поволи.*

Водночас автор «Книжиці...» прилучився до творення української літературної мови на теренах Закрпаття. А за його букварем діти вчилися в елементарних (початкових) школах краю у 50-60-і роки, виконував він своє пряме призначення й пізніше, ще й на початку ХХ століття. Слід підкреслити, що творцем букваря рідною мовою був священник, канонік Пряшівської греко-католицької церкви, який відчув, що врятувати народ від насильницької асиміляції можна лише вихованням підрастаючих поколінь на народних традиціях, і в першу чергу на плеканні рідної материнської мови. У церкві він служив церковнослов'янською, але здолав потужний психологічний бар'єр заради народної справи. Шкільництвом він не просто цікавився, організував його, популяризував досягнення, радів плідним результатам. Уже в 1851 році Духнович видав оригінальний підручник з історії й географії для початкових шкіл «Землепис для молодих русинов» — практично до цього подібних підручників не було. Для підготовки вчительських кадрів, як і педагогізації батьків, він підготував і видав новаторську книгу «Народная педагогія в пользу училищ і учителей сельских» (1857), яка у значній мірі випереджала тогочасну педагогічну думку і багато з положень якої особливо актуальні у наш час. Процес виховання він пропонував починати з тих пір, відколи батьки вирішили мати дітей, велику роль у вихованні відводив фізичному вихованню, мистецтву, народній пісні, народознавству загалом, підкреслював роль і використання природи, навколишнього середовища у виховному процесі, чільне місце відводив трудовому вихованню.

Духовному збагаченню школярів слугував Духновичів «Молитвенник для руських дітей» (1854) на 210 сторінок та катехизис, що двічі видавався (1852, 1854).

Особливу роль у підтриманні духовних начал зіграв його молитовник «Хліб душі», який після першого видання в Будапешті (1851) видавався у 1857, 1860, 1864, 1866, 1869, 1877, 1892, 1922, 1924, 1935рр. у Будапешті, Перемишлі, Пряшеві, Ужгороді. Друге видання (і наступні) автор доповнив піснями, в т.ч. побутового характеру, які адресовані молоді з його приміткою «Для молодого земледільця». Тут і його власний вірш «Піснь земледільця — весною» — одна із ліричних перлин Духновича-поета.

Торік минуло 150 літ, відколи у Духновичевого сподвижника Олександра Павловича виник задум видання для народу календаря, останній поділився задумом із побратимом, який підхопив добру пораду і блискуче реалізував невдовзі, бо ж народні календарі в Європі вже почали впроваджуватися як спосіб поширення різносторонніх знань у народній душі. Знамените дітище Духновича, календар-

місяцеслов, з'явився 1850р. — «Поздравление Русинов на на новый год 1850» Йому він відводив неперехідну роль у національному відродженні краю. «С помістю Всемиловитого Господа, — зазначав будитель одразу після присвяти А.Добрянському, «Карпато-Руської народності зашитителю», — ми доселі по Карпато-Бескидських горах скитаються, всеобщего понятія лишені Русини, в промислі небесном утаенную, новую, народную жизнь начинаем веселым бодрим духом». Цей і наступні його календарі — «Місяцеслов на 1851» (Відень, 1851), «Поздравление Русинов на год 1852 от Литературного заведения Пряшевского» (Будин, 1851), «Місяцеслов на год 1853» (Перемишль, 1852), «Місяцеслов на год 1854» (Перемишль, 1853), «Місяцеслов на год 1857» (Львів, 1856), останній видався у двох редакціях, одна з них була призначена для читачів Галичини. В календарях — поради про облаштування обійстя із врахуванням європейського досвіду, ведення господарства з усіма його складниками — землеробством, скотарством, торгівлею тощо, народну медицину, виховання дітей, харчування, порятунк від голоду у несприятливі роки, іншими словами — уболівання й практичні поради для розвитку господарювання й культури краю.

Рідко звертаємо увагу на те, що Духнович був чи не першим краянину, який представляв народні інтереси у вищому владному органі. На зламі 1847-1848рр. він представляв Пряшівську капітулу в соймі у Братиславі, сумлінно виконував свої «депутатські» обов'язки, хоч про тогочасну політику й політиків відгукувався не надто прихильно. За його словами, на чільнім місці політики — «Сріболоубство й Егоїзм», далі — Лицимірство, Святокрадство, Блуд, Заздрість, Користолюбство, а десь осторонь знаходиться народ наш бідний, голий, розтерзаний... Він на все горло повинен кричати: «Ми щасливі!» Бо хто б насмілювався сказати, що він нещасний, той бунтар.

Не варто поширюватися про роль Духновичевої поезії, драматургії, прози в житті його земляків, письменницька праця будителя пішла в народ, займає своє місце у нашій художній спадщині. Як філософ Духнович розробив свою систему Всесвіту. Його «Естественно-духовные разсужденія» сповнені оригінальним, цікавим і для нас, поглядом на політику, війну і мир, на людську сутність, складність людської природи і людських взаємин.

Весь вогонь своєї чистої душі, талант, розум і серце (як і матеріальні заощадження) він віддав рідному народу, кожному його представникові, зовсім юному і тому, що робив останній крок, у вічність.

Дмитро Федака

Олександр Духнович **про виховання в дітей почуття патріотизму**

Спадщина видатного закарпатського Будителя, просвітителя, педагога, філософа, письменника О.В.Духновича (1803-1865) — явище не локальне чи периферійне, а загальноукраїнське, загальнослов'янське, всесвітнє. Знову перечитуючи його твори, переконуємося, що ідеї, висловлені у них звучать по-сучасному, актуальні й сьогодні, добре прислужаться нинішнім наставникам дітей і молоді. Народознавчий зміст його доробку імпонує українській педагогічній громадськості нашої доби.

У підручнику «Народна педагогія в пользу училищ и учителей сельских», у працях «Естественно-духовные разсуждения», «Краткий землепис для молодых Русинов», «Книжиця читальная для начинающих» та в інших славетний педагог підкреслює, що одне з найголовніших завдань учителів, вихователів та батьків — виховання у дітей патріотизму, священного почуття любові до рідної Батьківщини, поваги і приязні до людей і народів інших національностей, народностей та віросповідання.

О.В.Духнович пристрасно боровся за самоутвердження рідного народу, проти денаціоналізації, асиміляції, соціальної неаправедливості. Закликав кожного педагога та батька стати зразком, позитивним прикладом служіння народові, Батьківщині своєю працею, відданістю, готовністю при необхідності захищати її від нападників та зрадників.

«Учителю также на совести да будет, чтобы в дѣтях народолюбие возбудил и в сердце их заскѣпил (прищепив -С.Ж.) любовь к своей народности: ибо человек без народности подобен скитающемуся волку, которому всякий лѣс отечеством есть». І далі: «Если человек от малости не приучился народ свой любить, останет несклонным, равнодушным..., придастся индифферентизму, а индифферентизм есть наибольшее зло в человеческѣ, ибо такой человек ни сюда, ни туда, бывает самолюбец, он кроме себя самого ничим не занимается, и бывает опасный, и бедственным, стыдятся народом своим, стыдится самого себя» (1,59,60).

Педагог суворо засуджував зрадництво, запродавство, космополітизм. Висміював схиляння і плазування перед іноземщиною, байдужість до життя рідного народу, зневагу до материнської мови, нашої культури:

Хто своє не любить,
А за чужим прагне—
Той своє загубить,
Чуже не досягне (5,191)

О.В.Духнович рішуче закликав: «Люби свій народ не тому, що він славний, а тому, що він твій... Будь вірним своїй батьківщині — це твоя колиска. Хто не любить свою батьківщину, той сирота, той без батька, без матері, без усього» (5,85, тут і далі переклад С.Ж.)

У двох одах, адресованих своєму другові угорцю Йосипу Ланці, Духнович висловлює патріотичні почуття, прагнення «свої кращі людські якості і здібності... зробити бісером своєї вітчизни і піднести цей скарб, ці багатства, як світлу приємну жертву, на великий олтар свого малого (русинсько-українського -С.Ж.) народу... Справжньому патріотові сплете вінки з діаманту і золота цей малий народ» (8,141).

Любов до свого народу, яку, за словами педагога, не можна затаїти, як не можна затаїти свою кров, треба виховувати змалку. Для цього батькам та вчителям слід використовувати різноманітні методи і прийоми, зокрема переконання, особистий приклад, змагання, залучати дітей до практичної роботи на благо людей, Вітчизни. Насамперед необхідно навчити любити рідну природу, берегти її щедроти і красу, примножувати багатство своєю працею.

Закликаючи юне покоління до патріотичних дій, О.В.Духнович водночас картав шовінізм, виступав проти панування одного народу над іншим. Дружбу між людьми розумів як «совокупленіє душ, в яких ум і действія согласно работают» (1,50).

Дружба, приязнь між людьми сприяють зміцненню миру на землі: «Якщо б усі по по шляху розуму ішли, не було б ніякої війни» (2,104).

Першочерговим завданням школи О.В.Духнович вважав виховання патріотичних почуттів, національної гордості та гідності, шанобливого ставлення до інших народів і держав.

Особливо актуально звучать ці ідеї великого педагога-гуманіста у наші дні, коли у світі тривають міжнаціональні, міжконфесійні чвари і навіть війни, лється невинна кров людей. У дієздатності наших сучасників до реалізації миротворчої політики незалежної України важливу роль можуть відіграти твори О.В.Духновича.

С.Жупанин,
професор кафедри педагогіки, психології і методики викладання Закарпатського ІМНВПКПК, доктор педагогічних наук, Заслужений працівник народної освіти України,

Г.Рого,
вихователька Ужгородського дошкільного закладу №1,

С.Чирибан,
учителька української мови та літератури Берегівської ЗОШ №1-III ст. №2.

Корисно знати

Хліб наш насущний...

Добова потреба людини в хлібі залежить від віку, характеру виконуваної роботи, статі і деяких інших чинників. Дітям у віці від півтори до трьох років рекомендується давати 100г. хліба в день, у віці 4–6 років — 150, 7–10 років — 225, 11–13 — 325–275, підліткам 14–17 років — 400–350 грамів.

Для дорослої працездатної людини при легкій помірній фізичній роботі добова норма хліба — 400–350г., при середній фізичній роботі — 500–450, при важкій фізичній роботі (тільки для чоловіків) — 600г. Із цієї кількості майже половина повинна припадати на житний хліб. Людям похилого віку достатньо 350–300г. хліба.

Відзначення 100-річчя від дня народин Василя Гренджі-Донського

19 квітня 1997р. у Народному Домі товариства «Просвіта» в Ужгороді крайова «Просвіта» організувала проведення наукових читань, присвячених 100-річчю від дня народин визначного письменника і громадського діяча Василя Гренджі-Донського.

Вступним словом наукову сесію відкрив голова Закарпатського крайового товариства «Просвіта» Павло Федака, підкресливши значення письменника у розвитку літературного процесу, української мови на Закарпатті, його вклад у національно-культурне і громадсько-політичне життя краю 20-х — 30-х років ХХст.

На мітингу в Ужгороді з нагоди 100-річчя від дня народин В.Гренджі-Донського промовляє Іван Чендей, бля нього брат письменника Іван Гренджа та дочка Зірка (Аліса Данилюк). 23 квітня 1997 року.

З глибокими науковими доповідями і повідомленнями виступали: кандидат історичних наук, доцент УжДУ Сергій Федака («Історичні постаті Закарпаття у творчій спадщині В.Гренджі-Донського»), кандидат філологічних наук Іван Хланта («Поезія В.Гренджі-Донського крізь призму сучасності»), доктор історичних наук, професор УжДУ Володимир Задорожний («В.Гренджа-Донський і громадсько-політичне життя Закарпаття 20-х — 30-х років ХХст.»), кандидат філологічних наук, доцент УжДУ Іван Сенько («Проблеми етно-культурного життя українців Закарпаття у творчості В.Гренджі-Донського»), кандидат історичних наук Павло Федака («Вклад В.Гренджі-

Донського у національно-освідомлюючу працю товариства «Просвіта»), доктор філологічних наук, професор УжДУ Микола Зимомря («Творчість В.Гренджі-Донського в оцінках зарубіжної критики»), кандидат філологічних наук, доцент Ужгородського державного Інституту інформатики, економіки і права Йосип Баглай, секретар товариства «Просвіта» Микола Вовк («В.Гренджа-Донський — літописець Карпатської України») та інші.

Про сучасні національно-культурні і релігійні проблеми Закарпаття говорив у своєму виступі Єпископ Мукачівської греко-католицької єпархії Іван Маргітич, почесний член крайового т-ва «Просвіта» Федір Сас поділився спогадами про громадсько-культурне і політичне життя краю у 20-і — 30-і роки ХХст., громадсько-політичний і культурний діяч Михайло Баник і письменник Юрій Керекеш звернули увагу на потребу активізації національно-освідомлюючої праці на Закарпатті.

23 квітня 1997р. в Ужгороді відбулася Міжнародна наукова конференція, присвячена 100-літньому ювілею письменника і громадського діяча. Організаторами її стали Ужгородський державний університет, обласна організація Спілки письменників України, обласна державна адміністрація, крайове товариство «Просвіта»

Учасників конференції привітав заступник голови облдержадміністрації Івн Грицак та ректор УжДУ професор Володимир Сливка. З великою увагою було прослухано спогади про батька дочки В.Гренджі-Донського Зірки (Аліси Данилюк), яка мешкає у м.Міннеаполіс (США) та брата Івана Гренджі з Виноградова, а також доповіді на пленарному засіданні, серед яких слід відзначити доповідь доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української мови УжДУ, заступника голови крайового товариства «Просвіта» Михайла Сюська «Літературна і діалектна стихія в творчості В.Гренджі-Донського».

Працювало декілька секцій, з ґрунтовними доповідями і повідомленнями на яких виступали члени ради і активісти крайового т-ва «Просвіта» доцент УжДУ Василь Поп, доцент УжДУ Йосип Баглай, доцент УжДУ Іван Сенько, кандидат історичних наук Павло Федака, доктор філологічних наук професор Микола Зимомря, доцент УжДУ Микола Вегеш та інші.

У той же день учасники та гості конференції вшанували пам'ять В.Гренджі-Донського біля меморіальної таблиці, встановленої на будинку, в якому жив письменник (нині це площа Василя Гренджі-Донського). Тут слово про визначного сина України сказали начальник обласного управління культури Василь Габорець, письменник Іван Чендей, голова крайового товариства «Просвіта» Павло Федака. Дочка поета Зірка висловила велику вдячність за пошанування пам'яті батька. Квіти і вінки шани лягли на меморіальну таблицю від облдержадміністрації, Спілки письменників, крайового товариства «Просвіта», інших громадських організацій та окремих осіб. У мітингу взяв участь Надзвичайний і Повноважний Посол України у Словацькій Республіці поет Дмитро Павличко.

У рамках відзначення 100-річчя з дня народження В.Гренджі-Донського, 23 квітня 1997р., в Ужгородському замку відбулася передача Закарпатському краєзнавчому музею спадщини Ю.А.Шерегія, яка знаходилася в родинному помешканні покійного у Братиславі.

Ця високопатріотична благодійна справа стала можливою завдяки добрій волі дружини покійного Анни та дочки Ольги (остання доклала чимало зусиль для систематизації і опису спадщини батька), а також активному сприянню щодо повернення спадщини на рідну землю Надзвичайного і Повноважного посла України у Словаччині Дмитра Павличка. Свій вклад внесли і дирекція Закарпатського краєзнавчого музею та обласне управління культури.

На церемонії передачі спадщини виступили посол України у Словаччині поет Дмитро Павличко, начальник управління культури Василь Габорець, дочка Ю.А.Шерегія Ольга Грицак, письменник іван Чендей, вчений з Пряшева професор Микола Мушинка, заступник директора музею, кандидат історичних наук Павло Федака та інші. Знаменно, що спадщина знаменитого земляка повернулася на батьківщину у дні святкування 100-річчя В.Гренджі-Донського — друга Ю.А.Шерегія.

23 квітня 1997р. в Ужгородському театрі ляльок відбувся вечір пам'яті В.Гренджі-Донського. Змістовну доповідь про творчість письменника виголосив завідувач кафедри української літератури УЖДУ, голова обласної організації Спілки письменників України Василь Поп. Про письменника і громадського діяча говорили у своїх виступах лауреати Державної премії України імені Т.Г.Шевченка Дмитро Павличко, Іван Чендей, Петро Скунець, Ольга Грицак з Братислави та інші промовці, спогадами про батька поділилася дочка Зірка, а про брата — брат Іван Гренджа. Було дано гарний концерт.

24 квітня 1997р. учасники конференції відвідали батьківщину В.Гренджі-Донського — Міжгір'я і Міжгірщину.

Закарпаття достойно відзначило 100-річчя свого сина.

Календар садівника

Травень-серпень

Літо — пора найінтенсивнішої боротьби з хворобами і шкідниками плодових дерев і ягідників. У цій справі поки що не можна обійтися без застосування хімікатів. Їх застосування ефективне при умові дотримання своєчасності, а не кількості обробок. Тому кожен садівник повинен стежити за появою шкідників і хвороб, мати про запас необхідні препарати. Широко треба застосовувати і нешкідливі для людини відвари і настої рослин.

Одержанню доброго врожаю сприятиме постійний догляд за ґрунтом, підживлення його органічними і мінеральними добривами, яке розпочинають зразу ж після закінчення цвітіння. Триває догляд за кроною дерев, її формування, виламування непотрібних пагонів, знищення корневих відростків.

Особливо багато роботи влітку на суничних ділянках. Відразу ж після збирання врожаю треба знищити всі бур'яни, добре розпушити грядки, підживити — перегноем або сумішшю азотних, фосфорних і калійних добрив. Регулярно треба видаляти у міжряддях вусики, щоб вони не виснажували рослини. Залишають тільки частину вусиків у рядку, зокрема для відновлення рослин, що впали. Сприяє омолодженню суніці скошування листя після збирання ягід, при цьому знищується багато шкідників.

(«Сад, город, пасіка», 1997).

Радощі й розчарування

(Із повоєнних споминів та роздумів)

Кінець другої світової війни застав мене у Ерфурті, тюрінгському містечкові без усякої (тим паче важкої) індустрії. Зате тут було повно великих військових казарм та просторих харчових складів для армії. Американські війська зайняли це місто 12 квітня 1945 року – саме в день смерті президента Рузвельта.

Саме місто лежить дещо в долині, й американська армія обійшла його. Важка артилерія була по місту з пагорбів, проте саме місто зосталось майже ціле, вогнепальна зброя не завдала йому великих руйнувань.

Дещо про концентраційний табір Бухенвальд. Табір був досить великий і знаходився недалеко від Ерфурта. Його в'язнями були переважно чехи-інтелігенти: професори університетів та середніх шкіл, різні високі урядовці з міністерств, доктори-медики та люди деяких інших професій. Потрапляли сюди переважно за політичні погляди.

Усіх визволених в'язнів перемістили до Ерфурта, і тут у касарнях UNRRA (Об'єднаної допомогової Адміністрації) тулилося щось коло восьми тисяч осіб десяти національностей. Було тут сім великих блоків, один з них зайняли самі чехи, колишні в'язні.

Вони не марнували часу і одразу ж прикрасили – розмалювали весь свій блок при входах і в коридорах написами: «Хай живе СРСР!», «Хай живе Маршал Й.В.Сталін!», «Хай живе Червона Армія!» (Ruda Armada), «Хай живе маршал Г.Жуков!», «Хай живе маршал Конев!» (це він був головнокомандуючим українським фронтом, що визволяв Чехію), «Хай живе 1 Мая!» Усі ці надписи і лозунги були по-чеськи, кілька – англійською мовою. Вони мали засвідчити велику вдячність і симпатії до СРСР як Визволителя, тим більше що наблизилося 1 травня.

До табору часто приїздили чехи-офіцери, що служили в американській та англійській арміях, вони інформували про хід війни. З ними приходив і я, хоч сам жив у місті приватно. Тут можна було довідатися про новини. Саме тут я дізнався 5 травня 1945 року, що в Празі вибухнуло повстання проти фашистів і що повстанцям допомагає армія Власова.

Радіо з Праги гучить: «Прага успішно воює за свою свободу! Прага кличе на поміч!» – лунають заклики до розгортання боротьби, радість до безтями. Остаточно 7 травня лопнули обручі Третього Рейху. Німеччина в Реймсі підписала безумовну капітуляцію.

Іван Пуїо. 1956р.

Два дні по тому — 9 травня 1945 року - в Карелгорсті (поблизу Берліна) той самий акт капітуляції було підписано з СРСР.

Була безмежна радість, гуляння й пиття до безтями днями й вечорами. Ораторів не бракувало. Промови за промовами різного змісту для піднесення духу — словом, «победа за нами!». Говорили про свою підпільну працю в Рейху і як вони передавали дані до Лондону й Москви. Усі раділи вирішальним успіхам Червоної Армії — як вона виганяє німців з Моравії та Чехії. Не бракувало вихвалянь самого маршала «товарища» Й.В.Сталіна, що привів до великої «победи» та визволив нас із неволі. Ніхто з промовців ані не задумувався над завтрашнім днем і майбутнім. Якось не приходило на гадку, що одного окупанта вигнано, а другий окупант ось суне за ним все далі на Захід.

Аж потім спохопилися, втверезівши, що ця червона орда не принесла нікому ні справжньої волі ані великої радості й щастя. Скоро таки по «визволенню» настало велике розчарування. Як змовкли останні постріли Другої світової війни, одразу ж по всіх окупованих Червоною Армією теренах розбрелися різні агенти-людологи й розпочали пильну та широку діяльність брехні, обману й підступу.

Офіційне рішення

Офіційно парламент ЧСР зібрався 11 травня, а 25 травня 1945 року оголошено про повернення Є.Бенеша до Праги по шести роках екзилу.

Прем'єр-міністр Філінгер 29 травня «ничтоже сумяшеся» підписує в Москві угоду про передачу Закарпаття Союзові СРСР, а місяцем пізніше — 29 червня 1945р. остаточно підписує договір про відхід Карпатської України до УРСР (така угода Є.Бенеша, Й.В.Сталіна та В.Молотова існувала ще в 1942році).

Й.Сталін покликався на голосування 26 листопада 1944 року в Мукачеві, що він, бачте, не може не зважати на волю народу, йти проти «волевиявлення» населення Закарпатської України. Цим Сталін поставив жирну крапку на всіх можливих варіантах, твердо і ясно сказав: «Народ хоче! Така воля народу!».

Синдром штабного капітана Вагнера.

Хоч чехи підписали дві угоди — 26 травня і 29 червня 1945 року, давши свою згоду на прилучення (відступлення) Карпатської України до Української РСР, але все ще надіялися й вірили, що це тимчасово. Були впевнені, що їм удасться організувати підпілля на Східній Словаччині й домогтися плебісциту. Кпітан Вагнер мені казав: «Що можу там зробити я, то ані президент Бенеш не зможе.» Це він говорив мені у Франкфурті-на-Майні як офіційний представник військової місії ЧСР у вересні 1946 року. Усі функції консулатів виконували тоді швійські місії (повернення додому, пропуски чи перепустки до ЧСР тощо).

Перепустку на в'їзд до ЧСР хотів отримати і я, але пан капітан мені її не видав, бо я не дав своєї згоди працювати в підпіллі. Хоч перепустки від капітана я не удостоївся, але я йому чемно подякував і натякнув (зробив вигляд), що днів через десять я знову прийду до нього і ми ширше обговоримо цю справу. По дорозі з Франкфурта до

Маннгейма, де я студіював і жив, я думав про капітана: «Який же ти політичний тупиця!» — адже в той час уже виразно можна було видіти експансивну політику Москви.

Ще перед тим щось схоже було у мене з директором УНРРА в таборі Кайзер-Вільгельм у Маннгеймі — чехом Ф.Томашеком, офіцером американської армії, напівкомуністом. Якогось дня у грудні 1945 року я зголосився до його бюро, щоб він мене прийняв у табір. Він до мене говорив чеською мовою, я йому по-чеськи й відповідав. Заявивши категорично у високій тональності, що я не можу належати до цього табору, далі раптом спитав: «Що я маю проти руських?». Я й відповів: «Нічого!». Бо й справді що можна було мати проти того убогого, уярмленого комуністами, перетвореного в німих рабів совітами, у покірний інструмент імперіалістичної сталінської політики, народу?

У цих бараках УНРРА (UNRRA) було зібрано близько 5000 людей, котрих тоді офіційно звали ДР — «переміщені особи». Саме місто Маннгейм було цілком зруйноване, лише передмістя залишилося неушкодженим. Цей DDP Lager (табір для переміщених осіб) «населляли» представники 10 національностей, більшість із них українці й поляки. Не домігшись своєї мети — бути серед мешканців табору (бо ж пан директор Томашек, хоч і був затроєним комуністом, — та з повним гаманцем!), — я в таборі працював «начорно» (нелегально). Згаданий директор робив чимало прикростей переміщеним особам, бо дуже тягнув за совітами. Десь кінцем січня 1946 року почали кружляти чутки, що табір будуть розформовувати. Так воно і сталося. На початку березня 1946 року вивезли понад 3000 (три тисячі) українців до новозорганізованого табору Ельванген, де був інший директор — австралієць Р.Голл, а його заступником — француз Вертес. Ні чехів, ні словаків у Німеччині на той час уже не було, бо вони необавки по закінченні війни вернулися на щасливий «domov svůj», де вже на місці кривавого гітлерівського фашистського окупанта сів червоний завойовник.

Советські агенти-людолови постійно роз'їжджали по таборах, намовляючи на репатріацію, тобто агітуючи вертатися на «счастливую родину!». Я ж думав: а причім тут «родіна», адже ж К.Маркс твердив, що плебс не має вітчизни, і це ж повторив його московсько-петербурзько-симбірський послідовник — інтернаціоналіст Володимир Ульянов-Ленін. Дива та й годі!

Поділ на зони

У червні 1945 року Німеччина була поділена на чотири зони: американську, англійську, французьку і СРСР, а в липні такого ж поділу зазнав і Берлін. Хоча 25 квітня 1945 року американська й советська армії стрінулися на Ельбі коло міста Торгау, але на конференції в червні американці погодилися ще поступитися Саксонією та Тюрінгією советам. Занепокоїлися як німці, так і чужинці — «ауслендери». З переполоху рушили цілі маси люду все далі й далі на Захід, щоб дістатися до більш певних місцевостей.

До цієї багатотисячної маси належав і я. Хоч я скрізь і всім говорив, що нічого не маю проти руських-москалів, твердо й непохитно постановив собі бути подалі від «визволителів» зі Сходу. Так я мусив покинути Тюрінгію з її мальовничими горами.

З доброї волі — то не з примусу!

Коли чехам говорили про небезпеку чи загрозу з боку московських шовіністів-імперіалістів, то вони про такі речі й чути-знати не хотіли — ми, мовляв, найкраще знаємо, хто такі «русове», нас не треба просвіщати! Свого часу д-р Г.Ріпка заявив, що більшовизм є «вічним людським ідеалом», а він же вважався «суперполітиком» у Бенешовім екзильнім уряді в Лондоні, а перед тим був редактором «Лідових новин» (Lidove Noviny) і вважався знавцем політичних горизонтів.

Як я вже згадував вище, звістки про те, що Тюрінгія й Саксонія потрапили під опіку советів, зчинили чималу варахобу серед населення; потоки людей знялися з місця, рушили в дорогу — хто пішки з торбами за плечима, хто з малими візками, а хто й возами з кінським тяглом. Все сунуло на Захід, ніхто не хотів вірити московським «освободителям». Лише чехи, яких страх не обіймав, сприймали все легковажно — навесело, мовляв, «ми знаємо то найкраще!..».

Я сам, що пишу ці рядки, мав серйозну сутичку в Ерфурті з кількома чехами, коли говорив їм, яка загроза насунулася зі Сходу, ледь не дістав по зубах «за ширення брехні». Яка іронія долі — «ми ж знаємо все і знаємо краще!..». Це було явне затуманення-засліплення політично зрілих чехів. Коли б вони були більш тверезомислячими й далекоглядними і хоч якоюсь мірою зважали на московську советську експансію, то не питалися б у тисячів утікачів зі Сходу, головню українців: «Чом утікаєте?». Чехи були «зрілі», але вони аж за кілька років по тому пізнали те, що втікачі знали вже тоді, — небачене ігнорування людських прав!

А що ж тепер? Чому це раптом деякі сили зчиняють тиск і галас, що не треба визнавати міждержавні акти — угоду від 26 травня 1945 року та остаточно укладений договір між Чехословацькою Республікою і СРСР від 29 червня 1945 року, що був ратифікований у Празі 30 січня 1946 року. Адже ніякого тиску з боку советської армії чи якогось примусу до керівництва ЧСР не було. Президент Е.Бенеш та Ян Масарик, як заграничний міністр, своїми підписами затвердили, узаконили цей договір про відступлення Карпатської України Українській РСР. Цей договір набрав офіційної юридичної сили, став фактом міжнародного права, був опублікований у Збірнику Законів та розпоряджень ЧСР, як того вимагала Конституція Республіки.

До речі, хай би нинішні ревізіоністи-фальсифікатори, усілякі новоявлені «юристи» взяли до уваги, що увесь парламент і сенат ЧСР голосували при ратифікації цього договору «за» одноголосно, ніхто навіть не утримався.

Варто згадати, що схвалення Конституції ЧСР 29 лютого 1920 року, де було зафіксовано автономні права Підкарпатської Руси, було здійснено революційним парламентом та Сенатом. Народ у цьому участі не брав. Те ж саме і з Сен-Жерменським договором від 10 жовтня 1919 року, що був підписаний не обраним парламентом, сенатом, а отже, — не мав усіх своїх атрибутів міждержавного права.

Усі ж правові документи, укладені з травня 1945 до лютого 1948 років, були опубліковані в Збірнику Законів ЧСР, як того вимагає Конституція ЧСР, отже — мають відповідну юридичну силу, є правочинними, і нині піддавати це сумніву є правовим анафетизмом і нонсенсом.

Іван Пуйо,
Нью-Йорк, США.

СВІТЛА ПОСТАТЬ УЧИТЕЛЬКИ Й ПОЕТЕСИ

На Закарпатті чи й є таке село й місто, де б люди не пам'ятали Марійку Підгірянку, де б не знали її творів. 18 травня 1998р. минає 35 років з дня кончини цієї славетної письменниці, освітянської діячки в Західній Україні та на Закарпатті. Народилася вона 29 березня в селі Білі Ослави Надвірнянського району на Івано-Франківщині, тодішній Станіславщині.

Марійка Підгірянка боролася за розвиток українського шкільництва, навчання дітей і молоді рідною мовою, за виховання на традиціях української етнопедагогіки, на засадах патріотизму, працелюбності, народної моралі, високої духовності.

Багато зусиль, снаги і часу віддала вчителька-поетеса дітям і молоді Закарпаття. Тому не випадково на літературний вечір, присвячений творчості Марійки Підгірянки, в Порошківський будинок культури, що на Перечинщині, зійшлося багато школярів та їх батьків. Були в залі й люди похилого віку. На сцені лунали співанки на слова поетеси, вірші, сповнені мудрої ласки й материнської любові. На зміну юним виконавцям вийшли літні жінки та чоловіки і хором заспівали пісню, яку написала і ще в початкових класах навчила співати їх перша вчителька Марія Омелянівна Ленерт-Домбровська (літературний псевдонім Марійка Підгірянка).

У Порошкові, Зарічеві, де у 20-х роках учителювала Марія Омелянівна, а також у селищі Довгому, що на Іршавщині, де виховувала внуків Івана Франка у сім'ї його дочки Ганни, люди бережуть найкращі згадки про цю шляхетну, ніжну і мужню людину, прекрасну вчительку і поетесу.

Відомо, що у ті роки на Закарпатті панували чужоземці. На місці угорськомовних шкіл засновувалися так звані русинські. Підручники перекладалися на тодішнє язичіє. Марія Омелянівна склала підручники, написала збірки оригінальних творів для дітей українською літературною мовою. Навчала школярів цією мовою. І внесла неоціненний вклад в освітянську справу, в розвиток грамотності, культури. На українську мову вона переклала ряд творів з польської, чеської дитячої літератури, а також загальновідому книгу «Робінзон Крузо». Сама володіла добре ще й російською, німецькою, читала грецькою, по-латині.

У навчанні та вихованні дітей Марійка Підгірянка керувалася принципами, які обґрунтовували славетний чеський педагог Ян Амос Коменський та російський педагог Костянтин Ушинський, зокрема орієнтуючись на народність, природовідповідність, опору на позитивне в дитині. Використовувала методи гри, бесіди, роботи над книгою та інші, а також доступні школярам засоби навчання: предмети природи, побуту, саморобні посібники, твори літератури і мистецтва.

Власні художні твори Марії Омелянівни — вірші поеми, оповідання, п'єси теж служили справі навчання та виховання патріотів, чесних, працьовитих людей.

Вся педагогічна діяльність була пройнята ідеями гуманізму, демократизму. Материнська любов до дітей, наче сонячний промінь, осявала кожен клас, де вона проводила заняття, долаючи холод, злидні тогочасного життя. У вірші «Олександр Духновичу, будителеві Підкарпатської Русі» (Ужгород, 1928р.) вона висловила своє педагогічне кредо:

*Найменшим двері одчиню,
Серце і душу оддам...
На сторожі слово поставлю,
Силу палкого чуття,
Ім'я народу прославлю,
Видвигну з мрак забуття.*

О. Духновича Марійка Підгірянка вважала своїм великим учителем, ідейним наставником. І прагнула так служити рідному народові, як він:

*Серце поета тремтіло,
рубане болем, спливало
Живою кров'ю;
Що крапля крові, то слово,
як тая іскра, палало,
Повне любов'ю.
Що крапля крові, то пісня
за тими діточками
Слідом літала,
Гуділа, як тая голубка,
кликала дітей до мамі,
Слізьми ридала.*

Висловлюючи своє прагнення нести людям мудрість знань, Марійка Підгірянка писала:

*Зіллюся з серцем народу,
Світло засвічу над ним.*

Марія Омелянівна усвідомлювала, що без освіти не може повноцінно розвиватися духовність людини. Навчаючи дітей, вона використовувала здобутки народної педагогіки та етнопсихології, розвивала образно-емоційне сприймання світу у своїх вихованців на основі співанок, оповідей, притч, казок про етику, естетику, школу, вчителя, учня, про перших вихователів — батька і матусю. Школу вважала головним осередком національної культури, а вчительську професію — найвідповідальнішою у світі.

Марійка Підгірянка була зразковим педагогом. До неї не лише в клас, а й у дім приходили за порадою учні та їхні родичі. Вона щедро передавала їм свої знання не тільки з основ шкільних наук, а й медицини, ветеринарії, психології, астрономії.

Сорок років невтомно трудилася поетеса на освітянській ниві, сіючи і доглядаючи плідні зерна доброго, мудрого, вічного. Її педагогічна діяльність, літературна творчість пронизані ідеями гуманізму, народності, оптимістичними настроями й сподіваннями.

Сумні нотки вчуваємо лише у творах про злидінне життя трудового люду, про поневір'яння українців на чужині. Так, у поемі «Мати-страдниця» Марійка Підгірянка змальовувала гірку долю виселенців у брудних і студених австрійських таборах, де вмирали від хвороб і голоду діти:

*За брамою жовті множились могили
І вже не вгавали в роботі носилки.
В трупарні складали щодня домовини
І матерні серця вмиляли щоднини.*

І не одна матуся залишалася на цвинтарі до скону оплакувати своїх дітей.

*Коло тої брами буду я сидіти,
Доглядати буду свої мертві діти.
І буду чекати на щасну годину,
Коли вже навіки коло них спочину.*

Зміст поеми «Мати-страдниця» хвилює до болю, до пекучих сліз.

В австрійському таборі перебувала зі своїми чотирма дітьми і сама Марійка Підгірянка, працювала там вихователькою. Не раз читала маленьким висиленцям вірші і балади Шевченка, казки Івана Франка, організовувала ігри, ділилася з хлопчиками та дівчатками останнім шматком хліба, дарувала порівну материнську ласку всім.

У 1919р. письменниця приїхала на Закарпаття. Вчителювала тут трохи більше восьми років. За цей період розквітнув її письменницький і педагогічний талант. Для школярів вона написала багато віршів, пісень, ряд п'єс, оповідань, упорядковувала чимало читанок, для яких підбирала твори з багатої скарбниці народної словесності, перекладала з інших мов, сама складала вірші, співанки, п'єси та ігри. У підручнику «Зоря» (Прага, 1925) вона вмістила свою патріотичну поему «Князь Лаборець».

Багато поезій для дітей опублікувала вона в журналах «Пчілка» та «Наш рідний край», які виходили на Закарпатті. А написані нею п'єси «В чужім пір'ю», «Вертеп» поставила на сцені у виконанні своїх учнів.

Доля поетеси і вчительки була нелегка. Не подобалася чеським панам її діяльність. Марію Омелянівну у 1927 році разом з чоловіком-учителем було звільнено з роботи. З цього приводу журнал «Наша земля» писав: «Наша поетеса Марія Підгірянка — авторка прегарних віршів, оповідань та казочок, що освідомлювали нашу молодь. За її семирічну культурну працю наш «автономний» шкільний відділ на чолі з чехом Шімеком, головним чехізатором Закарпаття, віддячився їй таким способом, що... прогнав з посади вчительки, «бо не має горожанства». («Наша земля», 1927.N8).

Два роки Марія Омелянівна виховувала дітей дочки Івана Франка Ганни Ключко в селі Довгому, а потім повернулася на свою батьківщину — Прикарпаття, бо облаштувати сімейне гніздо на Закарпатті не дозволив уряд Чехословаччини. Тому не випадково поетеса написала такі рядки про свою долю:

*Мое серце — подорожній,
Подорожній в ніч лиху —
Притомилось в час тривожний
На терновому шляху...
Та як серце моє вчуло
Крик розлуки з рідних піль,*

*То забуло, вмиць забуло
Власний свій маленький біль.
Бо від свого горя ближче
Горе кривджених братів:
Їм оддалось мое серце
До останку своїх днів.*

Живучи на Прикарпатті, на Львівщині, Марія Омелянівна написала ще багато творів для дітей та дорослих читачів. У 1959 році в журналі «Жовтень», №8 була вміщена добірка її ліричних поезій, у яких вона оспівала життя земляків. У цих віршах нема декларативних рядків, нема патетики, властивої багатьом творам аналогічного змісту інших відомих у республіці авторів. Марійка Підгірянка ніколи не піддавалася панегіричній стихії, жодного разу не кланялася, не молилася вождям. Вона співала пісню рідному народові, землі, на якій народилася:

*Моя землянько, ти ріднесенька,
Як твій чар описати?
Не затихла ще моя пісенька,
Щоб про тебе співати.
Ніч невидная, ніч тихесенька,
Але сон не приходить,
Знов в душі бринить нова пісенька,
Попід вікнами бродить.
Моя землянько, ти ріднесенька,
Святе мое кохання,
Для тебе була перша пісенька,
Для тебе буде й остання.*

Світлу любов до матері-землі поетеса висловлює найніжнішими словами. Народно-пісенна ритмомелодика надає її віршам лагідної музичності. У більшості ліричних віршів поетеси, адресованих чи то дітям, чи то дорослим, вчувається непідкупна жіноча м'якість, голублива ласка. Її твори сповнюють серця добром, красою, любов'ю до життя.

Марійка Підгірянка — світла постать в історії розвитку педагогічної думки і школи в Україні. Її освітня діяльність, педагогічні погляди дуже цінні для сучасних навчальних закладів, для виховання громадян-патріотів з національною самосвідомістю, готових розбудовувати Україну, здійснити над світом її красу і велич.

С.Жупанин,
*професор кафедри педагогіки, психології та методики викладання
Закарпатського інституту методики навчання і виховання, підвищення
кваліфікації педагогічних кадрів, доктор педагогічних наук, Заслужений
працівник народної освіти України.*

В.Кузан,
вчитель Довжанської ЗОШ І-ІІІ ст., Іршавського району.

Наші діти

Маленькі наші ноги,
Та знають куди йти,
На службу Україні
Йдім, сестри, йдім, брати!
Маленькі наші руки,
Та кріпуть і ростуть,
На службу Україні
Весь труд свій віддадуть.
Діточі серця наші,
Та щастя в них чуття,
Любити Україну
Будуть ціле життя.
Маленькі наші ноги,
Та знають свою путь,
На службу Україні
Як виростуть, підуть.

1920

Місяць і зірки

Тихий вечір, тихий, красний,
Над горою місяць ясний
Пасе зірки, завертає,
На трумбетці виграє:
— Гоя, зірки, гоя, гоя,
Трумбеточка срібна моя,
Кошарочка овець повна,
На овечках біла возна.
Ходить місяць аж до ранку,
Вийшла зоря на полянку:
— Ой, місяче-місяченьку,
Зганяй зірки помаленьку.

1926

Як то красно звінок грає...

Пусти мене, моя мати,
з школярами вандровати,
Бо в тій школі, як у раю,
Сидять діти, як цвіт в маю.
Сидять діти рядочками
Та з новими книжочками.
Числять, пишуть і читають
Ще й співаночки співають.
Дай же, Боже, добру долю
в Руську землю, в нашу школу!
Там підемо ся учити,
Бо ми єсьмо руські діти.

1926

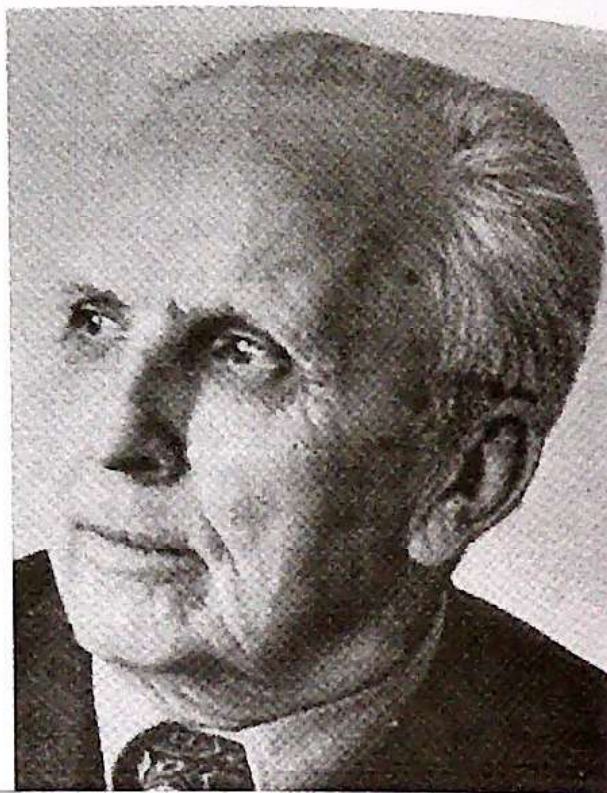
Не журіться, діти

Повсихали цвіти, листочки пов'яли,
Посумніли діти, журитися стали:
— Ой, ніде гуляти, піснями дзвонити,
Віночки сплітати, мотилів гонити.
Не сумуйте, діти, не схиляйте чола,
Кличе вас до себе рідна мати — школа,
Коли там будете всі пильні, слухняні,
Самі розцвітете, як цвіти весняні.
Коли все будете до книжки охочі,
Самим вам засвітять, мов ярий день, очі,
Злопотіть крильцями, як пташки у полі,
І летіть всі гуртом до рідної школи.

1928

19 травня відомому громадсько-політичному діячеві і публіцисту, голові Карпатського Союзу Америки, Почесному членові крайового товариства «Просвіта» Михайлові Шпонтаку виповнюється 77 літ. За двома сімками пана Михайла — подвижницьке, сповна віддане рідному народові, життя. Бажаємо, аби добрим здоров'ям і самовідданою працею наповнялися його майбутні літа, щоби життєві дороги привели до двох красних вісімок та двох благодатних дев'яток...

Останні роки М.Шпонтак робить успішний аналіз американської преси щодо економічного і політичного життя України, надрукувавши на цю тематику чимало ґрунтовних статей. Пропонуємо одну з його статей увазі читачів календаря.

Михайло Шпонтак

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У процесі утвердження відновленої Української Держави Український Нарід із своїм демократично вибраним Урядом є зобов'язаний захищати свою відзискану волю при допомозі всіх можливих засобів. Безперечно, національна свідомість народу, економічний добробут, готовність українських збройних сил, основний закон для охорони держави — є рішальним для захисту країни. Не всі ці чинники державної оборони є поставлені на відповідних висотах, однак сьогоднішні геополітичні обставини в регіоні Центрально-Східної Європи та північноатлантийського простору є для України доброзичливими.

Сусіди України остаточно збагнули постійну небезпеку від імперської Москви і наввипередки тиснулися до НАТО та Європейської Економічної Спільноти. Одною з передумов прийняття в членство НАТО є полагодження всяких можливих спорів зі своїми сусідніми державами і наші не все доброзичливі сусіди — кандидати в членство НАТО, один за одним підписують угоди дружби, зрікаючись неоправданих територіальних претензій до України. У висліді, Румунія (спільно з Молдовою) навіть запропонувала Україні створення вільної економічної зони в гирлі Дунаю, де сходяться кордони трьох держав. Така економічна вільна зона принесе господарські користі спільникам і іншим країнам регіону. Залишився тільки один сусід із своїми імперськими претензіями, який навіть відмовився від демаркації спільного українсько-російського кордону.

Проф. Майкел Менделбавм у статті п.з. «Uwesternizing Russia and China» — («The Foreign Affairs») з травня-червня 1997р., обмірковує м.ін. і справу безпеки

України. Т.зв. гарантії безпеки США Україні, після передачі українського ядерного арсеналу на знищення, автор називає «тесит дітернс» — мовчазна профілактика (не спробуй напасти) і порівнює таку профілактичну гарантію (Україні) з запорукою миру Тайваню. Іntenції Росії щодо України і Китаю до Тайваню — твердить автор, не є офіційно встановлені. Анексія колишніх «їхніх територій» не є пріоритетом. Росія офіційно зобов'язана жити мирно з незалежною Україною. Китай хоче керувати Тайваном з Пекіну, хоч і показує тимчасову толерантність незалежного Тайваню. Обидві потуги не зрезигнували зі своїх претензій, але кожна з них рішила чекати.

Як можна заохочувати Росію і Китай відкладати їхні претензії до їхніх «суверенних прав» — запитує автор. Обидві потуги не повинні мати враження, що США і решта міжнародної спільноти є байдужі щодо безпеки України і Тайваню. Треба переконувати Росію і Китай посередньо, приватно й офіційно, про міжнародну опозицію зміни силою статусу України і Тайваню. Автор радить Америці продовжувати відкладання зміни стану в обох випадках.

В обличчі постійної російської агресивності, Президент Леонід Кучма нещодавно заявив, що російська нападливість штовхає Україну в НАТО, а міністер зовнішніх справ, Геннадій Удовенко, кілька днів пізніше в Брюсселі однозначно підтвердив, що вступ до НАТО повинен бути стратегічною метою України. Тим часом секретар Ради Безпеки України Горбулін заявив, що справу членства України в НАТО треба узгодити з інтересами Росії. От і маєш — єдність, але можливо це тільки тактика — поділ ролей на вершинах.

Справа прийняття України в членство НАТО не буде легкою і процес вступу в оборонний союз може тягнутися довгі роки. Беручи до уваги всі чиники — час, історичну нестійкість Заходу до центральносхідних країн Європи, постійну небезпеку з півночі — треба шукати й іншої дороги для формування державної безпеки. Не резигнуючи зі «стратегічної мети» членства в НАТО, Україна має право і можливість укласти економічно-оборонний союз із ближчими і дальшими сусідами, які знаходяться в тій самій ситуації щодо небезпеки агресії російського імперіялізму. Узбекистан, Азербайджан, Румунія, Грузія, Угорщина і інші загрожені держави, які себе економічно доповнюють, — разом з Україною є в силі створити тривкий потужний оборонний вал для захисту від всякої зовнішньої напасти.

Безумовно, вихід з економічної кризи є одним з основних чинників формування державної безпеки України. Зусилля Президента для подолання господарських збитків країни натрапляють на великий спротив у Верховній Раді, в якій поважна частина т.зв. народних обранців є українофобною і антидержавною. Це нечувана річ, щоб члени законодавчого органу відмовлялися від присяги на вірність державі і робили всякі можливі перешкоди ініціативам Президента і Уряду для економічного оздоровлення країни. Чи не міг би Президент Леонід Кучма законно, в дусі Конституції, розпустити Верховну Раду й проголосити нові вибори до законодавчої гілки влади держави? Без подолання корупції, злочинства і всебічного сплачування податків із збалансованим бюджетом — важко буде вийти з національної господарської кризи, що є передумовою безпеки відновленої держави.

**Михайло Шпонтанк,
Нью-Йорк, США.**

ПРОФЕСОР МИХАЙЛО ТРОЯН

Один з відомих на Закарпатті та поза його межами краю невтомний трудівник на історичному полі Михайло Васильович Троян народився 19 червня 1923 року в селі Верхні Ремети на Берегівщині в сім'ї селянина. Після закінчення початкової школи вступив у Берегівську реальну гімназію, навчався на філософському факультеті Будапештського університету. Повернувся на Закарпаття і був призначений викладачем Мукачівського кооперативного технікуму. Брав участь у створенні Союзу молоді на Закарпатті, обраний членом Союзу молоді Закарпатської України. Учасник Першого з'їзду Народних Комітетів 26 листопада 1944 року.

Закінчив історичний факультет Львівського університету. Два роки був завучем Хустського педучилища. У 1949 році переведений у Мукачівське педучилище, вступив на заочний відділ аспірантури Київського університету. У грудні 1950 року склав кандидатський мінімум, захистив дисертацію на тему «Боротьба трудящих Закарпаття за своє національне і соціальне визволення та воз'єднання з Радянською Україною в 1918–1919рр.».

З 1955 року перейшов на викладацьку роботу в Ужгородський державний університет, на кафедру історії. Саме тут всебічно розкрився талант педагога, наставника молоді, вченого.

В 1970 році М.Троян успішно захистив докторську дисертацію. Він вніс вагомий вклад в історичну науку: опублікував кілька сот ґрунтовних та науково-популярних праць.

Високо оцінено трудову, громадсько-політичну і науково-педагогічну діяльність Михайла Васильовича Трояна. Йому присвоєно звання відмінника народної освіти та заслуженого працівника вищої школи республіки, відзначено багатьма нагородами.

Привертають увагу неопубліковані праці. Це не короткі статті, а цілі монографії, окремі з них по 50–60 машинописних сторінок — усього понад 5 тисяч сторінок. Ціла поличка бібліотеки, як у справжнього бібліографа, на якій зберігаються списки папок з документами, виписками з архівів, вирізки з газет та журналів. Тут і його книги «Того дня зійшло сонце воз'єднання», «40 незабутніх років», «Угорська комуна», «Мукачівський замок», «Історія Венгрії», «Історія міст і сіл. Закарпатська область», «Закарпаття в роки війни». Це величезний архів, який може зайняти цілу кімнату музею, куди передано майже всі його праці.

В музеї замку «Паланок» знаходяться кілька десятків товстезних папок з матеріалами—нарисами про 663 делегатів Першого з'їзду Народних Комітетів. Це надзвичайно кропітка праця. Для кожного делегата відведено папку, в якій, крім нарису М.Трояна, додаються й особисті записи делегата, вирізки з газет.

Збирав матеріали М.В.Троян у архівах Будапешта, Сегеда, Ніредьгази, Праги, Кошице. Був особисто знайомий з дочкою Бейли Куна, відомим письменником Анталом Гідашем. Разом з Ласло Червеняком планував видати книгу «Єдність трудящих Угорщини і Закарпаття». Та раптова смерть 20 травня 1987 року обірвала його плани. Але зроблене за життя не повинно зникнути безслідно. Пам'ять про нашого земляка—вченого повинна жити в серцях і майбутнього покоління.

Михайло Троян.

Василь Пагіря

ЗУСТРІЧ З ЮРІЄМ ГВОЗДУЛИЧЕМ

У червні 1997р. на Закарпатті побував відомий громадсько-політичний діяч української діаспори, Почесний член крайового товариства «Просвіта» Юрій Гвоздулич з Вінніпегу (Канада). З огляду на недугу pana Юрія (сильна застуда під час переїзду з Києва в Ужгород у «фешенебельному» потязі, якими у цивілізованих країнах возять хіба що худобу), члени Ради товариства «Просвіта» відвідали його в рідному селі Малому Березному — у хаті рідної сестри. Голова крайової «Просвіти» Павло Федака вручив відомому землякові диплом Почесного члена товариства «Просвіта», який чекав на Ю.Гвоздулича декілька років, та пам'ятну медаль з нагоди 75-річчя заснування закарпатської «Просвіти».

Пан Юрій погодився дати інтерв'ю для «Просвіти» про своє життя, працю, погляди на нинішню економічну, політичну і культурну ситуацію в Україні і на Закарпатті (хоча й неохоче — риса скромності, притаманна порядним людям і справжнім інтелігентам, супроводжує його усе життя). Подаємо короткий виклад цієї розмови та надіємося, що

Зустріч у Малому Березному. У центрі — Юрій Гвоздулич, зліва — голова крайової «Просвіти» Павло Федака, справа — секретар «Просвіти» Микола Вовк. Червень 1997р.

повністю інтерв'ю з Ю.Гвоздуличем, яке знаходиться у фонотечі крайового товариства «Просвіта», згодом буде опубліковано.

У кожного — своя доля, а в Юрія Гвоздулича вона складна.

Народився 27 лютого 1920р. в селі Малий Березний, відомому своїм прадавнім монастирем оо Василіян. Вчився у Великоберезнянській горожанській школі, на горожанських курсах в Ужгороді, учительській семінарії. У час приходу мадярів на початку листопада 1938р. допомагав українській владі проводити евакуацію, потім переїхав до Севлюша — разом з іншими семінаристами. З Севлюшем пов'язані трагічні сторінки нашої історії —

чимало молодих хлопців, у тім числі його друзів, наклали головою у патріотичному пориві зупинити мадярського напасника на Красному Полі. Юрія врятував від смерті Господь...

На еміграції було тяжко, особливо в час війни — не раз доводилося заглядати смерті в очі, та помагали сила Господня і мамина молитва. По переїзді в Канаду був активним у Стрілецькій громаді, Українському Національному об'єднанні, а особливо — у Комітеті (пізніше Конгресі) українців Канади, якому віддав повних 45 років життя.

З теплотою згадує Ю Гвоздулич отців Василян з Малого Березного і Ужгорода, які відіграли визначну роль у розвитку освіти та національному освідомленні української молоді Закарпаття. З пієтизмом говорить про незабутніх о.Павла Миськіва ЧСВВ та о.Полікарпа Булика ЧСВВ, а також отців — василян Решетила, Сабола, Мартинця, професорів Голоту, Костюка, Неврлі, членів товариства «Друзі Христа» та Пласту.

На еміграції зустрічався і співпрацював також з гарними, високодостойними людьми — членами проводу ОУН генералом Капустянським, Матвієвським, Бойком, Мартинцем, Квітковським, Штулем, головою проводу полковником А.Мельником; культурно-освітніми діячами — президентами Конгресу українців Канади Василем Кушнірем, Володимиром Косарем, а також Василишиним, Божком, Гуляем — усі вони були в лавах Січових Стрільців та Української Галицької Армії і заснували Стрілецьку Громаду в Канаді; релігійними діячами — митрополитом Максимом, о. Кушнірем та іншими.

А далі була відверта розмова про нинішню складну економічну, політичну і культурну ситуацію в Україні і на Закарпатті, про роль церкви у житті держави і суспільства тощо. Пан Юрій стривожений тривалим господарським занепадом України, з обуренням говорив він про ганебне явище корупції в державі, розкрадання державного майна, вирубку лісів у Закарпатті, про що взяв від земляків-односельчан Болять його і факти зневаги до Української держави, української мови, культури, посідання ключових посад у державі та в Закарпатті колишніми комуно-більшовицькими та комсомольськими номенклатурниками.

Не можна вважати за нормальне явище переважання в Україні і на Закарпатті православної церкви Московського патріархату, а, крім цього, греко-католицька церква Закарпаття теж має проблеми, бо не може визначитися з приєднанням до Української греко-католицької церкви.

Дуже болюче питання розз'єднаності національно-демократичних сил в Україні, що вдало використовують антидержавні потуги, насамперед комуно-більшовики та імпершовіністи, а в Закарпатті — ще й політичні русини, яких підтримують антиукраїнські сили сусідніх держав.

Жваво цікавився Ю.Гвоздулич діяльністю «Просвіти», справою Народного Дому в Ужгороджі, підготовкою до майбутніх виборів до Верховної і місцевих рад, працею просвітян на селі і т.д.

Все ж, хоча ситуація і дуже складна, але не безнадійна: Україна може стати в ряду передових країн Європи, але для цього потрібно, аби до влади прийшли чесні, професійно підготовлені, патріотично налаштовані люди. А їх в Україні чимало. Отже, все залежить від громади: кого оберемо — того й матимемо.

Прощалися ми з цією напрочуд скромною, доброзичливою, шляхетною людиною зі щемом у серці: чи ще побачимося коли-небудь, чи станемо свідками відродження нашої матері-України — пан Юрій у далекому Вінніпегу в Канаді, а ми отут, на благословенній, рідній і любій Срібній Землі?

П.Ф.

ОКРАСА УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ
В ОЦІНКАХ НІМЕЦЬКИХ УЧЕНИХ І ПОЛОВИНИ ХІХ ВІКУ
(До 200-річчя появи «Енеїди» Івана Котляревського)

1798 рік особливо знаменний для українського народу, бо саме тоді в Україну щасливою ластівкою долетіла славетна книжка, на титульній сторінці якої була виписана її назва: «Энеида на малороссійский язык переицованная И. Котляревским. С дозволения Санк-Петербургской цензуры. Изданием М.Парпуры. В.Санкт-Петербурге 1798 года». Хіба ж не примітною постає посвята творця книги: «Любителям малороссійского слова посвящается». Це видання привернуло увагу загалу далеко за межами України. Це засвідчує, зокрема, відгук анонімного автора про «Енеїду» Івана Котляревського (1769–1838), що надрукований 28 лютого 1801 року на сторінках авторитетного наукового видання «Наукові записки Геттенгськеого університету» (N35.–С350–351). Мовиться про, власне, першу німецькомовну рецензію на «Енеїду» як первинний твір нової української літератури, що гідно представив світовій громадськості Україну, ті реалії, які властиві тільки українському етносу. Останнє двічі підкреслюється німецьким критиком, який переконливо виокремлює різницю, що є вододілом між українською, з одного боку, та іншими слов'янськими, утім числі й російською, мовами — з іншого. Примітна деталь: в огляді двічі вжите поняття «українська мова», «український словник», хоч тоді офіційним терміном вважався — з недоброї ласки царів і царенят Північної Венеції — вираз «малоросійська говірка». У цьому контексті стверджується: «Коли б не було у прилозі додатку словничка українських слів на 24 сторінках, то твір був би небагатьом зрозумілим (у Великоросії)», в іншому місці критик наголошує, що «мало хто міг собі уявити, у першу чергу, із чужоземців, ту понятійну відстань, яка так зримо розмежовує флексії української мови від російської» (переклад наш — М.З.). Кому ж належать ці красномовні оцінки, що містяться в лаконічній рецензії на поему «Енеїда» — епохального явища не тільки в українському письменстві, але й видатної події у слов'янському світі загалом. Німецький автор, а ним, за результатами наших пошуків, був Йоганн —Христіан Енгель (1770–1814), власне, спромігся побачити в українстві осібний материк, що відіграє — у багатьох вимірах — визначальну роль на теренах слов'янства і додамо — не лише східного. Однак є всі підстави вважати, що до появи цього відгуку про «Енеїду» Котляревського, засновану на сюжетній канві епопеї римського поета Марона Публія Вергілія (70–19 до н.е.), прилучився і німецький славіст Август – Людвіг Шлоцер (1735–1809). Він доводився вчителем Енгеля, заслуги якого перед Україною справді великі. З-під його пера вийшли дві ґрунтовні праці, які Енгель видав у 1790–1796 роках: «Історія України та українських козаків» і «Історія Галицько–Володимирського князівства до 1772р.». Щоправда, ще 1790 року побачила світ у Геттінгені його дисертація, в якій широко закроена бесіда про запорізьке козацтво. До речі, в особі Й.–Х.Енгеля маємо знавця й дослідника історичного минулого, окрім

України, ще й Угорщини та Болгарії. Він написав ґрунтовні дослідницькі монографії «Історія древньої Паннонії» (Галле, 1797), «Історія Угорщини» (Відень, 1813–1814) та ін.

Матеріали, які маємо у розпорядженні, свідчать про те, що А.–Л.Шлоцер знав добре зміст «Енеїди» в інтерпретації російської критики; оцінки останньої неодноразово вчений використовував у своїх славістичних працях про слов'янські народи. На цей факт звернув увагу польський дослідник П.Зволінські у цінній статті «Найранніша рецензія на «Енеїду» І Котляревського та її автор» («Славія орієнталіс». – 1971. – № 81 – С. 81–82). Однак приписувати Шлоцеру авторство першого німецькомовного виступу про «Енеїду» І Котляревського нема підстав. Інша справа, що він міг подати ідею Енгелю та передав йому кільканадцять тек з матеріалами, у т.ч. документальними джерелами, зокрема, з архіву останнього гетьмана України (1750–1764) Кирила Розумовського (1728–1803). Енгеля можна б назвати одним із кращих учнів Шлоцера. Варто наголосити: саме Енгелю належить ще одна інформація, що опосередковано розкривала значення «Енеїди» для розвитку української мови, хоч ім'я творця поеми і не було назване. Вона опублікована на шпальтах «Наукових записок Геттенгського університету» у грудневому номері за 1801 рік і звертала увагу наукової громадськості на мовне багатство «Енеїди». Поза всякими сумнівом, поява двох оцінок у такому авторитетному виданні зміцнила зацікавлення німецьких славістів Україною, її історією, мовою, звичаями і особливо — фольклорною скарбницею. Підтвердження цьому — праці Гердера, Венціґа, Коля, Мауріціуса, Тальві, Вурцбаха, Поля та, найперше, Фрідріха Боденштедта з його славетною «Поетичною Україною» (Штуттґарт, 1845).

Серце Івана Котляревського перестало битися 160 літ тому, 10 листопада 1838 року. Таким чином, у 200-х річний ювілей «Енеїди» ще і ще раз повторюємо слова із Шевченкової посвяти «На вічну пам'ять Котляревському»:

*Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!*

Микола Зимомря.

Дослідник української історії

До 70-річчя Володимира Грабовецького

Володимир Грабовецький

24 липня 1928р. у сім'ї печеніжинських бідняків Василя і Гафії Грабовецьких народився син, якого батьки нарекли Володимиром, а в колі сім'ї називали «Влодком». Родина Грабовецьких мало чим відрізнялася від решти селянських сімейств Печеніжина: злидні і бідність постійно панували серед них. До цього додамо, що Володимир був сьомою дитиною в сім'ї.

Чомусь так є, що саме найбідніші найбільше тягнулися до знань. Таким був і Володимир, якого односельчани називали «Влодком з книгою». До літа 1939р. В. Грабовецький закінчив печеніжинську «Рідну школу» і семирічку. Однак, цим хлопець не задовільнився і успішно склав іспити до класичної української гімназії в Коломиї. Розпочавши навчання при поляках, закінчував при більшовиках, які «золотого вересня» 1939р. вступили на терени Західної України. 1947р. Грабовецький закінчив Винниківську середню школу робітничої молоді і вступив на історичний факультет Львівського університету. Наприкінці 1948р. у Львівському університеті викладало понад 300 науковців, з яких тільки 67 були місцевими. Серед них —

відомі вчені Михайло Возняк і майбутній науковий наставник В.Грабовецького Іван Крип'якевич. Останніх представники радянської влади і далі вважали «запеклими українськими буржуазними націоналістами».

Після закінчення історичного факультету В.Грабовецького направили на роботу на Львівщину, де він пропрацював до літа 1953р. 19 вересня 1953р. Президія львівського філіалу АН УРСР затвердила В.Грабовецького на посаді молодшого наукового співробітника відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР. З цього часу стрімкий шлях молодого вченого до вершин наукової слави. 1953-1975 роки — так званий «львівський період» в науковій діяльності В. Грабовецького. В ці роки чітко викристалізувались проблеми, над якими працюватиме вчений впродовж багатьох років — історія вірменських поселень в Галичині, рух опришків, гайдамаччина, вплив народно-визвольної війни 1648-1654рр. під проводом Богдана Хмельницького на західноукраїнській землі тощо. 1957 року побачила світ книга В.Грабовецького «Народний герой Олекса Довбуш», яку високо оцінили рецензенти. Монографію вченого «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI-XIXст» (1966) відомий вчений Ілля Шульга назвав «кращим серед наукових творів про народних месників — опришків та їхніх уславлених ватажків, котрі діяли в Карпатах...». 30 вересня 1968р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Київського університету В. Грабовецький успішно захистив докторську дисертацію.

Середина 70-х років – період, який пізніше історики назвуть застійним. «Ера Брежнєва-Щербицького» завдала нищівного удару по українській науці, особливо історичній. Були звільнені з роботи із заборорою друкуватися відомі вчені Михайло Брайчейський і Олена Апанович. Змушений був покинути Львів В. Грабовецький. У 1975-1988рр. В.Грабовецький працював професором кафедри історії СРСР і УРСР історичного факультету Івано-Франківського державного педінституту ім.В.Стефаника. Невдовзі очолив відновлену кафедру історії України Прикарпатського університету.

Івано-Франківський період в науковій діяльності В.Грабовецький був не менш плідним, ніж львівський. Він опублікував понад 400 наукових праць. Серед монографій і брошур вченого необхідно назвати: «Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років (1979), «Гуцульщина XIII - XIX століть. Історичний нарис» (1982), «Сходинки історії – у майбутнє» (1987), «Стежками Олекси Довбуша» (1988), «Нариси історії Івано-Франківська. З найдавніших часів до початку XX століття» (1989), «Галицька Трійця XIII століття: Тимофій, Авдій, Митуса» (1989), «Скульптурна Шевченкіана Прикарпаття» (1989), «Скульптурна Франкіяна Прикарпаття» (1990), «З історії некрополів України» (1990) та багато інших.

У 1992 р. В.Грабовецький видав перший том із задуманих десяти «Нарисів історії Прикарпаття». «Ця, перша частина книги, - говориться в передмові, – присвячена, висвітленню історії з найдавніших часів до XV століття. В книзі автор в хронологічно-проблемному плані узагальнює на міцній джерельній основі історію краю первіснообщинного ладу, цікаво з'ясовує питання появи слов'янських племен, племінних союзів, життя людей в період Київської Русі. Нарешті, читач може ознайомитися з економічним, політичним та культурним життям прикарпатців в час могутності Галицької держави, епохи славних віток з династії Ростиславичів і Романовичів». На сьогоднішній день В.Грабовецький видав шість томів «Нарисів...».

Вчений продовжує працювати над історією руху карпатських опришків. У 1994р. побачило світ фундаментальне дослідження «Олекса Довбуш (1700-1745)», в якому він узагальнив всі свої попередні апраці про відважного народного месника, а також доповнив їх новими архівними і фольклорними матеріалами. Наслідком такої плідної та ефективної роботи стала монографія, в якій детально проаналізовано рух опришків кінця XVII – першої половини XVIII ст., показано відображення руху, очолюваного О.Довбушем, у народній творчості, художній літературі, живописі, музиці та кінематографі.

Значне місце в працях В.Грабовецького посідають питання історії Закарпаття, які умовно можна звести до таких основних проблем: 1)Закарпаття в XIII-XIXст., соціально-економічне, політичне і культурне становище закарпатських гуцулів, 2)діяльність карпатських опришків на Закарпатті, зв'язки місцевого населення з опришками, 3)вплив народно-визвольної війни 1648-1654рр. на Закарпаття, запорізькі козаки на Закарпатті.

Сьогодні В.Грабовецький очолює кафедру історії України Прикарпатського університету імені В.Стефаника, продовжуючи дослідження різноманітних проблем історії України, рідного Прикарпаття. Його багаторічна наукова і культурно-громадська діяльність високо оцінені. У 1989р. вченого нагороджено орденом «Знак Пошани». Він лауреат обласної краєзнавчої премії імені Івана Вагилевича (1991), нагороджений медаллю за самовіддану працю на ниві охорони і збереження пам'яток історії та культури України» (1992). За плідну науково-видавничу, педагогічну і просвітницьку діяльність (опублікував близько 850 наукових праць) Володимирі Грабовецькому присвоєно високе звання академіка Вищої школи України.

Микола Вегеш,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології УЖДУ

Працелюбна бджола

Найбільш працелюбна зі свійських тварин — бджола. Щоб приготувати 100г меду, збирачка мусить взяти нектар приблизно з 1 млн квіток й принести до вулика близько 15 тис. нош цього цього напиту богів. Якщо медодаї розташовані за 15 км від вулика (а інколи бджоли літають і за 8 км), тоді їхній шлях туди й назад становить 45 тис. км, а це перевищує довжину екватора 1 це лише за 100г меду!

Найбільш поширена в Україні порода бджіл — карпатська. Природний ареал її — гірські та передгірні райони Карпат. Районована вона в 20 областях України. Цим бджолам властива досить висока зимостійкість і здатність переносити тривалий безоблітний період, що триває до 5 місяців.

Найдовший хоботок має сіра гірська кавказька бджола (6, 6-7, 25мм), а найкоротший — середньоросійська (лише 5,9-6,3мм).

Коли бджіл у вулику найбільше?

Навесні їх буває 25-30 тисяч, на початку головного взятку 50-60 тисяч, а під час головного взятку в липні 70-90 тисяч.

Восени кількість бджіл не перевищує 40-50 тисяч.

Мед і косметика

100г меду змішати з соком лимона, суміш нанести тонким шаром на шкіру обличчя на 10-15хв, після чого змити водою. Застосувати при сухій і нормальній шкірі.

2 столові ложки борошна змішати із збитим яєчним білком і додати 1 чайну ложку меду. Одержану суміш нанести на обличчя на 10-15 хв. Потім змити водою. Застосовується для попередження зморшок.

90г ячмінної муки, 35г меду і яєчний білок, попередньо збивши до піни, опісля все ретельно перемішати. Одержану масу накласти на обличчя 10-15хв. Рекомендується для пом'якшення сухої та нормальної шкіри.

Одну столову ложку меду розвести у 2-х склянках теплої води. Медовою водою корисно на ніч вмивати обличчя, після чого сполоснути теплою водою без мила.

(«Сад, город, пасіка», 1997).

+++++

Вчитель — просвітянин

До 90-річчя від дні народження Івана Владика.

Іван Владика. Фото 1939р.

Свої буремні часи, коли доля кидала його мов скіпку в Тисі під час повені, Іван Владика згадує постійно, перебираючи вузлуватими пальцями пам'ять своїх років, а їх вже назбиралося аж дев'ять десятків і ведуть вони лік з села Йовра (Сторожниця) біля Ужгорода, де 2 серпня 1908 року він народився.

Тяжкою була життєва дорога Івана. Після закінчення початкової церковної школи захворів на запалення легенів і ледве вижив. Хвороба не зупинила його потягу до знань. В самоосвіті допомагають книги з просвітянської читальні, які перечитав майже усі. Після видужання, вже в 19 річному віці, здобуває освіту в ужгородській горожанській школі, яку замість чотирьох років навчання закінчує за два.

Прихильність до українського слова, бажання віддавати набуті знання людям, любов до рідного краю прищеплюють йому в Мукачівській торговельній академії професори Августин Штефан та Олекса Приходько, яких згадує з особливою теплотою.

*Читальня «Просвіти» у селі Чорна Тиса. 1934р.
Сидить у центрі учитель Іван Владика.*

За безкомпромісний характер та вміння відстоювати свої погляди Івана Владика в пластовому таборі у Верхньому Водяному, де комендантом був Августин Шерегій, охрестили пластовим найменням «Завзятий».

Іде 1934 рік. Успішне закінчення академії театральних курсів по підготовці акторів і режисерів дає йому змогу заснувати в селі Чорна Тиса біля Ясіня читальню «Просвіти». Тут Іван Михайлович починає свої перші кроки вчителювання. Створює аматорський театральний та хоровий гуртки з місцевої молоді. Село на той час було під впливом комуністів, якими верховодив Олекса Борканюк.

«Просвіта» починає з влаштування сцени в самій школі. Тут проявляється організаторський хист молодого вчителя. Маючи гарний голос, Іван Михайлович бере на себе важке завдання за короткий час підготувати у школі виставу «Серед ангелів», базовану чисто на народних співах. У ній було використано біля п'ятнадцяти пісень з різними мелодіями. Навчати дітей було не легко, бо діти переважно знали звучання гуцульської коломийки. Співали на три голоси на мелодії відомих українських пісень, «І шумить і гуде», «Ой піду я до млина...», «Де згода в сімействі», «Та нема гірш нікому, як тій сиротині», «Лугом іду, коня веду» та інші. У цій виставі було задіяно до шістнадцяти дітей. Іван Михайлович і нині наспівує ці пісні. Крім цієї вистави, просвітяни підготували ще одну дитячу та дві для дорослих, створили хоровий гурток. У просвітянській праці йому активно допомагала сім'я Олекси Фукуляка, який був головою читальні «Просвіти» (секретар І Владика), Марія Цуперяк, Михайло Попадючок, сім'я Клочураків. Незабаром вчительська стежина приводить його до сіл Полянська Гута Перечинського округу, Нижній Бистрий, Березово, Монастирець Хустського округу. У більшості сіл Іван Михайлович організує театральні та хорові гуртки. Сам брав також участь у виставах.

У верховинських селах, особливо в присілках, шкільних будов не було і для шкіл використовувалися звичайні сільські хати. Іван Михайлович згадує: «в присілку Ясіня села

Нижній Бистрий в шкільній хаті не було парт і мені прийшлось забивати колики в глиняну долівку, класти на них дошки, і це заміняло парти».

Щоб пройти курс фахового вчителя для середньої школи, необхідно було отримати від інспектора школи відмінну атестацію вчителювання. Це було нелегко, бо інспекторами шкіл в основному були чехи, русофіли. Проте Іван Владика у 1937 році успішно проходить курс по підготовці кваліфікованого вчителя. Добра згадка у нього про вчителів Бірчака, Приходька, Григаші, Івнчо, які вели підготовку з різних дисциплін.

Бурхливі події 1939 року застають Івана Михайловича у селі Монастирець. У цей час школи Хустського округу інструктував народовець. Ним була дана рекомендація навчати дітей вітатися словами «Слава Україні!» з підняттям двох пальців вгору. Цей факт (село було під впливом русофілів), та те, що викладав молодий вчитель українською, стало підставою для мадярської жандармерії, при допомозі донощиків (а в цьому селі таким був староста) «завітати» до помешкання вчителя І Владика, як до січовика.

Від неминучої смерті врятувало добре знання угорської мови, а особливо угорських пісень, яких ще в школі навчила його перша вчителька, а саме пісня «Шарго чіков, шарго нерег райто». При розмові з вчителем, командир жандармів сказав: «Якщо ви мадяр, то повинні знати угорську пісню», і коли Іван заспівав, це розсіяло сумніви і жандарм накричав на старосту, чому той дає неправдиву інформацію. У ці трагічні дні І Владика зустрівся в селі Горинчеве з послом Союзу Карпатської України Іваном Григою, який повертався додому у Верхні Ворота, і запропонував йому, що проведе лісовими стежками до Собранець, де проживає його родина. Але Грига не послухався і встиг дійти лише до Волівця, де його схопили мадярські терористи і жорстоко замучили.

Після приходу мадярів І Владика позбавляють учителювання й упродовж двох років він був безробітним. Нарешті пощастило влаштуватися в початковій церковній школі в селі Уновець Великоберезнянського округу, де працював до закінчення війни. При відступі, німці захопили з собою вчителя, але йому вдалося втекти, та згодом знову був спійманий — вже як партизан. Розстріл був неминучий, і знову втеча — уже з тюрми. Холодна зима 1944-45 року дала ускладнення на легені, якими хворів ще в дитинстві. Хвороба не дала змоги вчителювати далі. В селі Уновець, куди повернувся знову, вже працювати не міг, помешкання було пограбоване, а Ужгородський шкільний відділ, до якого звернувся хворий вчитель за допомогою, йому відмовив. У цей час, згідно постанови уряду, проходило переселення з гірських районів у низинні. І Владика записується на переселення до рідного села Йовра, де отримує земельний наділ. І тут гірка доля ще раз випробовує його на міцність. Коли порався біля сіна, у нього вдарила блискавка. Знову лікарня, яка врятовує його ще й від насильної колективізації.

Відтоді займається землеробством. Але отримані знання не дають спокою, його тягне до науки. Наводячи аргументи, Іван Михайлович вважає, що теорія відносності Енштейна є помилкова, про що він доводить у своїй брошурі «Чи є можлива подорож до зірок, або чи не помилився Енштейн», яку видав власним коштом. Проводить власні експерименти як на рослинах, так і на своєму організмі, в результаті чого виходять його статті «Боротьба з колорадським жуком та фітофторою», «Як запобігти серцевим недугам», «Про бажання схуднути», «Як оберігати нирки від захворювання» і т.д. Друкує роздуми про навчання та виховання у Закарпатті кінця XIX — першій половині XX століть.

Стоячи на порозі свого 90-річчя, Іван Владика справляється зі своїм домашнім господарством, бере участь у заходах відродженої «Просвіти», до якої він горнувся ще на зорі своєї молодості.

Секрет довголіття вбачає у вегетаріанстві, яке проповідує і зараз.

Шановний ювіляре! Просвітяни Закарпаття щиросердно вітають Вас з визначною життєвою датою і бажають міцного здоров'я, добрих почувань і успішної праці на многая і благая літа!

Микола Вовк,
Член Ради крайового товариства «Просвіта»

ЯК ОБЕРІГАТИ НИРКИ ВІД ЗАХВОРЮВАННЯ АБО ВІД ЧОГО ПУХНЕ ОРГАНІЗМ (з власного досвіду та спостережень)

Ми знаємо, що нирки є одним з восьми основних внутрішніх органів людини. Вони призначені для виділення сечі з організму. Щоб нирки не хворіли, треба їх оберігати.

- від травматичних пошкоджень,
- переохолодження,
- різних інфекцій (грип тощо),
- отруєння ліками, харчовими продуктами.

Організм пухне не від нирок, а від сечовини, яку нирки повністю не можуть видалити з організму

Щоб переконатися, від чого людина пухне, я робив на собі експериментальний дослід. Пробирав харчуватися виключно хлібом і макаронами. Результат не заставив себе довго чекати. Вже через 6-7 днів почали пухнути ноги і обличчя. Це вказує на те, що внаслідок вживання довгий час в їжу тільки борошняних продуктів, сечовина згущується, стає каламутною, від чого організм людини починає пухнути.

Дуже шкодить ниркам вживання алкоголю, гіркого перцю, часнику. Щоб не хворіли нирки, треба вживати різноманітну їжу, та оберігати їх від вищезгаданих вад, а головне від перестуди. Аби сечовина була чистою, прозорою, необхідно вживати овочі, фрукти, а особливо картоплю, дині з невеликою кількістю рису або борошняних виробів, бобові — це ниркам не шкодить.

Іван Владика,
вчитель-пенсіонер

Крихтинки-дробинки із хроніки комунопекла

Комунізм — цей теоретизований, нежиттєвий за природою суспільно-політичний устрій, який, на думку його теоретика Маркса, мав би прийти по перемозі соціалізму, тобто по знищенні самостійності націй і запровадженні одної всесвітньої держави, то безбожна нелюдська, диктаторська держава військової хунти, однопартійної плутократії, у якій уся земля і всі засоби продукції віддані у власність держави, яка перетворює селян і всіх робітників рабів імперії.

У 1935 році в нас на Закарпатті процвітала комуністична пропаганда про добре життя в Радянському Союзі. А тоді лише в самій Москві блукало п'ятнадцять тисяч п'ятсот безпритульних дітей, які ні родичів, ні домівства, ні харчування не мали. Ті діти ходили по місту і допускались всяких злочинів. В московських судах розглядалися щоденно біля 60 справ малолітніх злочинців. Тих малих злодіїв карали тяжкими карами, а навіть засуджували на смерть, запаковували до колоній. Чому про це не говорили комуністи тоді?

В Рад. Союзі комуністична газета «Правда» писала, що в губернії Нижній Новгород у деяких колгоспах, замість коней, запрягали по 8 — 10 людей до плуга й так орали землю. Коні ж то поздихали з голоду, машини-трактори — попсувалися, стояли і ржавіли.

Так орали би людьми й на Закарпатті, коли б наші комуністи легко могли досягти те, чого бажають. А несвідомі нещасні люди ще їм вірять і тепер і голоси на них хочуть давати і мовляв, буде буханець хліба за 20 копійок а ковбаса за 2 рублі.

Залізниці в Совецькій Росії нещасливі. На лінії Москва — Донецький Басейн в 1935 році тільки у травні було 261 катастрофа, у червні — 399, в липні 367. В останніх п'ять місяців (1935) було там 295 катастроф, отже 82 катастрофи більше, як минулого року.

А на південно-східній залізниці в одні лише місяці червня (1935) було 1080 катастроф. Такі «гарні» порядки панували по дорозі в комуністичний «рай».

У 1935 році більшовицька хитрість дійшла й до Румунії з якогось часу в державі часто були заворушення між народом, бо православні румуни прийняли новий григоріянський календар. Зачали появлятися там агітатори в священничій платі і намовляли селян до бунту проти нового календаря. Доходило навіть до пролиття крові. І виявилось, що ті панки в реверендах — це комуністичні агітатори, прислані з Відня. Інші

комуністичні агітатори поширювали між темним народом нову віру — «Назорейців», котра своїм вірникам забороняє служити у війську. Виявилось, що і тут нову віру поширювали самі комуністи задля того, щоб роз'єднати народ, підірвати державу, і запровадити свій кривавий «рай».

Перший голод на Україні в 1921 році забрав близько 8 мільйонів невинних жертв українського народу.

Другий голодомор забрав 12 мільйонів українського хліборобського селянства. Керівником і головним розпорядником цієї небаченої до цього часу масакри був призначено правого сталінця Лазаря Кагановича.

Було б помилково думати, що голодомори на Україні — справа рук одного Сталіна, як тепер настирливо пропагують вороги української нації.

Ось чому про голодомор 1921 року майже не згадується. Саме Ленін був першим натхненником масового винищення народів Московської імперії. Вірним поплічником ленінських задумів і планів був Фелікс Дзержинський, якого було призначено після вбивства Урицького головою ЧЕКА, а після — ВЧК. Складалася ця команда головорізів здебільшого із деклясованих хозарів та інших покидьків московського суспільства. З часом із легіонів патологічних убивць було створено основне ядро ВЧК, державну міліцію та МВД. Нині вчорашні вбивці в більшості своїй — на «заслужених» пенсіях і відпочинках. А як же, заслужили праведними трудами...

На совісті не тільки самих виконавців, але й їх натхненників, масові вбивства безпритульних дітей — сиріт по всіх просторах Московії, в тім числі і в Україні.

Кожен шануючий себе історик, політолог, етнограф та народознавець нехай перегляне всю так звану «вільну» пресу Заходу за період 1933 року — і холодні щупальці жаху обнімуть його, бо «вільна» преса мовчала про найбільші злочини Кремля.

Під час штучно витвореного голодомору в Україні 1931–32–33 роках майже всі джерела масової інформації мовчали. Більше того, деякі із найбільших часописів широко коментували в своїх описах, яке «радісне та щасливе життя під диктатурою пролетаріату»... та яких «великих досягнень домоглося трудове селянство у колгоспах...». А генеральний горлоріз з патосом проголосив був, що «життя стало краще, життя стало веселіше».

Мовчала і церква. Одинокий кардинал Мерсіє сказав прилюдно про злочин червоної Москви, але його голос потону в хорі голосів, ворожих Україні. Мовчали і патріархи, але його голос потону в хорі голосів, ворожих Україні. Мовчали і патріархи, які кормилися із рук головорізів.

Де і в якій церкві світу було відправлено панахиди за вимордуванням українським селянством та робітництвом? Хто із можновладних у митрах і тіарах помолився за мільйони помордованих українських діточок? Але ж усі вони настирливо алілуйкували по церквах Європи та США: «Не убивай...». Потерпіла Україна не тільки від того, що вона втратила вбитими десятки мільйонів невинних людей, але ще й від того, що москалі вкрали в неї її історію. Невблаганно і монотонно грабували і нищили її культуру, світську та церковну, присилювали розмовляти московською мовою...

А нині, в часи «демократической Росії» щось мало видно, а ще менше чути, щоби Москва щиро призналася у скоєних злочинах та розкалася за мільйони невинно убієнних нею із числа «інородців».

Вся та звіродніла комуністична влада московської імперії вимордувала понад вісім десятків мільйонів невинної української людности.

Саме міжнародня мафія сил зла допомагає шовіністам звалювати вину за цілеспрямоване винищення величезної кількості населення імперії виключно на Сталіна, при цьому прикриваючи дійсних виконавців небачених досі масакр українців та інших націй і народів московської імперії.

А нині українські комуністи (в новій і незалежній Україні!) співають славу своїм попередникам і знову без сорому і з ностальгією за тими «райськими» часами (бо ж панували!) кличуть нас назад до тьми!

Люди без душі, без морального поступовання не мають іншого вибору, як і на далі кермуватися звіриними інстинктами аж доти, поки не відбудеться пробудження в них людської совісті на засадах Божої моральности й усвідомлення себе частиною рідного народу, а не якогось міфічного, створеного лише хворою уявою комунітеоретиків, класу «трудящихся».

**За матеріалами різних видань
подав Василь Белей,
Почесний член т-ва «Просвіта»**

ІЗ ПОЛУДНЕМ ВІКУ!

4 серпня виповнюється 50 років від дня народження одного з активних учасників новітнього українського відродження, літературознавця і талановитого журналіста, громадсько-культурного діяча Степана Петровича Пойди.

Народився Степан у Берегові, у свідомій українській родині відомого фольклориста Петра Пойди.

Після закінчення Берегівської одиннадцятирічки С.Пойда навчається на філологічному факультеті Ужгородського державного університету, потім працює кореспондентом, завідує відділом і редактором газет — «Вісті Ужгородщини», «Радянський студент» (нині — «Ужгородський університет»), «Карпатська Україна». З 1990 року — на кафедрі української літератури УжДУ, спочатку на посаді асистента, а нині — старшого викладача.

Ще зі студентських років Степан Пойда часто виступає на шпальтах різних періодичних видань зі статтями та рецензіями на твори сучасних письменників — у «Літературній Україні», журналах «Жовтень», «Людина і світ», альманахах «Перевал», «Новоліття» та інших. З-під його пера вийшли прекрасні статті і рецензії на твори Ю.Боршоша-Кум'ятського, Ю.Мейгеша, П.Скунця, В.Ладижця, І.Долгоша, М.Рішка, В.Вовчка, Ю.Шипа та інших письменників. С.Пойда — автор цілої низки нарисів про життя і творчість та громадську діяльність П.Скунця, В.Попа, Й.Баглая, Ю.Шипа, С.Ковтюка, Ю.Шкробинця. У його активі — близько тисячі публіцистичних статей на актуальні теми громадського і культурного життя краю, передмови до кількох книжок, редагування збірок поезій тощо.

Літератор, фольклорист, перекладач з угорської, член ради, організатор і учасник культурно-освітніх заходів Закарпатського крайового товариства «Просвіта», скромний трудівник і надійний друг — таким є наш Степан Пойда.

Із роси Тобі та із води, шановний ювіляре!

Степан Пойда

Рада Закарпатського
крайового товариства
«Просвіта»

Хочемо мати майбутнє — будьмо патріотами України.

(З виступу Михайла Левдаря на з'їзді Закарпатського крайового товариства «Просвіта» 29 листопада 1997 року)

Вельмишановні пані, панове, делегати, гості!

Не можу не розпочати свій виступ на нашому зібранні, що проходить у час національно-економічної кризи, словами нашого великого Пророка Тараса Шевченка (адресую їх не нашому залові, а тим лиходіям, що довели до жебратства маси народу, а самі будують для себе рай земний та ще й облудно заявляють: «Ми заживемо ще краще, ще багатше», а простаки — трудяги не вловлюють цинізму цих заяв, бо ж «ми» для хазяїв світу) і означає «лише ми» (себто вони і їх середовище!), хай вони застерезуть тих, хто знущується над нами, над народом України: «Схаменіться, будьте люди, бо лихо вам буде!».

Через наших яничарів, з вини тих, хто навмисно так усе спланував, аби зруйнувати здобутки, що їх мав український народ, через психологію «моя хата скраю — нічого не знаю», відсутність національної свідомості та здруженості за принципом «свій за свого» ми потрапили у важку ситуацію, однак я вірю, що Україна була і вона буде, то ж задля цього й працюю не покладаючи рук.

З прикрістю мусимо задуматися над тим фактом, що століття поневолення нашого народу, шматування його на частини, чи то своїми ж таки «братами» — слов'янами: росіянами, поляками,

Михайло Левдар (за трибуною) виступає на з'їзді «Просвіти» в Ужгороді, 29 листопада 1997р.

словаками, чехами —, чи сусідами: угорцями, румунами — з метою присвоєння наших багатств та нещадної експлуатації їх і винищення народу — автохтона, перетворення його в перевертнів, яничарів, слухняних рабів, не минулися безслідно. Бо ж боляче за те, як у Верховній Раді нашої незалежної України «найактивніші» обранці народу, вирішуючи наші ж такі, українські державні справи, не на користь національній нашій державі, звертаючись до нас, українців, самовпевнено, із істинною антиукраїнською пикою користуються не нашою мовою, а мовою «старшого брата», себто російською. А скільки то російськомовних програм та передач, та виступів на державному телерадіомовленні України — і це на сьомому році української державної незалежності!

А в нашому рідному славному Закарпатті хіба національні меншини не мають більше права, як корінне населення краю — українці? Обласна адміністрація не пригальмовує антиукраїнські вихватки, а ще й потурає угорській інтелігенції у таких її програмах. Привернув мою увагу такий кадр із нещодавньої передачі Закарпатського телебачення: угорський кореспондент питається в одного чоловіка: «Хто ти?», той йому відповідає: «Я — українець», а кореспондент тут же, підкреслено акцентуючи, «виправляє»: «Та ти ж гуцул!» Як би на це реагували угорці в Угорщині, що вони «не угорці», а «яси», «куни»? У котрій би державі дозволялися вже наскрізь непристойні вибрики знахабнілої групки «русинов», котрі певно дуже імпонують нашим демократичним антиукраїнцям — денационалізаторам та й навіть угорським властям, адже ж там організували уже й інститут русинознавства.

Чому ж ми, маси українців, ті, кого законом називають народом, такі терплячі — надто ж і довготерпеливі — до образи і зневаги нашої національної гідності? Чому ж ми, маси закарпатців-українців, такі байдужі до того, що колишні партноменклатурники зайняли теплі (а після прийняття «Закону про державну службу» — ще й утеплені!) к ерівні місця, вороже ставляться до української держави, розкрадають державне (а себто наше!) майно, прихватує усе із ненаситним апетитом, заважають відродженню національної свідомості населення. А за цю байдужість ми такий уже славний народ, така уже позитивна нація! Чи не тому лідери «русинов» хваляться, який уже той «благий» і «почливий» закарпатський «русинський» народ? Бо ця байдужість вражаюча і на побутовому, і на громадському, і на державному рівні!

Пригадайте кожен: хіба у нас не зневажається наша національна гідність через зневажання нашої української — державної — мови в органах суду, міліції, сільрадах, у лікувальних закладах? Ще й тепер в деяких органах суду, у відділеннях міліції при видачі громадянам довідок для закордону використовують російську мову, про що я вже в ряді виступів нагадував. У сільрадах району ще користуються штампами, які були чинними до розпаду СРСР.

А ось один із епізодів моїх стосунків з міліцією не такої давньої давності. Якось довелося в нагальній справі (зухвала крадіжка) звернутися в міліцію. Черговий молодий лейтенант звертається до мене: «Как ваша фамилия», на що я не втримався і запитав, чи ж треба незалежній Україні отаких «как»-унів, які цураються рідної мови?

Іншим разом (минулого року) трапалося таке: після півночі постукала до мене у вікно родичка з Мукачівщини, що поверталася нічним поїздом додому, й попросила допомогти, бо в Тячеві міліція затримала на певний час поїзд і зняла з поїзда кількох людей, що купили горілку в Діброві, між ними і мою племінницю. Зайшов я у відділ міліції, там нічне чергування мав заступник начальника, і тут же помітив що всі підписи в будинку російською мовою, в кабінеті заступника начальника (мого співрозмовника) на стіні висить портрет «самого-самого» Дзержинського, то й спитав, у котрій державі терпіли б в установах портретів ворогів цієї держави, та ж монумент Дзержинського уже і в Москві демонтували.

При цьому один із присутніх правоохоронців заступився за висячого на стіні «железного Фелікса», мовляв, «это наш учредитель». Незабаром після цього випадку, на вимогу начальника міліції, портрет Дзержинського був знятий із стіни...

Органи суду та лікарські установи ще й зараз, на сьомому році незалежності України, в ряді випадків при видачі громадянам довідок про судимість чи стан здоров'я оформляють їх російською мовою. Я домагаюся, щоб такі довідки, якщо вони потрапляють до мене, були видані повторно, при цьому оформлені українською мовою.

Ще недавно кожен, хто в Тячеві проходив біля головного входу в райпрокуратуру, при вході до дільничного уповноваженого міг прочитати назву установи, і цей надпис гласив: «Гражданский пункт общественного порядка». Про це найменування державної установи я декілька разів нагадував голові райдержадміністрації, прокурору району, і врешті завдяки цим настирливим нагадуванням — домаганням надпис було нарешті переоформлено українською мовою.

Особливу увагу нам потрібно звертати, щоб кадри на всіх рівнях управління були патріотами нашої України. Протягом 60-річної трудової діяльності у мене все було спрямовано на виховання кадрів. У тячівському відділенні Держбанку, де я працював з 1953 року понад 10 літ, мене здивувало, що керуючим і головним бухгалтером працювали українці, а всі інші працівники були угорці та євреї... Чому, наприклад, керівник — угорець не набирає собі кадри тільки українців? Цю аномалію протягом 10 років я усунув. На роботу приймав тільки здібних. З моїх співробітників висувалися здібні люди, як пан Варганич С., який згодом став керуючим Закарпатською Облконторою банку, працювали інші спеціалісти в Москві, Києві. Згодом я понад 10 років працював завідуючим Тячівським райсоцзабезом, де провів авелику роботу по зміцненню району кадрами, які б правдою служили українській справі. Хоча я й на пенсії, але й зараз не можу пройти повз неподобства, коли зневажаються мої національні корені, коли насміхаються з мови - красуні мого великого народу, паплюжать вражаючі скарби народного зодчества, спотворюють історію нашої гілки українського народу — закарпатських українців, дихаючи драконовим — зміїним полум'ям навіть при згадці про Карпатську Україну і бризкаючи отрутою-слиною, коли мешканці Закарпаття прямо підтверджують, що ми ж таки з діда-прадіда українці!

У нас — ані в Лучках, ані в Кальнику або Чинадієві, ні в Залужі й Макарьові, ні в Давидкові і Зняцеві, ні в Пацканьові чи Копинівцях, ні в Лохові й Бобовищах, ані в жодному селі Мукачівщини й Ужгородщини, Іршавщини й Виноградівщини, Берегівщини й Хустщини, Тячівщини й Великобerezнянщини, ані на Воловеччині, Свалявщині, Перечинщині, а тим більше — на Міжгірщині й Рахівщині — не було серед простих селян ні «руських», ані «угроросов» чи «карпаторосов».

То ж поважаймо самі себе, шануймося, гуртуймося «свій до свого по своє», то й здолаємо і кризу, і тих, хто цілеспрямовано «розділяє» нас, щоб владарювати, бо ж пережив і подолав наш народ і страшніші часи, і знову воскресав, і воскрес до незалежності! Свою Україну любім, і будемо вічно ми з нею!

Михайло Левдар

Декілька слів про Ясінянську Січ

З ініціативи одного з братів Климпушів — Василя, який, під час першої світової війни зустрічався і спілкувався з січовими стрільцями, 1922р. в Ясіню засновано спортивно-культурне товариство «Січ». Першим його комендантом був Степан Ключуряк, його змінив Василь Климпуш а опісля, на протязі десяти років, на цій посаді перебував Дмитро Климпуш. Членами товариства була молодь (дівчата і хлопці), а прихильниками — старші люди. Товариство здобуло популярність завдяки участі у крайових, районних та місцевих культурно-освітніх заходах.

Формою членів Січі була гуцульська народна ноша, що своїм яскравим колоритом та оригінальністю вирізнялась з поміж одягу інших районів Закрпаття. Окремі члени стилізували цю ношу чорними штанами типу шароварів, чоботами, поясом, головним убором та червоним сердаком. Святковим атрибутом січовика був гаптований топірець.

Діяльність товариства була багатогранна: вистави, походи, їздили на конях, фестини, коляди та велогонки. Членів навчали правил поведінки, приспівували любов до Батьківщини, навчали пісень і танців. Спортивно-військовим вишколом, як правило, керували коменданти Січі. У розважальну програму входили гуцульські танці, що заохочувало молодь до участі в заходах товариства.

Засновниками Ясінянської Січі були брати Ключураки, брати Климпуші, брати Туцканюки та інші патріоти, які згодом стали гуцульською елітою.

До речі, таких товариств на Закарпатті було всього три: в Перечині, Бичкові та Ясіню. Вони стали першими ластівками майбутньої Організації народної оборони «Карпатська Січ» у Хусті, комендантом якої був Дмитро Климпуш. За заслуги в січовому русі та громадсько-політичній діяльності та у зв'язку з 100-річчям з дня народження, у листопаді 1997р. йому відкрито пам'ятник-погруддя у рідному селі Ясіню.

Микола Бандусяк,
колишній член Ясінянської Січі

СИН ГУЦУЛЬСЬКОГО КРАЮ

До 75-річчя від дня народження Івана Жегуца

Важко повірити у те, що цьому стрункому, елегантному, енергійному чоловікові виповнюється 75. У щоденній праці, радощах і смутках, дитячих пустошах і дорослих клопотах відлетіли, відшуміли, промайнули його роки і зараз можна б вже і перепочити, зупинити свій біг, підсумувати набуте, і навіть заспівати, — чи то наодинці, чи у товаристві друзів — тужливої: «Запрягайте, хлопці, коні, коні воронії, поїдемо доганяти літа молодії...»

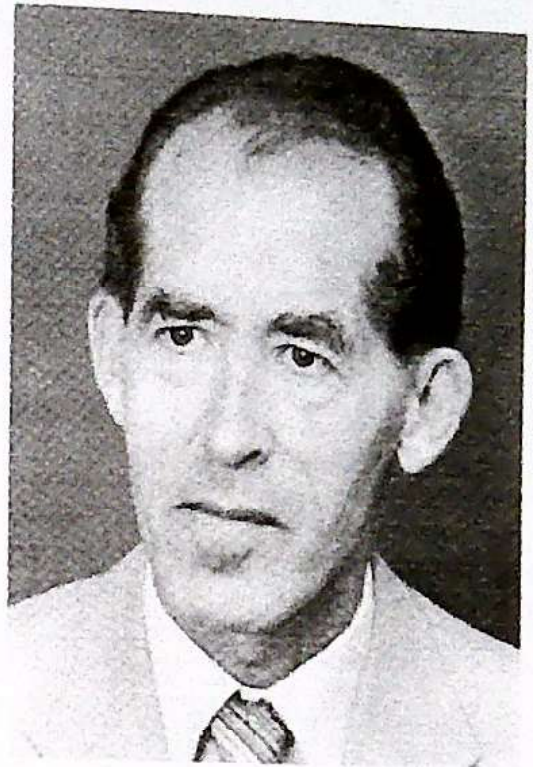
Зроблено чимало (хоча сам Іван Жегуц, через виняткову скромність, ніколи не говорить про свої набутки), але й зробити хочеться ой ще скільки — планів і задумів має на цілий вік! То ж хіба до смутку і сентиментів, коли попереду стільки невідкладних справ?

Життя прожив тяжке, хоча достеменно невідомо, аби коли-небудь і кому-небудь нарікав на долю...

Народився Іван у мальовничому гуцульському присілку Вільховатий (поруч матірнього села Берлебаш — нині Костишівка), розташованому на відстані яких десяти кілометрів від центру закарпатської Гуцульщини — Рахова. Хто хоч раз побував у цьому благословенному краї і доторкнувся до його красот, полюбив його усім серцем на усе життя. Щоб зрозуміти психологію гуцула; слід уявити собі отой духовний світ та естетичні ідеали цієї розкішної гілки українського народу, які склалися віками у щоденному спілкуванні з чарівною природою. З молоком матері вбирав у себе гуцул неповторну красу, народні традиції і обряди, співучу мову. Народна уява одухотворяла ліси і гори, ріки і потоки, наповнювала їх добрими і злими духами, оточувала ореолом таємничості. Навічно вкарбовувались у дитячі серця стрімкі силуети гірських вершин, розлогі, з духмяним запахом трав, полонини, дзвінки мелодії швидкоплинних потічків, яскраві барви гуцульської ноші, чіткі ритми коломийок, закличні звуки трембіт... А ще — чесні, горді, мужні, роботящі, побожні гуцули.

Саме у такій атмосфері виховувався І.Жегуц.

Початкову школу закінчив у Берлебаші, де його учителями були Ернестин Сидор з с.Керецьки Свалявського округу та Микола Сологуб — емігрант з Поділля — їх ювіляр згадує з особливою теплотою і любов'ю. Ернестин Сидор захоплено розповідав про рідний край, про чарівно-романтичний Ужгород з його древнім замком і катедральним собором, до того ж віртуозно грав на скрипці, а М.Сологуб — про далеку Україну, яку школярі відкривали для себе уперше. Вже через 60 літ дасть цим та іншим учителям

Іван Жегуц

високу оцінку: саме їм у значній мірі завдячує наш край своїм пробудженням із вікового глибокого сну. То ж хіба можна забути їх, сячів вічного, розумного, доброго?

Далі навчався у Руській горожанській школі в Рахові. Тут його національну свідомість і гуманістичні погляди формували учителі Олекса Галас, Михайло Мегела, Юлій Боршош – Кум'ятський, Олена Гомічкова, Юліус Мейсарош, Іван Хандрицький та інші. Западали у серце поезії Тараса Шевченка, Лесі Українки, Олександра Духновича, Олександра Павловича, Степана Руданського, сміявся і плакав разом з героями «Енеїди» І.Котляревського, «Тараса Бульби» М.Гоголя, «Захара Беркута» І.Франка, навчався граматики руської (української) мови, з трудом опановуючи, разом з іншими школярами, оте осоружне «о» з дашком... На все життя вкарбувалася у пам'ять зустріч з поетом Костем Василевичем, який учителював у рахівському присілку Новоселиці. І знову ж таки, з 60-літньої відстані, І.Жегуц робить узагальнення про значення учительської праці в освідмлючому процесі 30-х років: «Василевичеві світлі очі, м'який голос, повен захоплення й любові до дітей, ще й зараз дзвенить над моїм пишним Раховом, як голос тої України, яку годі було шукати по судах, нотаріальних урядах та й по фарах! Сховалась вона від світу в оцю маленьку сільську комірчину (мова йде про приміщення сільської школи – П.Ф.), тут вона читала, співала простими дитячими голосами, тут зростала в надії на свідоміше покоління в Рахові й навкруги Рахова... Тут її полюбили прості гуцульські діти».

З болем у серці покидав І.Жегуц у 1939р. рідний край. До 1945р. вчився в Українській реальній гімназії в Модржанах під Прагою, зазнавши усіх «принад» нужденного життя. Але, як сам зізнається, скільки важили в той час голодні й обідрані роки в Празі супроти пожарищ на території України? Адже генерація, яка вчилася у гімназії під час війни, фактично врятувалася від фронтів. Жагу до знань юнака втамовували такі визначні виховники і вчені як директори гімназії Григорій Омельченко з Кубані та проф. Августин Штефан з рідної Срібної Землі, учителі Олександра Сірополко, Марина Антонович – Рудницька, Леонід Білецький та інші. Разом зі своїми друзями Володимиром Маруняком і Миколою Ліщукевичем, десятками інших гімназистів, мріяв повернутись на Закарпаття і стати учителем – таким, яким були М.Грицак, Є.Сидор, О.Галас, А.Кущинський, М.Кушніренко... Та доля розпорядилася інакше – у квітні 1945р. опинився в Авсбургу у Баварії, який після війни став українською Меккою. До 1960р. Іван Жегуц працював секретарем філософського факультету Українського Вільного Університету у Мюнхені, одночасно навчався у Мюнхенському університеті. Студіював історію, філологію, географію, соціологію. Докторська дисертація на тему «Національно-політичні стремління підкарпатських русинів 1848-1914рр.» вийшла друком у Вісбадені 1965р.

Упродовж 1967-1970рр. виконував обов'язки секретаря Української національної Ради в екзилі. Понад 20 років був науковим працівником Технічного університету у Мюнхені, водночас викладав історію в Українському Вільному Університеті та проводив плідну громадську працю.

Упродовж багатьох літ Д-р Іван Жегуц працював над збором спогадів про рідну Гуцульщину, підготувавши до друку дуже вартісну книжку «Гуцульське село в Карпатській Україні 1930 років», у якій крізь призму спогадів вихідців із гуцульських сіл (тоді ще підлітків і юнаків) змальовано живу картину життя і побуту закарпатських

гуцулів на важливому відтинку рідної історії. Є надія, що нарешті у 1998р. ця унікальна за своїм змістом книжка таки побачить світ.

Д-р Іван Жегуц є автором цілого ряду наукових і науково-популярних праць з історії і культури Закарпаття, окремі з них друкувалися у Календарях «Просвіти», журналі «Карпатський край» та інших виданнях. Особливою теплотою відзначаються його нариси-спогади про учителів-подвижників національно-культурного відродження Карпатської України 30-років ХХст.

І.Жегуц є жертводавцем і благодійником українських справ, в тому числі і «Просвіти». Саме він залучив до співпраці з «Просвітою» таких визначних громадсько-політичних діячів і вчених як д-р Микола Кушніренко і Д-р Марко Антонович. А скільки ж то порад, щирих, пройнятих любов'ю до рідного краю і рідної «Просвіти», одержано від нього через листування!

За подвижницьку працю на науковій, культурно-просвітницькій і громадсько-політичній ниві. Д-ра Івана Жегуца ще у 1992 р. обрано Почесним членом товариства «Просвіта».

Зустрічі з ним — це завжди свято. Свято розуму, добра і оптимізму. Коли на початку 90-х років, після тривалої розлуки, відвідав рідний край, сльози градом котилися по обличчю. Цілував землю, рідних і близьких, серцем обнімав рідні ліси і гори, спрагло спілкувався з земляками, громадсько-культурними, політичними діячами і вченими. Другий приїзд був 1993р. — на Міжнародну наукову конференцію з карпатознавства, на якій виступив з поважною доповіддю і взяв участь у роботі різних секцій.

З тих пір минуло п'ять літ. Не вірятьс, що йому, такому тоді ще молодому і завзятому, виповнюється 75! Проте вірятьс, що своєю громадською і науковою працею він ще не раз порадує своїх земляків і всю українську спільноту.

То ж хай на його святі і праведні дороги завжди лягає людське добро і сонячне тепло, а рідні карпатські зозулі ще довго-довго кують на щастя, на долю, на радісний вік!

**Павло Федака,
голова Закарпатського крайового
товариства «Просвіта».**

Сердечну подяку за багаторічну подвижницьку наукову і громадську працю висловлює Д-ру Івану Жегуцу Рада Закарпатського крайового товариства «Просвіта» і щиро бажає ювіляру міцного здоров'я, життєвих гараздів, творчого натхнення і подальших успіхів на українській ниві Закарпаття.

Незабутня зустріч із проф. Августином Штефаном і проф. Петром Стерчом в Філядельфії

Рівно п'ятнадцять років тому — 1982р. — сиділи ми із покійним Петром Стерчом у невеличкому мешканні панства Ольги й Августина Штефанів у Філядельфії. Моя надія побувати після довгих літ в товаристві двох генерацій, сповнилася завдяки II з'їздові колишніх учнів проф. Штефана із Української реальної Гімназії в Модржанах (ЧСР). Наша розмова точилася навколо підготовки третього тому спогадів А.Штефана «За правду і волю», який мав відтворити 30-ті роки в Карпатській Україні. Джерельних студій цього періоду нам і донині бракує.

Професор Штефан був дуже зрівноважений і послідовно переходив від теми до теми. Крім темних окулярів на очах і слабенького ходу по хаті, не помічав я великої різниці між нашим 50-літнім директором в модржанській гімназії в 1939—45рр. і вже 92-літнім сеньйором карпатських українців. Ми із покійним вже Петром Стерчом нарікали на недостаток джерельного матеріалу в наших приватних бібліотеках та на «збирану», яка була передумовою кожного кроку якої небудь карпатської публікації. Проф. Штефан із увагою листував у невеличкій книжці, яка порушувала й згадуваний період, але обмежувалася до історії обласної партійної організації. У перервах він звертав увагу на неточності публікації щодо фактів і персонажів. Будучи директором Торговельної Академії в Мукачеві, Покійний добре знав зосереджених в Мукачеві діячів комуністичної партії довоєнного періоду. Ми із Стерчом в ряди-годи відбивалися від теми, будучи під враженням зустрічі після довголітньої розлуки із далекої в цю хвилину Європи... Бо ж проф. Штефана прощали ми перед його виїздом до Америки обоє із Петром на головному дворці в Мюнхені чи не в 1949 році. Пили ми, пригадую, по пугарчикові кисленького вина, проф. Штефан згадував: «Майже таке, як наше мукачівське...». А потім, коротко перед нашим прощанням, казав: «Іду в оту Америку, як той птах, що летить «у задусть», головою повернений до гнізда. Десь є такий птах. Мені тепер так, як тому птахові...». Не забуду ці слова. Скоро після того приходилось відправляти з Європи й Петра Стерча — між надією і трепетом за своїм рідним. А минало від того часу рівних 32 роки. Я не відчавив тоді, а тепер, неначе чудо, сидів разом із цими синами нашої країни, вірними їй, в міру своїх своїх здібностей, сил і віку, заслуженими. Проф. Штефана я в дуже важкі роки нашої школи у війну шанував як доброго, але строгого учителя, а Петра Стерча в студенські роки — як доброго організатора і консеквентного українця-сборника, який дуже

Іван Жегуц (крайній справа) у гостях у проф. А. Штефана. Біля нього проф. Августин Штефан, далі Олена Штефан, Семен Мацола, Катерина Штефан, за ними — омас Кеддар — син Катерини. Філадельфія, 1982р.

любив своє Закарпаття і своє рідне село Кузьмино на Мукачівщині. Таких хлопців була в 30-их роках на Закарпатті гарна плеяда. Більшість із них залишила своє молоде життя в Золотоверхому Києві, так мріяли по школах, так гордо говорили закарпатці про столицю України. Чимало з них полягло на фронтах, кулі і гранати не питали нікого: «А може ти русин?..» В цьому магічному виразі крилася глибока філософія. Дехто умирав голодною і холодною зимою київської вже в Празі, як св.пам.Федір Гайович, або ж, навколишки добравшись майже до свого рідного сєпа, як наш незабутній однокласник Іван Савчур із Вишнього Студеного.

Петро Стерчо залишився їхнім консервативним послідовником, вкладаючи всю свою енергію і свою любов у кожен ініціативу, яка йшла на користь українській справі. Він у душі найбільше терпів поділ на «одних» і на «других», сам був гордим закарпатцем, але недолюбливав людей, які мали нахил із акцентом говорити про свої заслуги, була на це об'єктивна причина. Петро із великим респектом відносився до Братства Карпатських Січовиків, численні брати залишилися символом по наших містечках і селах в обороні рідної країни: «За правду і волю».

Всі вони ставали в світлиці А.Штефана як живі постаті третього тому його книжки. Покійний автор дивиться на нас обох своїм критичним поглядом, неначе відчувачи наші побоювання за його глибокий вік, за фінансову базу для книжки, за відсутність близьких співробітників, таких як сл.пам.Юліана Ревая. Господь заздалегідь прийняв у своє Царство, а був же він молодшим віком від нашого сеньйора. Кого запитати про ту чи іншу деталь, з ким уточнити дати, імена, функції, послідовність фактів? Тягар технічної роботи спочивав на плечах доньки панства Штефанів, Катерини, тієї нашої «Тусі» із нашої школи в Празі. Хто міг би був у першій чи другій класі в 1940-му році сказати, що ця маленька весела дівчина виховає таких статечних синів (син Томас був разом із мамою на нашій зустрічі), хто міг сподіватись, що ця дівчина присвятить стільки уваги й любові нашій новітній історії, переданій у двох друкованих томах «За правду і волю»? Честь їй і слава й за те, що з великою любов'ю опікувалася своїми батьками до глибокої старости.

Загалом мушу сказати, що ця імпровізована зустріч залишила в нас подих рідного тепла, далеко—далеко від рідних сторін. Завдячуємо її нашим давнім шкільним друзям, в яких ми перебували, як у своїх. Привіз нас до родини Штефанів шкільний друг і наш краєнин із Нересниці Семен Мацола. Я ще й сьогодні вдячний Семенові за цю жертвенність, яка мені ще раз уможливила бачити чудову родину Штефанів і родину мого друга Петра Стерча.

На прощання проф.Штефан додав був до нашої попередньої розмови: «Пам'ять ще є, досить матеріалу на 3 том є, Туся, слава Богу, із нами, аби нам Бог дав силу...» Третій том не побачив світу, 1987 року, на Великдень, сл.пам. Петро Стерчо писав мені зажурено: «Багато змінилося від часу Твого перебування в Америці. Ось—ось, уже минає рік від відходу до Свого Творця Небесного сл.п. Степана Росохи, минуло вже півроку також від смерті сл.п. Августина Штефана. А за ним пішла і сл.п. пані Штефан. На жаль, наш Сенгйор не залишив споминів про найцікавіші часи нашої історії, ще менше залишив Степан Росоха, а вже найменше — Юліан Ревай. нам не заповнити залишеної прогалини...»

«Не заповнити, друже Петре, без сумніву». Але ж у нас, на Закарпатті, є ще дуже влучний термін: «надолужити». Чи ж дійсно кваліфіковані закарпатці маючи між собою світочів, якими ми пишалися у незабутні 30-і роки, маючи видатних духовників, маючи видатних заслужених учителів із тих літ, неспроможні надолужити документацію нашої новітньої історії при всесторонній підтримці всіма українськими дослідниками?

Я переконаний, що можемо надолужити і надолужимо, що таким чином поставимо гідний пам'ятник нашим братам в Карпатській Україні і на чужині, вклонимося перед тлінними останками св.пам'яті Президента Августина Волошина, голови Сойму Августина Штефана, міністра Юліана Ревая, заст.голови Сойму Степана Росохи і дослідника карпато—української історії Петра Стерча. Їхня друкована спадщина не повинна лежати в складах, а на наших столах і в університетських бібліотеках, бути доступною нащадкам того покоління, яке несло увесь тягар Просвіти і будування національної свідомості серед маленької вітки нашого народу за Карпатами.

**Д-р Іван Жегуц,
Мюнхен, Німечина.**

14 серпня минає 60 років з часу урочистого відкриття у Рахові Народного дому «Просвіти». Подаємо з цієї нагоди статтю В.Гренджі-Донського.

Василь Гренджа-Донський

ВЕЛИКЕ СВЯТО ГУЦУЛЬЩИНИ

Буря за бурею, дощ за дощем у вічі б'є, а я мотоциклом лечу в серце мальовничої Гуцульщини на велике свято. Сьогодні, 14-го серпня, посвячує вона свою твердиню рідної культури — свій Народний Дім.

Рахів. Неділя. Скрізь маком цвіте... В долішньому кінці містечка виріс новий будинок. Приємно подивитися на гарну дерев'яну будову, на її кімнати в партері й на поверсі та на її простору залю. Із цієї сцени лунатиме Рідне Слово, бренітиме Рідна пісня...

Як постав Народний Дім, питаєте? Із гуцульської мозолиці! Один дав парцелю, другий — рубав, третій — возив дерево, інший тесав... Назбирали, заколядували, оподаткувались і хоч як тяжко, але гарний, одноповерховий будинок виріс мов із-під землі...

Було це перед роком, пригадую, коли я був на турі в Рахівщині. Поцікавився я черговим засіданням філії «Просвіти» в справі закінчення Народного Дому, що був уже під дахом, але не було грошей на закінчення. Тоді встав Василь Клемпуш, поговорив з братом Дмитром і заявив, що він бере на себе одні двері й одне вікно... зараз і витягнув 500 Кч і поклав на стіл...

Отак постав Народний Дім. Честь і слава нашим гуцулам!

*

Службу Божу відправив і прапор посвятив місцевий парох о.Петро Дем'янович. Прегарний, синьо-жовтими прапорами удекорований похід рушив вулицями в напрямі Народного Дому. Чудові, різнокольорові гуцульські святочні строї викликають здивування серед сотень чужоземних туристів. «Хто проектував, хто комбінував ці вишивки, ці киттарики?» — питається француз. «Гуцульська мистецька душа», — відповідають йому... Сотні фотографічних апаратів клацають подорозі, спеціально вислані фільмари фільмують цю красу... Відколи Рахів Раховом, ще такого періоду не було. Напереді пластуни, а за ними сам нарід — гуцули групами... По строях пізнати їх: там ясіняни в пишних яскравих кольорах, ген-там богданці — трохи скромніші, квасівчани, поляни й бичківці — делегати зі всіх закутин, а відтак рахівчани в своїх спеціальних строях... Ясіняни любуються в яскравих, оптимістичних барвах, а рахівчани дають першенство чорно-червоному кольорові. Кілометрові ряди, особливо гуцульської молоді. Оркестри приграють — молодь співає бадьорі походові пісні. Прапори, написи читалень, організацій, веселість, радість на устах. Дух підноситься, груди гордістю наповнюються, — тисячі людей радіє, співає і захоплюється: «Не загинемо!»

В ряді з нами й перед нами маршує шість місцевих німців, членів рахівського «культурфербанду» — Побачите, — каже мій сусід, — «А—Зет» напише, що це німці з «ржіше» (з німецької імперії). Почули слова одної чешки: «То йсоу українце — йде ме одтуд» (це українці — ходім звідси)...

*

Звернули біля Народного Дому на широку площу. Бичківський хор відспівав надзвичайно гарно українською мовою гімни. Місцевий голова «Просвіти» д-р Юськів відкрив збори, привітав гостей і передав слово промовцям.

Посол Юліян Ревай в довшій своїй промові порушив болючі питання нашого політично-культурного життя. За ним редактор Іван Рогач передав вітання від Батька нашого відродження — о.Августина Во лошина і палкою промовою закликав до з'єднання сил.

Промовляло ще кілька речників: о.проф. Д. Попович, д-р В. Комаринський, М. Вайда, М. Ворон, Улинець, Зореслав, М. Рішко, брати Клемпуші, Д. Бандусь, д-р С. Росоха, Медве (з Довгого), Ю. Шеретій, Машкаринець, інж. Чісар, проф. Устиянович і багато інших. Майже всі промовці гостро критикували нинішні відносини, вимагали, щоб радник Хмельярж опустив Підкарпаття, а на чолі шкільної влади повинна бути своя людина. Ввесь нарід обурюється поступуванням реф. Хмельяржа супроти о. А. Волошина: «Глінка того собі не позволив би, він зістав би на місці», — гукали всі разом...

Наприкінці взяв слово за централю «Просвіти» д-р Михайло Брацдайко, відомий учасник тих славних часів під час революції перед дванадцятьма роками, що його тепер вислано централею на урочисту передачу ключів нової нашої культурної твердині.

Після обіду пописувались читальні околиці своїми виступами, а вечером «Нова Сцена» виставила «Запорожця». Перебіг свята був палкий, гарячий, навіть місцями вибухав, а це свідчить про велике невдоволення головно через поступування шкільного реферату. Треба тут уже проробити зміни та заспокоїти населення, щоб не було причин до нарікань та гострої критики за поведінку уряду.

(Українське слово, 26 серпня 1938)

=====

У 1996р. Україну і Закарпаття відвідав відомий вчений і громадський діяч української діаспори, професор зі США Д-р Андрій Шуль.

Подаємо його враження від цієї поїздки, оприлюднені у доповіді на урочистих зборах знагоди річниці незалежності України у м. Бетлехем, штат Пенсільванія, США, 17 серпня 1997р.

Україна — мрія і дійсність: 1991-1997

Всечеснійший Отче Пароху, Достойна Пані Голово Лігайського Відділу Українського Конгресового Комітету Америки Анна Гарас та Члени Управи, Світла Громадо!

Сердечно дякую за ласкаве запрошення на Ваше святкове відзначення 6-ї світлої річниці незалежності України.

Я думаю, що нам буде особливо цікаво за кілька хвилин оглянути фільм з минулорічних величавих святкувань на Україні з нагоди тоді ще 5-ї річниці незалежності. От усі ті паради, наради, зібрання, концерти, оплески, хороги і де-не-де навіть й... одушевлення, піднесені настрої, усмішки, мовби по легкій ейфорії. Це все 5 років після проголошення незалежності, та ба, хоча рік тому, здається, воно немов би стлося «чомуś, якомсь дуже давно», правда?

Знаємо, що це молоденька держава, так вичікувана терпеливим народом через понад тисячу років жадоби. Пробудилась вона зі своєї передсмертної постелі, захляпаної майже від стіп до ніг від каторги по 75-ти роках безбожного червоно-більшовицького терору. Та ось, врешт, 24-го серпня 1991-го року отой прадідівський гін великого українського народу струсив заржавлені кайдани та почав своїми, ще ламаними, пальцями ставити нову Україну, країну за вродою незалежну, суверенну, демократичну, модерну державу.

А в червні 1996-го року другий вже з черги Парламент — Верховна рада в Києві ухвалила нову Конституцію України. В міжчасі кілька дружних держав світу, між ними США, та потужні організації, як наприклад Міжнародний Фонд Майна (International Monetary Fund) та інші, виділили для економічного розвитку поважні фонди. Десятки транснаціональних компаній, між ними Форд, Кока-Кола, до недавня Мотороля та ін. вже заклали великі спілки для виробництва, продукції та іншої ринкової діяльності. А при тому Верховна Рада подальше переводить рішення за широку приватизацію та модерне мирне перепримінення енергетичного та сільсько-агрономного суперкомбінатів, шукає вона ходів для перестроювання кольосу з недавніх ще часів колишнього советсько-українського воєнно-індустріального комплексу, який за чорних півстоліття видавав левину частину ядерно-ракетних, космічних, комп'ютерних, збройобіологічних та інших предметів для виведення нелюдських імперіялістичних настанов СССР. Отже, не можна, чесно говорячи, закинути молоденькій державі про брак спрямування чи навіть і деколи великого поступу.

Але нема де й правди діти. Дивлячись нашими скитальськими очима, щось далше таки не влад там, вдома. Читаємо про наголовну корупцію, що панує по цілій вертикалі. Чуємо про жахливу тіньову економію, що живцем душить всякий нормальний хід розвитку держави — чи то попри підстільну економію, закриту від належних виплат податків, наложених державою за суто класифікаційними розчисленнями. Або ще інший економічний комплекс — просто в руках злочинних кримінальних синдикатів, де влучилися навіть деякі члени самого Кабінету Міністрів, Депутати, і так далі, і так далі.

Й от, зрозумілий жах морозом пнеться нам по спині. Це хіба кошмар, якесь пекельне чудодиво! Ми вільні. Але різниця тепер така, що в нас кайдани вже не залізні — по наїзднику, а власні, закрижанілі.

Про таке чудо чітко гомонять слова нової поезії з України з пера Любомира Скліяра. Вірш має заголовок «Україно, вставай з колін!»:

*«Земля моя, стрічай весну,
Прийми в обійми довгожданну!
Зніми з очей полуду сну —
Вже тануть крижані кайдани.*

*«Вже дзюркотять живі струмки,
Вливаються в потік глибокий
І мчать мов дикі лошаки,
Що влучили волю й степ широкий.*

*«Проснися, земле, дихни теплом,
Відкрий назустріч сонцю груди —
Нехай наповнються зерном,
Щоб колосилась нива всюди.*

*«Вставай же, земле, стрінь весну,
Злови красуню довгождану
Та, після зимового сну,
Вже починай сівбу весняну!*

Тому мимохідь може й насуваються сьогодні провокативні питання: «Яке це дійсно сьогодні свято? «Ба, та чи зуміє й готова є подати врешті тверду спину сучасна Україна так, аби прийшла навчас її правдива весна?»

Недавно в часописі «Свобода» я прочитав слова Наталії Кібець в її листі до редакції під заголовком «Напередодні 6-ї річниці відродження української державности»:

«Не хочеться вірити, що 74 роки московського комуністичного панування вихолостили душу старого і нового покоління (в сучасній Україні). Невже не лишилося нічого святого від рідної хати, маминої пісні під колискою дитини; неville забулися арешти і нічні «чорні ворони» та розстріли в ярах і в застінках КГБ, тяжка і непосильна праця в таборах далекого холодного Сибіру?

«Невже вмерло бажання створити краще життя для себе і своїх нащадків у своїй землі, а не бути попишачем поневолювача?»

Тоді автор листа дає тверду раду нашим землякам:

«А ви, старенькі та інваліди, не йдіть на смітники по їжу, беріть казани, каструлі, пательні чи сковороди і йдіть під двері ваших депутатів... чи місцевих установ і домагайтесь від своїх прав життя, а не животіння...

«Розчистіть урядові інстанції і установи від хапунів, хабарників, злодіїв, від людей, які ганблять добре українське ім'я, а поставте людей, які працювали б чесно на добро відродженої України і її народу».

Це дійсно, як то кажуть, влучний «палець в око», опритомлюючий виклик горожанам.

Проте, як могли б ми тут в діаспорі допомогти піднести угинаючу долю улюбленої Батьківщини; а при тім, якось успішніше стрийняти стогони звідтіля? Бо там, хоч вже не залізні кайдани, то власні,

крижані, оковують тих, які ще 6 років тому, 24-серпня, хоробро вчули зов волі й степу широкого, до яких почали тоді «мчати як дикі лошаки».

Бо мені моя недавня поїздка до краю в якості гостя права і менеджменту на Державному Університеті «Львівська Політехніка», Національному Університеті «Киево-Могилянська Академія» та на Ужгородському Університеті насунула деякі яркі відрадні перспективи. По-перше, я збагнув, що між тими щоденними зойканнями злиднів в краю також гуртується новий надійний приріст. Можна сказати, що наочно формується генерація «нових Українців». І хоча часто й мова в них густо зросійщена, таки вони розуміють, що скоро доля народу ляже в їх молоденькі руки. Ці хлопчики і дівчатка на катедрах права шукають нових розумінь — що таке соборність держави. Вони з особливим зацікавленням присвоюють собі основні демократичні законодавчі засади, такі нам тут знайомі, а там очевидно хіба що з іншого світу. Наприклад: вершинність права, рівноправність кожного підсудного незалежно від соціо-економічно-політичного поставлення, професійне і незалежне від ідеологічно-партійного спрямування судівництво, нагла необхідність Україні нарешті виправити кодекси торговельних та інших форм контрактів на західний стиль (головно подаючись у великій мірі на британсько-американські юридичні засади так званого «спільного закономія» (common law legal system), багатопартійна демократична виборча система, формування відкритих акційних підприємств та корпорацій, забезпеченої біржі та нормальних, поміркованих й гуманних митних, податкових та інших систем держуправління і так далі. Ця молодь попросту горить від снаги усе це вивчити, випрацювати і надійно впровадити в урядове і громадське життя свого народу.

Отже мушу широко Вам сказати, що після моїх дво-місячних виступів і спілкувань на різних університетах зі студентами права і бізнес-менеджменту, їх професорами і ректорами, я був дуже піднесений. Не тому, що там нема багато клопотів. Наприклад, фізичні споруди, бібліотеки є в стані катастрофального занедбання, дещо з того попросту на очах крушиться. А навчальна і дослідна технологія — з часів, коли може пам'ятаємо, ще з 1950-их років. Але ту животність, життєпристатність, *joie de vivre*, яку я пережив на різних вузах, то це вже не був жаден фальш, але щось дійсне, одушувляюче надійне.

Щоправда, чого бракує молодому студенту права на Україні — це отого м'якого серця вирозуміння, психіки будованої на скелі християнської духовності — поможи брат братові, вирозумій, прости. Також бракує дійсного знання правдивої історії українського народу, а не там якоїсь скривленої сплетні більшовицького мутання. Та це окрема тема — бо вагомистою перещеплення духовності і мирності в ще дуже твердих душах потомків колишнього заскорузлого менталітету атеїстичного комунізму — велике завдання нашого покоління.

Другий момент вдарив по мені як дзвін, подарував мені палкі враження про краще, надійне. Читав я лекції та зустрічався з персоналом на двох факультетах Ужгородського Університету та ще в новому модерному інституті інформатики, економіки і права. А наші молоденькі брати й сестри на пречарівній «Срібній Землі» — Закарпатті в більшості також й гарно англійської мови вивчили за останніх 5 років, та розвинули там досить поступові наукові і професійні зайняття. Отже з наочним темпом й вони любляче готують свою генерацію правильно взятись за ділові справи Батьківщини — як в торговельному, так і законодавчому етапах, з надією випровадити край на кращі ниви форуму країн світового масштабу.

Але що мене таки найбільше зворушило на Закарпатті — це той ентузіазм і послідовність праці провідних верств ідейного, свідомого українського суспільства, представниками якого є насамперед відроджене, активне у праці Закарпатське Крайове Товариство «Просвіта», що гуртує при собі найкращі сили письменників, економістів, політологів, журналістів та дослідників.

Одного дня мені дійсно подарувала Управа на чолі з головою Товариства «Просвіта», дослідником по спеціальності краєзнавства і української фольклористики, довголітнім заступником директора чудового Державного Музею краєзнавства, магістром Павлом Федакою, відвідини до Ужгородської Середньої Школи №6. Там я відбув декілька з найбільш пам'ятних годин по цілій подорожі на Україну. Зустрів Директора школи професора Бориса Сливку, він митець, та його Заступника, також дуже свідомого патріота-педагога проф. Христину Мещерякову. Тоді аж я, внук Галичини, почав розуміти легендарну відданість нашому народові і традиціям, оцю вірцеву притаманність наших вірних закарпатських братів і сестер.

До цієї хвилини живуть вони в котлі під обстрілом пограничних словацьких і мадярських репресій. Навіть доколи казали, що наші церковні власті-бо знаються, кому належить скорше кланятись. Але Середня Школа №6 в Ужгороді — то ота нова хвиля відродження, що дасть вплинути і вдержати наші мрії на кращу путь Батьківщини. В останніх кількох роках професори з директором вирішили присвятити цілу школу в пошану

модерному літописцеві Срібної Землі Василеві Гренджі-Донському — геніяльному мистцеві, який поезією й лірикою оспівував взірцеві благородні і богопохвальні, тонкі культурні риси закарпатської людини і оточення.

Хоч уряд, мабуть, ще не вповні збагнув якості такої школи, та праця проходить рішучим темпом. Дітей там вчать чистою українською мовою. Всюди є окрема бібліотечка з вибраною української дитячою літературою. На стіні котрась з цитат чи зворот до одної чи другої праці Василя Гренджі-Донського. Висять різні варіанти його портретів, а в деяких кімнатах ще зложена мініатюрна виставка тамошніх побутових фольклорних предметів — топирець, вишивка, стяжка, бандура, сопілка. тому можна вірити, що надійні випускники такої школи, посередині самого болота, накиненого по століттях надуживань найздницьких сусідів — стануть ще однією іконою для надії, що України найкращі дні, може, чуть-чуть за углом.

Багато інших було ще вражень, що посилили таке думання.

Але на закінчення я б хотів запропонувати відповідь на питання, яке я подав ще на початку: «Яке це дійсно сьогодні свято?»

Вважаю, таке, яке дошкульно ще пригадує нам докорінно вчинену кривду нашому народу тричверті століття тому. Хіба за мізерних, порівняно, останніх 6-ти років, могли так раптово уздоровити 4 покоління жертв попелища?!

Але й чи не маємо багато чим належить погордитися вже сьогодні? Вірю, що так.

Через це, тим більше вимагається від нас як довір'я, так і неугасимої віри, — що наш, з кореня добрий, нарід згодом й виплекає собі отаку провідну верству, чи в науці, законодавстві, в мистецтві, чи політиці, на яку справді заслужив. За дороговказом сумлінного, демократичного устрою держуправління, що доведе до порядку і справедливого, цивілізованого, ходу життя в усіх прошаруваннях.

Тому питання, не «чи», але «коли»-то проснеться покалічена ненька Україна, дихне теплом, відкривши назустріч сонцю груди. тоді вже, «після зимового сну», відпочиватиме «сівбу весняну».

Ключ цьому всьому? Це наука. Тому вдержуймо і ретельно допомагаймо до крайньої сили такі школи як №6 ім.Василя Гренджі-Донського, та такі вірні товариства, як закарпатська «Просвіта». А їм ще так гірко, бідно зараз, особливо з аспекту кінцевого навчально-технічного влаштування; наприклад, звукозаписні апарати, навчальні телевізори, відео-апарати, комп'ютери тощо.

Допомагаймо тим голодним на науку і знання студентам, бо їм кінчене приїхати тут, в США, на професійне і наукове стажування.

Організуймо масові висилки якісної української літератури, як для школярів так і для дорослих, писаної свідомими авторами. Це нашим дітям в краю, як цілющий медикамент та найбільша, як там говорять, «ургентна потреба» для перещеплення і формування державницької свідомості.

А ще одно надто важне: даруймо свої цінні тестаментарні спадкоємчі пожертви на розбудову культурних центрів при різних парохіях, щоби таким способом оживити серце і душу нашого опечаленого народу.

Але найголовніше, світла Громадо, подаймо будь ласка, просто від серця, того теплого диху невирушої надії та заохоти усім тим, які вже там так сердечно й сумісно працюють! Помагаймо їм, чим можемо. Уможливім нашим провідним громадським установам в США зуміти заохотити та заангажувати кожного з Ваших дітей, внуків і знайомих до нового спрямування для відродження сучасної України.

Подаймо нашим діточкам і внучкам зрозуміти, що будується нова країна тільки на гранітних соборно-державницьких засадах! Таким чином виховаємо врешті нову генерацію патріотів і державних мужів, за яких Україна, ні жоден з нас тут ніколи не мусітиме встидатися.

А тим заслуженим та грядущим творцям нашої нескореної Батьківщини нехай залунає навіки невмирущий заклик вдячності і поваги:

«Слава Україні! Героям Слава!»

Д-р Андрій В.Шуль,
секретар крайової ексекутиви
Українського Конгресового Комітету
Америки, Інк.

ПРОФЕСОР ВАСИЛЬ ІЛЬКО: ВІХИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ

Василь Ілько

Історичний факультет розпочинає свою історію з 1945 року, з часу відкриття Ужгородського державного університету. За цей час його закінчило понад п'ять тисяч юнаків і дівчат. Окремі з них зв'язали свою долю з рідним факультетом. До них належить і доктор історичних наук, професор Василь Іванович Ілько.

Народився Василь Ілько 24 серпня 1928 року в селі Тересва, що на Тячівщині, у бідній селянській родині. Його батько, Іван Ілько, працював різноробом на Тересвянській лісопилці, сплавляв бокори Тисою до Вилока, виїжджав на заробітки до Румунії, Чехії, Словаччини. Добре знав румунську і угорську мови. Мати, Василина, (уроджена Данилюк) займалася домашнім господарством та вихованням дітей. В «Автобіографії» Василь Іванович згадує: «Велику роль у моєму житті відіграла мати, з якою десятки років ділив радощі і прикрощі. Ця проста, мудра і ласкава жінка завжди направляла мене по вірній життєвій стежці, за що я їй безмежно вдячний».

У вересні 1934 року Василь став учнем початкової школи, що знаходилася в будинку селянина Василя Сасина.

Через три роки продовжив навчання у державній неповній середній школі, директором якої був Йосип Жидович. Навчав дітей учитель В. Сірко. При школі була невеличка бібліотека. Тут Василь Ілько закінчив шостий клас.

Яскраву сторінку в літопис Закарпаття було вписано у 1938-1939 роках. Це був період піднесення національного руху серед українців краю. Охопив він і Мараморощину. Як згадує Василь Ілько, у Тересві було створено осередок «Просвіти», періодично проводилися культурно-освітні заходи — літературні вечори, відзначення ювілейних дат тощо. Діяла й організація Карпатської Січі. Січовики (Юрій Малько, Юрій Приймак, Іван Руснак та ін.) несли варту по охороні мостів, запобігали провокаціям, стежили за порядком у селі...

Міцніла національна ідея серед сільської молоді, посилювався пластовий рух. В селі діяли осередки «Пласту». Його членом став і Василь Ілько. Мати знайшла кошти, щоб купити сину уніформу пластуна. Влітку 1938 року Василь перебував у таборі пластунів, розташованому в урочищі «Варгедь» («Замкова гора») біля с. Вишково. Тут панувала суворая дисципліна, проводилися заняття, всі дотримувалися графіку чергування.

У березні 1939 року Закарпаття було окуповано військами гортіївської Угорщини. В «Автобіографії» В. Ілька читаємо: «За роки окупації 30 тересвянців зазнали репресій, двох було страчено, 315 осіб єврейського населення вивезено в табори». Страченими були директор Грушівської початкової школи, січовик Василь Небола і священник Юрій Купар. Серед учасників процесу над українською молоддю, що проходив у Ковнер-каштелі у 1942 році, були і два тересвянці — брати Йосип і Михайло Неболи.

У 1940 році Василь Ілько продовжив навчання у горожанській школі. Цього не сталося б, якби не мати умовила батька продати єдину корову. За виручені 100 пенге було куплено найбільш необхідне, передусім одяг. Протягом чотирьох років (1940-1944) вчився Василь тільки на «відмінно». І це — незважаючи на щоденні доїжджання в Тячево із Тересви. Особливо важко доводилося взимку. Тут треба добрим словом згадати викладача Закону Божого о. І. Ігната, який часто запрошував учнів до себе на чай, а то й просто зігрітися. З повагою відгукується ювіляр і про інших учителів — біолога Петра Тарканія, географа

Василя Машкаринця, математика Рудольфа Балабана, філологів Ольгу Акаєву та Гізелу Тончак. У «горожанці», крім основних предметів, вивчали польове господарство, основи банківської системи тощо. На думку Василя Івановича, «горожанська школа давала ґрунтовні знання, готувала основу для продовження молоддю освіти в гімназії, вчительській семінарії, педучилищі».

Після закінчення у 1944 році Тячівської горожанської школи Василь Ілько почав працювати на Тересвянському лісопилному заводі. У вересні довелося пережити кілька тривожних днів. Його та ще п'ятьох тересвянців (Миколу Мокана, Івана Габора та ін.) було направлено на збірний пункт у Тячево з метою відправки у робітничі табори. Їх посадили у товарняк. У Чопі нещасні дізналися, що везуть їх рити окопи. У нових Капушанах (тепер у Словаччині) їм вдалося втекти від охорони й незабаром повернутися додому.

У жовтні 1944 року Закарпаття було визволено від угорських окупантів. 26 листопада того ж року Перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України прийняв історичний Маніфест про возз'єднання краю з Україною. До збору підписів під згаданим документом був причетний і наш ювіляр (як агітатор «десятихатки»).

3 листопада 1944 року Василь Ілько продовжує працювати на Тересвянському лісопилному заводі. Його обирають секретарем первинної організації Спільки молоді Закарпатської України (СМЗУ). У 1946-1948 роках Василь Ілько працює бухгалтером відділення «Закарпатпаливо», старшим бухгалтером Тересвянського мехлісопункту. У вищевказані роки він навчається у Тячівській вечірній школі (9-й клас). Отже, сідати за парту доводилося після напруженого трудового дня. А ще й доїжджати. Але потяг допомагає долати труднощі. Крім того, у 1948 році він звільнився з роботи і перейшов на денне навчання в Солотвинську СШ, яку й закінчив із срібною медаллю.

Після закінчення у 1949 році Солотвинської СШ В.Ілько став студентом історичного факультету Ужгородського державного університету. Він визнає, що вирішальну роль у виборі професії відіграли слова директора школи: «Якщо бажаєш даліше вчитись, поступай на історичний факультет, з тебе вийде непоганий історик». Академгрупа була сильною, згуртованою. Тон в ній задавали студенти-фронтовики. Авторитетом користувалися викладачі Володимир Неточаєв, Федір Потушняк, Микола Лелекач, Ірина Дашкевич, Юрій Сак та інші.

Матеріальне становище більшості студентів було невітшним. До «більшості» належав і студент Ілько. Тому він змушений підробляти у вечірній час, але моральне задоволення настало у 1952 році, коли був прийнятий на півставки старшим науковим співробітником обласного архіву.

Навчаючись в університеті, ювіляр брав участь у роботі наукових гуртків, виступав з рефератами на студентських наукових конференціях, обирався головою наукового студентського товариства (НСТ), редагував його бюлетень. Як здібного студента (закінчив вуз із «червоним» дипломом) його рекомендували в аспірантуру, 1 грудня 1954р. він став аспірантом кафедри історії СРСР. Науковим керівником став доцент Володимир Іванович Неточаєв. Не важко було визначитися і з темою наукового дослідження. Адже працюючи в 1952-1954 роках над впорядкуванням архівних фондів («Ужгородський поземельний фонд», «Мукачівський земельний комісар», «Берегівський земельний комісар»), Василь Ілько «знайшов» свою тему: історія селянства Закарпаття. З тих пір земельно-селянське питання стало провідним у його наукових пошуках. У 1957-1958 роках в «Наукових записках» Ужгородського державного університету публікує перші наукові статті. У них розкриває питання розвитку капіталістичних відносин у поміщицьких і селянських господарствах, обезземлення і розшарування селянства, соціальних рухів у закарпатському селі. У листопаді 1960 року на засіданні спеціалізованої вченої ради при Інституті історії АН України успішно

захищає кандидатську дисертацію на тему: «Розвиток капіталізму в сільському господарстві Закарпаття в другій половині XIX ст.»

У 1957-1961 роках Василь Іванович працював старшим лаборантом, викладачем кафедри загальної історії УжДУ, читав лекційні курси (після смерті доцента Ф.М.Потушняка) «Основи етнографії», «Історія первісного суспільства». У 1961-1973 роках — старший викладач, доцент кафедри історії СРСР, викладає нормативний курс «Історія СРСР XIX-XX ст.». Був деканом історичного факультету (1974-1980 роки), завідував кафедрою історії СРСР (1973-1991 роки). З грудня 1991 року — професор кафедри нової і новітньої історії та історіографії УжДУ.

Як було сказано, Василь Іванович в основному досліджує аграрну історію Закарпаття XVIII-XXст. Торкається також питань заселення краю, розвитку культури Закарпаття тощо. Бібліографія його праць нараховує понад 170 назв. Серед них: дві одноосібні монографії («Закарпатське село на початку XXст.» — Львів, 1973; — «Социально-экономические отношения в закарпатском селе в 1919-1938гг.» — Москва, 1985; депоновано), 14 колективних монографій, три брошури («Борьба трудящихся Закарпаття за возз'єднання з Радянською Україною (1939-1944 роки)». — Ужгород, 1954; «Революційна боротьба селянства Закарпаття в 20-30-і рр. XXст.» — Ужгород, 1974; «З історії заселення та розвитку культури Закарпаття в добу феодалізму (до середини XIXст.)» — Ужгород, 1990; у співавторстві з Д.Д.Данилюком) та сотні статей, повідомлень, рецензій. Відзначимо, що певним підсумком дослідження аграрної історії краю стало написання докторської дисертації на тему: «Аграрні відносини на Закарпатті в епоху імперіалізму (1900-1944рр.)». Вона була успішно захищена у 1984 році на засіданні спеціалізованої вченої ради при Київському державному університеті ім.Т.Шевченка.

Василь Іванович багато зробив для апробації результатів наукових пошуків. Він брав участь у роботі всесоюзних симпозіумів з проблем аграрної історії Східної Європи (Кишенів, 1963; Москва, 1964; та ін.), а останнім часом, як член оргкомітету, у проведенні двох Всеукраїнських симпозіумів з проблем аграрної історії (Умань, 1996; Черкаси, 1997), неодноразово виступав на Всеукраїнських наукових конференціях з історичного краєзнавства (Кам'янець-Подільський, 1991; Луцьк, 1993; Черкаси, 1995; та ін.). На II Міжнародному конгресі українців (Львів, 1993) виступив на тему: «Закарпатське село у міжвоєнний період (1919-1939рр.)». Десятки наукових статей присвячені здебільшого питанням розвитку історичної науки в краї та окремим персоналіям.

Професор В.І.Ілько дбає і про підготовку молодшої зміни викладачів факультету. Під його керівництвом написали і успішно захистили кандидатські дисертації троє випускників УжДУ — Ганна Божук, Павло Білак, Микола Олашин.

Василь Іванович добрий сім'янин: чуйний чоловік і ніжний батько. Разом з дружиною Еммою Павлівною виховали двох синів — Ігоря і Андрія. Перший закінчив історичний факультет, аспірантуру, захистив кандидатську дисертацію. Другий став медиком, наполегливо працює над дисертаційним дослідженням. Ростуть внуки, які час від часу наповнюють оселю Ільків веселим дитячим сміхом. А це велика радість для дідуся і бабусі.

До свого 70-річного ювілею професор Василь Іванович Ілько прийшов сповнений нових життєвих і творчих планів. Сердечно вітаючи свого учителя з цим ювілеєм, щиро зичимо йому доброго здоров'я, натхнення, благополуччя, нових творчих здобутків, здібних і цікавих учнів.

Микола Олашин,
кандидат історичних наук,
доцент Ужгородського університету.

ПЛАСТ І ПЛАСТУВАННЯ. ЛЕЩАТАРСТВО. КАУМ «ОРЛИ».

Пласт включає в себе виховні спільноти різного призначення і функцій. Виходячи з того, що діяльності Пласту присвячено сьогодні чимало наукових і публіцистичних праць, ми хочемо зосередити увагу вчених і практиків саме на значущості в цій діяльності виховних спільнот.

Виховні спільноти є вагомим складником у структурному ланцюгу Пласту. Їх слід розглядати як виховні пластові угоди, де гуртуються і виховуються діти і юнацтво, окремо чоловічої і жіночої статі. перший з них — Улад Пластових Новаків (Новачок) — охоплює дітей віком від 7 до 11 років. Під керівництвом новацьких виховників вони організовуються в рої та гнізда. Другою виховною спільнотою, паобудованою на принципі самовиховання, є Улад Пластунів Юнаків (Юначок). УПЮ складається з гуртків, до кожного з яких входить по 6-8 хлопців. Робота у гуртках і куренях координується за допомогою призначених їм упорядників і зв'язкових. Третя виховна спільнота — Улад Старших Пластунів (Пластунок). В УСП гуртуються пластуни і пластунки віком від 18 до 26 років добровільних, самоуправних гуртків і куренів.

Усі три виховні улади працюють у пластовій організації під проводом крайових комендантів, які в свою чергу підлягають головним булавним у Головній Пластовій Булаві.

Окрема спільнота в Пласті — Український Пластовий Сеньйорат (УПС), у якому гуртуються пластуни після виходу з лав УСП, організовані у територіальних або міжрегіональних (матірних) куренях.

Організаційно й адміністративно новацькі гнізда і самостійні рої, юнацькі та старшопластунські гуртки, курені творять на терені певної місцевості або околиці хлоп'ячі і дівочі коші під керівництвом кошового або кошової. Сеньйори, а також старші пластуни, члени різних куренів, гуртуються у територіальні осередки праці. Коші та сеньйорські осередки об'єднуються у місцеву пластову станицю під проводом обраної ними станичної старшини. Усі станиці на терені певної країни є юридично зареєстровані, діють згідно з чинним законодавством та окремим статутом. Вони підпорядковуються Крайовій Пластовій Раді та Крайовій Пластовій Старшині (виконавчому органу), що обираються на два або три роки крайовими пластовими з'їздами. Усі крайові пластові організації мають власні статuti. Вони є самостійні в своїх діях, але об'єднані у центральному світовому союзі — Конференції Українських Пластових Організацій. КУПО засновано на з'їзді 1954 року, що проходив у Канаді і визначив такі завдання: дбати про ідейну єдність усіх пластових крайових організацій; координувати їх діяльність. Збори КУПО, які відбуваються раз на три роки, обирають Головну Пластову Раду як надзірний та Головну Пластову Булаву як виконавчий органи.

Головна Пластова Булава розробляє основні напрями роботи пластових уладів та виховної діяльності крайових пластових організацій.

При ГПБ створені і функціонують окремі гурти співпраці. У галузі методики виховання новачтва працює «Орлиний круг». Для новаків його організаторами й активними діячами вважаються Л.Бачинський, Т.Білоостоцький, О.Гаврилюк, В.Кулинич, Н.Кулинич, Т.Самотулка, для новачок — І.Вінницька, Є.Гойдиш, А.Горохович, Л.Храплива. Вишкіл юнацьких керівників ведеться для юнаків «Лісовою школою» під проводом Ю.Крижанівського, В.Палієнка, М.Раковського, П.Содоля, Ю.Українського, для юначок «Школою булавних» — Т.Бойко, Д.Горбачевською, О.Кузьмович. Спеціальні табори «Стежки культури» організовують і проводять курені УСП і УПС «Перші стежі» (Л.Залеська-Онишкевич, Л.Крупа). Водні табори ведуть курені «Чорноморці» (Я.Гладкий, Н.Кольцо), для дівчат «Чорноморські Хвилі» (М.Кольцо), з ними поєднуються табори літунського пластування (Я.Лучкань).

Пластування та лещатарство пов'язані між собою ідеєю духовного і фізичного вдосконалення розвитку молоді генерачі.

Фізичне загартування дітей і молоді на Закарпатті здійснюється з урахуванням педагогічного досвіду набутого в західноукраїнському регіоні.

Збереженню і зміцненню здоров'я дівчат та юнаків, їх фізичному вдосконаленню великою мірою сприяло лещатарство — спортивно-оздоровчий рух.

Лещатарство — один із зимових видів спорту — пересування і стрибки на лещатах (лижі, нарти) виникло на Західній Україні ще в 1890-х рр. До перших пропагандистів лещатарства на початку ХХ-го століття належать І.Боберський та А.Будзиновський. Із окремих зимових видів спорту лещатарство поширювалося і розвивалося в Галичині, оскільки поживавлював роботу Карпатський Лещатарський Клуб (КЛК). Карпатський лещатарський Клуб як спортивне товариство утворився у Львові в 1924 році з метою розвитку лещатарських видів спорту. Структурна побудова спортивного товариства включала окрім лещатарської, ще й секції з плавання, спортивних ігор та інші. Очолював цей клуб З.Русин, а згодом В.Паньків. КЛК мав свої філії в Галичині. Організатори Карпатського Лещатарського Клубу постійно проводили у Львові та в Карпатах спортивні змагання. У 1939 році КЛК був ліквідований більшовиками. Знову відновив свою діяльність тільки 1971 року.

Лещатарська діяльність будувалася на основах аксіології та валеології. Лещатарство було важливою складовою програми життєдіяльності самодіяльних дитячих і молодіжних об'єднань «Сокіл», «Пласт», «Луг», «Орли» та інших. Якщо на Західній Україні спортивно—оздоровчий рух дітей та юнацтва розгортався природним шляхом, то в Центральних і Східних регіонах України розвиток його припадає на другу половину 20-х рр. Про це засвідчує, зокрема зимова спартакіада 1927 року у Донбасі. Пізніше лещатарство як важливий засіб військово-спортивного виховання юнацтва поширювалось й на інших територіях України. Після другої світової війни (1939-1945рр.) лещатарським центром в Україні стали Карпати, насамперед Ворохта і Славське.

Лещатарство сприяло розвитку лижних видів спорту, було включене в програму з фізичної культури і спорту. В умовах незалежної України лещатарство відроджено. У Львові відновив свою діяльність Карпатський Лещатарський Клуб.

Прикро констатувати, що в Закарпатті, на жаль, допоки лещатарство не знайшло належної підтримки ні з боку державних структур, ні з боку громадських об'єднань спортивно-оздоровчого спрямування. Варто ще раз наголосити, що географічне розташування Закарпаття дозволяє розвивати різні види лещатарства. Особливо в гірських регіонах краю повинні б популяризуватися серед дітей і молоді лижний, санковий та інші сучасні види лещатарства.

Як підтверджує соціально-педагогічна практика, пластування та лещатарство позитивно позначилися на фізичному і моральному вихованні молоді. Так, Пласт дав поштовх для створення Католицької Асоціації Української Молоді «Орли» (КАУМ). Діяльність КАУМу ґрунтувалася на засадах національного виховання, основна мета якого полягала в поглибленні його християнських принципів. Орли розгорнули свою роботу на терені львівської архидієцезії з центром у Львові і сприяли, особливо духовному, розвитку дітей та молоді.

На основі багатьох історичних матеріалів можна вважати, що витоком орлів стала Католицька акція української молоді, що проводилася в липні 1933 року після свята Українська Молодь Христові. Спочатку це об'єднання очолювали архієпархіальні ради КАУМ, створені митрополитом Андрієм Шептицьким для чоловічої, а згодом і для жіночої молоді. Чоловічі відділи очолював А. Мельник, жіночі — К. Янович.

Після затвердження державною владою статуту Орлів і конституційних зборів, у квітні 1937 року була створена Головна Рада Орлів з головою А. Мельником на чолі, а з кінця 1938 року — В. Глібовицьким. Структурально молодіжне об'єднання «Орли» дуже схоже на Пласт. Це легко помітити, простежуючи основні ланки структурної побудови Орлів. Ось, наприклад, місцеві гуртки (їх налічувалось близько 450), які діяли окремо для хлопців і дівчат, об'єднувалися в чотири відділи: новачки, доріст, юнацтво, старші. Чисельність Орлів досягала тоді близько 30000. Як бачимо, відділи Орлів формувалися за віковими особливостями їх учасників та за ознаками статі. Тому маємо підстави стверджувати: по-перше, що Орли — самодіяльне дитяче і молодіжне об'єднання; по-друге, що це об'єднання є різновіковим.

Методика організації життєдіяльності Орлів — наближена до методики пластової вихови. Зокрема, літнє таборування, вишколи, заняття в гуртках, відділах та інші форми організації навчання та відпочинку орлів. Улюбленими поміж молоддю були літні вишкільні табори Орлів, що організувалися в Крилосі (1935 р.), на Соколі поблизу Галича (1936-1938рр.), неподалік Рогатина (1939). На увагу заслуговує також табір праці. Завдяки таборові праці, створеному Орлами при співучасті молодіжних товариств «Сокіл, Карпатського Лещатарського Клубу і Українського Студентського Спортивного Клубу, у 1938 році було відкрито підвалини Успенського собору в Крилосі. Така форма діяльності засвідчує, що орли займалися вивченням історії релігійного краєзнавства.

Виховні, культурно-просвітницькі функції виконував місячник «Українське Юнацтво» та додаток до нього «Готовсь» — офіційне видання Орлів, в яких подавався також матеріал для практичної роботи в гуртках.

Самодіяльне дитяче і молодіжне об'єднання «Орли» гуманістичного спрямування проіснувало всього лише сім неповних років (1933-1939) та за рахунок своїх добрих справ увійшло у Книгу Пам'яті назавжди.

Проблема духовного і фізичного вдосконалення особистості є однією з найважливіших у педагогічній науці і соціальній практиці. На її розв'язання повинні бути націлені різні соціально-виховні інститути, в тому числі значною мірою саме самодіяльні і молодіжні об'єднання, де кожен є учасником процесу соціалізації і творення культурної атури.

**Марія Баяновська, доцент
кафедри педагогіки, психології
та методики викладання Закарпатського
інституту методики навчання і виховання,
підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.**

Календар садівника

ВЕРЕСЕНЬ

Основна пора збирання урожаю і підготовки рослин до зими. Недосвідчені садівники дуже часто перетримують яблука на дереві. Перезрілі плоди гублять смакові якості і не можуть довго зберігатися. Крім цього, виснажують дерево та призводять до поганої зимівлі.

Можна проводити санітарне обрізування дерева, при цьому вирізують всі відмерлі і хворі гілки. (їх на фоні ще не опалого листя добре видно). Всі зрізи замазують садовим варом.

Восени, в період інтенсивного росту коренів, яблуні і груші вимагають підживлення органічними добривами.

Наприкінці вересня перекопайте ґрунт навколо дерев і кущів.

Якщо плануєте восени посадити саджанці яблуні, необхідно на початку вересня викопати і заправити добривами посадкові ями, щоб за 1-1.5 місяця ґрунт зміг осісти. Для одно-, дволітніх саджанців рекомендуються такі розміри — 60х80 см, глибина — 40х50 см. Для дорослих дерев розміри відповідно збільшують.

Щоб почистити дерева від парші, треба зразу ж після збору урожаю обробити крону 4-5% - ним розчином сечовини.

ЖОВТЕНЬ

Збирають зимові сорти яблук і груш. Закінчують садіння і пересадження дерев. Збирають і вивозять з садів сміття. Розкладають отруйні принади для шкідників. У кущах смородини і порічок вирізують біля основи сухі і старі (шести-семирічні) гілки, а також пошкоджені пагони. В агруса старі стебла вирізають після семи-восьми років плодоношення. Залишені однорічні пагони малини зв'язують і пригинають до землі. Закінчують збирання винограду, перекопують ґрунт у міжряддях. Знімають кущі з шпалер, попередньо обрізуючи їх. Наприкінці місяця починають вкривати кущі винограду.

(«Сад, город, пасіка», 1997)

19 вересня минає 90 років з дня смерти відомого українського поета, прозаїка, драматурга і композитора Сидора Воробкевича. Його поезії були популярними на Закарпатті у 20-30-і роки XX ст., одну з яких подаємо нижче.

Сидір Воробкевич

Рідна мова

Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має.
Як ту мову мож забути,
Котрою учила
Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила?
Як ту мову мож забути?
Так звуками тими
Ми до Бога мольби слали
Ще дітьми малими;
У тій мові ми співали,
В ній казки казали,
У тій мові нам минувшість
Нашу відкривали.

Мово рідна, слово рідне,
Хто ся вас стидає,
Хто горнеться до чужого,
Того Бог карає;
Свої його цураються,
В хату не пускають,
А чужії, як заразу,
Чуму, обминають.
Ой, тому плекайте, діти,
Рідну руську мову,
Вчіться складно говорити
Своїм рідним словом.
Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Але камінь має!

1869р.

УЧИТЕЛЬ З ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ

Таким уважаємо Ернеста Шутяка, заслуженого вчителя України, котрий ось переступив поріг у 9-й десяток, ім'я якого добре відоме не лише на Міжгірщині. І заслужив це визнання багаторічною працею на освітянській ниві, працею невтомною і сумлінною.

У далекому 1924 році зі Східної Словаччини (із Великої Поляни Снинського району) переїхала в Закарпаття сім'я Шутяків, а з ними і 7-річний Ернест. Спершу була робота батька в Старому Давидкові на Мукачівщині і навчання там Ернеста, а потім батько працював у Нижньому Студеному на Міжгірщині (тодішній Волівщині) директором школи (1927-1932рр.), де син і закінчив 5 класів народної школи. Потім навчався хлопець у Мукачівській гімназії, у Білківській горожанській школі.

Батько допомагав синові мужньо долати труднощі, торувати нелегкі стежки науки, зароджував у юному серці любов до дітей, до книг, жадобу до знань.

У 1934 році поступив до Ужгородської вчительської семінарії, після закінчення якої одержав диплом учителя восьми-класної народної школи, який давав йому право дочасного, тобто тимчасового, вчителя лише після двох років додаткової напруженої праці, склавши екзамени, але вже не в тій семінарії, котру закінчував, а іншій — Мукачівській, — підтвердив звання вчителя народної школи.

Міцні знання молодому педагогові давали відомі на той час професори (о. Августин Волошин, Іван Мураній, Яків Голота, Данило Петрівський, Адальберт Ерделі, Павлик), про яких, як і про Петра Михайловича Світлика з Білок, і зараз Ернест Іванович згадує з теплотою і благоговінням. Адже вони навчили його вищій культурі, мистецтву педагога, допомогли зрозуміти що сформувати душу дитини треба на широкому і багатогранному полотні прекрасного. Все це з часом і використав Ернест Іванович у своїй педагогічній діяльності.

З перших днів роботи в школі його серце було наповнене добротою і любов'ю до дітей. Працюючи у Вучковому, молодий вчитель організував хори — учнівського і дорослого населення, драматичний гурток. У 1947 році керував хором інтелігенції в райцентрах, куди входило понад 80 чоловік.

Ернест Шутяк

Звичайно, нелегко приходив успіх, важкі були часи, але ентузіазм і молодість допомагали, а ще прагнення до прекрасного, до життя. Ернест Іванович розумів, що покликання вчителя не тільки формувати міцні знання, а й характер, культуру кожного учня. А тому багато вільного часу не шкодуючи сил і здоров'я він віддавав позакласній роботі, працюючи з молоддю в культурному напрямку.

У 1946 році Ернест Іванович Шутяк був обраний делегатом на республіканський з'їзд вчителів. А невдовзі йому довірили очолити районний відділ народної освіти. Одночасно здобував він і вищу освіту в Київському державному педінституті. З 1960 року, аж до виходу на заслужений відпочинок, працював вчителем географії та астрономії в Міжгірській середній школі.

Незабутні ці уроки, і їх пам'ятає кожен, хто разом із вчителем робив романтичні подорожі в простори Всесвіту. А ще запам'яється назавжди виняткова дисципліна на уроках, що свідчило про високий авторитет і повагу до педагога. У чому ж секрет такого успіху? Мабуть, у тому, що він досконало володів мистецтвом виховання. Ернест Іванович Шут як справді був Учителем з великої літери.

Здобутки скромного вчителя держава оцінила багатьма нагородами. Це — грамота Міністерства освіти УРСР, звання відмінника народної освіти, медаль «За трудову відзнаку», найвища вчительська нагорода — «Медаль Макаренка», і звичайно, заслужений вчитель шкіл УРСР. Та, мабуть, сьогодні для Ернеста Івановича Шутяка найприємніша нагорода — пам'ять його численних випускників про надзвичайного вчителя, вчителя високої культури, ерудиції, порядності. Всі ми, шановний Ернесте Івановичу, низько вклоняємося Вам, бажаємо і в наступних десятиріччях доброго здоров'я і щасливого довголіття.

*Ви на землі не тільки педагог,
Ви на землі — Людина,
Ми не забудем жоден Ваш Урок,
Учителю, вимогливий і милий!*

**Іван Костюк,
вчитель Запереділянської ЗОШ,
голова Міжгірської «Просвіти»,
Марія Рубець.**

Що знаємо про моркву?

Серед овочевих культур важливе місце займає морква столова.

Морква — одна із стародавніх овочевих культур, яка була вже відома людству більше дві тисячі років тому. Про це свідчать результати археологічних розкопок, а також письмові відомості давніх народів.

Культурна морква походить від диких форм, її родичів. Так, висіваючи насіння в різні строки, відбираючи рослини з потовщеними коренями, людина вивела моркву з товстими соковитими коренеплодами. За довжиною коренеплоди бувають різні — від коротких, каротелів, до довгих. У рослин моркви коренеплоди забарвлені в різний колір. Коренеплоди бувають білі, жовті, оранжеві, червоно-оранжеві, криваво-оранжеві. Забарвлення м'якоті залежить від вмісту особливих речовин, що називається каротином. Він нагромаджується у вигляді дрібних кристалів у клітинах коренеплодів. Чим інтенсивніше вони забарвлені, тим більше в них вітаміну А. Сучасні каротинові сорти були створені в XIX та XX століттях.

Морква — цінна овочева культура, коренеплоди якої використовують для харчування. Її гичка містить високу кількість сухих речовин (20,3%), білків (3,2%), мінеральних речовин (3,8%), тому її використовують для годівлі тварин. При годівлі великої рогатої худоби морквою покращується якість молока.

Харчова цінність коренеплодів визначається не лише вмістом сухих речовин (9—12%) і цукрів (4,25-8,33%), але й головним чином, каротину (10-168 мг/кг), аскорбінової кислоти, білку (0,31—1,07%), вмістом солей кальцію, фосфору, заліза і високими смаковими якостями.

При нормі споживання до 300 г овочів за добу, на долю моркви припадає близько 55 грам. Її широко використовують у кулінарії для приготування гарнірів, салатів, супів, приправ, соків, а також в консервній та овочесушильній промисловості.

Морква — це основна сировина для одержання вітаміну А. Добова потреба людини в ньому складає 3-5 мг/кг. Містить вона і вітаміни С, В₁, В₂, В₆, В₁₂, РР, Е, D, Р і К, жири та ефірну олію, яка обумовлює її специфічний запах.

Морква має також і лікувальні властивості, які пов'язані із вмістом у ній великої кількості, крім провітаміну А, комплексу вітамінів групи В, та аскорбінової кислоти (вітаміну С). Її сік незамінний компонент для дитячого харчування. Сік та коренеплоди моркви використовують при захворюванні людей гіповітамінозом А, який супроводжується підвищеною втомою, погіршенням апетиту, схильністю до простудних захворювань печінки, жовчно-кишкового тракту і шкіри. Існують відомості про ефективність коренеплодів при захворюваннях, що пов'язані з порушенням мінерального обміну в крові, тому моркву широко використовують при малокрів'ї, «курячій сліпоті» та ослабленні організму. Її рекомендують споживати при жовчно- та сечокам'яній хворобах, а також особам, які працюють з великим психічним навантаженням та на важких фізичних роботах. Кашка з вареної моркви сприяє лікуванню опіків свіжих та гнійних ран. Сушене листя використовують як чай при геморої. Насіння — як сечогінний засіб і для виведення солей з організму.

Якість коренеплодів та їх цінність залежить від багатьох факторів. Метеорологічні умови року вирощування в значній мірі впливають на вміст вітаміну С. Так, в засушливі роки його кількість зростає.

Вміст біологічно цінних речовин залежить від сортових особливостей. Так, сорт Шентене сквірська характеризується підвищеним вмістом фенольних сполук. Від густоти способу і сівки рослин залежать величина врожаю та його якість. При розрідженій сівбі корінь росте повільно (часто стає нестандартним), у ньому слабо нагромаджується каротин, а чим швидше росте корінь, тим його більше. Таким чином вміст каротину прямопропорційний швидкості росту коренеплодів.

Від строків сівки залежить вміст сухих речовин і цукрів у коренеплодах. При ранньовесняній сівбі їх нагромаджується найбільше. В таких коренеплодах і зростає вміст каротину.

Не менш важливу роль відіграють мінеральні добрива. Так, дослідями встановлено, що під впливом азотних добрив зменшується кількість сухих речовин, цукрів та зростає вміст каротину і нітратів у коренеплодах. Підвищені дози добрив погіршують товарну якість коренеплодів, а використання їх в оптимальному співвідношенні сприяє росту врожайності та підвищенню якості.

При зберіганні коренеплодів у них проходять зміни (поживні речовини витрачаються на дихання). В таких коренеплодах зменшується вміст цукрів, органічних кислот та вітамінів. Але свіжі коренеплоди треба споживати і протягом осінньо-зимово-весняного періоду. Тому їх слід правильно зберегти.

Зберігають моркву у сховищах насипом, у ящиках, поліетиленових мішках, ямах і траншеях. Спосіб зберігання підбирають залежно від кількості коренеплодів, враховуючи, що тільки здорові коренеплоди в оптимальних умовах (температур 1-2°C і вологість повітря 90-95%) можуть забезпечити високий вихід товарних коренеплодів.

Отже, цінність моркви залежить від комплексу факторів, які в конкретних ґрунтово-кліматичних зонах мають велике значення. Тому її вирощують на території Європи, Америки, поширена морква також далеко на південь Азії та Африки.

Ганна Стефанюк,
кандидат сільськогосподарських наук.

ЦІКАВО ЗНАТИ...

Важко уявити собі моркву довжиною до 1-го метра і завтовшки як великий буряк, а саме таку вирощують в Китаї та Японії. Найменша морква — каротель — росте у нас. За кольором морква також буває різною — від білої до фіолетової.

Казкар із Горінчева

(До 90-річчя від дня народження Андрія Калина)

Казки записують давно. Брати Грімм, Олександр Афанасьєв, на Закарпатті — Михайло Фінцицький, Євменій Сабов, Олександр Маркуш... Знаємо тих, хто записував, але не знаємо тих, від кого записували. На постать казкаря першим звернув увагу Володимир Гнатюк. Він високо поцінував оповідацьку майстерність Пилипа Опаленика із Ворочева, Андрія Бряника із Голятина, Михайла Фотула із Дусина...

Московський фольклорист Петро Богатирьов і закарпатський фольклорист Петро Лінтур, коли влітку 1946 року завітали у села Горінчево на Хустщині до казкаря Андрія Калина, знали, що серед носіїв народної мудрості бувають дуже талановиті і менш талановиті майстри. Горінчівський казкар, якому тоді йшов 39-й рік (народився 14 жовтня 1908 року), порадував фольклористів і гарним словом, і артистичністю.

П.Лінтур, вирішив вичерпно записати казковий репертуар Андрія Калина, щоб на цьому матеріалі захистити кандидатську дисертацію про традиції і новаторство в усній народній творчості. Шукач народних скарбів не раз приїжджав у Горінчево і записав там понад 300 казок, у тому числі 96 від Андрія Калинина...

Після з'явилися наукові статті про казкаря, було захищено дисертацію про його майстерність. Та найбільшою подією була книга: «Закарпатські казки Андрія Калина» (Ужгород, 1955). Із неї кращі зразки народної прози було перекладено російською, чеською і німецькою мовами. Про Калина дізналися і в Москві, і в Празі, і в Берліні. Одна із Калинових казок закінчується словами: «І пішов Іван мандрувати по світу і, може, ще й нині мандрує». Так і напрошується сказати: «І пішов Калин мандрувати по світу...»

Любов Забашта у поетичній «Бувальщині про казкаря Андрія Калина» писала:

*Якого дива не було
У тих казках!
І дивувалось
Усе гірське село,
коли їх слухати збиралось.
На крилах вигадки і мрій
Ген полетіли за Карпати
Казки з його малої хати
В своїй одежині простій.*

Він був людиною бувалою: рубав ліс у Словаччині, жнивував в Угорщині... Важка праця і відпочинок із казкою у колибі чи пелевні (стодолі). Казка налаштовувала на оптимістичний лад.

Коли вийшла книжка записаних від нього казок, з ним поділилися частиною гонорару. Поступив, як казковий герой: збудував за ці гроші хату. І тут йому позаздрили: викликали на правління колгоспу, ганьбили: «Знайшовся артист! Казки розповідає, а норму трудоднів у колгоспі не виробив». Скаргувався Лінтуру, а той захищав казкаря і його казки.

У листопаді 1979 року приніс із своєю хворобою казки у Хустську районну лікарню. Казав лікареві: «Надіюся, що із вами викручуся із сеї біди, як той чоловік, що із смертю кумався». Та й розповів казку, як чоловік загнав смерть у цибух піпи-люльки і жив, скільки хотів... До нього в палату приходили послухати казки чи не всі хворі, які могли ходити. Та одинадцятого грудня усміхнувся казкар до відвідувачів-гостей:

«Круть не круть, а вмирати мусиш. Сьогодні не буду казки розказувати. Сьогодні буду вмирати». Таки того дня й помер.

А казкова традиція, яку він започаткував, живе. У Горінчеві періодично проводяться конкурси на кращого казкаря. На одному із таких конкурсів переміг онук Андрія Калина.

Іван Сенько

Народна святиня українців Закарпаття

(До 70-річчя відкриття Народного Дому товариства «Просвіта» в Ужгороді)

Спорудження Народного Дому товариства «Просвіта» в Ужгороді становить яскраву віху історії Закарпаття. Цей своєрідний подвиг просвітян, які з великим суспільним ентузіазмом та щирою любов'ю зводили перший в історії краю справді народний культурний центр русинів-українців, досі належно не оцінений. А між тим, ця всенародна акція заслуговує не тільки високої суспільної оцінки, але й повинна бути прикладом жертвності і патріотизму для нинішніх і майбутніх поколінь.

Вже на першому засіданні правління (головного віділу) товариства «Просвіта» 11 травня 1920р. вирішено приступити до будівництва Народного Дому в Ужгороді. Було створено комісію у складі 27 осіб, комітет по спорудженню Народного Дому з шести членів, а референтом у цій справі став адвокат, урядник Підкарпатського банку в Ужгороді Михайло Новаківський. 23 вересня 1920р. обрано тричленну комісію (Василь Гаджега, Іван Панькевич, Михайло Новаківський), в обов'язки якої увійшла організація зведення просвітянського центру. Одним з перших було звернення комісії до Президента Чехо-

Народний Дім товариства «Просвіта» в Ужгороді. 1935р.

словацької республіки Томаша Гарі Масарика, в якому містилося прохання допомогти у благодійній справі та давалася оцінка значення Народного Дому: «Має сей Народний Дім стати серцем і мозком Підкарпатської Руси. В нім має знайти місце національний музей і національна бібліотека, наш руський театр, наша центральна сокольська організація, наш людський університет, наше центральне місце на збори, маніфестації, а також велика друкарня».

Опісля неодноразові звернення через пресу, часописи у формі листівок були до краян, громадянства Чехословацької республіки, української діаспори. Зокрема, тільки у 1922р. комісією було розіслано 3016 звернень з таким змістом:

«Народні Доми в цілій Слов'янщині суть ті фортеці, на котрих томляться сили ворогів, то суть ті святині, в котрих набирають віри, завзяття і любови до свого краю і народу всі сини і дочки. Народний Дім в Ужгороді має виховати руську патріотичну молодіж, має дати молодежи все те, що не дає їм школа, скріпити їх духовні і фізичні сили через відповідні організації, подати старшим підпору в їх громадянській і суспільній праці, має стати гордістю цілого народу. Тому весь народ має пам'ятати про свій Народний Дім і жертвувати на його будівництво. Всі віча, збори, наради, всі крестини, весілля, праздники, всюди, де лем зійдуться русини в радості чи смутку, най пам'ятають на свій Народний Дім. Най не буде ни одного русина чи русинки, щоби не дали своєї цеголки на будову всенародного храму».

У Підкарпатському банку «Просвіта» відкрила спеціальний рахунок будови Народного Дому під №78.

Збір пожертв на Народний Дім розпочався з початку 1921р., а газета «Свобода» систематично друкувала списки жертводавців. Пожертви вносили сільські громади, службовці, священики, учителі, селяни, робітники, студенти і навіть школярі. Першим дарувальниками стали Юлій Брацайко, Василь Гаджега, Августин Волошин, Іван Панькевич, Яків Голота, Остап Вахнянин, Микола Кричевський, Василь Фединець, Володимир Шуба з Ужгорода, Юрко Гаврилець з Кибляр, Еміліян Невицький з Уяку, Іван Федак з Великих Лучок, Людвиг Поторій з Великого Березного, Іван Серновка з Кошиць, читальня «Просвіти» у Великих Верецьках, учителі Хустської округи, студенти у Празі, гімназія у Берегові, моравсько-силезький банк, села Тячівської округи, товариство українців-католиків «Провидіння» в Філадельфії (США) та інші. Хресний дар у розмірі 100 тисяч корун з особистих збережень надіслав Президент ЧСР Томаш Масарик. Найбільші пожертви внесли: голова «Просвіти» Юлій Брацайко — 10 тис. корун і ще кілька разів поважні суми, Августин Волошин — 5 тис., Дмитро Німчук, Василь Гаджега — по 1 тис., Василь Гренджа-Донський, Іван Панькевич, Роман Стахура — по 500, Федір Ревай — 250, Спиридон Черкасенко — 200, громада села Ясиня під проводом братів Климпушів — 5 тис. крон і т.д.

У 1927р. товариству було виділено для будівництва Народного Дому в Ужгороді (вул. Другета, №21) земельну ділянку, але розпочати будівництво «Просвіта» не могла, оскільки коштів за рахунок пожертв було недостатньо. Провід товариства

Перше засідання Ради крайової «Просвіти» у Народному Домі 21 листопада 1991 року.

був змушений брати позички — від Словацького банку 1млн. 215 тис. крон, від земельного банку у Празі 550 тис. крон.

Слід відзначити, що частина робіт по спорудженню Народного Дому, зокрема допоміжних, виконувалась громадським способом. До них залучались добровольці з числа учнів Ужгородських гімназії, учительської семінарії, Мукачівської торговельної академії, Берегівської гімназії, учителі, службовці, селяни, актив «Просвіти». Фурики-тачки, лопати, відра з цементним розчином тощо час від часу успішно замінювали пера, до праці з якими була звичною наша інтелігенція... Але ніхто не нарікав на долю, на те, що змушений змінити білий комірєць і краватку на робочу одіж, а перо — на лопату... Це була справді народна епопея жертвності і любові до рідної культури, рідного краю, епопея, в якій закладалися не лише цеглини в будову Народного Дому, але й міцний фундамент національної свідомості, справжнього патріотизму, здорової народної моралі.

Вартість будівництва Народного Дому становила 2 млн. 560 тис. крон.

Святкування з нагоди посвячення і відкриття Народного Дому товариства

«Просвіта» в Ужгороді відбулися 6-7 жовтня 1928р. Як зазначила тодішня преса, на відкриття Народного Дому та кінотеатру «Уранія» з усіх куточків краю з'їхалося тисячі людей: гурти селян, читальні «Просвіти», хори, пластуни, організації «Січі» та інші — у народних строях, з народними синьо-жовтими прапорами, синьо-жовтими стрічками на грудях. 6 жовтня урочисто відкрито кінотеатр «Уранія», з

Меморіальна дошка, встановлена на Народному Домі 13 травня 1995 року

нагоди чого голова «Просвіти» Юлій Бращайко виголосив промову, у якій, між іншим, зазначив: «... се кіно є одним з найкращих і наймодерніших не лише на широкій околиці, але також у цілій республіці. З великими жертвами і великими трудами та з великою любов'ю до нашого культурного товариства, до нашого народу та до нашого головного міста і до його населення ми се кіно поставили, і я то прошу од високоповажної публіки, щоби з такою самою жертвенністю і любов'ю підпирала сесю нашу у модерних часах так важку культуру і просвітну інституцію». Увечері відбувся гарний концерт народних хорів — Бичківського, Перечинського, Руського національного. 7 жовтня, з нагоди відкриття Народного Дому, відбуто службу Божу, а потім священники Василь Гаджега, Августин Волошин, Василь Лар, Александр Стойка здійснили церемоніал його посвячення. Перед цим, за сценарієм пластмайстра Леоніда Бачинського, відбувся величавий святковий похід. По посвяченню промови з балкону Народного Дому проголосили Юлій Бращайко, Федір Ревай, Михайло Марущак з Бичкова, Андрій Товт з Дравець. Потім, у залі кінотеатру «Уранія» відбулася святкова академія, яку вступним словом відкрив Юлій Бращайко, а промову виголосив Августин Волошин.

Після завершення будівництва і відкриття Народного Дому «Просвіта» мала серйозні фінансові проблеми, адже, крім утримання будівлі, потрібно було віддавати

банківські позички. Була створена спеціальна санаційна комісія (Августин Волошин, Михайло Бращайко, Франц Агій, Юлій Ревай, Роман Стахура), яка проводила роботу по збору коштів і полагоджувала фінансові справи товариства. Фінансову скруту «Просвіта» відчувала до останніх днів свого існування.

У листопаді 1938 року національний і культурний центр українців Закарпаття був репресований угорською, а у 1945р. — більшовицькою владою. У 1991р., зі здобуттям Україною незалежності, «Просвіті» знову вдалося увійти у свою рідну домівку — 1 листопада з військовим відомством (Будинок офіцерів) було підписано угоду про співробітництво та передачу «Просвіті» в безоплатну оренду двох приміщень, а вже 21 листопада в Народному Домі відбулося перше (через 53 роки) засідання ради крайового товариства «Просвіта».

З 1990р. провід «Просвіти», громадськість краю повели самовіддану боротьбу за повернення Народного Дому законному власникові — крайовому товариству «Просвіта». Значний вклад у справу повернення Народного Дому вніс юрист, почесний член крайового товариства «Просвіта» Микола Бандусяк. Сприяли поверненню «Просвіті» рідної домівки юристи Віктор Бедь, Михайло Попович, депутат Ужгородської міської ради Микола Вовк, народні депутати України Орест Климпуш, Іван Коршинський, Михайло Косів, Павло Мовчан, письменник Іван Чендей, Закарпатська облдержадміністрація, крайові провідники українських громадських організацій і політичних партій, Ужгородська міська рада. Саме остання 30 вересня 1997р. прийняла історичне рішення про повернення Народного Дому в Ужгороді Закарпатському крайовому культурно-освітньому товариству. Через 59 років «Просвіта» повернулася господарем у свою рідну домівку. Всенародна шана і щира вдячність належить усім, хто самовіддано боровся за український національний і культурний центр Закарпаття.

Та зроблено тільки один, хоча і важливий, крок. Військові, які користувалися Народним Домом під вивіскою «Будинок офіцерів» понад 50 років, довели його до дуже невтішного стану. Отже, на ремонт, утримання будівлі та створення на її базі культурно-просвітницького і наукового центру Закарпаття потрібні великі кошти, яких «Просвіта» не має. Ми сподіваємося на допомогу національно свідомих підприємців, владних структур, громадянства краю, наших братів і сестер у діаспорі і віримо, що скоро наша народна святиня знову заживе повнокровним життям і з любов'ю та радістю переступатимуть її поріг люди.

Павло Федака,
голова Закарпатського
крайового товариства «Просвіта»

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ, ПРИСВЯЧЕНА 90-РІЧЧЮ ВІД ДНЯ НАРОДИН ВІКЕНТІЯ ШАНДОРА

17 жовтня 1997р. у Народному Домі товариства «Просвіта» в Ужгороді відбулася наукова конференція, присвячена 90-річчю від дня народин визначного українського вченого і громадсько-політичного діяча, почесного члена Закарпатського крайового т-ва «Просвіта», уродженця села Баранинці, який мешкає у США, Д-ра Вікентія Шандора. Організатори конференції — крайове товариство «Просвіта» — зробили усе можливе, аби провести поважну конференцію саме в Народному Домі, нещодавно перед цим повернутому міською владою у власність «Просвіти». Прикрашений картинами відомих закарпатських художників, квітами, художнім портретом, державними прапорами і хоругвою «Просвіти» зал виглядав дуже урочисто і затишно. Не було тільки ювіляра — роки і хвороби даються взнаки. Зате з Пряшева приїхала сестра Вікентія Маргарита Бабота, племінниця, Любиця Бабота, з Баранинців — дружина покійного брата Михайла Маргарита, племінниця Наталка, інші члени родини.

Вступним словом відкрив конференцію голова організаційного комітету, голова крайового т-ва «Просвіта», кандидат історичних наук Павло Федака.

Група учасників наукової конференції, присвяченої 90-річчю від дня народин В. Шандора 17 жовтня 1997р.

Лист-привітання В.Шандора учасникам конференції оголосила племінниця вченого і громадсько-політичного діяча кандидат філологічних наук Любиця Бабота з Пряшева.

Ректор Ужгородського державного університету професор Володимир Сливка оголосив ухвалу Вченої ради про присвоєння В.Шандору звання Почесного доктора Ужгородського університету і вручив Диплом Почесного доктора (заповненим латинською і українською мовами) сестрі вченого Маргариті.

Доповідь про життєвий шлях, наукову, громадсько-політичну і культурну діяльність Вікентія Шандора виголосив кандидат історичних наук Павло Федака. Грунтовні доповіді зробили доктор історичних наук професор Василь Худанич («Вікентій-Шандор — політики вчений»), доктор історичних наук професор Дмитро Данилюк («Джерельна база наукових праць Вікентія Шандора»), кандидат історичних наук доцент Олексій Хланта («Новизна методики досліджень історії Закарпаття у працях Вікентія Шандора»).

Джерельною базою подальших наукових доповідей і повідомлень стали дві капітальні монографії В.Шандора — «Закарпаття. Історично правний нарис IX ст. — 1920» та «Спомини, т.І. Карпатська Україна 1938-1939». Докладний аналіз окремих розділів першої книжки та вклад вченого у вивчення історії Закарпаття з давньоруського періоду до 1920 року зробили кандидат історичних наук доцент Сергій Федака («В.Шандор про давньоруський період історії Закарпаття»), доктор історичних наук професор Володимир Задорожний («Діяльність закарпатських учених на теренах України і Росії в оцінці В. Шандора»), кандидат історичних наук доцент Микола Олашин («В.Шандор про добу Марії Терезії на Закарпатті»), кандидат історичних наук доцент Володимир Фенич («Проблеми греко-католицької церкви Закарпаття у дослідженнях В.Шандора»), доктор історичних наук професор Михайло Болдижар («В.Шандор про входження Закарпаття до Чехословаччини»).

Про різні аспекти історії Закарпаття 20-х — 30-х років, зокрема періоду Карпатської України 1938-1939рр., йшла мова у доповідях кандидата історичних наук Степана Віднянського («Спомини» В.Шандора як джерело до вивчення історії Закарпаття 20-х — 30-х років, зокрема періоду Карпатської України 1938-1939рр., кандидата історичних наук доцента Василя Палька («В.Шандор і Карпатоукраїнська держава 1938-1939рр.»), кандидата історичних наук Олександра Ситника («Діяльність ОУН на Закарпатті в оцінці В.Шандора»), секретаря т-ва «Просвіта» Миколи Вовка та юриста Миколи Бандрусяка («Дипломатична діяльність уряду Карпатської України в оцінці В.Шандора»).

Окремі штрихи до біографії В.Шандора внесли виступи кандидата історичних наук доцента Ганни Божук («Громадсько-політична діяльність В.Шандора у справі визволення майора УПА Івана Шпонтака»), журналістки Юлії Зейкан («Постать В. Шандора в засобах масової інформації»), учительки Наталії Маєрчик та інших.

Сестра ювіляра Маргарита Бабота-Шандор сердечно подякувала організаторам і учасникам конференції за високий організаційний і науковий рівень цього високого зібрання.

Телеграму-вітання В.Шандору з нагоди його 90-річчя від учасників конференції зачитав голова т-ва «Просвіта» Павло Федака.

Прийнято ухвалу про видання матеріалів конференції окремим науковим збірником. Закарпаття достойно відзначило 90-річний ювілей свого сина.

З «ПРОСВІТОЮ» В СЕРЦІ НА ЖИТТЄВИХ РОЗПУТТЯХ

Кому випадало слухати його переконливі виступи на просвітянських сходах останніх літ, що зігрівають і захоплюють вогнем широї любові до рідної землі й вірою у кращу долю нашої України, певно ж, не дав би цьому підтягнутому й енергійному, елегантному й привабливому чоловікові, у котрому все видає інтелігента того давнього й глибокого закрою, більше семи десятиків років.

А насправді ж красні літа Михайла Йосиповича Ердевдія наближаються до дев'ятої десятки і нинішнього року складуть живописне поєднання двох вісімок. 88 років почесного члена крайового товариства «Просвіта» сповнені добрими справами й багаті на пам'ятні й щасливі, як і драматичні та напружені, не без особистих втрат і болю, події й дати, на зустрічі та співпраці з багатьма цікавими й талановитими подвижниками української ідеї.

Появився на світ Михайло 19 жовтня 1910 року як четверта дитина в сім'ї ремісника — шевця в містечку Сечове (Словаччина).

Життєва доля судила йому, «руснакові» з Земплінщини, усвідомити себе пізніше українцем і послідовно служити українській справі в нашому краї, упродовж семи десятиків літ.

Про дитячі роки його, в тім числі й біль і страждання напівсироти після смерті матері й «ласки» мачухи, про шляхи до освіти й перші роки навчання в Ужгородській семінарії талановитий митець слова написав би повчальну й хвилюючу художню оповідь, сам же він констатує, що вони не були «ані ситими, ані легкими». У зв'язку з різними політичними ситуаціями довелося хлопцеві навчатися угорською (до жовтня 1918р. — I—III класи), а потім (IV—VI класи основної школи) — словацькою мовами, а коли постала потреба вивчити «руську» (тобто русинську-українську) мову й оволодіти для цього кириличним письмом протягом літніх канікул 1922 року, вдалося подолати й цей «рубіж». Михайло Йосифович згадує: «У нашій родині розмовляли східнославацьким діалектом, мій батько був гордий з того, що він «руснак», і нераз підтверджував це, б'ючи себе в груди: «мі руснаці». То сприймалося як образа, якщо руснака називали словаком... Батько мій був і церковним дяком, то ж знав і кириличне письмо. До 1916 року (до «закону графа Аппонія») у всіх греко-католицьких школах вивчалася і кирилика. А я, що навчався уже після введення в дію цього «справедливого» закону, закінчивши I—VI класи, не знав кирилиці, хоч і був «руснаком»... То ж за час канікул 1922 року брат навчив мене кириличному «руському» письму, підготував до вступних іспитів, і з 1 вересня я був прийнятий на підготовчий курс для вступу в Ужгородську Єпархіальну учительську семінарію, де директором був Августин Волошин». Подалавши перепони й матеріально-грошові нестатки, скоро обігнав однокурсників, бо навчання давалося легко, знання набувалися добрі, і в 1925 році для Михайла почалося справжнє студентське життя, як повноправного студента учительської семінарії в атмосфері вимогливості й всебічного виховання прищеплення творчої активності, культури поведінки й добрих манер та навичок, із відвіданням чудових вистав першого в Ужгороді Руського (українського) театру «Просвіта», із активною участю у влаштуванні літературних, святкових, у т.ч. Шевченківських, вечорів із декламаціями, музичними номерами, виступами студентського хору. Із «Просвітою» міцними узами пов'язало М.Ердевдія життя, починаючи із вступу в товариство. «Вже 1923 року став я членом «Просвіти» і відданим борцем за її ідеали на ціле моє життя. За національне освідмлення, за підняття культурного рівня народу і за його краще життя. Ця ідея керувала мною і після закінчення студій повсюдно, де я працював (народним учителем)». Це слова з його автобіографії. Брав участь у будівництві Народного Дому в Ужгороді разом з іншими ентузіастами, а згодом — став членом «Руського національного хору» під керівництвом професора О.Приходька та співаком у сільських хорах, був членом ревізійної комісії при централі «Просвіти», організатором просвітянських читалень у селах Ужгородщини та Мукачівщини тощо.

Михайло Ердевдій

З пієтизмом згадує М.Ердевдій навчання в учительській семінарії. До нинішніх днів проїс він і захоплення своїми викладачами семінарії, професорами — «народовцями», як «Августин Волошин, І.Панькевич, В.Бирчак, О.Іванчо, М.Григадій, О.Приходько, Дідик та ін., котрі давали міцні знання й орієнтири для подальшої самоосвіти, і щось значно більше — глибоку вдячність їм за патріотичне виховання, за те, що вихованці їхні — і широкі верстви населення в селах і містах Закарпаття під впливом саможертвовної роботи цих учених людей та їходнотомців і соратників (як, приміром, письменники В.Гренджа-Донський, Зореслав, Ю.Боршош-Кум'ятський, Марко Бараболя, М.Попович, І.Мураній, А.Ворон, О.Маркуш) — усвідомили себе українцями.

Диплом народного учителя з відзнакою, виданий Михайлові Ердевдію 26 червня 1929 року, давав право викладати в руських та угорських школах, а ще ж був одержаний диплом півця церковного (дяка) греко-католицького обряду. Шляхом церковного вчителя не пішов, а попросився в Крайовому Уряді на роботу в державній установі, і губернатор Бескид призначив Михайла Ердевдія управляючим учителем Ірлявської народної школи. У цій школі 15 серпня 1929 року й почав свою трудову діяльність, працюючи з 96 учнями сам, організував осередок «Просвіти», хату-читальню, що користувалася шкільним приміщенням, створив невеличку бібліотеку, але з 1 січня 1931 року його переводять теж управляючим учителем у Лінці (на тій же Ужгородщині) із завданням реорганізувати церковну школу в державну, після чого — знову в Ірляву, де працював до кінця вересня 1932 року.

Потім був призов на військову службу (у місто Міхаловце), навчання в офіцерській школі (в Кошицях), і зарахування в офіцерський стан з присвоєнням чину підпоручика (строкової) служби з гарною лейтенанською оплатою й офіцерськими пільгами, а після демобілізації 30 березня 1934 року — призначення вчителем хлоп'ячої горожанської школи в Ужгороді й одночасно службовцем Шкільного реферату, де працював під керівництвом Ю.Ревая, котрий учив Михайла Йосиповича ще в семінарії, та відомого народовця Ф.Агія, автора першої фонетичної української граматики, якого називає й нині «чудовим педагогом». Але це, «ужгородське», призначення виявилось надто нетривалим через «сердечні» справи Михайла — 19 липня 1934 року поєдналися життєві долі його і прегарної вроди панночки — учительки Кальницької школи з Мукачівської округи, Єви Степанівни Данієлович, і це на цілих 15 років прикувало Михайла Йосиповича Ердевдія до Кальника, а ці роки — мабуть-таки найбільш плідні у його діяльності — подарували йому чимало щасливих і прекрасних, незабутніх вражень. Про це згадує сам Михайло Йосифович: «Щоб бути разом з дружиною, я просив перевести мене туди на роботу. У Кальник мене направили директором школи 25 серпня 1934 року. Тут почався новий етап мого трудового життя. Кальник — велике село. Тут була найбільша школа в Росвигівському шкільному районі. Педагогічний колектив теж був численним, складався переважно з молодих людей. Тут я прожив радісних 15 років... У цьому селі порадувала мене моя мила жінка шістьома діточками...

У педколективі лише двоє були русофіли — «духновичевці», а решта моїх поглядів. У школі так налагодили ми роботу, що вона стала передовою».

Сама ж «розкладка сил» у Кальнику була дещо складнішою: «газди-багачі» були затятими «борцями за русскость» (були зв'язані з фенцикивською аграрною партією), твердими прихильниками русофілів, середняцька ж більшість та інтелігенція села й національно свідомі «добрі господарі» явно тягнули за «Просвітою», вони були «за Україну», і протиборство часом набирало гострих форм, взаємообразливих випадів, але цілеспрямована робота просвітян виявилась тим добрим зерном, яке на кальницькому ґрунті дало гарні сходи і відрадний ужинок. Якби Михайлові Йосиповичу скинути з плечей тягар півстоліття, то він відчув би й побачив би себе у колі енергійних ентузіастів, своїх колег Федора Повхана, Василя Левдаря, Олександра Пайкоша, а ще приятелів і беручих кальничан-самородків, з-поміж яких пам'ять вихоплює насамперед родину Матія й Дмитра Пагірів, Михайла Бороша, Петра Байсу, Івана Булецу, Івана Пішковця, Юрка Чупа, братів Федакових (із Оріховиці-вулиці), Івана Шведу, Степана Вакерича, Кацалів, Русинів, Петрунью Поланю, Юрія Дудаша — «Юрча», Михайла Туряницю, Варгів, Андрія Шкобу, Михайла Білея, Марію Копосович та десятків інших, прізвищ котрих уже і не пригадає.

Як люди тягнулися до просвітянської читальні, які таланти засвічувалися в драматичному гуртку, основу репертуару котрого складали п'єси українських авторів-класиків! А хор, котрим керував Федір Повхан, був славним не лише в селі і на Мукачівщині, а й мав успіх у самій Празі. Це ж із 30-х років рідними для кальничан і всієї околиці стали пісні на слова Тараса Шевченка, «За городом качки пливуть», а також «Гандзя», «Розпрягайте, хлопці, коні», «Ой, летіла горлиця через сад», «Козак відїжджає, дівчинонька плаче», «Ой на горі тай женці жнуть», «Іхав козак на війноньку», «Коло млина яворина», «Ой, пряду, пряду», «За горою високою голуби літають», «Добрий вечір тобі, пане господарю».

Раділи діти й дорослі виставам, спеціально організованим і талановито підготовленим до дня Миколая, до свят Різдва Христового. Ходили та їздили на виступи в сусідні й далі села, причому неодмінно під синьо-жовтими прапорами (пропагуючи ідеї «Просвіти»). Уже за 3—4 роки на курсах

«Просвіти» у Кальнику ліквідували неписьменність селян. І в усьому цьому активною була участь «Кальницького директора» Михайла Ердевдія. Найбільш пам'ятними подіями не лише для Михайла Йосиповича, але й для всіх кальничан, що їм нині за сімдесят, були великі таборування пластунів-студентів Мукачівської торговельної академії в Кальнику в 1936—37 роках, коли протягом триденних патріотичних програм ці «бойові українці» збирали навкруг себе не лише молодих і літніх людей цього села, але й мешканців навколишніх сіл, а також щорічні підсумкові «прогульки» на завершення навчального року, що проходили в найбільш живописних і зручних місцевостях десь за селом, як правило, на межі «гатарів» кількох сіл (Кальника, Кузьмина, Шкуратівців, Медведівців, Копинівців, Пацканьова), коли учні святково прикрашеними коланами з усього «Кальницького куща», а то й об'єднання з інших кущів, разом із своїми вчителями збиралися на заздалегідь обладнаному велетенському майданчику, де розгорталися справжні фестивалі та «олімпійські» спортивні змагання, що тривали цілий день і давали поживу для романтичних спогадів аж до наступної «погульки» під кінець наступного навчального року.

У червні 1937 року до Кальника на з'їзд читалень «Просвіти» зійшлися під синьо-жовтими стягами просвітяни з 14 сіл, а з ними були два духові оркестри і два хори, пройшли головною вулицею села, провівши справжню маніфестацію з тривалим мітингом, на котрому виступали доктор Брашайко — голова Закарпатської «Просвіти», Ф.Ревай, численні промовці з просвітянських рядів. Із того року запам'ятався ще величний Всепросвітянський з'їзд в Ужгороді, серед 15 тисяч учасників котрого окремою колоною крокували й делегати від Кальницької «Просвіти»...

Нині, з висоти своїх літ, Михайло Йосипович усе впевненіше доходить висновку, що феномен Закарпатської «Просвіти» полягав не просто в гарних і привабливих ідеях чи в гучних гаслах, і не в численних заходах, бо ж не пам'ятає жодної акції крайового, окружного чи місцевого масштабу, проведених задля «галочки» чи рапорту, а в конкретній, ініціативній (бо йшла від душі, від переконань кожного просвітянина) роботі, у способі поведінки і нормах життя, бо ж кожен член «Просвіти» був зразком у дотриманні етики в громадській сфері і громадських стосунках, був прикладом доброти і чесності та порядності в сім'ї, у вихованні дітей і в ставленні до батька-матері й родичів, до старших людей. «Просвіта» — це тверезий спосіб життя, орієнтація людини, громади і суспільства на добротворення, це пробудження в особистості самоповаги й почуття людської гордості й поваги до честі й гідності іншої людини, це утвердження національної гідності й честі та готовності відстоювати їх, це дотримання найцінніших та найнеобхідніших вимог етнопедagogіки, це пробудження активності людини, виявлення в собі обдарувань і талантів і спрямування їх на благо нації, це небайдужість до чужої біди і лиха і християнська готовність прийти на поміч ближньому, це активна пропаганда тверезості і цінних порад щодо ведення господарства, поширення здобутків науки й економічних знань та зусилля щодо економічної і фінансової взаємодопомоги, це конкретна турбота про розквіт духовного багатства нації і збереження його фольклору, літератури, малярства, танцю, пісні, музики, зодчества, скульптури, народних художніх ремесел, це дотримання основ Християнської віри і норм християнської моралі з одночасним викриттям марновірства й забобонів та агресивного фанатизму — і все це в сукупності втілено в конкретних проявах щоденного буття кожного, хто сповідував ідеали «Просвіти». Як зразок такого просвітянина перед Михайлом Йосиповичем постає цільний образ людини виключної скромності Михайла Туряниці, що і на службі (працював на пошті), і в вихованні своїх діточок (двох дочок та трьох синів, старший з яких Степан і нині на поважній державній посаді), і в повазі до людей, та навіть до дітей, котрі вимагали підтримки, і в громадській роботі (незамінний прекрасний теноровий голос у хорі, що часто вів сольні партії), і розумінні своїх патріотичних обов'язків до України гідний і нині високого пошанування як зразок до наслідування.

То ж хіба можна забути тих людей, скромних трудівників-земледільців, що проявляли свою красу і людське багатство не лише як старанні й добрі господарі, а й як учасники та творці тих величних і незабутніх свят, що в них перетворювалися вищеназвані події. Все це сприймається Михайлом Йосиповичем як «перемога нашої синьо-жовтої правди», бо ж свідомість людей, зокрема кальничан, проявилася в пізніших подіях (коли, наприклад, при голосуванні за введення русських чи українських підручників для шкіл 90 відсотків громадян села проголосували за українські підручники, а також під час виборів до Союзу Карпатської України, коли абсолютну перемогу у селі здобули списки УНО).

До активу М.Й.Ердевдія слід зарахувати й активну участь в організації «Учительської Громади» (створена на противагу русофільському «Учительському Товариществу»), що з часом об'єднала більшість педагогів краю і видавала щомісячний популярний серед освітян журнал «Учительський голос» (Михайло Ердевдій був членом редколегії цього часопису та його регулярним інформатором-дописувачем), реорганізацію школи в Кальнику у горожанську (на початку 1939 року). Події 1938—39 років не оминули й М.Ердевдія: у 1939 році мобілізували його в чехословацьку армію, де перебував включно до 28 грудня, спочатку в Судетах на чехо-німецькому кордоні, потім їхня військова частина забезпечувала

евакуацію Крайового Уряду та його установ до Хуста, а відтак визначала демаркаційну лінію й охороняла новий кордон.

Повернувшись у Кальник 1 січня 1939 року, лише два з половиною місяці зміг займатися справами школи й громадською роботою, а вже після 14 березня 1939 року мадярські війська й бойовики окупували край і М.Ердевдія як «січовика» і «українського націоналіста» (за активну діяльність у «Просвіті») так звана «оправдательная» комісія звільнила з роботи, а директором був призначений ставленик мадярських властей русофіл. П'ять місяців сім'я жила із заробітків дружини, і лише з 1 жовтня 1939 року Михайло Йосипович знов дістав посаду вчителя в Кальнику. Були тривожні й небезпечні часи, «Просвіту» заборонено і розпущено, випуск «Учительського голосу» припинено, але ідеали попередніх десятиліть не потьманили в серці патріотів України, то ж у певній мірі в ім'я них дещо міг зробити М.Ердевдій, беручи активну участь у роботі споживчого товариства «Гондя» та кредитного дружества (сільського банку) та, за сумісництвом, на посаді ревізора споживчих товариств, а також підтримуючи певні контакти з партизанами та їх командиром О.Тканком та антифашистом капітаном угорської польової жандармерії, що була розташована в Кальнику.

Після приходу в село радянської армії і обрання Народного комітету (головою його став Дуда Іван) Михайла Йосиповича поновили на посаді директора Кальницької горожанської школи й обрали заступником голови комітету й начальником місцевої міліції. Після проведення реформи освіти в Закарпатті залишився директором семирічної школи (на заміну горожанській), був делегатом I з'їзду Народних Комітетів і поставив свій підпис під «Маніфестом» за возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною. І далі продовжував активну громадську діяльність, був обраний головою окружного комітету профспілки вчителів, у 1947 році в числі перших закарпатців поступив на III курс історичного факультету Київського педінституту... Але... «була така думка» в райкомі партії, що треба міняти в Кальнику безпартійного директора на члена компартії, то ж ніякі попередні позитиви не могли змінити «такого мненія», і з важким серцем та образою довелося підкоритися призначенню з 28 серпня 1949 року на посаду директора семирічної школи в селі Лохові того ж Мукачівського району таки неподалік від Кальника. Є чим пишатися Михайлові Йосиповичу і в успіхах у Лохові: за рік-два школа стала іншою, закипіла позакласна робота, проводилися різноманітні свята, концерти, театральні вистави, семирічна школа стала середньою, розпочалось будівництво нової споруди школи, Лохівська середня школа стала претендентом на найкращу в районі. Але «доброзичливці» не мали спокою, постачаючи «компетентні органи» й «вищі інстанції» інформацією про «неблагонадійність» «націоналіста» Ердевдія, а безпартійність директора муляла очі районному і обласному комуністичному начальству (на пропозиції вступити в компартію відмовлявся). Як зізнається нині Михайло Йосипович: «душа не тягнула туди. Моя совість не пускала. Я тим запламував би своє минуле і вчинив би нечесно. Крім того, я вихованець греко-католицької учительської семінарії, твердого християнського переконання», то ж у 1952 році послідувало звільнення з посади директора із залишенням на посаді вчителя історії цієї школи. У 1970 році М.Й.Ердевдій оформив пенсію, але працював з неповним навантаженням ще 6 років, маючи радість з того, що не поривав зв'язків із школою й людьми і знаходячи відраду в співі у районному учительському хорі. Віддавши 38 років Лохову, 1989 року заради сина переїхав у Мукачево, де теж не сидів, склавши руки: співав у чоловічому районному хорі вчителів та в хорі ветеранів, очолював церковну «двадцятку»: вів боротьбу за повернення собору греко-католикам. З 1993 року разом із вірною супутницею життя — дружиною Євою Степанівною — проживають у дочки Катерини в Ужгороді.

Справді багата і сповнена напруженою працею й благородною діяльністю біографія! І цю людину не можна не поважати й не віддавати їй глибоку шану.

Михайло Йосипович подвійно гідний вдячності і поваги, бо крізь не одне десятиліття випробувань і труднощів проніс вірність ідеалам юності, утверджуючи їх і працюючи для них чесно і саможертвно на теренах «розумного, доброго й вічного», а ще й свіжість закоханості у свою чарівну Єву Степанівну та глибокі батьківські почуття до своїх діточок, котрих виховав справжніми людьми і нині радіє за їх життєві успіхи-удачи, турбуючись і про улюбленців-онуків, але наша щира шаноба йому ще й за небайдужість до долі України.

То ж хай Бог явить своє всемогутнє провидіння й милосердя й дарує щастя цій людині, аби наш Михайло Йосипович став свідком подолання кризи рідною Україною, а ми низько вклонимося йому при зустрічах.

**Михайло Федака,
Володимир Задорожний**

ПОЕЗІЇ ГАЙНРІХА ГАЙНЕ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Лірична поезія Гайнріха Гайне, його високохудожня проза, літературно-критичні та публіцистичні статті своїм загальним спрямуванням були дуже близькі українській громадськості. В Україні автор «Книги пісень» належав до найулюбленіших іноземних письменників. Проте було б не вірно стверджувати, що українське сприйняття його творчості було тільки позитивним й зовсім позбавленим скепсису, нерозуміння чи й навіть певного заперечення будь-якого естетичної та літературно-художньої значимості.

Помітне зацікавлення літературною спадщиною німецького поета зумовлене низкою причин. По-перше, творчість Гайне цілком оригінальна, неповторна, характеризується тематичним багатством та жанровою різноманітністю. А ще ж його поезія і проза пройняті волелюбними мотивами, глибокою симпатією до поневолених і пригноблених. І, врешті, творчість німецького поета здатна збагатити духовний світ та національну культурну скарбницю українського народу.

Сприйняття літературного доробку Гайне відбиває рівень української суспільно-політичної свідомості та ступені розвитку українського перекладознавства. За право бути перекладачами Гайне змагались кращі представники вітчизняної літератури. Характерно, що на ранньому етапі знайомства України з лірикою «останнього романтика» увага українськомовних симпатиків німецького класику зосереджувалась переважно на сентиментально-романтичній поезії автора «Лорелай». Та вже з кінця 80-х — 90-х років XIX ст. увагу перекладачів дедалі більше привертають такі твори політичного та соціального змісту, як «Німеччина. Зимової казка», «Атта Троль», «Подорож до Гарцу» тощо.

Поряд з перекладами Івана Франка, Старицького (Гетьманця), Володимира Шашкевича, Юрія Федьковича, Павлуса з України (Чубинського) в періодиці («Зоря Галицька», «Нива», «Вечорниці», «Зоря», календар «Просвіти» та ін.) систематично публікуються відгуки, рецензії та статті про німецького поета і його творчий здобуток. По сьогодні цінними здобутками української гейнеани є літературно-критичні статті І. Франка, О.Маковея, Б.Грінченка, А.Кримського та інших діячів української літератури.

Інтерпретуючи засобами рідної мови художні реалії та стилістичні особливості оригіналу, названі перекладачі, зрозуміло, шукали й компромісних рішень. Вони нерідко не тлумачили деякі елементи, наявні в оригіналі, замінювали їх на інші або вносили додаткові. Однак, як відомо, невдало обраний вираз може не тільки викликати небажані асоціації, але й повністю деформувати зміст.

Перші перекладачі поетичних мініатюр (Дідицький, Навроцький) не тільки поверхово сприйняли систему художніх образів «Книги пісень», а й довільно тлумачили зміст та форму оригіналу, широко використовуючи поетичну фразеологію, ритміку та інтонації, характерні для української народної творчості.

Що стосується перших українськомовних перекладів поезії Гайне, то характерною рисою більшості з них є українізація — перенесення чужоземного матеріалу на український ґрунт.

Так, наслідуючи літературно-перекладницькі традиції свого часу, Ю.Федькович замінює Райн Черемошем, а німецького рибалку — українським бокорашем. Лорелай у нього трансформується у Соکیلську княгиню, а Матір Божа Кевларська — у Київську Пречисту...

*Не знаю, о браття, чом нині
Такий обгортає мя сум...
А то та Соколівська княгиня
В-одно се не сходить ми з дум*

За Федьковичем цим шляхом пішли Милародович («Mohrenkoning»), М.Коцюбинський («Die Welt ist so schön») та ін.

По справжньому науково до творчої спадщини Гайнріха Гайне підійшли українські перекладачі лише наприкінці XIX ст. У Львові виходять друком одразу дві збірки: одна у перекладі Лесі Українки та Максима Ставицького, а друга — Івана Франка. Леся Українка вперше зуміла відтворити засобами

української мови не тільки зміст, але й поетичну форму творів улюбленого автора, а Франкова збірка політичної сатири Гайне поклала початок публікаціям наступних творів цього жанру.

На зламі століть окремі твори Гайне перекладали П.Куліш, М.Вороний, Б.Грінченко, Панас Мирний, Л.Старицька-Черняхівська, А.Кримський та ін. Їхні українськомовні інтерпретації, як правило, зберегли ідейний зміст і характерні стильові риси оригіналів. Чи не найближче до відтворення образів німецького генія засобами української мови підійшов Микола Вороний, хоча загалом його переклади з набутку Гайне нечислені. Звичайно, ці переклади мали не однакову художню вартість, але всі вони свідчать про етапи становлення, власне, розвитку українського мистецтва перекладу.

Тривала праця над перекладами творів Гейнріха Гайне, без сумніву, накладала свій відбиток на оригінальну творчість українських поетів. Так, знайомі нотки гайнівських мелодій знайдемо в оригінальній творчості І.Франка (поема «Похорони» — своєрідна ремінісценція знайомого гайнівського мотиву, однак автор створив нові художні образи, замінивши «Heidelberger Fass» на «Зелеміль-гору»). Щодо перекладів, то вони дуже близькі до оригіналу, та слід зауважити, що українізація як загальна пануюча тенденція зачепила й Франка. Так, у поемі «Німеччина. Зимової казка» українською мовою Іван Франко німецькі ідіоми часом перекладає відповідними українськими, часто — густо вживаючи українські народні прислів'я та приказки: «Правда в очі коле», «Не завтра зберешь, що днешь сієсь», «Очей у сірка позичати» тощо. Однак, у цих випадках, перекладач здебільшого свідомо додає або змінює звучання поетичних рядків оригіналу, щоб зробити німецький твір більш доступним для своїх земляків та надати поемі додаткової політичної гостроти.

У поезії Лесі Українки відгомін поетичних творів Г.Гайне можна вбачати або на рівні віршового розміру («Давня казка», «Тиша морська», «Легенда» та інших оригінальних творів поетеси, що написані чотиристопним хореєм, таким характерним для «Книги пісень»), або в поетичних метафорах (зорі — очі, слюзи — перли) та образних аналогіях (наприклад мотив лебедя, що гине):

Гайне:

*Es singt der Schwan im Weiher
Und rudert auf und ab...*

*Der Stern ist knisternd zerstoßen
Verklungen das Schwanenlied...*

Леся Українка:

*Чи тільки в казці лебідь умирає,
Не з криком навісним, а з любим співом?*

*І мені заспівати хотілось
Лебединую пісню собі...*

Самовіддана перекладацька діяльність Івана Франка та Лесі Українки заклали міцні підвалини для вітчизняного гайнезнавства й піднесли українську практику художнього перекладу на якісно новий рівень. Численні переклади свідчать не тільки про глибокий інтерес, але й про неабияку перекладацьку активність українських письменників.

Оксана Зимомря.

КАРЛ-ЕМІЛЬ ФРАНЦОЗ І УКРАЇНА

(До 150-річчя від дня народження письменника)

Одним із тих, хто полишив нащадкам справжній літературний пам'ятник, був Карл-Еміль Француз, який у багатьох художніх творах широко відобразив життя євреїв та українців. Письменник народився 25 жовтня 1848 року в Чорткові, що на Тернопільщині, в родині Гайнріха Ловента, який по батьковій лінії походив із Франції (де, власне, й придбав прізвище Француз), а за дідусем — із іспанських євреїв — сефардимів. До речі, батько письменника доводився особистим лікарем равина Фрідмана, котрий активно сприяв поширенню засад «історичної школи» Захарія Франкеля в єврейських общинах Галичини. Володіючи досконало шістьма мовами, будучи людиною енциклопедично освіченою та «передових світоглядних поглядів» (П. Райман), він прищепив синові — майбутньому творцеві роману «Боротьба за право» (1882) — любов до словесності. В 1859-1867рр. К.Е. Француз навчався в Чернівецькій класичній гімназії з німецькою мовою викладання, а відтак продовжував студії у Віденському університеті. Після його закінчення він заробляв «на хліб» журналістською працею, публікуючи нерідко ґрунтовні студії про цінність традицій, перевірених віками, які притаманні, скажімо, духовності й моральним принципам єврейського етносу у взаємостосунках з іншими народами. У цьому зв'язку заслуговує на окрему розмову роль К.Е. Францоza у поживленні українсько-німецько-єврейських культурних діалогів і, зокрема, поглибленого освоєння й оцінки українських письменників (Т. Шевченко, Г. Квітка-Основ'яненко). Марко Вовчок, Ю. Федькович, І. Франко, О. Кобилянська, В. Стефаник) німецькомовною критикою на зламі ХІХ ст. у Німеччині. Тому й не дивно, що на початку 80-х років Француз переселяється в Берлін, де в 1886р. заснував журнал «Deutsche Dichtung» (Німецька поезія). На цей час його художнє слово було добре знаним громадськості Східної, Центральної та Західної Європи. Широке визнання здобули такі твори Францоza, як «Повстання у Воловцях» (1874), «Німії» (1886), «Біля гробу» (1896), а також його публіцистичні виступи («З Напів-Азії», (1876), «Від Дону до Дунаю», (1878). Досить навести такий промовистий факт: збірка «З Напів-Азії» була перекладена — у повному обсязі або частково — англійською, російською, італійською, іспанською, шведською мовами. Аналіз художнього набутку Францоza однозначно засвідчує, що через його художні твори проходить важлива домінанта: бездержавний народ (до якого віками належали як українці, так і євреї) є покривджений і горизонтально, і вертикально. Звісна річ, не кожний єврей постає «Натаном Мудрим» (із однойменної п'єси — Готхольда Лессінга). В аналогічній іпостасі Француз розглядає і українську тему, що присутня — у тій чи іншій мірі — майже в усіх творах цього майстра слова, у т.ч. «З Напів-Азії», «Від Дону до Дунаю», «З великої рівнини», «Край і люди Східної Європи» і, в першу чергу, у романі «Боротьба за право», у збірці оповідань «Галицькі оповідки» тощо.

Варто наголосити: те, що написав Француз про модель художнього мислення Тараса Шевченка в 1871 році, а саме в концептуально новаторській праці «Українці та їхній співець», не втратило й нині свого інформаційно-змістового значення.

Значення Шевченкової поезії для світової культури Француз вбачав у ним доказово аргументованих ситуаціях — всі вони засновані на гуманістичному тлі. З цього гуманістичного начала випливає і розуміння самим Французом того «архетипу» улесливо усміхненого, хоч водночас і зболеного, поглумленого, єврея на сторінках його творів «Війт з Білої», «Ринок у Барнаві» (під назвою Барнов письменник вивів його рідне містечко Чортків -М.З.), «Блазень» та ін.); проте ця очевидна поглумленість фіксує місію, необхідність, вижити перед випробуваннями. Подібна фіксація проступає і в художніх полотнах, де Француз закріпив панорамну українську тематику. Її носіями виступають Тарас Бараболя, Ганюся (у романі «Боротьба за право»), Ксеня, Федько Гавлюк (у повісті «Повстання у Воловцях»), Олекса Нудак (в оповіданні «Базарний день у Барнові») крізь призму цих героїв митець розкриває характер «архетипу» українця, пригнученого до землі селянина. На противагу тим, хто не волів бачити в українському народі особистостей, а натомість насміхався над його образами на рівні «дрімаючих душ», Француз поставив своє слово в оборону «блідих і безрадісних, мов небо та земля у дощову непогоду» («Біля гробу»).

«А чому ж Василь не вернеться додому, чому? — Бо в серце його влучила куля!» — такими рядками закінчує Француз оповідання «Базарний день у Барнові». Зауважимо: рукопис цього твору письменник закінчив 11 червня 1870 року, тобто задовго до появи відомого трактату Р. Ієріґа «Боротьба за право», в основі якого лежить ідея нерозривного зв'язку правової відповідальності і моральної природи людини. К.Е. Француз розгорнув цю ідею, утвердив її в романі «Боротьба за право», котрим водночас збагатив німецьку літературу мотивами з життя українського народу.

Карл-Еміль Француз помер 28 січня 1904 року й похований на одному з найбільш мальовничих пагорбів Берліна — на Єврейському цвинтарі поблизу Вайсензее. Розлогі старенькі верби схилилися над водами цього чистого озера, а неподалік від них здалека видно надгробок із чорного мармуру — могилу автора роману «Боротьба за право»... А від неї, на відстані десяти метрів, гріб Людвіга Якобовського (1868-1900), талановитого співця душею багатих євреїв, а ще — палкого друга Лесі Українки та Ольги Кобилянської...

**Микола Зимомря,
доктор філологічних наук**

Хроніка життя «Просвіти»

Відроджено Міжгірську «Просвіту»

8 листопада 1997р. у Міжгір'ї відбулася установча конференція по відродженню районної організації крайового товариства «Просвіта».

Воливіщина у 20–30-і роки ХХ ст. належала до активних регіонів Закарпаття, тут у більшості сіл були засновані читальні, драматичні і хорові колективи, господарські спілки тощо. У Всеукраїнському з'їзді 17 жовтня 1937р. в Ужгороді взяли участь осередки «Просвіти» з 20 сіл Волизького округу. Імена таких просвітянських діячів як Гренджа-Донський, Микола Щадей, Степан Бобинець були відомі не тільки на Волищині, але й по всьому краю.

Про використання історичного досвіду «Просвіти», різноманітні аспекти культурно-освітньої, виховної, освітлюючої та пошукової праці на селі говорили у своїх виступах на конференції голова Закарпатського крайового товариства «Просвіта», кандидат історичних наук Павло Федака, заступник голови товариства «Просвіта», завідувач кафедри української мови УжДУ професор Михайло Сюсько, зав. кафедрою російської літератури УжДУ, доцент Іван Сенько, заслужений учитель України Ернест Іванович Шутяк, вчителі Іван Костюк, Володимир Рубець, Володимир Анталовський, Михайло Леньо, Золтан Бістрік, Михайло Юрик, казар Дмитро Юрик та інші.

Серед завдань відродженої організації — краєзнавче обстеження сіл району, підготовка до друку книжки «Родом з Міжгірщини», створення молодіжних краєзнавчо-спортивних організацій, кредитової спілки, надання юридичної і практичної допомоги власникам присадибних ділянок, інвалідам і пенсіонерам, повернення у контекст історії імен незаслужено забутих громадсько-культурних, політичних діячів та вчених тощо.

Обрано раду і делегатів на з'їзд крайової «Просвіти». Очолив районну організацію «Просвіти» вчитель-історик Іван Костюк.

СЕЛО РЕПИННЕ

ЗВІДКИ ПОХОДИТЬ НАЗВА РЕПИННОГО

За народними переказами, через місцевість, де зараз знаходиться Репинне, проходила вузька гірська дорога, якою їздили лише на конях, пізніше — возами. Дорога йшла через річку, над якою височіла скеля, яку в народі називали Рипа.

Важко було добратися до неї, зривалися коні, перекидалися вози, гинули люди. Тому люди дуже боялися долати цей крутоверх і намагалися це зробити завидка. Кажуть, назва гори дала основу наймення селу.

Існує інша легенда про походження його назви. Розповідають, що в сиву давнину тікав бідняк від панської неволі, бо не міг сплатити непосильного податку багачу.

Йшов берегом Тиси і побачив, що в неї впадає менша річка. Пішов до її верхів'я, гадаючи, що така бурхлива і неспокійна ріка народжується десь у горах, та не дійшов до її верхів'я і ліг заночувати під вербою. Цілу ніч не міг заснути, бо дерево весь час рипіло.

Вранці, коли розвиднілося, оглянувся навкруги, побачив мальовничу долину, високі гірські хребти, вершечки полонин. Місцевість дуже сподобалася біднякові, і вирішив він тут поселитися. Збудував житло, а місцину, де росла верба, назвав Репинним. Згодом тут поселилися інші втікачі від панської неволі. Вони прийняли назву села, а річку, над якою росла верба, назвали Рипинкою. Пізніше для зручності вимови і запису букву «и» було замінено на «е». Село стало називатися Репинне, річка — Репинка.

ПЕРШІ ПОСЕЛЕНЦІ

Було це тоді, коли на території теперішнього Репинного розкинулися непрохідні праліси, а в річці та потічках кишіло від риби.

Більшість населення проживала тоді в пониззі ріки Тиси, де на низинах була родюча земля, у водоймах — чимало риби. Бідний люд важко працював на багатіїв, князів, різних немешів. Та не всі корилися панській сваволі, не всі витримували жорстокої муштри. Були й такі, що покидали панські маєтки, до яких були приписані, і подавалися в гори.

Як відомо з народних джерел, найстарішим селом на Верховині було Сойми. Назву йому дав утікач на прізвище Сойма, який до того проживав на Тячівщині.

Проходячи повз річку і побачивши мінеральне джерело, Сойма дуже здивувався, бо перший раз в житті бачив, що вода «кипіла». Думав, що вода гаряча, але коли покуштував, вона йому дуже сподобалася на смак. Правда то чи хтось видумав, але говорять, що Сойма перед тим хильнув чимало погарчиків оковитої, яку, подорожуючи, взяв «на всяк випадок». А коли напився водички з мінджерела, то мов би заново на світ народився.

Звідси повернувся Сойма додому, забрав всю сім'ю і поселився біля «киплячої води».

Невідомо, скільки років Сойма прожив зі своєю родиною тут, але згодом в селі вже нараховувалося 15 хат, люди спочатку розробляли угіддя спільно, а відтак кожна сім'я мала свої землі. Поселенці почали вирубувати ліси, збільшуючи земельні площі під посіви, вирощували овес, жито, картоплю. Найближчим же «селом-сусідом» Соймів у той час була аж Липча. Випасаючи отари панських і своїх волів, липчанці подалися вгору, по течії річки, до сучасного Міжгір'я. Тут росла соковита трава, було вдосталь риби, лісу. Сойм'яни згодом сім'ями стали виганяти на пашу волів до Липецької долини.

З тих часів до нас дійшла пісня, де є такі слова:

*Породнилися два сусіди —
Липча із Соймами
«Спільно будем воли пасти
між тими горами,
Спільно будем воли пасти
Та вогнище класти.
Щоби мали два сусіди де худобу пасти.»
З Соймів дали пастухами
Федора та Івана,
А із Липчі пасла воли
молода Іляна.*

Пісня закінчується тим, що Соймяни закохалися у Іляну, Федір вбиває Івана через ревності.

У той період жах на місцеве населення народили орди татар. В народі їх за жорстокість називали песиголовцями. Кочівники нападали на села, спалювали їх гвалтували жінок, людей вбивали, забирали їхню худобу, майно.

Верховинці не корилися нападникам, вели з ними визвольну боротьбу. Бували випадки, коли горяни заманювали песиголовців у хашу, там зненацька нападали на них, забираючи коней і зброю, знищували зайд.

Саме в цей період песиголовці напали на село Сойми. Спалили всі хати, понищили людей. Врятувалася лише одна сім'я, глава якої був зятем Сойми на прізвище Мица. Батько, мати, дочка і 3 сини вночі разом з худобою подалися вгору, по руслу Репинки. Мица, боячись чергової навали песиголовців, із сім'єю поселився у зворі, звідки витікав невеличкий гірський потічок. Тут і зробили собі хатину.

Ворог на деякий час зник з Соймів. Та спокій тривав недовго. На Різдв'яні свята у потік, де мешкали Мици, знову навідалися песиголовці. Сини господаря в той день пішли до родичів у Сойми, щоби привітати їх зі святом. Повертаючись додому, вони залишали на снігу сліди, по яких татари зорієнтувалися і направилися до Миців. Сім'я якраз обідала. Першим побачив ворогів батько — й наказав доньці сховатися на горищі у сні.

Доки батько вийшов з хати, грабіжники вже встигли зарізати корову і ділилися м'ясом. Благо, що варвари не знайшли телицю та 5 овець, які зимували в напівземлянці за потічком.

Богу дякувати, що песиголовці не повбивали родину, не спалили хату. Пограбувавши Миців, вони подалися вниз.

Восени батько з сином вирішили знайти інше місце помешкання, бо попереднє було відоме песиголовцям. Вибралися на гору (сучасний присілок Діл), знайшли зелену галявину, де під кремезним дубом нуртувала джерельна вода. Саме тут поселилися і звели хату.

Згодом син оженився і почав собі газдувати.

Ось так, за переказом старожилів, перші поселенці заснували присілок Діл, а прізвище Мица — типове в Соймах, Репинному, на Ділу.

**Від мешканців Репинного
М.Оленича і Ю.Брянника
Записав Іван Костюк,
учитель Запередільської ЗОШ I-III ст.**

ЗІ СЛАВНОЇ РОДИНИ ЖЕЛТВАЇВ

Микола Вікторович Желтвай народився 8 листопада 1911 року в Ужгороді у багатодітній сім'ї священика греко-католицької церкви. Батько, Віктор Юлійович, був освіченою людиною, протягом тривалого часу працював директором греко-католицької семінарії в Ужгороді, звідки й пішов на пенсію. Він був відомим громадським діячем, одним із засновників і провідників товариства «Просвіта». У 1910 році А. Волошин призначив його редактором газети «Наука», (з 1920-го року — «Свобода»), на сторінках якої публікувались його статті українського спрямування. В. Желтвай був у певних родинних зв'язках з А. Волошином, дружина якого була двоюрідною сестрою Віктора Юлійовича. Нелегко було утримувати восьмеро дітей — п'ять синів і трьох доньок, але, незважаючи на це, робив усе, аби діти вчилися.

1929 року Микола закінчив Ужгородську гімназію і в цьому ж році виїхав у Страсбург (Франція), де поступив в університет на теологічний факультет. Тут провчився до лютого 1932 року.

Згодом продовжив навчання у Празі, Оломоуці, Братиславі (Чехословаччина). 1936 року закінчив Братиславський університет.

У квітні 1937 року єпископом Мукачівської греко-католицької єпархії О. Стойкою його було висвячено в сан священика і направлено в село Пилипець на Міжгірщині.

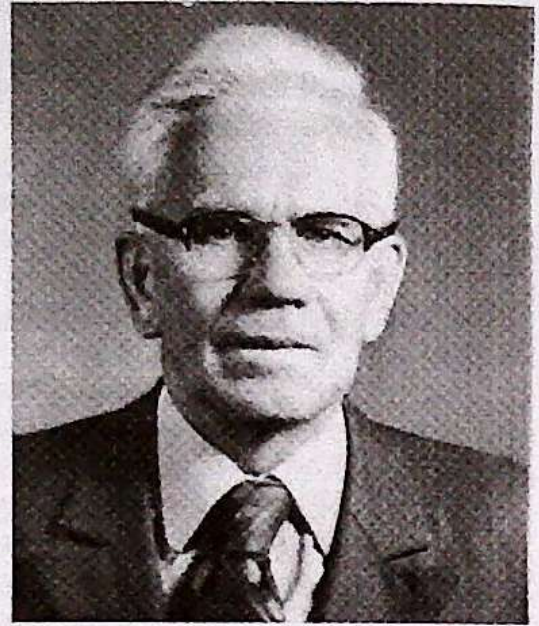
Після окупації угорськими військами всієї території Закарпаття у березні 1939 року М. Желтвай був арештований і півтора місяця просидів в Хустській тюрмі. Лише після клопотання єпископа Стойки його було звільнено. Після звільнення М. Желтвай продовжував працювати священиком греко-католицької церкви в с. Пилипець до жовтня 1944 року. Після цього єпископ Теодор Ромжа направив його на посаду священика греко-католицької церкви в с. Худльово Ужгородського району, де він працював до 30 травня 1949 року. З певних обставин, через переслідування священиків греко-католицької церкви, до 25 липня ніде не працював.

Через важке матеріальне становище він влаштувався майстром на лісопилці в с. Люта Великоберезнянського району, де працював до січня 1950 року. 8 лютого цього року звільнився і влаштувався на посаду комірника Великоберезнянського райпромкомбінату в с. Люта. 25 квітня 1950 року був арештований органами держбезпеки.

Після арешту почалися допити, на яких його звинувачували за активну участь у громадській роботі, зокрема, культурно-освітнього товариства «Просвіта», одним із активних членів якого він був з 1937 року.

25 квітня 1950 року на допиті слідчий задав йому запитання з проханням розповісти про структуру, мету і діяльність «Просвіти», а також назвати її активних діячів. Відповідаючи на це, М. Желтвай підкреслив, що його завданням було поширення серед населення знань і піднесення його культурного рівня.

Продовжуючи розмову на цю тему, слідчий зазначив: «Загальновідомо» що буржуазні націоналісти широко використовували товариство «Просвіта» з метою обробки населення в антирадянському дусі. Відповідь М. Желтвая: «Я довідався (про це О.Х.) тільки після того,

Микола Желтвай

як у Закарпатті була встановлена радянська влада, але раніше я про це не знав»

Його звинувачували у тому, що він, як справжній, переконаний патріот України, проявляв високу суспільно-політичну активність наприкінці 30-х років, коли розгорнулась гостра боротьба за створення Карпатської України: активно підтримував А.Волошина, проводив антирадянську агітацію, виступав проти комуністів. Все це, як під час слідства, так і на судовому засіданні він заперечував. Аналіз матеріалів суду свідчить, що М.Желтвай був мужньою і чесною людиною, на запитання відповідав чітко, аргументовано, не визнавав себе винуватим, та все це суд не брав до уваги.

17 травня 1950 року Закарпатський обласний суд засудив М.Желтвая на 25 років таборів з поразкою в правах на 5 років та конфіскацією особистого майна. Його було направлено в Камишевський табір Омської області. Він оскаржував судові рішення, однак його касаційну скаргу Верховний суд УРСР залишив без задоволення.

2 вересня 1954 року діти М.Желтвая — син Юрій (15р.), Микола — (13р.), Донька Марія (12р.) і Сюзана (7р.) звернулися з листом до Закарпатської обласної прокуратури, де писали, що їх мати хвора, працює медсестрою, маючи недугу серця, внаслідок чого їй необхідне лікування та певний відпочинок, але цього неможливо зробити, бо сім'я залишиться без засобів на існування. Однак прохання дітей залишалося без задоволення. Була й скарга доньки Марії від 1 червня 1955 року до Генерального прокурора СРСР, та позитивної відповіді не було.

До арешту богослужіння М.Желтвай проводив у с.Худльово Ужгородського району. Він уміло знаходив контакти із населенням села, внаслідок чого користувався авторитетом. Про це засвідчує і довідка-характеристика, видана на прохання дочки Марії виконкомом Худлівської сільради 21 червня 1955 року. У ній зазначалося, що М.Желтвай повадився чесно, «за ним не помічалась пропаганда антирадянської політики».

Численні скарги, позитивна характеристика не могли не вплинути на судові органи. 14 жовтня 1955 року Президія Верховного суду Української РСР вирішила знизити йому міру покарання до 7 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах.

З 1954 року М.Желтвай перебував на засланні під наглядом МВС Новосибірської області, де працював бухгалтером в одному з колгоспів. 19 січня 1956 року його було звільнено. Почалися пошуки роботи. Нарешті вдалося влаштуватися обліковцем в Ужгородську автоколонну, де працював разом із священником Йосипом Штелихорю. Згодом перейшов працювати бухгалтером в онкодиспансер.

Помер М.Желтвай 15 жовтня 1984 року. 18 лютого 1992 року Прокуратурою Закарпатської області його реабілітовано.

Олексій Хланта,
кандидат історичних наук.

Календар садівника **Листопад — грудень**

Захищають дерева від низьких температур, сонячних опіків і гризунів (обгортають землею штамби молодих дерев, обв'язують штамби хвойними гілками, папером тощо, розкладають отруйні принади, білять штамби і нижню частину скелетних гілок). Після опадання листя знімають і знищують гнізда білана жилкуватого та золотозузка, яйцекладки непарного шовкопряда. Листя, що осипалося, зрібають і разом з іншими рослинними рештками закладають у компостну яму.

Наводять порядок у своєму господарстві, заготовляють добрива, реманент.

(«Сад, город, пасіка», 1997).

ВАГОМИЙ УЖИНОК ПЕРЕКЛАДАЧА Й ПОЕТА

(До 70-річчя від дня народження Юрія Шкробинця)

Художній переклад — важливий засіб обміну культурними надбаннями між народами. Він стимулює і зумовлює розвиток національної культури. Серед відомих українських перекладачів — ім'я Юрія Васильовича Шкробинця. Посилений інтерес поета до перекладацької діяльності викликаний прагненням ознайомити українського читача з культурою насамперед сусіднього угорського народу. Видруковані в періодиці та окремими книгами, переклади Ю Шкробинця складають своєрідну бібліотеку угорського літератури в Україні. Найповніше виражає людську й письменницьку сутність автора така риса, як відповідальність перед своєю працею, перед часом — нинішнім і майбутнім. На якій ділянці роботи він не трудився, завжди проявлялись його ґрунтовність і зосередженість.

Ю Шкробинець народився 12 листопада 1928 року у місті Хусті в родині службовця. Восени 1939 року доля закинула його до Будапешта, де п'ять літ навчався в гімназії. Згодом закінчує Хустську СШ №1 із золотою медаллю (1947) та філологічний факультет Ужгородського державного університету (1952). Чотири роки викладає українську мову та літературу в Хустському медучилищі. Відтак шістьнадцять років був літпрацівником в обласній газеті «Закарпатська правда», завідував відділом літератури й мистецтва. У 1971 році перейшов на творчу роботу. П'ять років завідував літературною частиною в Ужгородському драмтеатрі.

Ще навчаючись в Будапештській гімназії, почав писати вірші українською та угорською мовами. Однак головною для нього стала робота перекладача. Перша публікація перекладу з'явилася в «Закарпатській правді» 21 березня 1948 року. Це був переклад вірша Шандора Петефі «Національна пісня». Окремими книжками в перекладах Ю Шкробинця вийшли поеми цього ж автора «Апостол», (1968), «Витязь Янош» (1972), а також вірші для дітей «Ой вернись, лелеко!» (1988); балади і поеми Яноша Араня «Толді» (1969), поема «Толді» в 1994 році — паралельно угорською та українською мовами, оповідання Шандора Надя «Примирення» (1952) та сучасної поезії «Угорська арфа» (1970), романи Дюли Ййеша «Народжені в пустях» (1958), Клари Бігарі «Жага» (1961), Жігмонда Моріца «Будь чесний до самої смерті» (1963, 1979), Булчу Берти «Кенгуру» (1977), повість та оповідання Фрідеша Карінті «Даруйте, пане вчителю!» (1966), оповідання Ласла Балли «Чайки» (1974).

Як поет-перекладач Ю Шкробинець і в Україні, і в Угорщині здобув авторитет, який випадає на долю небагатьом літераторам. Досить згадати збірник «Угорська арфа» — своєрідну антологію, котра представляє українському читачеві твори майже п'ятидесяти авторів різних епох, характерів і величин — від сімнадцятого і до середини двадцятого століть, саме завдяки Ю Шкробинцю в повний голос заговорили по-українськи Ендре Аді, Мігай Бабіч, Дюла Югас, Аттіла Йожеф, Шандор Вереш, Нодь Ласло та багато інших поетів, і прозаїків.

Справді, переклади Ю Шкробинця відчиняють українському читачеві вікно до угорської літератури, визначаючи її тематичні та естетичні обрії. Його перекладам притаманний високий рівень професійної підготовки — фахової, мовної, загальнолітературної, а також неформальний підхід до кожного автора і твору.

Юрій Шкробинець

Варто наголосити, що, працюючи над перекладами, Ю.Шкробинець дотримується таких основних засад: перекладати лише з відомих перекладачів мов, відтворювати мовно-образну структуру оригіналу, дбати про адекватне ритмо-мелодійне звучання перекладу. Ю.Шкробинець належить до тих митців слова, яким підвладні і вірші, і проза. Він однаково вільно почуває себе в обох сферах. А щоб перекладати вірші, звичайно, треба самому бути поетом. Цей поетичний хист, на нашу думку, чи не найкраще дозволяє перекладачеві відчувати й відтворити внутрішній світ автора, художні багатства оригіналу.

Ю.Шкробинець перекладає також угорськомовних поетів і з європейських країн, зокрема твори угорця з Румунії Шандора Каняді, з колишньої Югославії — Кароя Ача, зі Словаччини — Олівера Раца. Чимало переклав він творів закарпатських угорськомовних поетів Ласла Балли, Вільмоша Ковача, Кароя Балли, Борбали Салаї, Магди Фюзеші, Єви Фінти («Дзвінке джерело», 1983), Елеміра Кевсегі, Гейзи Фодора, Балажа Балого та інших.

Вперше переклав Юрій Шкробинець угорські поезії відомого закарпатського вченого Василя Довговича (1783-1849) й опублікував їх у I-му томі «Антології української поезії» (К., 1984), збірнику «На Верховині» (Ужгород, 1984), журналах («Київ». — 1985. — N2).

Завдяки Ю.Шкробинцю в Україні стали відомі казки в записках Михайла Фінцицького (1842-1916) та інших представників інтелігенції Закарпаття. Збірник під назвою «Таємниця скляної гори» (1974) вийшов із солідною післямовою перекладача. Зафіксовані у нашому краї понад сто років тому, тексти готувалися до друку угорською мовою в 1914 році. Однак тільки 1970 року книга була опублікована у Будапешті як п'ятидесятитомний том серії «Казки народів світу». Оскільки український оригінал загубився, то український текст реставрувався за угорським виданням.

У доробку Ю.Шкробинця й такі специфічні переклади, як збірник Бели Бартока «Вибрані хоріві твори» (1977), збірка «Угорські прислів'я та приказки» (1975).

Ю.Шкробинцю належить також українська інтерпретація окремих поезій О.Духновича (1803-1865) та цілий ряд поезій Ю.Ставровського-Попрадова (1850-1899).

Переклав наш ювіляр і ряд чеських та словацьких поетів (деякі з них увійшли до двотомної антології чеської та словацької поезії, а також збірник «З весною в серці» (Ужгород, 1963). Чимало здійснив перекладів з російської, білоруської, осетинської та мови комі.

На українській сцені, завдяки роботі перекладача, поставлено драматичні твори Ференця Фаркаша «Ліс гуде» (1964), Пограца Качо «Витязь Янош» (1976), Фрідеша Карінті «У кріслі і без крісла» (1979), Деже Коллера «Викрадення сабіянок» (1989).

Ю.Шкробинець відомий також читачеві і як талановитий оригінальний поет, про що свідчить чимало його власних віршів, що друкувалися в газетах та журналах. Так, поезії різних літ опубліковані в журналі «Тиса» (1994. — N1-2). Це твори, котрі підносять читача над скороминущими, поетизують красу життя. Автор уміє заглянути у найсуттєвіші проблеми життя, говорить про те, що його хвилює, бентежить, болить, радує, прагне донести до читача глибокий зміст людських прагнень і надій «Говорить Ужгород», «Кобзар до Ужгорода йде», «Осетинські сонети», «Берлінські сонети» та інші).

У Ю.Шкробинця є цілий ряд сонетів про талановитих діячів літератури і мистецтва Закарпаття, зокрема Ф.Потушняка, П.Лінтура, Ю.Гойду, С.Панька, Ф.Манайла, Й.Бокшая та ін., а також про діячів культури сусідніх народів І.Ольбрахта, Я.Понічана, Л.Новомеського, «Сонети пам'яті», «Сонети про барви» та інші).

Написав ряд пісень для Закарпатського народного хору. Варто назвати хоча б осягну «Карпатську рапсодію» (композитор С.Мартон), присвячену видатному художникові Ф.Манайлу.

Ю.Шкробинець пише також угорською мовою. Перекладає з української на угорську («Заповіт», «Доля», «Мені однаково», «Мені тринадцятий минало» Т.Шевченка, «Вічний революціонер», І.Франка та його ж «Касенярі», пролог до поеми «Мойсей»). З української новітньої лірики доніс до угорського читача «На майдані», «Гаї шумлять», «Арфами, арфами», «Олюба Інно...», «Як упав же він з коня» П.Тичини, «Любіть Україну» В.Сосюри, «Да святиться навіки...», «Де найкраще місце на землі» Д.Павличка та інші.

Угорському читачеві на Закарпатті представлені окремі вірші О.Пушкіна й кілька хрестоматійних творів М.Лермонтова («Парус», «Елегія», «Выхожу один я на дорогу», «Утес» та інші).

Не можна обійти Ю.Шкробинця як автора багатьох літературно-критичних статей, досліджень з історії українсько-угорських літературних зв'язків і з питань художнього перекладу. Як своєрідні есе про поетів чи прозаїків є його численні передмови і післямови до видань перекладів. Опублікував значну кількість статей, репортажів, нарисів.

Юрій Васильович має неабиякі заслуги у розвитку художньої літератури, літературної критики, критики театрального мистецтва, особливо Закарпаття, опублікувавши цілий ряд рецензій на книги, театральні вистави, кінофільми.

Доробок перекладача здобув визнання громадськості як вдома, так і за рубежом. Ю. Шкробинець відзначений найвищою нагородою правління Спільки письменників Угорщини — медаллю «За угорську літературу» (1968), удостоєний таких нагород Угорської республіки: медалей імені Шандора Петефі (1973), імені Жігмонда Моріца (1979), почесних знаків «За соціалістичну культуру» (1975), літературної премії Всеугорського агентства охорони авторських прав (1977). За заслуги у поглибленні культурних зв'язків між народами, зміцненні братньої дружби, культурного співробітництва між двома нашими країнами, зближенні української та угорської літератур президія товариства угорсько-радянської дружби нагородила Ю. Шкробинця почесним знаком «Золотий вінок» (1986). За переклади українською мовою творів угорської сучасної та класичної поезії Ю. Шкробинець став лауреатом республіканської премії імені М.Т.Рильського (1983).

Ю. Шкробинець — лауреат міжнародної премії імені Габора Бетлена, котра щорічно присуджується діячам культури, чия творчість і діяльність стали вагомим внеском у співробітництво і взаєморозуміння між народами Угорщини й Середньої Європи (1990).

Літературний доробок Ю. Шкробинця засвідчує творчу різнобічність митця, його шире прагнення до широкого піднесення художньої культури рідного народу.

То ж побажаємо йому міцного здоров'я, натхнення, незгасаючого творчого горіння, нових поетичних звершень і публікацій!

Іван Хланта,
кандидат філологічних наук.

Визначні пам'ятки української культури

ІЗБОРНИК СВЯТОСЛАВА 1073Р.

Ізборник Святослава 1073р. — одна з найбільших наших історичних цінностей. Це третя за віком давньоруська книга, що збереглася донині (після Остромирового та Реймського Євангелій, які старші лише на кілька десятиліть). Цей величезний манускрипт (34 на 25см.) з 266 пергаментних аркушів знаходиться у Москві, у Державному історичному музеї. 1933р. Л. Жуковська здійснила його факсимільне видання, завдяки чому він став широко доступним дослідникам. Книгу переписано в Києві для князя Святослава Ярославовича (1078-1076). Її повна назва «Збірник від багатьох отців: виклади незрозумілих слів в Євангелію й Апостолі та в інших книгах, зложені коротко на пам'ять і на готову відповідь» засвідчує головну мету — популярний виклад Святого Письма та інших церковних книг для неофітів. Фоліант містить близько двісті розділів з понад двадцяти авторів. Його ядром є твір Анастасія Синаїта, де у формі 153 запитань і відповідей викладено основи християнського світогляду і обрядовості. Тут же уривки з творів найвідоміших отців церкви Василя Великого, Іоана Златоуста, Григорія Нісського, Афанасія Александрійського, Іустина Філософа, Максима Сповідника, Іоана Дамаскіна. Книга є й першим нашим логіко-філософським трактатом, оскільки тут пояснено поняття сутності, ества, різниці, кількості, якості, відношення, суперечності. Розтлумачуються і фундаментальні богословські поняття Трійці, Духа, втіленого Слова. Ряд статей торкається природничої та гуманітарно-наукової тематики: «Про камені» Єпіфанія, «Про дати» Євсевія. Читач знайомився з календарем македонців, римлян, юдеїв, еллінів, єгиптян, дізнавався про знаки Зодіака і бачив їхні зображення. Маємо тут два найдавніші в нашій культурі бібліографічні списки — біблійних книг, канонічних і апокрифічних. У трактаті Георгія Хіровоска «Про образи» характеризуються 27 поетичних тропів: алегорія (інословіє), метафора (превод), метонімія (отоіменіє), інверсія (возврат), гіпербола (лихоречіє), іронія (пруганіє) тощо. Його вплив на давньоруську літературу незаперечний. Велике культурологічне значення має вміщений у збірнику коментар Іпполіта до Притч Соломонових, який починається словами «Премудрість створює собі храм». За М.Громовим, цей образ пластично вираженої мудрості стимулював розвиток філософської думки не в понятійно-логічній, а в образно-художній і символічній формі. Він уплинув на всю культуру Київської Русі і проявився згодом у софіології нового і новітнього часу-перш за все у Г.Сковороди.

Оригіналом для Ізборника 1073р. послужив близький за складом збірник, перекладений з грецької для болгарського царя X ст. Симеона. Але на українському ґрунті болгаро-грецький оригінал перероблено й адаптовано, збагачено мініатюрами, в тому числі портретами Святославової родини. Пам'ятка ніколи не лежала мертвим скарбом, відомо 27 її списків XV-XVIII століть. Ця енциклопедична книга-трудівник є одним з наріжних каменів усієї української культури.

Сергій Федака

ГЕРОЇ КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА НА ЗАКАРПАТСЬКІЙ СЦЕНІ

(До 220-річчя від дня народження Григорія Квітки-Основ'яненка)

Творчість видатного українського письменника і культурно-громадського діяча Григорія Квітки-Основ'яненка (18 XI 1778-8 VIII 1843), як і драматургія багатьох інших наддніпрянських та галицьких літераторів, прийшла на закарпатську сцену відразу після заснування 15 січня 1921 року першого у краї професійного українського театру — «Руського театру товариства «Просвіта» в Ужгороді».

Першими виставами за творами Г. Квітки-Основ'яненка, що з'явилася на сцені «Руського театру товариства «Просвіта» майже одночасно, були «Шельменко-денщик» та «Сватання на Гончарівці».

Прем'єра вистави «Шельменко-денщик» відбулася 7 травня 1921 року. У головній ролі Шельменка виступив вихідець із Галичини, «найвизначніший актор Закарпаття, характерно-комічного плану (А Шерегій), перший управитель новоствореного «Руського театру» Роман Кирчів і, як відзначає тодішня преса, виступив «з чарним успіхом». Через два тижні, 23 травня, на сцені «Руського театру» з'являється друга прем'єра за п'єсою Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці». Головну роль Стецька знов-таки виконував Роман Кирчів. Угорський часопис «Ужгородський вісник» («Унгарі кезлень») подав на цю виставу свою рецензію, яку в українському перекладі передрукувала газета «Руська нива»: «Про артистів, — писав рецензент, — можемо лиш добре висловитись. Найліпший був Кирчів, який бравурно грав придуркуватого, але багатого жениха... В епізодах знаменитий був Трухлий, визначну гру Біличенка трохи псував хриплий голос. З-поміж жінок подобалися зі своїм дзвінким голосом пані Терпило і пані Машкевич, яка грала хапливу матір. На кінці 3-ої дії одна пара танцювала гопака винятковим успіхом. Плавність і викінченість вистави хвалить працю режисера Кривецького». Власне ці дві вистави — «Шельменко-денщик» та «Сватання на Гончарівці» йшли на сцені «Руського театру товариства «Просвіта» за весь час його діяльності (1921-1929). Змінювались частково виконавці ролей, але вистави завжди користувалися заслуженим успіхом.

П'єси Г. Квітки-Основ'яненка виходили також на сцені аматорських театральних колективів Закарпаття. Так, літом 1931 року п'єсу «Сватання на Гончарівці» поставив драмгурток читальні в селі Веряш. У 30-х роках просвітянські театральні колективи ставлять «Сватання на Гончарівці» в Берегові, «Марусю» (інсценізація однойменної повісті Г. Квітки-Основ'яненка) в Рокосові. Студенти Мукачівської торговельної академії під керівництвом Олекси Приходька здійснили постановку «Шельменко-денщика» під назвою «Шельменко-джура». Були такі вистави і в інших місцевостях Закарпаття.

Політичні події в Європі і зокрема в Закарпатті відсунули театральну справу на другий план. Театральне життя у краї відновилося фактично у 1945 році, коли сюди з гастрольями приїхав Запорізький українсько-музично-драматичний театр під керівництвом народного артиста України Володимира Магара. Завдяки цьому театрові закарпатський глядач знов зустрівся з героями п'єси «Шельменко-денщик».

Організований у 1946 році Закарпатський український музично-драматичний театр уперше звернувся до драматургії Г. Квітки-Основ'яненка аж у 1953 році, коли за режисурою М. Янковського (художник М. Манджуло) було здійснено постановку п'єси «Шельменко-денщик». Вистава «Шельменко-денщик» у виконанні закарпатських артистів користувалася великим успіхом, зокрема завдяки майстерному виконанню головної ролі Шельменка, в якій виступали артисти А. Ратмиров та В. Аведіков.

Згодом, у 1964 році, виставу «Шельменко-денщик» повторив В. Аведіков, який часто виступав як режисер українських комічних вистав «Шельменко-денщик» за режисурою В. Аведікова не сходив із закарпатської сцени аж до 1971 року. Таке довге сценічне життя вистави «Шельменко-денщик» свідчило про постійне зацікавлення глядача краю одним з кращих творів класика української літератури Г. Квітки-Основ'яненка. За тривале сценічне життя вистави її виконавці змінювалися, але основний склад залишився незмінним. У виставі «Шельменко-денщик» були зайняті такі актори: заслужений артист України М. Білецький (Шпак), заслужена артистка України М. Пільцер (Фенна Степанівна), артисти та артистки В. Клименко (Лопуцьковський), П. Гоца (Опецьковський), О. Сайдулаєва (Прісінська) та інші. У ролі Шельменка довгий час виступали заслужений артист України В. Аведіков, артисти Е. Свиридюк та І. Чуєнко.

До п'єси Г. Квітки-Основ'яненка «Шельменко-денщик» Закарпатський український музично-драматичний театр звернувся знову аж у 1984 році (режисер-постановник О. Саркісянц, художник І. Панейко, балетмейстер — заслужений працівник культури України І. Пастеляк).

У виставі «Шельменко-денщик» ролі виконували: Шельменко — артист В. Вербицький, капітан Скворцов — артист І. Стеблінський, Прісінька — артистка В. Лаврюк, Шпак — заслужений артист України А. Вертелецький, Фенна Степанівна — артистка Л. Котик та інші.

Ця вистава була поновлена також у 1994 році за режесурою того ж таки О. Саркісянца, але особливим успіхом не користувалася і нездовзі зійшла зі сцени.

Протягом багатьох театральних сезонів залишилася в репертуарі Закарпатського українського музично-драматичного театру також вистава за п'єсою Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці». Перша постановка цієї п'єси була здійснена колективом театру у 1954 році за режисурою В. Аведікова у співпраці з художницею В. Франківською. Згодом вистава поновлювалася біля десяти разів і мала успіх у глядача зокрема завдяки майстерному виконанню ролі Стецька. Тривалий час виконавцем ролі Стецька був заслужений артист України В. Аведіков, а згодом артисти В. Вербицький та Є. Басараб. Склад виконавців у виставі «Сватання на Гончарівці» за сорок років змінювався. Але глядач завжди зустрічав оплесками появу на сцені таких виконавців, як О. Корнієнко (Шкурат), М. Харченко (Уляна), Н. Лагодіна (Одарка), А. Вертелецький (Кандзюба) та інші. У виставі випуску 1994 року ролі виконували: М. Оленчук і Я. Мелець (Прокіп Шкурат), Л. Котик і Ю. Лосєва (Одарка), Ю. Дідик і Т. Жиліна (Уляна), А. Мацак і С. Барабаш (Олексій), В. Костюков і І. Сухарник (Павло Кандзюба), Є. Басараб і В. Вербицький (Стецько), та інші.

За свою півстолітню творчу історію Закарпатський український музично-драматичний театр зробив чимало для популяризації у краї класичної української драматургічної спадщини, у тому числі й творчості одного з ранніх її представників — Григорія Квітки Основ'яненка.

Йосип Баглай

Народні прикмети про дні тижня

Понеділок — день відьом і русалок. У цей день не слід починати нову роботу, білити в хаті, купатися, мити голову, одягати чисту білизну. Хто народився в понеділок — буде нещасливим.

Вівторок — вдалий день для будь-яких починань. Народженому у вівторок щаститиме в усьому і завжди.

Середа — день, сприятливий для садіння рослин, особливо кукурудзи. Тим, хто народився в середу, доля обіцяє багатство.

Четвер — день виключно для праці. У четвер народжуються працелюбні й мовчазні люди.

П'ятниця — день, сприятливий для кохання. Свататися краще саме в п'ятницю. Тих, хто народився в цей день, очікує щасливе сімейне життя.

Субота — слід зайнятися прибиранням квартири, поміняти білизну, викупатися. Народжені в суботу охайні, роботящі, добрі господарі.

Неділя — день відпочинку. Ні в якому разі не можна брати у руки сокиру, пилку. Ті, хто народився в неділю, спокійні, врівноважені, трохи ліниві. Дитина, народжена в ніч з неділі на понеділок, має здатність до ворожіння.

ПРО ПОЧАТОК МЕТАЛУРГІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА ЗАЛІЗА НА ЗАКАРПАТТІ

Початок виробництва залізних предметів припадає на кінець II-го — початок I-го тис. до н.е. Де виникла, власне, залізоробна індустрія, тобто добування і переробка сировини для виготовлення залізних предметів, сьогодні ще важко визначити. Найстаріші залізні знаряддя праці та зброя з'явилися в зазначений період майже одночасно на території Іраку, Анатолії, Сирії, Егейської частини Грецького півострова.

Щоправда, вироби з метеоритного заліза відносяться ще до III-го тисячоліття до н.е. Вони є дуже рідкісні, як правило, становили предмети розкоші високої знаті. Так 2600-2400 р. до н.е. датується золотий кинджал з розкопок царського поховання на території Урарту, ручка якого була аплікована золотом.

До цього часу не вирішеним залишається питання, де вперше був здійснений процес відновлення заліза з руди в якомусь одному етнічному середовищі, чи він був поліетнічним. За визначенням відомого чеського дослідника Родоміра Плайнера, початок залізоробного виробництва у Центральній Європі припадає на другу чверть I-го тисячоліття до н.е.

Коли ж була започаткована залізоробна справа на Закарпатті? Найраніші залізні предмети у сусідній Східній Словаччині датуються IX-VIII ст. до н.е. Приблизно на цей час припадає знахідка бронзових мечів з Підгорянського скарбу, язичкоподібне руків'я яких було скріплене залізними цвяхами.

Та це тільки поодинокі знахідки. Принципове значення для з'ясування часу започаткування чорної металургії на Закарпатті мають знахідки під час розкопок у 1981 році в гальштатському городищі на горі Стремтура в Іршаві. Тут у чітко вираженому гальштатському археологічному пласті автором цих рядків було досліджено робочий майданчик, на якому виявлено 30 горнів для відновлення залізної руди. Робоча площа займала 18 кв. м. Горни на ній були розміщені в ряд, що давало змогу для штучної подачі повітря для кількох горнів одночасно. Сильно випалені стінки горнів, товщина яких досягала 3-4 см, виступали на 10-12 см. над рівнем стародавнього горизонту. Нижня частина горнів була запущена в материковий ґрунт. Таким чином, збережена частина горнів досягала висоти від 30 до 40-45 см. Усі горни в плані мали круглу форму, діаметр їх коливався від 0,4 м. до 0,6 м. На робочім майданчику горни розміщувалися щільно один до одного. І часто їх стінки зовсім стикалися. В процесі розборки горнів було встановлено, що дно устелене суцільним порошком вугілля, товщина якого становила 10-15 см. Далі йшли дрібні шматки зішлакованої губчастої маси, які мали значний вміст заліза. Близького типу горни вже раніше досліджувались на нашій території. Найбільша кількість їх виявлена на відомому Нооклінівському металургійному центрі, віднесеному В.І. Бідзілею до латенської епохи. Мало чим змінилася технологія відновлення чорного металу і в римський час, про що свідчить дяківський залізробний центр.

Таким чином, для визначення культурно-часової приналежності металургійного осередку в Іршаві слід використати археологічний матеріал. Адже зміну технології відновлення чорного металу в різні історичні періоди на основі археологічних джерел нам поки не пощастило встановити. Одержані при археологічних розкопках джерела дозволяють визначити час функціонування металургійного центру на Стремтурі в межах VIII-VII ст. до н.е.

До технологічного циклу відновлення залізної руди належить також і процес добування сировини. Неподалік від горнів вдалося відкрити виробництво споруди, зокрема,

печі для випалювання дерев'яного вугілля. Вони, як правило, мали прямокутну форму розміром 1,7х1,3 м., з чітко випаленими до червоного кольору стінками, вщерть заповнені дерев'яним вугіллем. Враховуючи присутність печей неподалік від залізобудівних горнів, слід віднести їх також до виробничого комплексу. Адже в процесі виплавки заліза одним з головних сировинних компонентів, поряд з залізною рудою, є наявність вугілля. Таким чином, слід вважати, що стародавні металурги на Стремтурі безпосередньо на місці плавки заліза виробляли сировину, зокрема випалювали дерев'яне вугілля. Враховуючи розміри печей, а також розміри горнів, можна припустити, що в одній печі випалювалася така кількість деревного вугілля, яка забезпечувала виробничий цикл одного горну.

Ретельне обстеження городища показало, що в центральній його частині збереглася затягнута вирва діаметром 12 м. Візуальне обстеження цього місця дозволяє припустити, що мова йде про шахту для добування залізної руди, ймовірно бурого залізняка, на який багата Іршавщина. Але таке припущення не категоричне, воно може бути підтверджене тільки майбутніми розкопками при розчищенні шахти.

Наведені спостереження і одержані під час розкопок в Іршаві джерела відкривають нову сторінку в історії чорної металургії Закарпаття. Вони дають підстави вважати, що наприкінці VIII — VII ст до н.е. фракійське населення нашого краю оволоділо складною на той час технологією виробництва чорного металу, користуючись місцевою сировиною. На Стремтурі виявилися усі необхідні для цього умови, тут у достатній кількості наявний бурий залізняк, добування якого здійснювалось шахтовим способом. Значні лісові запаси забезпечували Іршавський виробничий металургійний осередок топливною сировиною. Тут же на місці випалювалось деревне вугілля.

Традиція залізобудівного виробництва, заснована металургами на Стремтурі, збереглася і в наступній історичній епосі. Залишки залізобудівного виробництва у вигляді шлаків були знайдені Й.Янковичем в одному із насипів відомого Білківського могильника, час якого визначається VI-III ст. до н.е. Слід звернути увагу на те, що Й.Янкович у своєму щоденнику відмітив, що неподалік від могильника, на полі, місцеві жителі натрапили на значну кількість шланих відходів. Вони їх відвозили до с. Лисичева, де на початку нашого сторіччя працював залізообробний завод. Відходи залізообробного виробництва стародавніх металургів мали ще значний вміст невідновленого заліза і в новітній час були використані як сировина.

Про наявність залізобудівного виробництва у куштановицького населення Закарпаття свідчать матеріали розкопок поселення у Малих Геївцях на Ужгородщині.

З наведеного випливає, що чорна металургія на Закарпатті була започаткована значно раніше, ніж вважалося до цього часу. Повсемісне відновлення заліза з руди місцевим населенням було започатковано задовго до появи кельтів, з іменем яких більшість дослідників пов'язує проникнення заліза у всі сфери господарської діяльності людини. Щоправда, привнесена кельтами металургійна технологія в останній чверті I-го тис. до н.е., маючи досить таки потужну сировинну базу, вивела Верхньотиський регіон, і зокрема Закарпаття, в один з провідних центрів чорної металургії в Центральній Європі наприкінці I-го тисячоліття до нашої ери.

Іван Попович,
Науковий співробітник Ужгородської
групи відділення археології Інституту
українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України.

ПЕРШИЙ ХУДОЖНИК «РУСЬКОГО ТЕАТРУ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» В УЖГОРОДІ

(До 100-річчя від дня народження художника Миколи Кричевського)

Насамперед дві довідки.

«Кричевський Микола (1898), маляр-імпресіоніст, син Василя Кричевського старшого, родом з Харькова; закінчив мистецько-промислову школу в Празі; з 1929 в Парижі, краєвиди, портрети, книжкові ілюстрації, декоративне панно, театральні декорації в театрах М.Садовського, О.Загорова 1920–25...)»
(Енциклопедія українознавства. — Т.3. Перевидання в Україні. Репринтне відтворення видання 1955–1984 років. — Львів — 1994. — С. 1191)

«Кричевський Микола (24. II. 1898–1.9. 1961) — мистець-маляр, актор-комік, співак-тенор. Приїхав до Ужгороду з М.Садовським. Член Руського театру «Просвіти» (1921–1929). Оформляв вистави та

грав у них: «Запорожець за Дунаєм», «У Гейхан-бея», «Нахмарило», «Сто тисяч», «Сорочинський ярмарок», «Ревізор». В 1929 році покинув театр і жив у Празі та Парижі, де й помер».

(Юрій Шеретій. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року. — Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто — Пряшів — Львів. — С.341)

Оце очевидно, й усі відомості, якими володіє наш читач про час перебування на Закарпатті і творчу діяльність одного з видатних представників славетної родини Кричевських, що дала Україні і світові цілу когорту знаменитих художників — двох Василів (батька і сина), Федора і Миколу, якому 24 листопада 1998 року виповнюється столітній ювілей.

Наша розповідь — про творчість Миколи Кричевського в часи його перебування на Закарпатті.

У липні 1921 року на запрошення Головного віділу Закарпатського

Обкладинка календаря-альбому «Пчілки» на 1928р.
авторства М. Кричевського

крайового товариства «Просвіта» в особі Юлія і Михайла Брацкайків, Августина Волошина, Івана Панькевича, Миколи Творидла та ін. до Ужгорода разом з Валентиною Івановою, Миколою Миленко, драматургом Спиридоном Черкасенком та художником Миколою Кричевським прибув геніальний Микола Садовський. Отже, Микола Кричевський став першим художником-декоратором у «Руському театрі товариства «Просвіта».

Слід відзначити, що наявність спеціальної посади театрального художника або так званого сценографа була однією із принципових вимог Миколи Садовського в системі функціонування театру.

«Микола Садовський, — писав Василь Василько у відомій книзі «Микола Садовський та його театр», — підніс на вищий рівень справу матеріального оформлення вистав... У театрі Садовського виготовлялися декорації спеціально для кожної постановки. Матеріальне оформлення відповідало постановочному планові, стилю п'єси, було зроблено з великим знанням матеріальної культури, епохи, побуту народу».

Такі принципи сценічного оформлення вистав Микола Садовський утверджував також у «Руському театрі товариства «Просвіта» в Ужгороді, де він був директором і головним режисером упродовж двох років (1921 – 1923), а втілював ці принципи на практиці художник Микола Кричевський.

Як перший художник «Руського театру товариства «Просвіта» Микола Кричевський виконав сценографію таких вистав: «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького, «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Чорноморці» М. Старицького з музикою М. Лисенка (за Я. Кухаренком), «У Гейхан-бея» В. Самійленка, «Нахмарило» Б. Грінченка, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Наймичка» і «Гандзя» І. Тобілевича та ряд інших.

Майстерність сценографії Миколи Кричевського постійно відзначала тодішня преса як українська, так і чеська та угорська.

Уже про прешу виставу, підготовлену Миколою Садовським, — оперу «Запорожець за Дунаєм» газета «Руська нива» писала: «Ця вистава знову доказала, що наш театр стоїть на висоті правдивого європейського театру. Доповненням краси вистави була гарна військова музика під керівництвом пана Приходька і нові декорації пана Кричевського».

Про різницю у сценічному оформленні поновленої вистави «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» пише газета «Руська нива» від 26 січня 1922 року: «В річницю тої вистави дня 15 январа 1922 р. дав руський театр знов ту саму драму «Ой не ходи, Грицю». Пригадує собі ще тоті бідні прикраси (декорації) тогди, а тепер видим вже на сцені славні красиві малюнки. Видиш приміром красне село в зимі на різдво, видиш, як ходять пізно вечером колядники із зіздою та колядують по селі од хати до хати. Здається тобі, що ти не в театрі, але десь в нашій селі на Верховині, і в'єдино ходиш і радуєшся з колядниками. Одна ява за другою і все нові прекрасні, правдиві руські образи. Як далеко пішов наш театр за один рік! Він ступив на таку висоту, де стоять театри інших культурних народів».

У травні 1922 року в «Руському театрі товариства «Просвіта» відбулася ще одна визначна подія, до якої причетний художник Микола Кричевський. Знов надаємо слово невідомому, на жаль, дописувачеві газети «Руська нива»: «Опера «Коза-Дерева» «Руський національний хор» в Ужгороді, в п'ятницю 26 мая с. р. виставить в городськім театрі дитячу оперу «Коза-Дерева», музика Лисенка. Опера принесе нашим дітям много радості. Костюми звірів робила п. Н. Машкевич. Спеціальні декорації до сеї опери намалював М. Кричевський. Режисує п. М. Миленко, диригує п. О. Приходько. В ролях звірів виступає весь «Руський національний хор».

Таким чином, Микола Кричевський був одним із зачинателів у нашому краї українського дитячого театру поряд із Миколою Миленком, Ніною Машкевич і Олексом Приходьком.

У червні 1922 року «Руський театр товариства «Просвіта» під керівництвом Миколи Садовського побував на гастролях у Празі, де показав глядачам столиці такі вистави: «Запорожець за Дунаєм», «Суєта», «Наталка Полтавка», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «Ревізор», «Бондарівна», «Молода кров», «Ліс» і «Бояриня». З приводу гастролей чеська газета «Народні лісти» писала: «Ужгородська театральна дружина є знаменита, має добрі декорації, гарні стилеві і мальовничі

костюми, відмінних співаків і танцюристів...» Як бачимо, виконані Миколою Кричевським декорації автор замітки ставить на перше місце в переліку тих компонентів, які вирішили успіх гастролей.

Улітку 1923 року разом з Миколою Садовським, Миколою Миленком, Євгенією Черкасенко, Валентиною Івановою, Григорієм Березовським Микола Кричевський виїхав до Праги, де поступив до студії пластичних мистецтв. Навчання у студії Микола Кричевський завершив дипломною роботою «Празький град», яка, до речі, знаходиться у приватній колекції Василя Леонідовича Гошовського в Ужгороді.

Микола Кричевський знов прибув до Ужгорода у 1927 році і знов обійняв посаду художника «Руського театру товариства «Просвіта», де, крім поновлення уже згаданих вище вистав, оформив «Страшну помсту» С.Черкасенка (за М.Гоголем), «Польського жида» Е.Шатріана, «Запорізький скарб» К.Ванченка, «П'яци» Р.Леонкавалло, «Про що тирсла шелестіла» С.Черкасенка, «Влада темряви» Л.Толстого і «Ворог народу» Г.Ібсена.

Цікаве повідомлення про підготовку театрального сезону 1928–1929 років подала газета «Свобода» від 23 серпня 1928 року: «На день посвячення Руського Народного Дому в Ужгороді (7.X) готується до постановки п'єси С.Черкасенка «Про що тирсла шелестіла», музика Стеценка. Третя дія, в котрій запорожці пишуть листа до турецького султана, буде поставлена по зразку відомої картини російського маляра І.Рєпіна та представляє великий інтерес. Із нових постановок намічується святочні вистави з нагоди 100-их роковин з дня народження Л.Толстого «Власть тьми» та Г.Ібсена «Ворог народу»; з нагоди смерти Ф.Шуберта — оперета «Дім трьох дівчат», зложена виключно з пісень композитора; в дії оперети введений сам Ф.Шуберт. З нагоди 10-річного ювілею ЧСР обновлюється опера Б.Сметани «Продана наречена». До згаданих вистав нові декорації малює М.Кричевський».

Слід сказати, що не всі з перелічених вистав були зреалізовані на сцені — одні взагалі відпали, інші були замінені новими п'єсами.

Звичайно, талант сценографа Микола Кричевський виявляв особливо яскраво у виставах за українською класикою. Про це свідчили тодішні дописувачі до газет, які бачили «Запорожця за Дунаєм», «Про що тирсла шелестіла», «Марусю Богуславку» та інші вистави. Ось характеристика «Марусі Богуславки» М.Старицького у «Свободі» від 13 вересня 1928 року: «4.X театр «Просвіти» одкрив сезон виставою «Маруся Богуславка» Старицького... Старання і продумана праця режисерів (пп.Аркас і Базилевич) в повному контакті з працею артистів, доповнена розкішними декораціями маляра п.Кричевського, дала блискучі наслідки».

Микола Кричевський працював в Ужгороді також як художник-ілюстратор книжково-журнальної продукції. «З митців, — писав Василь Гренджа-Донський, — що ілюстрували журнал («Пчілку» — Й.Б.) і книжкові видання «Пчілки» слід згадати Миколу Бутовича, Йосипа Бошка, Юрія Вовка, Миколу Кричевського і Віктора Цимбала». Як приклад роботи Миколи Кричевського в даній галузі можна навести «Календар-Альбом» на 1928 рік, виданий «Пчілкою».

Нарешті, в Ужгороді Микола Кричевський працював досить длідно в галузі пейзажного і портретного живопису. Певне уявлення про творчу манеру художника Миколи Кричевського можуть дати більше десяти картин, що знаходяться у приватній колекції родини Гошовських в Ужгороді. Є серед картин портрети Єлизавети і Леоніда Гошовських, «Ужгородський замок», «Під Ужгородським замком», «Хустський замок», «Горяни», «Канал в Ужгороді біля млина», «Будинок греко-католицької єпархії в Ужгороді» та інші.

У вересні 1929 року в Ужгороді була влаштована виставка образотворчої спадщини Миколи Кричевського, після чого він знов покинув Ужгород та Закарпаття і на цей раз уже назавжди.

Нині, в час 100-літнього ювілею від дня народження одного з представників славетної мистецької родини Кричевських — Миколи віддаймо йому честь і шану за те, що він стояв біля джерел відродження української культури на Закарпатті у 20-х роках нашого століття!

Йосип Баглай

Патріарх українських визвольних змагань

Микола Кушніренко. Фото 1957р.

26 листопада відомому українському громадсько-політичному і культурному діячеві та вченому, ветерану українських визвольних змагань, Почесному членові Закарпатського крайового товариства «Просвіта» Дру Миколі Кушніренку (Філадельфія, США) виповнюється 92 роки. Усе своє свідоме життя (вже в неповних 14 літ став фронтовим бійцем і воював в армії Української Народної Республіки за самостійну Україну!), куди б не закидала його доля, до останку віддав він українському народові, рідній Україні. І навіть, в останні роки, коли дошкульні хвороби і поважний вік перешкоджають активній праці, д-р Микола Кушніренко, цей справжній українській воїн, разом із нами, у чільних рядах борців за Україну українську, ліпшу будучність свого народу - як громадсько-політичний діяч і вчений, як благодійник україн-

ських справ, у тому числі на ниві «Просвіти».

Для молодих поколінь українців — як на матірній землі, так і в країнах їх поселення у всьому світі — Микола Антонович Кушніренко є взірцем Людини, Учителя, Громадянина.

Висловлюємо йому за ціложиттєву подвижницьку працю і боротьбу нашу сердечну просвітянську подяку і просимо Милостивого і Всемогутнього Господа Бога, аби піддержав його, великого українського патріота, нашого щирого помічника і доброго друга, поміж нами у здоров'ї і радості ще многії і благії літа!

Рада Закарпатського крайового товариства «Просвіта».

СВЯТО МИКОЛАЯ У СЕЛІ ДУБРІВКА

Людно було 19 грудня ц.р. у клубі с.Дубрівка Ужгородського району. Зібралися тут учні місцевої школи (усі 114), учителі, батьки. Приїхали й гості з Ужгорода — голова крайового товариства «Просвіта», кандидат історичних наук Павло Федака, голова Спільки народних майстрів Закарпаття, голова обласної організації «Меморіалу» ім. В.Стуса Михайло Баник, інженер УЖДУ Марія Гурзан — вони привезли для школярів подарунки, які з нагоди 580-річчя Дуубрівки передав відомий громадсько-політичний і культурний діяч української діаспори, голова Карпатського союзу Америки, почесний член крайового товариства «Просвіта», уродженець села Михайло Шпонтанк, який мешкає в Нью-Йорку, США.

Незвичайним був цей вечір. Відкрив його директор школи Юрій Третинник. Далі перед присутніми виступили гості — голова крайового товариства «Просвіта» Павло Федака, голова «Меморіалу» Михайло Баник, дитячі роки якого пройшли у Дубрівці, Марія Мучичка-Гурзан — уродженка села. Скільки напутніх

Група учасників свята Миколая у Дубрівці. 19 грудня 1997 року.

слів було сказано школярам! Скільки нового про «Просвіту», нинішнє культурне і громадсько-політичне життя України і Закарпаття почерпнули для себе учителі і батьки!

А потім був чудовий концерт. Учні школи, яких готували вчителі Марина Шелак, Наталія Цмур, Ганна Керецман, Наталія Третинник, Гафія Третинник, показували сценки з життя святого Миколая, виконували хорові твори, танці, вірші. Стало світліше і тепліше на душі, коли діти з хвилюванням і майстерно прочитали поезії «Молитва за рідну мову» Юрія Шкрумеляка та «Рідна мова» Софії Малильо. Подумалося: якщо у наших школах на таких поетичних взірцях будуть виховуватися діти і молодь, нашу мову не коситиме чужа коса, а народ наш стане справжнім господарем у рідному домі — своїй Українській державі.

Звучали щирі слова подяки земляку-благодійнику Михайлові Шпонтанку. Мабуть, йому 19 грудня у далекій Америці не раз згадувалася рідна Дубрівка...

На завершення вечора кожен школяр отримав Миколаївський подарунок Михайла Шпонтанка, а діти-сироти і півсироти отримали у п'ять разів коштовніші дарунки. Хоча пан Михайло Шпонтанк і не належить до заможних людей Америки, що більше — змушений у свої 76 років щорічно кілька місяців підробляти на прожиток сім'ї, з любов'ю відірвав від себе і родини поважну суму і споміг діточок з рідного села. Отаким би нам благодійників побільше!

ОДЕРЖИМИЙ ПРОСВІТЯНСЬКИМИ ІДЕЯМИ

Міжвоєнні роки першої половини ХХ століття залишилися в історії Закарпаття як період великих просвітянських змагань. Серед населення знаходилися люди, які ставали подвижниками національного руху, героями того часу, що втілювали культурно-просвітницькі ідеї в життя. Такою людиною був і Андрій Юрійович Міньо.

Він народився 30 листопада 1898 року в Міхаловцях, що на території сучасної Словаччини. Родина складалася з чотирьох осіб. Закінчивши у 1923 році гімназію, він приїжджає в Сторожницю, де починає свою педагогічну діяльність у місцевій школі. Одночасно навчається в Ужгородській учительській семінарії, яку закінчив у 1925 році.

Любов до рідного краю, його культури спонукала молодого вчителя до подвижницької праці, до поширення просвітництва серед народу. Віра у цю благородну справу втілювалася в його бажанні створити в Сторожниці читальню товариства «Просвіта», національний хор і музично-драматичний гурток. Саме на період 20-их - 30-их років припадає час його найактивнішої діяльності.

Восьмого лютого 1925 року завдяки старанням о.Августина Волошина, Андрія Міня та місцевого священника Івана Фленька в Сторожниці була заснована читальня товариства «Просвіта». На установчому зібранні безпосередніми членами читальні стало 35 чоловік. Цього ж дня були створені аматорський музично-драматичний гурток, колектив якого поставив да 1935 року 55 п'єс, і Руський Національний хор у кількості 45 членів. Його організатором і диригентом був А. Міньо. Протягом перших років існування хор дав 18 концертів у Сторожниці, Ужгороді, Перечині, Мукачеві та інших населених пунктах краю.

При читальні також був створений і церковний хор, який співав на Богослужіннях у церкві.

Андрій Міньо був організатором і активним учасником святкових вечорів, яких у сільській читальні з 1925 року по 1936 рік було проведено 26.

Активісти місцевої «Просвіти» прочитали 52 лекції для населення на різноманітну тематику. Центральною ідеєю цих виступів був патріотизм, сподівання на краще майбутнє рідної землі та його народу.

Читальня знаходилася в будинку сільської церковної школи, де спершу проживав і сам А.Міньо. Тут вона мала свою власну постійну сцену. Щороку в Сторожниці святково відзначалися річниці заснування читальні «Просвіти» в селі. При ній також існувала бібліотека, яка нараховувала 650 книг.

Крім того, що сторожницький осередок «Просвіти» проводив свої заплановані заходи, тут відбувалися зустрічі з передовими просвітянами, активними діячами національного руху.

Андрій Міньо

Зокрема, у Сторожницю приїздив з доповідями до читальні Вікентій Шандор, який з приємністю згадував про свою зустріч з Андрієм Міньом. Не обминали Сторожницю і музично-драматичні гуртки з інших населених пунктів. Цікавим фактом є те, що 22 лютого 1931 року в селі відбулася прем'єра щойно створеного в Ужгороді музично-драматичного колективу «Веселка».

Всі ці заходи проводилися під безпосереднім керівництвом і за участі подвижника А. Міня.

Крім діяльності, пов'язаної з читальнею «Просвіти», він бере активну участь у культурних заходах, що проводяться в селі, залучаючи до них і школярів. Будучи управителем українських класів у двомовній школі, молодий педагог розумів необхідність зв'язку між національною свідомістю людини і шкільною освітою і те, що саме школа повинна стати початком народного виховання заради майбутнього свого народу. Роль вчителя в цей час, особливо на селі, була надзвичайно великою. А. Мінь, вільно володіючи українською, словацькою, угорською та німецькою мовами, повсюдно користувався глибокою повагою серед місцевого населення. Крім того, він мав чудові співочі здібності, грав на багатьох музичних інструментах. Андрій був також активним діячем у створеній 1931 року «Дружині добровільних пожежників» села Сторожниця, яка вражала своєю організаційною структурою.

У 1935 році він був обраний секретарем читальні «Просвіти». Ставлячи перед собою важливі просвітянські завдання, А. Мінь передусім дбав про зростання національної свідомості закарпатоукраїнців, пропагував освіченість серед простого народу. Під його впливом і керівництвом широкі верстви населення залучилися до активної участі у найрізноманітніших просвітницьких заходах крайової організації.

У другій половині 30-х років читальня досягла свого найвищого розквіту і була гордістю кожного читача у селі. Потрібно відзначити один момент, який стосується своєрідності села Сторожниця. Протягом свого існування «Просвіта» діяла в середовищі різних національностей, представники яких проживали тут сотні років у дружбі та згоді. І саме «Просвіта» стала вогником нашої національної культури, не завдаючи шкоди культурницьким намаганням словаків та угорців. А. Мінь вірив у те, що «молодь, вихована читальнею, відіб'є всі ворожі напади та сповнить гасло Тараса Шевченка: «Борітеся-поборете».

1938 року А. Мінь знову стає директором школи. Його педагогічна діяльність продовжувалася і після Другої світової війни. Він надалі керує шкільним хором, працює музичним вихователем дитсадка. Крім того, у кінці 40-их — 50-их роках цей подвижник був головою культосвітньої комісії сільради, художнім керівником сільського клубу, членом агітколективу, до самого виходу на пенсію працював на педагогічній ниві.

Помер Андрій Юрійович Мінь у 1975 році і похований у Сторожниці. Все своє життя він присвятив народній справі і відіграв важливу роль у культурно-просвітницькому житті краю.

Маріан Токар, учитель,
член Ради Ужгородської районної
організації крайового товариства
«Просвіта».

ВІДРОДЖЕННЯ «ПРОСВІТИ» НА УЖГОРОДЩИНІ

29 грудня 1997 року у селі Середнє Ужгородського району відбулася установча конференція по відродженню «Просвіти» на Ужгородщині. Саме у цьому селі, як колишньому центрові округу, а потім у навколишніх селах, у 20-і - 30-і роки ХХ ст. активно діяли осередки крайового товариства «Просвіта».

На конференцію зійшлися учителі, службовці, культосвітні працівники з сіл Середнє, Дубрівка, Пацьканьово, Лінці, Гайдош, Верхнє Солотвино, Невицьке,

Група учасників конференції у селі Середнє 29 грудня 1997 року.

Сторожниця. З Ужгорпода приїхали голова крайового т-ва «Просвіта», кандидат історичних наук Павло Федака, заступник голови товариства, доцент Йосип Баглай, голова Спільки народних майстрів Закарпаття, голова обласної організації «Меморіалу» ім. В. Стуса Михайло Баник, відповідальний секретар крайової організації Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих Омелян Росул, старший викладач кафедри української літератури УжДУ Степан Пойда, секретар ради крайового т-ва «Просвіта» Микола Вовк, працівники УжДУ та активістки «Просвіти» Марія Гурзан, Ірина Некрасова, Олена Мішко.

Вступним словом конференцію відкрила голова оргкомітету, вчителька Пацканівської ЗОШ 1-2 ступенів Марія Панько. Вона ознайомила присутніх з метою зібрання, статутними вимогами «Просвіти», висловила побажання створити в районі організацію крайового т-ва «Просвіта».

Про історію т-ва «Просвіта», мету і завдання організації, здобутки і проблеми відродженого у 1990р. крайового т-ва «Просвіта» розповів присутнім голова закарпатської «Просвіти» Павло Федака.

Секретар крайового т-ва політичних в'язнів і репресованих Омелян Росул розповів про подвижницьку роботу осередку «Просвіти» у селі Невицьке у 30-і роки ХХ ст., членом якогол були він, його брати, а головою — батько Іван Росул.

Про національно-культурні аспекти праці «Просвіти» у нинішній час наголошували у своїх виступах доцент УжДУ Йосип Баглай, вчитель Юрій Парлаг, голова Спільки народних майстрів Закарпаття художник Михайло Баник, секретар крайової «Просвіти» Микола Вовк, вчителька Герміна Боднар та інші.

Обрано Раду районної організації та голову — вчительку з села Пацканьова Марію Панько.

ЗЕЛЕНА КАЗКА СЕРЕД ГІР *Карпатські мотиви Олександра Олеся*

5 грудня минає 120 років від народження Олександра Олеся. Лікар-ветеринар за професією, він (Олександр Іванович Кандиба; 5.12.1878, с.Білопілля Сумської області — 22.VII.1944, Прага) увійшов у літературу як неперевершений лірик на початку двадцятого віку по народженні Христа.

У свідомості уже кількох поколінь українців Олесь прописався як митець, у поезії якого, наче у житті, тісно переплелися радість із журбою, у Слові його «сміються, плачуть солов'ї і б'ють піснями у груди: «Цілуй, цілуй, цілуй її, — Знов молодість не буде!».

Олександр Олесь

У передмові до вибранного («Вибір поезій. 1903-1923. — Прага: Накладом С.Лаврова, 1923. — С.XV, VII). Михайло Грушевський — перший український Президент — дав справедливу оцінку доробкові поета: «майстер нової форми — найсильніший представник українського символізму, Олесь заслуговує пильного і любовного студіювання», — і тут же визначив найпосутніше, внесок поета у національне відродження: «Дещо у поезії Олеся продовжувало Щоголіва, дещо Самійленка — його близьких земляків. Але те що, принесла вже перша книжка Олеся, було без сумніву більше, сильніше,

суцільнійше і краще відповідало новим настроям відродження (...) ставало вічним і невмирущим національним здобутком на всі часи».

Коли з лютневою революцією 1917 року після століть бездержавності почала знову спиратися на ноги Україна, Олесь усім серцем сприйняв державотворчі процеси, що увінчалися утворенням Української Народної Республіки. У циклі «З щоденника 1917р.» він нотував:

*Яка ж ти, о воле, прекрасна, пречиста!
Ти нам і не снилась такою...
Спинися над нами і сяй, промениста,
Довіку своєю красою.*

Не судилося. Молода українська держава була потоплена в крові її юних захисників під Крутами вишколеними найманцями російських більшовиків під командуванням Муравйова. Олександр Олесь опинився у вимушеній еміграції. Якийсь час перебував у Відні, наїжджав у Баден, де написав кілька віршів, датованих 1919 роком, а відтак тривалий час, аж до кінця своїх днів, постійно проживав у Празі.

Побувавши у Карпатах ще до буремних подій 1917 року, Олесь глибоко відчув українську душу гуцулів Прикарпаття і присвятив їм цикл-поему « На зелених горах» (1915), яка складається із заспіву і двох частин з наскрізною нумерацією віршів римськими цифрами. Як і у «Тінях забутих предків» Михайла Коцюбинського, у циклі художньо підмічено злитність гордих жителів гір із природою, із давньою-предавньою звичаєвістю:

*Там люди, духи і каміння
Віки живуть життям одним, —
Одне проймає всіх проміння
І в'яже з лісом віковим.*

А ще поета вразила велич тієї природи й волелюбність гуцулів; зелена повинь пралісів з повіями вітру нагадала розбурхані океанські простори:

*Там стали гори, як титани,
На варті волі і краси,
Там, наче сизі океани,
Шумлять незаймані ліси.*

Дитя неозорого степового привілля, Олесь, як рідню, захоплено, піднесено, але реально, з баченням тягот, що лягли на плечі горянина, вітає людей, що тут живуть. Образ рідного його українському духові краю, прекрасного, мужнього, нескореного життєвими негодами, що й розіп'ятий, зберіг свою народну душу, постає уже зі строф першого вірша-звернення:

*Країно див! Далека мріє,
Зелена казко серед гір,
Де вітром дух наш вільний віє,
На гори загнаний, як звір;*

.....
*Де голод він пустив до хати,
Де дав він тіло розп'ясти,
Щоб тільки скарби заховати,
Щоб тільки душу зберегти.*

Проживаючи у міжвоєнний період у Чехословаччині, до складу якої входило і Закарпаття, Олесь з пієтетом ставився до закарпатців, його тішило, що люди тут упродовж віків берегли і зберегли почуття генетичної, етнічної спільноти з Руссю-Україною. Поета знали нв Закарпатті. Особливі тісні взаємини склалися з осені 1938 року, як почалася розбудова Карпатської України. Коли театр «Нова сцена» в Хусті взявся за постановку надзвичайно складної для сценічного втілення драматичної поеми О.Олеся «Над Дніпром» (1911), на прем'єру запросили й автора. Прем'єра відбулася 3 січня 1939 року у вщерть заповненому залі «Слов'янського дому». Як писав рецензент С.Росоха, «столиця Карпатської України — Хуст — мала честь вітати шановного гостя п.О.Олеся, найвизначнішого сучасного українського поета... З нагоди його 60-літнього ювілею... «Нова сцена» виставила... віршовану драму в 6-ти образах «Над Дніпром»... До залі приходять представники влади на чолі з п.прем'єром К.У., о.д-ром А.Волошином, якого публіка зустрічає рясними оплесками... директор театру Ю.А.Шерегій гарними словами привітав ювіляра, владу Карпатської України та всіх присутніх гостей» (Нова Свобода. — 1939. — 11 січня). Вистава пройшла з великим успіхом, на третій день Різдва ставилася знову, відтак ішла не тільки в Хусті, але й на виїздах у Королеві, Ясінях, Рахові, Великому Бичкові, Чинадієві упродовж січня — першої половини березня 1939р.

Готуючись до цієї зустрічі, Олесь із грудня 1939р. року написав цикл поезій «Цвіте трояндами», який уперше прозвучав у авторському читанні одразу після прем'єри, у «Січовій гостиниці» в Хусті. «Цвіте трояндами» — чи не найбільш вражаючий ліро-епічний твір поета часів еміграції, художній зліпок дум і почувань патріота, який тяжко перебував період бездержавності України від придушення УНР до Карпатської України. Коли подумки звертався до України Радянської, бачив: «Там скуті руки і вуста», — а тут, на еміграції: «могили ми копали і їх лишали без хреста». Тож творення карпатоукраїнської держави сприймається поетом к факт, співмірний вдродженню України в році 1917-му, як друге її воскресіння із мертвих:

*Міста цвітуть. Блакить синіє,
Лле сонце золото згори,
А над хатами наша мрія:
Жовто-блакитні прапори.*

.....
*Народ шумить... Лунає: «Слава!»,
Ідуть натхненні юнаки...
Це відродилася держава,
Воскресла вдруге за віки!*

У дні гостювання Олеса на Закарпатті урядова газета «Нова свобода» 7 січня 1939р. видрукувала його вірш «Живи, Україно...», цілком пройнятий настроєм піднесеності, урочистості, життєствердження:

*Живи, Україно, живи для краси,
Для сили, для правди, для волі!..
Щуми, Україно, як рідні ліси,
Як вітер в широкому полі!*

В оточенні закарпатців ніби вихлюпнулося на поверхню усе тепло душі поета, стримуване гіркою долею емігранта. Відчував — він між своїми, на різдв'яні святки ніби не мав своїх 60-ти за плечами. На жаль, ніхто, окрім директора «Нової сцени» Юрія Шерегія, не оприлюднив своїх спогадів про Різдво 1939-го з Олесем у Великому Бичкові. Залишилося стисле Ю.Шерегієве у його монографії «Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року»(Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто — Пряшів — Львів, 1993. —С.315): «Автор цього «Нарису» запросив до своєї сім'ї головного режисера В. Лібовицького і поета О.Олеса, які були в Хусті «сиротами» — без родин. І так 6 січня 1939р. у Великому Бичкові наш поет до рана ходив з хором колядувати і вдячно згадував прем'єру своєї поеми-драми у нас. Були це дійсно радісні дні й хвилини». Може, цьому колядуванню в найбільшій мірі й завдячує останній з великих творів Олеса, романтична поема на 4 картини «Ніч на полонині»(1943). Було б дуже доречно, якби її сценічним втіленням, не менш успішним, як у 1939 році «Над Дніпром», Закарпатський державний драмтеатр в Ужгороді відзначив 120-у річницю народин великого українського Поета й Громадянина.

Дмитро Федака

Олександр Олесь

Ой не сійтесь, сніги, ой не сійтесь, рясні,
Не губіть ви останньої слави.
Гріє здалека землю усмішка весни,
Пробиваються проліски, трави.
Не злякають вас нікого, холодні сніги,
Бо розтопить вас сонце блискуче,
І нечуваний сміх залуна навкруги,
Як тікати ви будете в кручі.
Ой не сійтесь, сніги, ой не сійтесь, рясні,
Згиньте в темній безодні навіки!
Хоча пізно, а все ж діждемось ми весни, —
Свята волі, і світла, і втіхи.

1904

В пісні муки, в муці щастя,
В'яне все в гаю...
О, не слухай, усміхнися
і скажи — люблю,
Поцілуєш — і від чару
Змовкнуть солов'ї,
І до ранку будуть слухать
Тільки нас гай.

1907

Зима... і пролісок блакитний!
Навколо ще лежать сніги,
А він всміхається привітний,
А він вже скинув ланцюги!
Така і ти! Ще ніч навколо,
Весь край в руїнах і хрестах,
А в тебе сміх, безжурне чоло
І пісня ранку на устах.

Життя минає, наче сон
У пущі, серед лісу.
І вже чиясь страшна рука
Береться за завісу.
Постій!.. Ще вечір не погас,
Ще повний шуму праліс...
Ще серце кров'ю не зійшло,
Пісні не dospівались.

31.III.1915

13.I.1944

**ВИДАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОГО КРАЙОВОГО ТОВАРИСТВА
«ПРОСВІТА»
(КНИЖКИ І БРОШУРИ)**

1. **За рідне слово: Полеміка з русофілами** (Перевидання 1937р.) - Ужгород, 1990 - 104с. (Ужгородська «Просвіта»).
2. **Січові пісні** - Ужгород, 1990. - 36с. (Ужгородська «Просвіта»).
3. **Матеріали установчої конференції по відродженню на Закарпатті т-ва «Просвіта».** - Ужгород, 1991. - 120с.
4. **Календар «Просвіти» на 1991р.** - Ужгород, 1991 - 108с. (Видання Ужгородської «Просвіти»).
5. **Слово колиски нашої: Бібліографія праць Володимира Гнатюка про Карпатську Русь-Україну.** - Ужгород, 1991 - 32с.
6. **Тези III науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Олександра Маркуша (Разом із Товариством охорони пам'яток історії та культури).** - Ужгород-Хуст, 1991 - 113с.
7. **Павло Федака. Нарис історії т-ва «Просвіта» Карпатської Русі-України.** - Ужгород, 1991 - 54с.
8. **Павло Федака. Правда про Народний Дім т-ва «Просвіта».** - Ужгород, 1992 - 24с.
9. **Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої пам'яті Івана Панькевича.** - Ужгород, 1992. - 400с.
10. **Розумниця: Українські народні казки.** - Ужгород, 1992, - 252с.
11. **Календар «Просвіти» на 1993р.** - Ужгород, 1993 - 146с.
12. **Любомір Белей. Ім'я для дитини в українській родині: Словник-довідник.** - Ужгород, 1993. - 114с.
13. **Мамине серце: Українські народні героїко-фантастичні казки.** - Ужгород, 1993. - 282с.
14. **Календар «Просвіти» на 1994р.** - Ужгород, 1994, - 184с.
15. **Календар «Просвіти» на 1995р.** - Ужгород, 1995, - 196с.
16. **Павло Михайлович Федака: Бібліографічний покажчик до 50-річчя від дня народження.** - Ужгород, 1995. - 50с.
17. **Василь Пачовський. Щедрівка «Просвіти»: Першим загальним зборам товариства «Просвіта» в Ужгороді 29 квітня 1920 року. (Репринтне видання).** - Ужгород, 1995р.
18. **Календар «Просвіти» на 1996р.** - Ужгород, 1996, - 194с.
19. **Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник I (XV) - Ужгород, 1996р. - 246с.**
20. **Павло Федака. Пам'ять рідної землі: Народнознавчі статті і нариси (разом з Закарпатським краєзнавчим музеєм).** - Ужгород, 1996. - 326с.
21. **Календар «Просвіти» на 1997р.** - Ужгород, 1997, - 198с.
22. **Василь-Гренджа-Донський. Величний Все-просвітнянський з'їзд 17.10.1937 в Ужгороді. Маніфест до українського народу Підкарпаття.** - Ужгород, 1997. - 34с.
23. **Йосип Баглай. Людські долі і людські поклонання.** - Ужгород, 1997. - 96с.
24. **Короткий звіт про діяльність Закарпатського крайового культурно-освітнього товариства «Просвіта» з часу відродження (грудень 1990-листопад 1997рр.).** - Ужгород, 1997. - 16с.
25. **Статут Закарпатського крайового культурно-освітнього товариства «Просвіта».** - Ужгород, 1997. - 24с.
26. **Календар «Просвіти» на 1998р.** - Ужгород, 1998. - 200с.

Вказані видання, крім тих, що розійшлись, можна придбати в центральній «Просвіті» за адресою: м. Ужгород, пл. В. Гренджі-Донського, 3. Народний Дім т-ва «Просвіта».
Тел.: 3-45-42, 2-85-09.

ПОДЯКА ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

Календар «Просвіти» на 1998 рік
побачив світ завдяки благодійництву:

Івана Пуйа (Нью-Йорк, США)
Миколи Кушніренка (Філадельфія, США)
Михайла Шпонтака (Нью-Йорк, США)
Івана Жегуца (Мюнхен, Німеччина)
Юрія Гвоздулича (Вінніпег, Канада)
Василя Іванча (Мельбурн, Австралія)
Михайла Левдаря (Тячів, Україна)
Карпатського Союзу Америки
(голова Союзу **Михайло Шпонтак**,
голова допомогового комітету **Вікентій Шандор**)
АТ «Геліос» (голова правління **Федір Вовканич**)
Ужгородського міського відділу освіти
(завідуюча відділом **Марія Гаврилешко**)
Ужгородміськтеелеком (начальник **Микола Денисенко**)

*Висловлюємо благодійникам щиросердечну подяку, бажаємо їм
міцного здоров'я, добра, особистого щастя, подальшої плідної праці на
ниві рідної «Просвіти».*

Рада Закарпатського крайового
культурно-освітнього товариства «Просвіта».

1999

СІЧЕНЬ	
Пн.	4 11 18 25
Вт.	5 12 19 26
Ср.	6 13 20 27
Чт.	7 14 21 28
Пт.	1 8 15 22 29
Сб.	2 9 16 23 30
Нд.	3 10 17 24 31

ЛЮТИЙ	
1	8 15 22
2	9 16 23
3	10 17 24
4	11 18 25
5	12 19 26
6	13 20 27
7	14 21 28

БЕРЕЗЕНЬ	
1	8 15 22 29
2	9 16 23 30
3	10 17 24 31
4	11 18 25
5	12 19 26
6	13 20 27
7	14 21 28

КВІТЕНЬ	
Пн.	5 12 19 26
Вт.	6 13 20 27
Ср.	7 14 21 28
Чт.	1 8 15 22 29
Пт.	2 9 16 23 30
Сб.	3 10 17 24
Нд.	4 11 18 25

ТРАВЕНЬ	
3	10 17 24 31
4	11 18 25
5	12 19 26
6	13 20 27
7	14 21 28
1	8 15 22 29
2	9 16 23 30

ЧЕРВЕНЬ	
7	14 21 28
1	8 15 22 29
2	9 16 23 30
3	10 17 24
4	12 18 25
5	13 19 26
6	14 20 27

ЛИПЕНЬ	
Пн.	5 12 19 26
Вт.	6 13 20 27
Ср.	7 14 21 28
Чт.	1 8 15 22 29
Пт.	2 9 16 23 30
Сб.	3 10 17 24 31
Нд.	4 11 18 25

СЕРПЕНЬ	
2	9 16 23 30
3	10 17 24 31
4	11 18 25
5	12 19 26
6	13 20 27
7	14 21 28
1	8 15 20 29

ВЕРЕСЕНЬ	
6	13 20 27
7	14 21 28
1	8 15 22 29
2	9 16 23 30
3	10 17 24
4	11 18 25
5	12 19 26

ЖОВТЕНЬ	
Пн.	4 11 18 25
Вт.	5 12 19 26
Ср.	6 13 20 27
Чт.	7 14 21 28
Пт.	1 8 15 22 29
Сб.	2 9 16 23 30
Нд.	3 10 17 24 31

ЛИСТОПАД	
1	8 15 22 29
2	9 16 23 30
3	10 17 24
4	11 18 25
5	12 19 26
6	13 20 27
7	14 21 28

ГРУДЕНЬ	
6	13 20 27
7	14 21 28
1	8 15 22 29
2	9 16 23 30
3	10 17 24 31
4	11 18 25
5	12 19 26

ЗМІСТ

Церковний календар на 1998 рік	5
Історичний календар	17
Добрий вечір тобі, пане господарю	29
З'їзд крайової «Просвіти»	30
Звернення з'їзду до громадськості краю	33
До патріотів Срібної Землі!	36
Іван Хланта. Щастя — творити для людей. До 75-річчя від дня народження Василя Пагирі	38
Найніжніший з ліриків. До 100-річного ювілею Володимира Сосюри	41
Він упав за волю України. Пам'яті Василя Стуса	43
Богдана Баглай. «І на нарід прийде воля...»	44
До 120-ї річниці від дня народження Василя Пачовського	48
Календар садівника: січень-лютий	48
Пам'яті полеглих студентів у нерівному бою під Крутами:	
Василь Письменний. Під Крутами	48
Олександр Олесь. «Сіються, стеляться білі сніги...»	49
Зірка Гренджа-Донська. Моя подорож у світ (спогад)	50
Вітання «Просвіти» Василеві Попу	53
Олексій Хланта. Єпископ Олександр Хіра	54
Дерево вашого життя (за гороскопом друїдів)	57
Овочі-зцілителі: Білоголова капуста	58
Михайло Рябець. Спомин про Перечинську «Просвіту»	59
Співець Турянщини: Іван Козак. «Парость осені моєї»	61
Микола Олашин. Іван Левицький — видатний бібліограф України	63
Сергій Федака. Триєдина тема «Повісті врем'яних літ»	66
Микола Мушинка. Симон Наріжний — найвизначніший музейник України	67
Марія Баяновська. Августин Волошин про соціальне виховання	71
Людвиг Філіп. Село Розтоцька Пастіль Великоберезнянського району	74
Любов Забашта. Україні	76
Сергій Федака. Закарпаття у визвольній війні українського народу	
під проводом Богдана Хмельницького (1648-1657)	77
Календар садівника: березень-квітень	79
Хроніка життя «Просвіти». Відзначення 90-річчя від дня народження Ю. А. Шерегія	80
Йосип Баглай. Той магічний світ мистецтва. До 60-річчя Івана Лька	81
Цікаво знати... Маловідоме про овочі	84
Микола Бандусяк. З історії читальні «Просвіти» у селі Ясиня	85
Свою Україну любіть! — до 184-річниці від дня народження Тараса Шевченка	86
Тарас Шевченко. Розрита могила	88
Дмитро Федака. Сині далі Йосипа Збіглей	91
Микола Олашин. Події 1848—1849 років в Угорщині та Закарпатті	93
Петро Скунець. Слово про поета і його слово (до 60-річчя Василя Малети)	94
Василь Малета. Карпатські Крути	95
Василь Малета. Чисті руки	95
Ростислав Панас. Цікаво знати	96
Іван Сенько. Згадаймо Олекеу Улиня	96
Олекса Улинець. Розвивайся, барвіночку. Квітка. Сивина	97
Квітковий гороскоп	97
З роси вам та з води, Юрію Семеновичу!	98
Юрій Чорі. Терем-теремок. Дводушник Гаврило	99
Омельян Довганич «Зоря Підкарпаття»	
(з історії антикомуністичної молодіжної організації)	99
Корисні поради	101

Дмитро Федака. Сходинки у безсмертя (До 195-річчя від дня народження Олександра Духновича)	102
С.Жупанин, Г.Рего, С.Чирибан. Олександр Духнович про виховання в дітей почуття патріотизму	106
Корисно знати: хліб наш насущний	107
Хроніка життя «Просвіти»: відзначення 100-річчя від дня народин Василя Гренджі-Донського	108
Календар садівника: травень-серпень	110
Іван Пуйо. Радощі й розчарування (із повоєнних споминів та роздумів)	111
С.Жупанин, В.Кузан. Світла постать учительки й поетеси	115
Марійка Підгірянкa. Наші діти. Як то красно звінок грає... Місяць і зірки. Не журіться, діти	119
До 77-ліття Михайла Шпонтакa. Михайло Шпонтак «Формування державної безпеки України»	120
Василь Пагіря. Професор Михайло Троян	122
П.Ф. Зустріч з Юрієм Гвоздуличем	123
Микола Зимомря. Окраса української словесності в оцінках німецьких учених I половини XIX віку (до 200-річчя появи «Енеїди» Івана Котляревського)	125
Микола Вегеш. Дослідник української історії (до 70-річчя Володимира Грабовецького) ...	127
Корисно знати: працелюбна бджола. Мед і косметика	129
Микола Вовк. Вчитель-просвітянин (до 90-річчя Івана Владика)	129
Іван Владика. Як оберігати нирки від захворювання, або від чого пухне організм	132
Василь Белей. Крихтинки-дробинки із хроніки комунопекла Із полуднем віку! До 50-річчя Степана Пойди	134
Хочемо мати майбутнє — будьмо патріотами України (з виступу М.Левдаря на з'їзді «Просвіти»)	135
Микола Бандусяк. Декілька слів про Ясінянську Січ	138
Павло Федака. Син Гуцульського краю До 75-річчя від дня народження Івана Жегуца ..	139
Іван Жегуц. Незабутня зустріч з професором А Штефаном і проф. П.Стерчом	142
В.Гренджа-Донський. Велике свято Гуцульщини	144
Андрій Шуль. Україна — мрія і дійсність: 1991-1997pp	145
Микола Олашин. Професор Василь Ілько: віхи життя і творчості	149
Марія Баяновська. Пласт і пластування. Лещатарство. КАУМ «Орли»	152
Календар садівника	154
Сидір Воробкевич. Рідна мова	154
Іван Костюк, Марія Рубець. Учитель з великої літери	155
Ганна Стефанюк. Що знаємо про моркву	157
Іван Сенько. Казкар із Горінчева (До 90-річчя від дня народження Андрія Калина)	158
Павло Федака. Народна святиня українців Закарпаття	159
Хроніка життя «Просвіти»: Наукова конференція, присвячена 90-річчю від дня народин Вікентія Шандора	164
Михайло Федака, Володимир Задорожний. З «Просвітою» в серці на життєвих розпутьях	166
Оксана Зимомря. Поезія Гайнріха Гайне в українських перекладах	170
Микола Зимомря. Карл-Еміль Францоз і Україна	172
Хроніка життя «Просвіти»: відроджено Міжгірську «Просвіту»	173
З історії наших сіл: Іван Костюк. Село Репинне	174
Олексій Хланта. Зі славної родини Желтваїв	176
Календар садівника: листопад-грудень	177
Іван Хланта. Вагомий ужинок перекладача і поета (до 70-річчя від дня народження Юрія Шкробинця)	178
Сергій Федака. Ізборник Святослава 1073р	180
Йосип Баглай. Герої Квітки-Основ'яненка на закарпатській сцені	181
Народні прикмети про дні тижня	182

Іван Попович. Про початок металургійного виробництва заліза на Закарпатті	183
Йосип Баглай. Перший художник «Руського Театру» товариства «Просвіта» в Ужгороді	185
Патріарх українських визвольних змагань. Вітання д-ру Миколі Кушніренкові	188
Хроніка життя «Просвіти»: свято Миколая в селі Дубрівка	189
Маріан Токар. Одержимий просвітянськими ідеями (до 100-річчя від дня народження Андрія Міня)	190
Хроніка життя «Просвіти»: відродження «Просвіти» на Ужгородщині	192
Дмитро Федака. Зелена казка серед гір. Карпатські мотиви Олександра Олеся	193
Олександр Олесь. Ой не сійтесь, сніги, ой не сійтесь, рясні... В пісні муки, в муці щастя. Зима... і пролісок блакитний! Життя минає, наче сон	197
Видання Закарпатського крайового товариства «Просвіта»	198
Подяка товариства «Просвіта»	199

ІНФОРМАЦІЙНЕ ВИДАННЯ

Календар "Просвіти" на 1998 рік

Укладач
Павло Федака

Обкладинка
художниці Одарки Долгош

Редагування та коректура
Михайла Федаки

Здано до набору 20.12.1997. Підписано до друку 20.02.1998.
Формат 70х100/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Замовлення № 3128

Закарпатське крайове культурно-освітнє товариство "Просвіта"
294003, м. Ужгород, площа Василя Гренджі-Донського, 3

Віддруковано у ВАТ "Патент"
294013, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 101

ТОВАРИСТВО

ПРОСВІТА